

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ
АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- ◆ Азаматтық құқық –
Гражданское право –
Civil law
- ◆ Әкімшілік құқық –
Административное право –
Administrative law
- ◆ Қылмыстық құқық, криминология –
Уголовное право, криминология –
Criminal law, criminology
- ◆ Қылмыстық процесс, криминалистика,
жедел-іздістіру қызметі –
Уголовный процесс, криминалистика,
оперативно-розыскная деятельность –
Criminal procedure, criminalistics,
operational investigative activities
- ◆ Ішкі істер органдары кадрларын дайындау –
Подготовка кадров органов внутренних дел –
Training of personnel of internal Affairs bodies
- ◆ Оқытушыларға көмек –
В помощь преподавателю –
To help the teacher
- ◆ Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
Опыт правоохранительной деятельности
зарубежных стран –
Experience in law enforcement activities in
foreign countries

**УЧЕНЫЕ ТРУДЫ
АЛМАТИНСКОЙ АКАДЕМИИ
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**4 (65)
2020**

Жауапты редактор
заң ғылымдарының докторы, профессор
Дильбарханова Ж.Р.

Редакция алқасы:

Р.А. Ромашов (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы),
Л.Ч. Сыдыкова (з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы),
С.И. Шелухин (PhD докторы, АҚШ),
Г.Р. Рүстемова (з.ғ.д., профессор),
А.Т. Байсеитова (з.ғ.д., қауымдастырылған профессор),
Ж.А. Кегембаева (з.ғ.д., профессор),
А.А. Аубакирова (з.ғ.д., доцент),
И.А. Шалқарова (Ким) (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор),
А.Т. Алдабергенов (з.ғ.к.).

«Қазақстан Республикасы ПМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» мерзімді ғылыми басылымы Қазақстан мен шетелдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған. Мерзімділігі – тоқсанға 1 рет.

Жауапты хатшы:

А.Г. Кан (з.ғ.к.)

Беттеу:

Г.З. Исова

*****

Ұсынылған материалдардағы деректер үшін автор жауап береді.
Қолжазбалар авторға қайтарылмайды.
Журналға сілтеме жасау міндетті.

Редакцияның мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ПМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясының
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі
050060, Алматы қ., Өтепов көшесі, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Басуға 25 желтоқсан 2020 ж. жіберілді.
Пішімі 60x84¹/₁₆. №1 баспаханалық қағаз
Ризографтық басылым. Есептік баспа табағы 12.9
Таралымы 200 дана.

*****

© Қазақстан Республикасы ПМ
М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы, 2020 ж.
Журнал 2011 жылдың қыркүйек айында
Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде қайта тіркелді.
№11677-Ж тіркеу куәлігі.

Ответственный редактор
доктор юридических наук, профессор
Ж.Р. Дильбарханова

Редакционная коллегия:
Р.А. Ромашов (д.ю.н., профессор, Российская Федерация),
Л.Ч. Сыдыкова (д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика),
С.И. Шелухин (доктор PhD, США),
Г.Р. Рустемова (д.ю.н., профессор),
А.Т. Байсеитова (д.ю.н., ассоциированный профессор),
Ж.А. Кегембаева (д.ю.н., профессор),
А.А. Аубакирова (д.ю.н., доцент),
И.А. Шалкарлова (Ким) (к.ю.н., ассоциированный профессор),
А.Т. Алдабергенов (к.ю.н.).

Научное периодическое издание «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» образовано в целях публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран. Периодичность – 1 раз в квартал.

Ответственный секретарь:
А.Г. Кан (к.ю.н.)

Верстка:
Г.З. Исова

*****

За достоверность опубликованных материалов редакция ответственности не несет.
Рукописи не возвращаются и не рецензируются.
Ссылка на журнал обязательна.

Адрес редакции:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы
Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова
050060, г. Алматы, ул. Утепова, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

Подписано в печать 25 декабря 2020 г.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Бум. тип. №1.
Печать на ризографе. Уч.-изд. л. 12.9
Тираж 200 экз.

*****

© Алматинская академия МВД
Республики Казахстан им. М. Есбулатова, 2020 г.
Журнал перерегистрирован
в Министерстве информации и коммуникаций
Республики Казахстан в сентябре 2011 года.
Регистрационное свидетельство №11677-Ж.

Responsible editor
doctor of law, professor
Zh.R. Dilbarkhanova

Editorial Board:

R.A. Romashov (doctor of law, Professor, Russian Federation),
L.CH. Sydykova (doctor of law, Professor, The Kyrgyz Republic),
S.I. Sheluhin (PhD, USA),
G.R. Rustemova (doctor of law., professor),
A.T. Baiseitova (doctor of law., associate professor),
J.A. Kegembaeva (doctor of law, professor),
A.A. Aubakirova (doctor of law., associate professor),
I.A. Shalkharova (Kim) (candidate of law., associate Professor),
A.T. Aldabergenov (candidate of law).

The scientific periodical «*Scientific works of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan*» was established in order to publish in the open press the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries. Periodicity – 1 time per quarter.

Executive Secretary:

A.G. Kan (candidate of law)

Layout:

G.Z. Isova

*****

The editors are not responsible for the accuracy of the published materials.

Manuscripts are not returned or reviewed.

A link to the journal is required.

Address of edition:

Department of organization of research and editorial and publishing work
Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the
Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov
050060, Almaty, ul. Utepova, 29
tel.: 337-80-86

website: academymvd.kz

e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

signed to the press on december 25, 2020.

Format 60x84 1/16. Boom. type. No. 1.

Printing on the risograph. Uch.-ed. L. 12.9

Edition of 200 copies.

*****

© Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the
Republic of Kazakhstan named after
M. Esbulatov, 2020

The magazine is re-registered with
the Ministry of information and communications
of the Republic of Kazakhstan in September 2011.
Registration certificate No. 11677-Zh.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

**АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
CIVIL LAW**

ЖАНТУАРОВ Б.С.

Место договора франчайзинга в системе гражданско-правовых договоров по законодательству Республики Казахстан..... 8

**ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW**

БЕКТАС А.Ж.

К уточнению понятия «миграция населения» с административно-правовых позиций..... 17

ИБРАИМОВА Н.И.

Мемлекеттік қызметтің жариялылығы мен жекелігі туралы 26

SHAISULTANOV S.D.

Illegal migration in Kazakhstan.....35

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
УГОЛОВНОЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW**

АКИМЖАНОВ Т.К. ПРИХОДЬКО И.С.

О некоторых причинах неэффективного противодействия преступности в современных условиях в Республике Казахстан.....41

АБИЛЕЗОВ Е.Т.

Қылмыстық заң жобасын дайындаудағы қайшылықтар немесе олардың логикалық толықтықтығын қамтамасыз ету.....52

ЖУНИСОВА Г.А., БОРУБАЕВА С.Ж.

Противодействие синтетическим наркотикам в Казахстане: анализ ситуации.....60

АЛДАБЕРГЕНОВ А.Т.

Общая и криминалистическая характеристика преступлений, связанных с религиозным экстремизмом.....68

АЛИМОВА Э.А., КУБАЕВ Р.С.

Профилактика и предупреждение по преступлениям против половой неприкосновенности несовершеннолетних 80

ҚИЛЫБАЕВ Н.А.

Бандитизмнің қылмыстық-құқықтық сипаттамасы.....87

БУАШЕВ Е.Ж.

Кибержылмыстың кейбір аспектілеріне заманауи көзқарастар.....95

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS, OPERATIONAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES**

ЖҮНИСОВА Г.Ә., АЛЕТОВ Р.Р.

Жоғары және компьютерлік технологиялар саласындағы есірткі қылмысын тергеу 100

ДЖУМАТОВ А.Б. Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру барысындағы жедел-іздістіру шаралары және олардың нәтижелерін заңдастыру сипаты	109
МАДЕНОВ Е. Жедел-іздістіру қызметінде қолданылатын кейбір әдістер	119
БАЙСЕЙТОВ Б.Т. Зиянды компьютерлік бағдарламаларды пайдалану арқылы жасалған ақша құралдарын ұрлауды тергеудің бастапқы кезеңінің ерекшеліктері	126
ШИДЕМОВ А.Г.	130
О некоторых особенностях организации допроса несовершеннолетних по преступлениям против половой свободы и неприкосновенности	130

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ
ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
PERSONNEL TRAINING INTERNAL AFFAIRS BODIES**

ДИЛЬБАРХАНОВА Ж.Р., НУРТАЗИНА А.АР. Совершенствование профессионального уровня сотрудников органов внутренних дел с помощью нейро-лингвистического программирования	136
---	-----

**ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК
В ПОМОЩЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ
TO HELP THE TEACHER**

ЖЕКСЕНБЕКОВА С.Г. Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының қашықтықтан білім беру технологияларын қолдану тәжірибесі.....	144
---	-----

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ
ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES**

ХОРОЛЬСКИЙ В.В., МИТИН А.И. Некоторые особенности преподавания тактико-специальной подготовки при реализации образовательного процесса в образовательных организациях МВД России.....	149
МОВСИСЯН А.Г. Российская адвокатура: за и против.....	154
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ	160
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....	161

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

CIVIL LAW

Б.С. Жантуаров¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

МЕСТО ДОГОВОРА ФРАНЧАЙЗИНГА В СИСТЕМЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ ДОГОВОРОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье раскрывается понятие франчайзинг, изучается его история и оценивается роль на отечественном рынке. В статье приводятся результаты исследования, направленного на изучение уровня информированности предпринимателей о различных аспектах ведения коммерческой деятельности по схеме готового бизнеса, а также отношения к ней. Франчайзинг рассматривается как разновидность предпринимательской деятельности, которая имеет ряд преимуществ над другими видами бизнеса. Именно эти преимущества должны сегодня склонять предпринимателей заниматься бизнесом, основанным на покупке франшизы. За рубежом франчайзинг является одним из самых популярных способов ведения бизнеса, но в нашей стране он еще не получил должного признания в силу экономической безграмотности населения, о чем свидетельствует проведенное исследование, на основе которого можно отметить, что значительная часть населения не имеет должного представления о понятии франчайзинг.

Ключевые слова: франчайзинг, франчайзи, франчайзер, договор франчайзинга, комплекс исключительных прав, товарный знак.

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша азаматтық-құқықтық шарттар жүйесіндегі франчайзинг шартының орны

Мақалада франчайзинг ұғымы ашылған, оның тарихы зерттеліп, ішкі нарықтағы рөліне баға берілген. Мақалада кәсіпкерлердің бизнес-жоспардың бөлігі ретінде бизнесті жүргізудің әртүрлі аспектілері туралы хабардар болу деңгейін зерттеуге бағытталған зерттеу нәтижелері берілген. Кәсіптің басқа түрлерінен көптеген артықшылықтар бар. Дәл осы артықшылықтар бүгінде кәсіпкерлердің франшиза сатып алуға негізделген бизнеспен айналысуына кепілдік беруі керек. Мұның бәрі осы елде жасалынған және халықтың экономикалық сауатсыздығына байланысты тиісті деңгейде мойындалмаған, бұл халықтың көп бөлігі тұжырымдаманы дұрыс түсінбейтіндігін атап өткен жөн.

Түйінді сөздер: франчайзинг, франчайзи, франчайзер, франчайзинг шарты, айрықша құқықтар кешені, тауар белгісі.

The place of the franchise agreement in the system of civil law agreements in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan

The article reveals the concept of franchising, studies its history and evaluates the role in the domestic market. The article presents the results of a study aimed at studying the level of awareness of entrepreneurs about various aspects of doing business as part of a business plan. There are many advantages over other types of business. It is these advantages that should be inclined today to ensure that entrepreneurs engage in business based on the purchase of a franchise. This is all that has been done in this country and that it has not received due recognition due to the economic illiteracy of the population, which should be noted that a significant part of the population does not have a proper understanding of the concept. franchising.

Key words: franchising, franchisee, franchisor, franchise agreement, set of exclusive rights, trademark.

Принятый и введенный в действие 1 июля 1999 г. Гражданский кодекс (Особенная часть) Республики Казахстан внес существенные изменения в регулирование многих договоров [1]. Им был обновлен правовой режим договорных институтов, имевших место в ГК КазССР 1963 г. [2] и в Основах гражданского законодательства, действие которых было признано на территории Казахстана в 1993 г. [3]. Вместе с тем появились и новые договоры, одним из которых является договор комплексной предпринимательской лицензии (франчайзинга).

Придание договору франчайзинга статуса самостоятельного договорного типа отражает реальную потребность в такой форме предпринимательства, как франчайзинг. Однако данная сфера отношений была знакома отечественной деловой практике и до принятия Особенной части ГК. В отсутствие специальной правовой базы отношения по сути, являющиеся франчайзинговыми, как и многие другие, заимствованные из зарубежья договорные типы, строились на основе принципа свободы договора. «Эти формы коммерческого сотрудничества (имеется в виду франчайзинг – У.Х.), – пишет М.К. Сулейменов, – уже внедрялись в нашу экономику через так называемых дилеров, дистрибьюторов и иных зависимых предпринимателей» [4].

Договор франчайзинга в экономической литературе называют преимущественно франшизой, а стороны – франчайзер и франчайзи. Как верно подметила С.С. Шаикова, «франчайзер может также именоваться как лицензиар, франшизер, франшизодатель, правообладатель, а франчайзи (в свою очередь) – лицензиат, франшизиар, пользователь или оператор. Правовая суть франшизного договора от выбора наименования сторон не претерпит изменений» [5]. Гораздо реже для обозначения сторон используются и такие названия, как франшизер, франшизист [6].

В казахстанском законодательстве франчайзинг носит название «комплексная предпринимательская лицензия», заимствованное из части второй (гл. 49) Модельного ГК для государств-участников СНГ [7], а стороны договора соответственно «комплексный лицензиар» и «комплексный лицензиат». Аналогичная ситуация характерна и для Гражданских кодексов Кыргызской Республики, Республики Беларусь, Республики Узбекистан. Кроме того, ГК Республики Узбекистан вводит понятие «франшизинг» [8].

Термин «франчайзинг» происходит от английского слова «franchising» - право, привилегия, а «франшиза» - от французского «franchise» - льгота, привилегия. В литературе обращается внимание на равнозначность этих терминов, а «различия в их наименовании обусловлены особенностями транскрипции терминов при переводе на русский язык англоязычной и франкоязычной литературы» [9].

По договору комплексной предпринимательской лицензии одна сторона (комплексный лицензиар) обязуется предоставить другой стороне (комплексному лицензиату) за вознаграждение комплекс исключительных прав (лицензионный комплекс), включающий, в частности, право использования фирменного наименования лицензиара и охраняемой коммерческой информации, а также других объектов исключительных прав (товарного знака, знака обслуживания, патента и т.п.), предусмотренных договором, для использования в предпринимательской деятельности лицензиата (п. 1 ст. 896 ГК).

Договор франчайзинга опосредует процесс предоставления комплекса исключительных прав на временной основе. Лицензиат использует лицензионный комплекс не только в собственных интересах, но и в интересах лицензиара. Действия лицензиата, осуществляемые под контролем лицензиара, в целях и объеме, предусмотренном в договоре, создают прекрасные возможности для лицензиара развить бизнес в сфере реализации товаров, оказания услуг, выполнения работ путем усиления своей монополии на определенной территории, создания новых рынков сбыта своей продукции. Все это достигается во многом благодаря надлежащей реализации исключительных прав, предоставленных лицензиату по договору франчайзинга.

Объектами этих прав выступают фирменное наименование, нераскрытая коммерческая информация лицензиара и средства индивидуализации его продукции.

Особенность исключительных прав в том то и заключается, что невозможно внешне проконтролировать процесс их передачи одним субъектом другому, поскольку объекты этих прав (интеллектуальная собственность) не передаются физически, подобно вещам. О предоставлении прав можно судить лишь по формальным критериям. Например, доказательством предоставления исключительного права служит регистрация лицензионного договора. В отсутствие такой регистрации либо в случаях, когда она не требуется, факт предоставления прав может выражаться в действиях пользователя по реализации правомочий, составляющих содержание исключительного права (прав). Например, лицензиат по договору франчайзинга использует фирменное наименование лицензиара, поместив его на вывеске своего магазина, либо реализует свои товары, предварительно произведя их маркировку товарным знаком лицензиара. Подобное «внешнее выражение» исключительных прав позволяет провести сравнение договора франчайзинга с другими гражданско-правовыми договорами, выявить их сходства и различия, раскрыть сущность и провести правильную юридическую квалификацию договора франчайзинга.

Определение места какого-либо договора в системе гражданско-правовых договоров, выявление и анализ его особенностей возможны через сравнение этого договора с другими схожими договорами. Сравнительный метод, вместе с тем, способствует и совершенствованию системы правового регулирования, поскольку может служить основой для выработки предложений по применению норм о других договорах к договору франчайзинга, если это не противоречит его существу.

Сравнение договора франчайзинга с иными договорами проводится в литературе и другими авторами, на что В.В. Витрянский дает следующее заключение: «Отмечающееся в юридической литературе стремление российских правоведов обнаружить сходство и установить различия между договором коммерческой концессии и многими другими типами гражданско-правовых договорных обязательств объясняется тем, что указанный договор появился в системе договорных обязательств сравнительно недавно и, как и всякий новый гражданско-правовой договор, он впитал в себя элементы различных договоров» [10].

Проблема определения места того или иного договора в системе договоров, на наш взгляд, является частным случаем более крупной проблемы классификации договоров, так как сравнение дает положительный результат только тогда, когда оно проводится с договорами, входящими в одну классификационную группу.

Если обратиться к технике расположения нормативного материала в ГК, заметим, что договор франчайзинга расположен в группе норм, регулирующих договоры, направленные на оказание услуг. Отнесение рассматриваемого договора к категории договоров о возмездном оказании услуг, по мнению В.В. Витрянского, преследует лишь квалификационные цели и продиктовано стремлением определить место этого договора в системе гражданско-правовых договоров (в широком смысле). Данный вывод не может повлечь за собой каких-либо последствий для правоприменительной практики, а отсутствие договора коммерческой концессии в перечне договоров, к которым не подлежат применению правила главы ГК РФ «Возмездное оказание услуг» ГК РФ не означает, что положения указанной главы ГК могут применяться к договору коммерческой концессии [10].

На наш взгляд, договор франчайзинга нельзя относить к категории договоров о возмездном оказании услуг. На то есть несколько причин. Во-первых, предмет рассматриваемого договора составляет комплекс исключительных прав. Следовательно, договор франчайзинга имеет своей целью обеспечение возможности использования лицензиатом комплекса исключительных прав. Во-вторых, обязанности лицензиара по передаче лицензиату технической и коммерческой документации и представлению иной необходимой информации, а также проведению обучения и консультирования лицензиата по вопросам, связанным с осу-

ществлением этих прав, служат цели осуществления исключительных прав согласно условиям договора. Другими словами, услуги, оказываемые в рамках договора франчайзинга, не выполняют той самостоятельной функции, как это имеет место в некоторых других договорах, предметом которых является оказание услуг (поручение, комиссия, страхование и т.д.). В договоре франчайзинга услуги лишь сопровождают процесс предоставления исключительных прав лицензиату и их использование в соответствии с условиями договора.

Вместе с тем, следует признать наличие общих признаков между договором франчайзинга и другими договорами по передаче имущества (объектов гражданских прав) в пользование, например, с договором имущественного найма. Оба договора предусматривают пользование объектами гражданских прав в пределах сроков действия этих договоров. По истечении срока действия договора у лицензиата прекращается право использования комплекса исключительных прав, такая же ситуация будет иметь место и в договоре аренды, но уже в отношении имущества в виде вещей. Договор франчайзинга занимает особое место в системе этих, схожих договоров, что объясняется особым его предметом. Интеллектуальная собственность, представляя собой объект нематериальный в отличие от вещей, в одно и то время может находиться в пользовании любого лица (лиц). Для ограничения в интересах правообладателя такого свободного использования законодательство установило категорию исключительного права, но наряду с этим закрепило перечень случаев свободного или частично свободного использования исключительных прав лицами иными, чем правообладатель. Поэтому сущность любого договора, опосредующего предоставление исключительного права в определенном объеме, для временного использования лицу, не являющемуся, разумеется, правообладателем, выражается в даче последним разрешения, иначе лицензии на использование этого права. Договор франчайзинга в этом плане не исключение.

Несмотря на то, что в договоре франчайзинга в отличие от договора аренды, имеет место предоставление исключительных прав, а не фактическая (физическая) передача имущества, это не исключает родственную связь договора франчайзинга с договорами, направленными на передачу объектов гражданских прав в пользование. Иными словами, несмотря на то, что у лицензиата (нанимателя) право использования комплекса исключительных прав (имущества в виде вещи) возникает с предоставления ему разрешения в виде лицензии (фактической передачи имущества), единой целью обоих договоров является обеспечение использования комплекса исключительных прав (пользования имуществом) на временной основе и в определенном объеме.

На этом заканчиваются сходства между договором франчайзинга и другими договорами, входящими в эту группу. Дальнейшее их правовое регулирование ведется на основе иных особенностей. В качестве таковых следует признать предмет договора – комплекс исключительных прав, предоставленный лицензиату для использования в его предпринимательской деятельности, исключительно возмездный характер договора, субъектный состав, который образуют предприниматели.

ГК лицензионному договору отводит роль универсального средства по предоставлению пользователю (лицензиату) исключительных прав правообладателя (лицензиара) на временной основе и в определенном объеме. Такой вывод следует из ст. 966 ГК, согласно которой «по лицензионному договору сторона, обладающая исключительным правом на результат интеллектуальной творческой деятельности или на средство индивидуализации (лицензиар), предоставляет другой стороне (лицензиату) право временно использовать соответствующий объект интеллектуальной собственности определенным способом». В связи с этим возникает вопрос, каково же соотношение между лицензионным договором и договором франчайзинга? В литературе подход к этому вопросу неоднозначен. Известный ученый В.А. Дозорцев договор франчайзинга рассматривает как комплексный вид лицензионных обязательств [11]. Казахстанский автор И.У. Жанайдаров лицензионный характер договора франчайзинга видит в самом содержании законодательства: «С точки зрения правовой классификации в казахстанском законодательстве договор комплексной предпринимательской лицензии (франчай-

зинга) является разновидностью лицензионного договора в смысле ст. 966 ГК. Поэтому на объекты интеллектуальной собственности, пользование которыми передается по договору комплексной предпринимательской лицензии, распространяются нормы раздела 5 ГК «Право интеллектуальной собственности» и соответствующее специальное законодательство об авторских правах» [12]. В целом соглашаясь с мнением автора, все же сделаем небольшую ремарку, речь должна идти о специальном законодательстве не только об авторских правах, но и о других правах интеллектуальной собственности. В частности, о патентном законодательстве, законодательстве о средствах индивидуализации участников гражданского оборота, выпускаемой ими продукции.

Т.Е. Каудыров в процессе исследования сущности исключительного права на фирменное наименование рассматривает договор франчайзинга как частный случай лицензионного договора и указывает на необходимость применения ко всем частным случаям использования фирменных наименований норм ст. ст. 1021-1023 ГК РК [13].

Мы, в свою очередь, разделяем позицию, согласно которой договор франчайзинга относится к договорам лицензионного типа. Опираясь на такое основание построения системы договоров (классификации), как направленность договора, можно прийти к выводу о необходимости расположения лицензионного договора и договора франчайзинга в одной группе. Цель обоих договоров – предоставление исключительных прав для временного использования объектов интеллектуальной собственности и в определенном объеме. Действие договора франчайзинга напрямую связано с действием предоставленных по данному договору исключительных прав. Изменение или прекращение какого-либо из этих прав влечет за собой изменение или прекращение самого договора франчайзинга. Доводы, приведенные сторонниками самостоятельной природы договора франчайзинга (комплексный характер предмета договора, обязанность пользователя информировать о себе, цель предоставления исключительных прав пользователю), на наш взгляд, не могут рассматриваться в качестве квалификационных признаков. Рассмотрим эти признаки подробнее.

Комплексный характер предмета договора франчайзинга следует понимать как включение в лицензионный комплекс двух или более исключительных прав, причем объектами этих прав должны являться различные (неоднородные) объекты интеллектуальной собственности. Несмотря на то, что эти права включены в лицензионный комплекс, сохраняется возможность самостоятельного использования каждого из них. Поэтому вместо признания главным признаком договора франчайзинга комплексный характер его предмета, считаем правильным рассматривать этот договор как множественную лицензию, то есть как совокупность лицензий.

В законодательстве, в деловой и судебной практике, в доктрине стран с продолжительной историей применения лицензионных договоров последние делятся на множество видов. Среди них есть и договор франчайзинга. Его суть заключается в предоставлении лицензиату прав использования нескольких объектов интеллектуальной собственности (изобретений, полезных моделей, промышленных образцов, селекционных достижений и т.д.) [14].

Что касается обязанности пользователя (лицензиата) информировать о себе потребителей, то на наш взгляд, она в большей степени отражает сущность не столько договора франчайзинга, а сколько права использования фирменного наименования правообладателя (лицензиара), подлежащего обязательному включению в состав лицензионного комплекса. Сказанное основывается на норме п. 2 ст. 1023 ГК, согласно которой «обладатель права на фирменное наименование может разрешить (выдать лицензию) другому лицу использовать свое наименование способами, обусловленными в договоре. При этом в лицензионном договоре должны быть предусмотрены меры, исключающие введение потребителя в заблуждение». Таким образом, обязанность по информированию потребителей должна пониматься как одно из средств, направленных на недопущение введения потребителей в заблуждение, как выра-

жение императивного требования к использованию фирменного наименования лицами иными, чем правообладатель.

Ко всему сказанному следует добавить позицию законодателя в этом вопросе. Само использование в названии договора термина «комплексная предпринимательская лицензия» можно расценивать, как стремление законодателя распространить на договор франчайзинга нормы раздела 5 ГК и специального законодательства, регламентирующего отдельные случаи предоставления исключительных прав.

Практическое значение приведенных мнений о самостоятельной или же, напротив, о подчиненной лицензионному договору природе договора франчайзинга велико и напрямую влияет на правоприменительный процесс. В первом случае к договору франчайзинга неприменимы общие нормы, содержащиеся в ГК и специальном законодательстве, посвященные правовому регулированию лицензионных договоров. Во втором случае договор франчайзинга как разновидность лицензионного договора подлежит двойному регулированию, то есть нормы о лицензионных договорах применяются к нему в качестве общих норм. Вся трудность заключается в том, что законодатель четко не обозначил порядок регулирования франчайзинговых отношений.

В литературе встречается ошибочное представление о договоре франчайзинга как о договоре купли-продажи. Договор франчайзинга рассматривается как договор, «по которому от одной стороны к другой передается право собственности на исключительные права» или «который позволяет покупателю продавать товар или услугу продавца» [15]. В противовес подобному взгляду хочется привести мнение О.А. Орловой: «В отличие от договора купли-продажи договор коммерческой концессии является не отношением обмена, исполнение которого связано с выполнением встречных обязательств, а представляет собой длящееся обязательственное правоотношение. Права, переданные пользователю по договору коммерческой концессии, принадлежат ему до тех пор, пока действует договор. По окончании договора эти права возвращаются пользователем правообладателю. При заключении договора купли-продажи покупатель становится собственником вещи, а продавец утрачивает право собственности на данную вещь, т.е. происходит передача правового титула. Однако в случае передачи по договору коммерческой концессии комплекса исключительных прав правообладатель не утрачивает права собственности на указанные объекты, поскольку правообладатель передает пользователю не право собственности в полном его объеме, а только одно из его правомочий» [16]. Если не брать во внимание некорректное применение указанным автором термина «право собственности» к исключительным правам, основное различие между договором франчайзинга и договором купли-продажи проведено правильно.

Между тем, в договоре франчайзинга могут встречаться элементы договора купли-продажи. Такая ситуация была широко распространена на ранних стадиях развития франчайзинга, и сейчас она свойственна такой модели франчайзинга, существующей по сей день, как «оптовый продавец – розничный продавец». В подобных отношениях франчайзинга лицензиат покупает у лицензиара оборудование, сырье. Между лицензиаром и лицензиатом может быть заключен договор купли-продажи, который будет являться неотъемлемой частью договора франчайзинга. Схожая ситуация может иметь место в договоре лизинга. Так, стороны могут сначала заключить договор лизинга, а потом на его основе договор купли-продажи. Однако и в этом случае договор купли-продажи нельзя рассматривать вне договора лизинга.

Учитывая присутствие в договоре франчайзинга некоторых элементов купли-продажи, считаем необходимым пополнить главу 45 ГК нормой, допускающей применение к договору франчайзинга общих положений о купле-продаже и норм о поставке (параграфы 1, 3 главы 25 ГК) в части, не противоречащей существу договора франчайзинга. Подобные вспомогательные нормы встречаются в положениях ГК и о других договорах. Например, применительно к ренте – п. 2 ст. 519; к лизингу – ст. 572.

Несмотря на то, что договор франчайзинга является разновидностью лицензионного договора, он обладает рядом особенностей, позволяющих отграничить его от других договоров. Все эти особенности вытекают из коренных свойств самих исключительных прав, образующих предмет договора франчайзинга. Внешние отношения в договоре франчайзинга (отношения, возникающие по поводу продажи лицензиатом товаров, оказания им услуг, выполнения работ) раскрывают сущность использования объектов этих исключительных прав. Поэтому в основе предпринимательской деятельности, внешне напоминающей франчайзинг, вполне может находиться другой договор или группа договоров. Для правильной квалификации подобных случаев необходимо выяснить, имел ли место факт предоставления исключительных прав в установленном законом порядке, то есть на лицензионной основе. Если сей факт подтвердится, и предмет договора будет носить комплексный характер, иначе состоять из нескольких исключительных прав, то можно вести речь о наличии договора франчайзинга.

Что касается вопроса расположения норм о франчайзинге в ГК, на наш взгляд, они должны находиться после блока норм, регулирующих договоры, направленные на передачу имущества в пользование (после главы 31 «Безвозмездное пользование имуществом»). Это можно объяснить следующим образом. Объекты исключительных прав есть суть объекты интеллектуальной собственности. Правовой режим последних регламентирован разделом 5 ГК. В субъективном смысле право интеллектуальной собственности является абсолютным правом так же как право собственности на вещи. Таким образом, правильным представляется расположение раздела ГК «Право интеллектуальной собственности» не в Особой части кодекса, а в Общей части, следом за разделом 2 ГК «Право собственности и иные вещные права». Соответственно нормы о франчайзинге должны быть расположены, как отмечалось выше, после норм об обязательствах по передаче имущества в пользование (аренда, договор найма жилища, ссуда). Однако это лишь предварительные выводы, данная проблема требует отдельного, более глубокого, всестороннего исследования.

Таким образом, в рамках настоящей статьи отстаивается лицензионно-правовая природа договора франчайзинга. Цель лицензионного договора и договора франчайзинга одина – предоставление исключительных прав для временного использования объектов интеллектуальной собственности и в определенном объеме. Действие договора франчайзинга напрямую связано с действием предоставленных по данному договору исключительных прав. Изменение или прекращение какого-либо из этих прав влечет за собой изменение или прекращение самого договора франчайзинга.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть, принятая Парламентом Республики Казахстан 1 июля 1999 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz).
2. Гражданский кодекс Казахской Советской Социалистической Республики, Утвержден и введен в действие с 1 июля 1964 года Законом Казахской ССР от 28 декабря 1963 года (утратил силу) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http:// www.prg.kz>.
3. Основы гражданского законодательства Союза ССР и Республик, утверждены Постановлением Верховного совета СССР 31 мая 1991 года № 2211-1 (утратили силу) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http:// www.prg.kz>.
4. Сулейменов, М.К. Становление и развитие гражданского законодательства Республики Казахстан [Текст] / М.К. Сулейменов: – Алматы, 2006. – 356 с.
5. Шаикова, С.С. Договор франчайзинга [Текст] / С.С. Шаикова // Гражданско-правовое обеспечение экономических реформ: комментарий действующего законодательства Республики Казахстан: Сб. научных статей / Под ред. проф. А.Е. Бектурганова». – Алматы: «Қазақуниверситеті», 2001. – С. 314-333.
6. Евдокимова, В. Франшиза и договор коммерческой концессии [Текст] / В. Евдокимова // Патенты и лицензии. – 1998. – № 1. – С. 23-28.

7. Модельный Гражданский кодекс для государств-участников СНГ (часть вторая) (принят постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ от 13 мая 1995 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz).

8. Мальцева, Ю. Модель франчайзинговых отношений в российском гражданском праве и праве государств – участников СНГ: сравнительно-правовой анализ [Текст] / Ю. Мальцева // Хозяйство и право. – 2010. – № 8. – С. 100-105.

9. Новосельцев, О. Оценка коммерческой концессии [Текст] / О. Новосельцев // Хозяйство и право – 2000. – № 3. – С. 99-113.

10. Брагинский, М.И. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг [Текст] / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 2005. – 1055 с.

11. Дозорцев, В. Исключительные права и их развитие. (Вступительная статья) [Текст] / В. Дозорцев // Права на результаты интеллектуальной собственности. Авторское право. Патентное право. Другие исключительные права: Сб. норм.-прав. актов. / Сост. В.А. Дозорцев. – М.: Изд-во ДеЮре, 1994. – С. 11-65.

12. Гражданское право. [Текст]: Том II. Учебник для вузов (акад. курс) / Отв. ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. Алматы, 2002. – 624 с.

13. Каудыров, Т.Е. Гражданско-правовая охрана объектов промышленной собственности: Монография [Текст] / Т.Е. Каудыров. – Алматы: Жетіжарғы, 2001. – 448 с.

14. Амангельды, А.А. Договоры в сфере патентного права [Текст]: Учеб. пос./ А.А. Амангельды – Алматы: АЮ-ВШП «Әділет», 2004. – 106 с.

15. Сирополис Николас К. Управление малым бизнесом: Руководство для предпринимателей [Текст] / Николас К. Сирополис. – М.: Дело. 1997. – 672 с.

16. Орлова, О.А. Место и роль договора коммерческой концессии в системе гражданско-правовых договоров [Текст] / О.А. Орлова // Законодательство и экономика. –2003. – № 6. – С. 16-19.

List of sources used

1. Civil code of the Republic of Kazakhstan (Special part adopted By the Parliament of the Republic of Kazakhstan on July 1, 1999)[Electronic resource]. Access mode: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz)

2. The civil code of the Kazakh Soviet Socialist Republic, Approved and put into effect on July 1, 1964 by the law of the Kazakh SSR of December 28, 1963 (expired) [Electronic resource]. Access mode: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz).

3. Fundamentals of civil legislation of the USSR and Republics, approved by the decree of the Supreme Soviet of the USSR on may 31, 1991 No. 2211-I(expired) [Electronic resource]. Access mode: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz)

4. Suleimenov, M.K. Formation and development of civil legislation of the Republic of Kazakhstan [Text] / M. K. Suleimenov: – Almaty, 2006. – 356 p.

5. Shaikova, S.S. Franchise agreement [Text] / S. S. Shaikova // Civil law support of economic reforms: commentary on the current legislation of the Republic of Kazakhstan: Collection of scientific articles / Edited by prof. Almaty: Kazakuniversiteti, 2001, pp. 314-333.

6. Evdokimova, V. Franchise and commercial concession agreement [Text] / V. Evdokimova // Patents and licenses. - 1998. – No. 1. – P. 23-28.

7. Model Civil code for the CIS member States (part two) (adopted by the resolution of the Interparliamentary Assembly of the CIS member States on may 13, 1995) [Electronic resource]. Access mode: [http:// www.prg.kz](http://www.prg.kz)

8. Maltseva, Yu. model of franchising relations in Russian civil law and the law of the CIS member States: comparative legal analysis [Text] / Yu. Maltseva // Economy and law. 2010. – No. 8. – Pp. 100-105.

9. Novoseltsev, O. Evaluation of commercial concession [Text] / O. Novoseltsev // Economy and law – 2000. – No. 3. – Pp. 99-113.

10. Braginsky, M.I. Contract law. Book three: Contracts on performance of works and rendering of services [Text] / M. I. Braginsky, V.V. Vitryansky. – М.: Statute, 2005. – 1055 p.

11. Dozortsev, V. Exclusive rights and their development. (Introductory article) [Text] / V. Dozortsev // The rights to results of intellectual property. Copyright. Patent right. Other exclusive rights: Sat. norm.-rights. acts'. / Comp. V. A. Dozortsev. – М.: Deyure publishing house, 1994. – P. 11-65.

12. Civil law. [Text]: Volume II. Textbook for universities (Acad. course) / Ed. edited by M. K. Suleimenov, Yu. G. Bassin. Almaty, 2002. – 624 p.

13. Kaudyrov, T. E. Civil and Legal protection of industrial property objects: Monograph [Text] / T. E. Kaudyrov. – Almaty: Zhetizhary, 2001. – 448 p.
14. Amangeldy, A.A. Contracts in the field of patent law [Text]: Textbook/ A.A. Amangeldy – Almaty: AYU-vshp "Adilet", 2004. – 106 p.
15. Syropolis Nicholas K. small business management: a Guide for entrepreneurs [Text] / Nicholas K. Syropolis. – M.: Delo. 1997. – 672 p.
16. Orlova, O.A. Place and role of the commercial concession agreement in the system of civil contracts [Text] / O.A. Orlova // Legislation and Economics. -2003. – no. 6. – P. 16-19.

Сведения об авторе

Жантуаров Биржан Серикович – старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра отделения по исследованию проблем противодействия преступности и совершенствованию законодательства Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции

Жантуаров Биржан Серикович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының Ғылыми-зерттеу орталығының қылмысқа қарсы іс-қимыл және заңнаманы жетілдіру проблемаларын зерттеу бөлімшесінің аға ғылыми қызметкері полиция полковнигі

Zhantuarov Birzhan Serikovich – senior researcher at the research center of the Department for research on problems of combating crime and improving legislation of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makana Esbulatov, police colonel

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

ADMINISTRATIVE LAW

А.Ж. Бектас¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

К УТОЧНЕНИЮ ПОНЯТИЯ «МИГРАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ» С АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ

В данной научной статье дается определение понятию миграция населения с административно-правовых позиций. Охвачены анализом терминологии данного понятия с исторических, социологических, экономических аспектов. Осуществлен анализ используемых определений миграции населения в законодательствах государств. В статье понятие «миграция населения» определено как родовое, состоящее из двух видов территориального перемещения: внутренней и внешней миграции, отличающееся перемещением между населенными пунктами и пересечением административно-территориальных границ. Для раскрытия юридической сущности территориального перемещения, определен круг правовых отношений, возникающих в процессе территориального перемещения с дефинированием структуры миграционных правоотношений – объекта, субъекта и содержания такого правоотношения. Из большого разнообразия общественных отношений, возникающих в процессе территориального перемещения, выделены те правовые отношения, которые имеют центральную роль для правового регулирования – миграционные правоотношения.

Ключевые слова: миграция населения, территориальное перемещение, мигрант, правовой статус, миграционное правоотношение, внешняя миграция, внутренняя миграция.

"Халықтың көші-қоны" ұғымын әкімшілік-құқықтық тұрғыдан нақтылау

Бұл ғылыми мақалада әкімшілік-құқықтық тұрғыдан халықтың көші-қоны ұғымына анықтама берілген. Тарихи, әлеуметтік, экономикалық аспектілерден осы тұжырымдаманың терминологиясын талдаумен камтылған. Мемлекеттердің заңнамаларында Халықтың көші-қонының пайдаланылатын анықтамаларына талдау жүзеге асырылды. Мақалада "Халықтың көші-қоны" ұғымы аумақты қауысудың екі түрінен тұратын рулық ретінде анықталған: ішкі және сыртқы көші-қон, елдімекендер арасындағы ауысумен және әкімшілік-аумақтық шекаралардан өтумен сипатталады. Аумақты қорын ауыстырудың заңды мәнін ашу үшін көші – қон құқықтық қатынастарының құрылымын – осындай құқықтық қатынастардың объектісін, субъектісін және мазмұнын дефинирлей отырып, аумақты қорына уыстыру процесінде туындайтын құқықтық қатынастардың шеңбері айқындалды. Аумақтық қозғалыс процесінде туындайтын қоғамдық қатынастардың алуан түрлілігінен құқықтық реттеу үшін басты рөл атқаратын құқықтық қатынастар – көші-қон құқықтық қатынастары ерекшеленеді.

Түйінді сөздер: халықтың көші-қоны, аумақтық қоныс аудару, көшіп-қонушы, құқықтық мәртебесі, көші-қон құқықтық қатынастары, сыртқы көші-қон, ішкі көші-қон.

"To clarify the concept of "population migration" from the administrative and legal positions

This scientific article defines the concept of population migration from an administrative and legal point of view. They are covered by the analysis of the terminology of this concept from historical, sociological, and economic aspects. The analysis of the used definitions of population migration in the laws of the States is carried out. In the article, the concept of "population migration" is defined as generic, consisting of two types of territorial movement: internal and external migration, characterized by movement between localities and crossing administrative-territorial borders. To reveal the legal essence of territorial displacement, the circle of legal relations arising in the process of territorial displacement is defined with the definition of the structure of migration legal relations – the object, subject and content of such legal relations. From the wide variety of social relations that arise in the process of territorial displacement, those legal relations that have a Central role for legal regulation – migration legal relations-are highlighted.

Keywords: population migration, territorial movement, migrant, legal status, migration legal relationship, external migration, internal migration.

Обширное изучение миграции населения различными дисциплинами свидетельствует разработанная В.А. Ионцевым классификация научных подходов в изучении миграции населения, состоящая из 17 научных подходов, включающая 45 научных направлений, теорий и концепций. Он насчитал 36 различных определений понятия миграция населения в советской, российской и 27 определений в зарубежной литературе [1].

Р.Е. Джансараева отмечает, что значительная часть исследований гуманитарного профиля, посвященных вопросам миграции, имеют исторический, социологический, политологический и экономический характер, что в свою очередь обуславливает семантическое разнообразие в подходах при определении данного явления [2].

Л.Л. Рыбаковский, подводя черту под его более чем сорокалетним изучением этой проблематики, выделяет три группы, взяв за основу сущностный момент [3].

1. К первой группе, достаточно широко распространенной в конце XX века, относятся определения, смешивающие различные виды движения населения, в частности, миграционное и социальное. Здесь к миграции относят отраслевое, территориальное, профессиональное и социальное движение.

2. Ко второй группе, наиболее распространенной и признаваемой ныне большинством, относят те определения миграции, которые включают только территориальные перемещения населения.

3. К третьей группе относятся определения, не разделяющие такие разные понятия, как перемещение и мобильность. Мобильность – это потенциальная готовность населения к изменению своего территориального статуса [4]. Перемещение – это фактически совершаемое действие.

Попытка советских ученых на заре становления научной мысли о миграции населения, включать в движение населения естественное, миграционное, социальное, профессиональное, отраслевое и др. движения объясняется стремлением создать системный подход охватывающей миграцией все сферы жизнедеятельности человека, что не является верным. Действительно, миграция воздействует на естественные процессы, тем самым влияя на увеличение рождаемости в стране прибытия, с относительным уменьшением рождаемости в стране убытия [1]. Также мигрант в случае трудовой миграции, реализуют свои установки по получению прибыли на новом месте, тем самым продвигая себя в отраслевом и профессиональном уровнях. Мы полагаем, что движение населения воздействуя на естественное, миграционное и социальное движение, само ими не является. По нашему мнению, миграцию населения будут составлять территориальные перемещения, без включения в это понятие отраслевых, профессиональных, отраслевых, социальных и др. движений.

Анализ законодательств государств в области миграции населения приводит к выводу, что не один базовый закон в этой сфере не содержит точного определения термина миграция населения. Вместо этого используются косвенные определения характеризующие тип миграции, потоки миграции, миграционные процессы итд. Так, например, в Федеральном законе Российской Федерации от 25 июля 2002 г. № 115ФЗ «О правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации», являющимся базовым для регламентации отношений в сфере внешней миграции, нет определения миграции населения. В Концепции государственной миграционной политики Российской Федерации на период до 2025 г. также нет определения термина «миграция», а дается лишь характеристика типам миграции по временному признаку: временная, краткосрочная, долгосрочная. По законодательству Республики Беларусь, также не дается определение миграции населения в основных законах регулирующих отношения в области миграции. Так, согласно Закону Республики Беларусь от 4 января 2010 года №105-З «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь» дается лишь определение транзитному проезду (транзиту) иностранца через территорию Республики Беларусь. В Законе Республике Беларусь от 23 июня 2008 года №354-З «О предоставлении иностранным гражданам и лицам без гражданства статуса бе-

женца, дополнительной и временной защиты в Республике Беларусь» дается определение только вынужденной миграции. По Закону Кыргызской Республики от 17 июля 2000 года №61 «О внешней миграции», под миграцией понимается - «перемещение физических лиц по различным причинам из Кыргызской Республики в другие государства и из других государств в Кыргызскую Республику, а также в пределах территории Кыргызской Республики в целях постоянного или временного изменения места жительства». Из данного определения следует, что под миграцией понимается территориальное перемещение состоящей из внешней и внутренней миграции. Однако, формулировка «... в целях постоянного или временного изменения места жительства», резко сужает круг охватываемых миграционных отношений, связанных лишь с изменением места жительства. Под это определение не подпадают лица, пересекшие границу государства без цели изменения места жительства, мигранты фронтальеры, челночники, в том числе нелегальные (незаконные) мигранты и тд. По Закону Республики Казахстан «О миграции населения» являющимся базовым в регулировании миграционных отношений, миграцией является «...постоянное или временное, добровольное или вынужденное перемещение физических лиц из одного государства в другое, а также внутри государства». В данной формулировке «миграции», охватывается и разделяется внешняя и внутренняя миграция с дифференциацией по времени (постоянной или временной) и по добровольности перемещения (добровольное и вынужденное), характеризующее как территориальное перемещение – «... из одного государства в другое, а также внутри государства». Расширенное толкование понятию миграции дается в справочнике по терминологии в области миграции МОМ, здесь миграция определяется, как процесс передвижения населения через международную границу либо в пределах страны [12]. Данное определение характеризует миграцию как территориальное перемещение, включающую внешнюю – «... передвижения населения через международную границу» и внутреннюю миграцию – «... в пределах страны», и его толкование включает любые передвижения населения, применимое в большей степени для целей международного акта.

Проведенный Н.И. Орешниной контент-анализ нормативных актов и официальных документов международного права и зарубежных стран (Германия, Великобритания, США, Канада), регулирующих общественные отношения в области миграции населения, определение понятия «миграция» в изученных нормативных документах отсутствует, а само понятие «миграция» встречается в относительно небольшом количестве документов (160 из 525) [58]. Это свидетельствует о сложности дачи юридического определения понятию «миграция».

Из анализа законодательств стран в области миграции населения, происходит или чрезмерное расширение понятия «миграция», либо сужение, ограничивающееся одним из его «второстепенных признаков» (по времени, по добровольности, с привязкой к месту жительства итд). На наш взгляд, включение в понятие миграция населения по отдельности или различных сочетаний таких критериев как продолжительность, регулярность, удаленность (расстояние) территориального перемещения приводит к смысловому искажению термина «миграция». Поэтому определение миграции населения не должно включать различных свойств такого перемещения, например, как форма, цель, характер, временная продолжительность перемещения.

Об этом в свое время указывал Л.Л. Рыбаковский, который под миграцией в широком смысле, представлял любое территориальное перемещение независимо от продолжительности, регулярности и целевой направленности [6].

Таким образом, понятие «миграция населения» включает в себя территориальное перемещение независимо от продолжительности, регулярности и целевой направленности такого перемещения. Однако нет единого мнения какие именно территориальные перемещения будут составлять миграцию. В научном кругу, можно выделить два основных подхода имеющих значение для характеристики миграции как территориального перемещения: это перемещение через границы административных единиц, и перемещение между населенными пунктами.

Можно отметить исследователей, включающие в определение «миграции населения» территориальные перемещения через границы (с пересечением границ) – это В.М. Моисеенко «...перемещения людей (мигрантов) через границы тех или иных территорий с переменной места жительства навсегда или на более или менее длительное время» [7], О.Д. Воробьеву рассматривающая миграцию как «... любое территориальное перемещение населения, связанное с пересечением как внешних, так и внутренних границ административно-территориальных образований с целью смены постоянного места жительства или временного пребывания на территории...» [8], Н.В. Полякову «...пересечение границ административно-правовых образований», кроме этого она включает в это понятие не только факт пересечения, но и подготовку к этому действию – планирование [9].

В справочнике по терминологии в области миграции МОМ, в определении миграции также содержится пересечение границы – «... процесс передвижения населения через международную границу либо в пределах страны» [10].

Б.С. Хорев, В.Н. Чапек утверждали, что необходимо заранее оговорить условные границы, пересечение которых считается миграцией. Если такой линией служит, например, городская черта, то никакое перемещение внутри города не может считаться миграцией. Там же, полагали: что миграцией в чистом виде следует считать межпоселенную миграцию, а под сменой постоянного места жительства – переезд из одного населенного места в другое [11].

А.У. Хомра считал, пересечение мигрантами административно-территориальных границ, таких как внутрисельской, межрайонной и внутрирайонной, межгосударственной и внутригосударственной относят к классификации миграции и полагал, что эти виды миграции определяются объективно сложившейся иерархией административного деления [12]. Этого же взгляда придерживался Л.Л. Рыбаковский, отмечая, что основная черта, характеризующая суть процесса миграции населения, это пересечение административно-территориальных границ разного таксономического уровня, где низшим и первым порогом выступает граница какого-либо поселения. В связи с этим любая миграция населения совершается как минимум между двумя разными населенными пунктами.

Мы разделяем оба научных подхода, включающие в определение миграции, пересечение границ административных образований, а также территориальные перемещения между населенными пунктами.

По нашему мнению, территориальные перемещения между поселениями будут составлять только внутреннюю миграцию, как вид миграции. При этом миграция населения в целом это родовое понятие включающие разнообразные территориальные перемещения. О том, что понятие миграция является родовым и включает в себя все категории лиц, осуществляющих пространственные перемещения по разным причинам и с разными целями, отмечали такие ученые как Л.В. Андриченко, В.О. Елеонский, Т.Я. Хабриева [13].

Вторым видом миграции, мы полагаем, является внешняя миграция, составляющая территориальные перемещения через государственную границу. Однако, данное утверждение верно, в случае если за таксономическую административно-территориальную единицу брать государство в целом. Для любой таксономической единицы, внешняя миграция всегда будет характеризоваться пересечением ее внешней границы. Например, для административной единицы как областное образование, внутренними миграциями будут являться территориальные перемещения внутри области, между населенными пунктами. Соответственно внешними миграциями, относительно областного образования, будут составлять территориальные перемещения через границу области, с пересечением границы извне или за ее пределы. Также хотелось бы отметить, что понятие внешней миграции для государств, входящих в состав какого-либо межгосударственного образования, например, государства в составе ЕАЭС, ЕС – имеет разное значение, как для государственного образования в отдельности, так и для межгосударственного образования в целом.

Только эти два вида миграции – внешняя и внутренняя будут характеризовать миграцию населения как родовое явление. Различные другие проявления миграции, например, как трудовая, незаконная, маятниковая, сезонная и др. будут производными от указанных нами основных двух видов миграции.

Однако этого недостаточно, чтобы дать точную характеристику миграции с административно-правовых позиций, которую мы преследуем.

Для того чтобы охарактеризовать миграцию населения с юридических позиций необходимо определить круг правовых отношений, возникающих в процессе территориального перемещения с дефинированием структуры миграционных правоотношений – объекта, субъекта и содержания такого правоотношения. Из большого разнообразия общественных отношений, возникающих в процессе территориального перемещения, правовые отношения имеют центральную роль для правового регулирования. Исследователи склоняются к мнению, что в процессе территориального перемещения возникают два вида правоотношений: «правоотношения, возникающие в сфере территориального перемещения населения» и «миграционные правоотношения или миграционно-правовые отношения» [14].

К правоотношениям, возникающим в сфере территориального перемещения, относят все многообразие правовых отношений, возникающих в процессе территориального перемещения, которые носят комплексный характер и регулируются нормами практически всех отраслей права. Так могут возникать гражданско-правовые отношения при перевозке лица в процессе территориального перемещения, трудовые правоотношения при заключении трудового договора с мигрантом (лицом, осуществляющим территориальное перемещение), уголовно-правовые отношения, в случае если мигрантом было совершено преступление, социально-правовые отношения при получении социального пособия беженцем и т.п.

Миграционные правоотношения в отличие от правоотношений, возникающие в сфере территориального перемещения имеют административно-правовую природу и направлены для реализации миграционной политики государства. О том, что, «миграционно-правовые отношения, возникающие в сфере государственного управления миграцией населения, признаются административно-миграционными отношениями и обладают особенностями, присущими административно-правовому отношению» отмечал А.Е. Горбань изучая проблемы компетенции миграционных органов [15].

Субъектами миграционных правоотношений являются мигранты и государственные органы, должностные лица, уполномоченные на правовое регулирование в сфере миграции населения.

Из административно-правовой природы миграционных отношений вытекает и сама сущность этих отношений, она заключается в правовом статусе его субъектов. С одной стороны, это миграционный орган и должностные лица, выполняющие функции и компетенции государственного органа (представителя) по реализации миграционной политики, с другой – мигранты (перемещаемые лица) которые в процессе территориального перемещения приобретают, изменяют или прекращают свой специальный правовой статус.

Т.Я. Хабриева отмечала, что «мигрантом признается лицо, совершающее пространственное перемещение ... и получает в результате этого специальный правовой статус» [16]. Этот (специальный) статус предполагает прохождение определенных процедур как приобретение, состояние и завершение статуса мигранта [16].

Интересный научный подход в юридической оценке определению миграции вносит позиция В.М. Моисеенко, считающая, что решающим для идентификации мигранта является факт его регистрации по месту проживания, а миграция – это констатация факта территориального перемещения между двумя территориями или поселениями [17]. С.В. Рязанцев рассматривая позицию В.М. Моисеенко утверждал, что фиксация состоявшегося факта пространственного перемещения представляется более целесообразным [18].

Мы полагаем, что фиксация состоявшегося факта пространственного перемещения происходит не всегда. А иногда фиксация факта перемещения не происходит вообще, как например, при тайном незаконном перемещении мигрантом государственной границы, либо в случаях, когда перемещаемое лицо не проходит регистрацию в миграционных органах и т.д.

По нашему мнению, именно правовой статус перемещаемого лица (мигранта) будет составлять ту переменную, которая постоянно меняется в процессе территориального перемещения, и в конечном итоге, факт такого территориального перемещения, в процессе которого лицо приобретает, изменяет или прекращает специальный правовой статус, будет составлять миграцию населения.

Правовой статус мигранта возникает, изменяется или прекращается в связи с юридическими фактами:

- событиями, возникающими в процессе территориального перемещения лица, влекущие изменение, приобретение, прекращение его административно-правового статуса;
- действием (бездействием) лица осуществляющим территориальное перемещение, в следствие которого изменяется, приобретается, прекращается его миграционный статус;
- самим фактом территориального перемещения лица, в результате которого изменяется, приобретается, прекращается его миграционный статус;
- актом органа государственного управления, в результате которого изменяется, приобретается либо прекращается миграционный статус лица, осуществляющего территориальное перемещение.

В процессе миграции населения меняется правовой статус мигранта (миграционный статус). Природой такого статуса мигранта является административно-миграционный правовой статус перемещаемого лица, осуществляющего территориальное перемещение. При этом изменение миграционного статуса лица подразумевает его изменение, приобретение (например, статус иностранца в стране пребывания), прекращение (иностранец покинул страну пребывания, тем самым прекратил статус иностранца в стране пребывания), незаконно (незаконно) приобрел статус мигранта и др.

Таким образом, обобщая выше изложенные положения, миграция населения является родовым понятием включающая в себе два вида территориального перемещения – внутренние и внешние:

- *внутренняя миграция населения для государственного образования* – это территориальное перемещение населения между населенными пунктами внутри государства, сопровождающееся изменением миграционного (административно-миграционного правового) статуса перемещаемых лиц.
- *внешняя миграция населения для государственного образования* – это территориальное перемещение населения через границу государства, сопровождающееся изменением миграционного (административно-миграционного правового) статуса перемещаемых лиц.

Миграция населения – это территориальное перемещение населения через границу государства, либо между населенными пунктами в пределах страны, сопровождающееся изменением миграционного (административно-миграционного правового) статуса перемещаемых лиц.

Список использованных источников

1. Ионцев, В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения [Текст] / В.А. Ионцев. – М.: Диалог-МГУ, 1999. – 370 с.
2. Джансараева, Р.Е. К определению понятия миграция[Текст] / Р.Е. Джансараева // Вестник КазНУ. Юридическая серия. – 2015. – №4(76). – С. 256 – 262.

3. Рыбаковский, Л.Л. Миграция населения. Три стадии миграционного процесса (Очерки теории и методов исследования) [Текст]/ Монография / Л.Л. Рыбаковский. – М., 2003. – 217 с.
4. Юдина, Т.Н. Миграция. Словарь основных терминов[Текст]/ Учебное пособие / Т.Н. Юдина. – М.: Издательство РГСУ; Академический Проект, 2007. – 472 с.
5. Орешина, Н.И. Административно-правовое регулирование противодействия незаконной миграции в зарубежных странах[Текст]/ дис. ... к.ю.н.: 12.00.14 / Академия управления МВД Российской Федерации. – М, 2010. – 218 с.
6. Рыбаковский, Л.Л. К уточнению понятия «Миграция населения» [Текст] // Социологические исследования/ Л.Л. Рыбаковский. – 2016. – №12(392). – С. 78-83.
7. Моисеенко, В.М. Миграция населения как объект комплексного исследования [Текст] // Народонаселение: современное состояние и перспективы развития научного знания/В.М. Моисеенко. – М., 1999. – С. 23-30.
8. Воробьева, О.Д. Миграционные процессы населения: вопросы теории и государственной миграционной политики [Текст] // Аналитический вестник Совета Федерации ФС Российской Федерации. – М.: 2003. – №9 (202). С. 24 – 29.
9. Полякова, Н.В. К вопросу о понятиях «миграция» и «нелегальная миграция»: доктрина и законодательство[Текст] / Н.В. Полякова // Вестник Барнаульского юридического института МВД России. – 2016. – №1 (30). – С. 87 – 90.
10. Справочник по терминологии в области миграции (русско-английский) / Международная организация по миграции. – М.: ООО «БЭСТ-принт», 2011. – 165 с.
11. Хорев Б.С., Чапек В.Н. Проблемы изучения миграции населения: Статистико-географические очерки / Б.С. Хорев, В.Н. Чапек. – М.: Издательство «Мысль», 1978. – 256 с.
12. Хомра, А.У. Миграция населения: Вопросы теории, методики исследования / Отв. редактор В.С. Стешенко. – Киев: Издательство «Наукова думка», 1979. – 148 с.
13. Андриченко, Л.В., Елеонский, В.О., Хабриева, Т.Я. О концепции развития миграционного законодательства Российской Федерации [Текст] // Журнал российского права. – 2003. – № 4(76).
14. Жеребцов, А.Н. Концепция административно-правового регулирования миграционных отношений в Российской Федерации (комплексный анализ теории и практики) [Текст]/ дис. ... д.ю.н.: 12.00.14 / Министерство образования и науки РФ. – М., 2009. – 513 с.
15. Горбань, А.Е. Компетенция миграционных органов в субъектах Российской Федерации [Текст]/ дис ... канд. юр. наук., - Волгоград: 2006. - 185 с.
16. Хабриева, Т.Я. Миграционное право России: теория и практика [Текст]. – М., 2008. – 336 с.
17. Моисеенко, В.М. Внутренняя миграция населения [Текст]/ Монография / В.М. Моисеенко. – М.: - ТЕИС, 2004. – 285 с.
18. Рязанцев, С.В. Современный демографический и миграционный портрет северного Кавказа / С.В. Рязанцев, - Ставрополь: Сервисшкола, 2003. – 376 с.

List of sources used

1. Iontsev, V. A. international migration of the population: theory and history of study [Text] / V. A. Iontsev. - М.: Dialog-MSU, 1999. - 370 p.
2. Dzhansarayeva, R. E. On the definition of migration[Text] / R. E. Ganzaria // Bulletin Of The Treasury. Legal series. – 2015. – №4(76). – P. 256-262.
3. Rybakovsky, L. L. Migration of the population. Three stages of the migration process (Essays on theory and research methods) [Text]/ Monograph / L. L. Rybakovsky. - М., 2003. - 217 p.
4. Yudina, T. N. Migration. Dictionary of basic terms[Text] / Textbook / T. N. Yudina. - М.: RSSU publishing House; Academic Project, 2007. - 472 p.
5. Oreshina, N. I. Administrative and legal regulation of countering illegal migration in foreign countries[Text] / dis. ... candidate of law: 12.00.14 / Academy of management of the Ministry of internal Affairs of the Russian Federation. - М, 2010. - 218 p.
6. Rybakovsky, L. L. to clarify the concept of "population Migration" [Text] // Sociological research/ L. L. Rybakovsky. – 2016. – №12(392). – Pp. 78-83.
7. Moiseenko, V. M. Migration of population as the object of a comprehensive study [Text] // Narodnyetion: current status and prospects of development of scientific knowledge/V. M. Moiseenko. – М., 1999. – S. 23-30.
8. Vorob'eva, O. D. Migration of population: theory of the state migration policy [Text] // Analytical Bulletin of the Federation Council of the Federal Assembly of the Russian Federation.: 2003. – №9 (202). Pp. 24-29.

9. Polyakova, N. V. On the question of the concepts of "migration" and "illegal migration": doctrine and legislation [Text] / N. V. Polyakova // Bulletin of the Barnaul law Institute of the Ministry of internal Affairs of Russia. – 2016. – №1 (30). – Pp. 87-90.
10. Handbook of terminology in the field of migration (Russian-English) / International organization for migration, Moscow: BEST-print LLC, 2011, 165 p.
11. Horev B. S., Chapek V. N. Problems of studying population migration: Statistical and geographical essays / B. S. Horev, V. N. Chapek. - M.: publishing house "Thought", 1978. – 256 p.
12. Khomra, A. U. Migration of the population: Questions of theory, research methods / editor V. S. Steshenko. - Kiev: publishing house "Naukova Dumka", 1979. - 148 p.
13. Andrichenko, L. V., Eleonsky, V. O., Khabrieva, T. Ya. On the concept of development of migration legislation of the Russian Federation [Text] // Journal of Russian law. – 2003. – № 4(76).
14. Zherebtsov, A. N. The concept of administrative-legal regulation of migration relations in the Russian Federation (comprehensive analysis of theory and practice) [Text]/ dis. ... D. Yu.N.: 12.00.14 / Ministry of education and science of the Russian Federation. – M., 2009. – 513 p.
15. Gorban, A. E. Competence of migration authorities in the subjects of the Russian Federation [Text] / dis ... candidate of legal Sciences, Volgograd: 2006, 185 p.
16. khabrieva, T. Ya. Migration law of Russia: theory and practice [Text]. - M., 2008 – - 336 p.
17. Moiseenko, V. M. Internal migration of the population [Text] / Monograph / V. M. Moiseenko. - M.: - TEIS, 2004. - 285 p.
18. Ryazantsev, S. V. Modern demographic and migration portrait of the North Caucasus / S. V. Ryazantsev, - Stavropol: service School, 2003. - 376 p.

Сведения об авторе

Бектас Арман Жайылбекович – начальник кафедры информационно-технического обеспечения ОВД факультета профессиональной подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции

Бектас Арман Жайылбекович – Қазақстан Республикасы ІІМ Макан Есболатов атындағы Алматы академиясы кәсіби даярлық факультеті ІІО ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету кафедрасының бастығы полиция полковнигі

Bektas Arman Zhaiylbekovich – chief of information technology services BIA of training faculty of named after M. Esbulatov Almaty Academy of the Ministry interior of the Republic Kazakhstan police colonel

Н.И. Ибраимова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІҢ ЖАРИЯЛЫЛЫҒЫ МЕН ЖЕКЕЛІГІ ТУРАЛЫ

Мақалада ғылыми негізді қалыптастыру және әлемдік қоғамдастықтың мемлекеттік басқару жүйесінің әлеуметтік дамуының қазіргі кезеңіне тиімді және барабар іздеу процесі ұсынылған. Автор өз еңбегінде мемлекеттік қызметті құқықтық реттеудің мәселелері мен перспективаларын қарастырады. Зерттеу пәні ретінде екі проблема атап өтіледі: мемлекеттік қызметті жария қатынастарға жатқызу және мемлекеттік қызметті жеке қатынастарға, атап айтқанда еңбек қатынастарына жатқызу проблемасы.

Аталған мәселелерді қарау барысында Қазақ ССР-ы тарихында болған заңнамада қолданылған терминологияға назар аудартылып, әкімшілік құқық және еңбек құқығы саласындағы көптеген ғалымдардың көзқарастары қарастырылады.

Еңбекте мемлекеттік қызмет түсінігінің мазмұны ұлттық заңнамамен қатар көршілес Ресей мемлекетінің заңнамасымен салыстыра отырып қарастырылады. Әкімшілік қызметкерлер, әскери қызметкерлердің қатарында тең тұратын құқық қорғау органдары қызметкерлерінің мемлекеттік қызметін ерекше атаумен даралауды қарастырады.

Түйінді сөздер: мемлекеттік қызмет, мемлекеттік қызметші, әскери қызметші, әскериленген қызметші, жария қатынастар, еңбек қатынастары.

О публичности и частности государственной службы

В статье представлен процесс формирования научной основы и поиска эффективного и адекватного современному этапу социального развития системы государственного управления мирового сообщества. В своей работе Автор рассматривает проблемы и перспективы правового регулирования государственной службы. В качестве предмета исследования выделяются две проблемы: проблема отнесения государственной службы к публичным отношениям и проблема отнесения государственной службы к частным отношениям, в частности к трудовым.

В ходе рассмотрения данных вопросов будут рассмотрены взгляды многих ученых в области административного права и трудового права с акцентом на терминологию, применяемую в законодательстве, существовавшем в истории Казахской ССР.

В труде рассматривается содержание понятия государственной службы в сопоставлении с национальным законодательством и законодательством соседнего Российского государства. Административная деятельность сотрудников правоохранительных органов, состоящих наравне с военнослужащими, предусматривает индивидуализацию государственной службы под особым наименованием.

Ключевые слова: государственная служба, государственный служащий, военнослужащий, военизированный служащий, публичные отношения, трудовые отношения.

On transparency and confidentiality of Public Service

The article presents the process of forming the scientific basis and searching for an effective and adequate to the current stage of social development of the public administration system of the world community. In his work, the Author examines the problems and prospects of legal regulation of public service. As a subject of study identifies two problems: the problem of attribution of public service to public relations and the problem of attribution of public service to private relations, in particular to labour.

During the consideration of these issues, the views of many scientists in the field of administrative law and labor law will be considered, with an emphasis on the terminology used in legislation that existed in the history of the Kazakh SSR.

The work examines the content of the concept of public service in comparison with the national legislation and the legislation of the neighboring Russian state. Administrative activities of law enforcement officers, who are on a par with military personnel, provide for the individualization of public service under a special name.

Key words: civil service, civil servant, military servant, paramilitary employee, public relations, Labor Relations.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев 2020 жылғы қыркүйек айындағы Жолдауында мемлекеттік қызметті реформалауды жүйелі түрде жүргізу қажеттілігін айта отырып мемлекеттік басқарудың жаңа моделіне толық көшу мәселесі туралы айтқан еді. Осыған сәйкес жалпы мемлекеттік қызметтің сипаты жайлы мәселе қозғау бүгінгі күні артық емес.

Кең теориялық тұрғыдан алғанда, мемлекеттік қызмет дегеніміз-мемлекеттік бюджеттен жалақы алатын (яғни мемлекеттен оның органдары мен бөлімшелері арқылы) және заң шығарушы, атқарушы және сот билігі органдарын қоса алғанда, мемлекеттік органдардың аппаратында тұрақты немесе уақытша қызмет атқаратын барлық адамдардың, прокуратураның, бақылау-қадағалау органдарының, мемлекеттік (қазыналық) кәсіпорындардың әкімшілігінің Кадрлық функцияларын және практикалық қызметін мемлекеттік органдардың жүзеге асыруы.

Қазіргі уақытта заң ғылымында мемлекеттік қызмет туралы жария сипаттағы құбылыс деген көзқарас қалыптасты. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы «ҚР мемлекеттік қызмет туралы» заңында берілген анықтама бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі (бұдан әрі – мемлекеттік қызмет) – мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік органдарда мемлекеттік биліктің міндеттері мен функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттіктерді атқару жөніндегі қызметі. Мемлекеттік қызметші - мемлекеттік органда Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен республикалық немесе жергілікті бюджеттерден не Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қаражатынан ақы төленетін мемлекеттік лауазымды атқаратын және мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыру мақсатында лауазымдық өкілеттіктерді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының азаматы [1]. Сондықтан мемлекеттік қызметшінің қызметтерін кәсіби сипаттағанда оның жариялылығы (әкімшілігі) мен жекелік (еңбектік) бастауын қарсы қою қате көрінетіндігін айтқан Б.Т. Жұмағұловпен келіскен жөн болар [2].

Мемлекеттік қызметшінің оларды қызметтің басқа түрінен ерекшелейтін кәсіби қызметінің айырмашылығы онда әр түрлі құқықтық салаға жататын жариялылық та, жекелік те белгілер бар. Еңбек құқығында жариялылық-құқықтық элемент еңбеккердің жеке мүддесін де, жариялықтың (қоғам мен мемлекеттің) мүддесін де қамтамасыз ету құралы ретінде кеңінен қолданылады.

«Мемлекеттік қызмет» және «мемлекеттік қызметші» ұғымдары мемлекеттік қызмет туралы арнайы заңмен реттелетін қоғамдық қатынастар аясын белгілеуге, яғни арнайы заңды қолдану аясын анықтауға жағдай жасайтын теориялық және практикалық мәнге ие. Сонымен бірге, бұл ұғым мемлекеттік қызмет аясында пайда болатын құқықтық қатынастардың сипатын, яғни бұл қатынастардың құқықтың қай саласына жататынын анықтауға мүмкіндік береді.

«Қызмет» түсінігі қазақстанның да ресейдің де заңнамасында қарастырылмаған. Түсініктемелік сөздік «қызмет ету» сөз тіркесін: бір нәрсе жасау, біреу үшін немесе бір мақсат үшін, біреудің ықтиярымен, бұйрығымен әрекеттер жасау деп түсіндіреді. Сонымен бірге, түсініктемелік сөздік «қызмет» ұғымын жұмыс, қызметкердің кәсібі және оның қызмет орны деп анықтайды [3].

Д.Н. Бахрахтың пікірі бойынша «қызмет» сөзі көп мағыналы. Қызмет ұғымын адамдардың кәсібінің түрі де, ведомствалық бөлімдер (ішкі істер министрлігінің қылмыстық іздестіру қызметі, т.б.) де, дербес ведомствалар (федералдық қызмет, сыртқы барлау, федералдық салық қызметі) да кіреді. Қызмет – басқаруда тұрған, оған қызмет ететін (іс жүргізу, техникалық т.б.) немесе адамдарға әлеуметтік-мәдени қызмет көрсететін ақылы қоғамдық-пайдалы кәсіптің бір түрі ретінде қаралуы мүмкін. Қызметші – бір ұйымда лауазымға ие және белгілі бір ақыға басқарушы қызметті жүзеге асырушы немесе әлеуметтік-мәдени қызмет (дәрігер, мұғалім, кітапханашы, цех бастығы және т.б.) көрсетуші

азамат. Барлық қызметшілер әлеуметтік-мәдени қызмет көрсетудің кәсіби басқарушылары [4].

Әрине, «мемлекеттік қызмет» термині әлеуметтік жағынан да, құқықтық жағынан да көп мағыналы. Бұл тұрғыдан алғанда өзінің терминологиялық қорында Қазақ ССР-ң 1991 жылғы 24-маусымда бекітілген «Қазақ ССР-ң мемлекеттік қызметінің жұмысбастылығы ережесімен» енгізілген «мемлекеттік қызмет жұмысбастылығы» ұғымы бар Қазақстан Республикасы заңнамасының тәжірибесі қызықты [5].

Ресейлік ғалымдардың тұжырымы бойынша Ресей Федерациясы субъектілерінде мемлекеттік қызмет түсінігіне Ресей Федерациясы субъектілеріндегі олардың өкілеттігін іске асыруды қамтамасыз ету үшін мемлекеттік органдар аппаратындағы лауазым иеленуші тұлғалардың кәсіби қызметі кіреді. Бұл қызмет федералдық секілді уәкілеттік, атқарушы және сот биліктерінде сияқты тағы басқа федерация субъектілеріне тең өкілеттіктерге ие органдарда іске асырылады [6].

Қазақстандық ғалым О.В. Волох «мемлекеттік қызмет» ұғымын Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы «Мемлекеттік қызмет туралы» заң күші бар Жарлығы негізінде зерттей отырып, күрделі әлеуметтік-құқықтық институт ретінде ерекшелік келе, келесі екі мағынада қарастыруды ұсынады: «Тар мағынада – бұл мемлекеттік ұйымдарда лауазымдарға ие тұлғалармен жүзеге асырылатын, мемлекеттің тапсырмасы бойынша, конституциялық негізде, қоғамдық пайдалы қызметті кәсіби іске асыру. Ал, ең кең, теориялық мағынасында – бұл мемлекеттік органдарды басқарудың қызметтік міндеттерін және мемлекеттік органдар аппаратында лауазымға ие, мемлекеттік бюджеттен жалақы алатын барлық тұлғалардың іс жүзіндегі қызметін іске асыруы», - дейді [7].

В.Н. Уваров мемлекеттік қызметті әрекеттің бір түрі ретінде қарай отырып, мемлекеттік қызмет келесі маңызды белгілермен:

- мемлекеттің міндеттері мен функцияларын жүзеге асырудағы байланысымен;
- мемлекеттік басқаруды ұйымдастыруымен;
- арнайы аппаратты қалыптастыруымен;

- қажетті жағдайда құқықтық-биліктік өкілеттігін қолдана отырып, мемлекет атынан басқарушылық функцияны іске асырумен және т.б. сипатталатын адамдардың ерекше тобының арнайы кәсіби қызметі деп толық та нақты сипаттайды [8].

Мысалы, И.А. Василенко мемлекеттік қызметшілердің қызметін ерекшеліктін термин енгізуді ұсынады. Мемлекеттік әкімшілік ету – бұл кәсіби мемлекеттік қызметшілердің қоғамдық саясатты жүзеге асыру жөніндегі қызметі деген пікір айтады [9].

Тағы бір қазақстандық ғалым Н. Момбеков қазіргі мемлекеттік қызмет институты мемлекеттік қызмет жүйесінің құрылу барысында мемлекеттік қызметкер мәртебесінің, қызметтің атқарылу барысы мен кепілдігі, мемлекеттік қызметтің өту механизмі қатынастарын реттейтін құқықтық нормалар жүйесінен тұрады деп санайды [10].

Мемлекеттік қызметті жариялылығы тұрғысынан зерттеген Е.Т. Жалбұров «кең мағынада мемлекеттік қызмет – мемлекеттің өзінің басқару органдары арқылы мемлекеттік кадрлік саясатты қалыптастыру мен жүргізу арқылы әлеуметтік процестерді мемлекеттік басқаруға бағытталған мемлекеттің қызметі. Ал тар мағынада мемлекеттік қызмет – заңмен белгіленген тәртіп бойынша мемлекеттік органда лауазымға ие және мемлекеттік бюджеттен немесе Ұлттық банк қаржысынан сыйақы алатын, мемлекеттік міндеттер мен функцияларды іске асыру үшін лауазымдық басқарушылық өкілеттігін атқаруымен байланысты Қазақстан Республикасы азаматының арнайы кәсіби қызметі» , - дейді [11].

Мемлекеттік қызметті «тар» және «кең» мағынада қарастырудың өзіндік қисыны бар. Шынымен де, мемлекеттік ұйымдарда (мемлекеттік органдардан басқа) өндірістік емес қызметтік функцияларды атқаратын тұлғалар қызметінің сипатына қарай қызметші болып келетіндіктен мемлекеттік қызметші деп аталуға қақылы. Ондай жағдайда, қандай-да бір мән-мағынаға иелік етпейтін «жеке қызметкерлер» деп аталатын жұмысшылардың басқа категориясын енгізу қажеттілігі туады. Осы қажеттілікті 2015 жылғы 23 қарашада қабылданған Еңбек кодексіндегі «азаматтық қызметші» түсінігі қанағаттандырырлықтай болған еді [12]. Алайда, осы аталған Кодекстің 1-бабының 1-тармағындағы 2-тармақша бойынша заң шығарушы «азаматтық қызметші – Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қазыналық кәсіпорындарда, мемлекеттік мекемелерде ақылы штаттық лауазымда істейтін және олардың міндеттері мен функцияларын іске асыру және мемлекеттік органдарға техникалық қызмет көрсетуді жүзеге асыру мен олардың жұмыс істеуін қамтамасыз ету мақсатында лауазымдық өкілеттіктерді жүзеге асыратын адам» деп түсініктеме береді. Жоғарыда келтірілген түсініктеме бойынша заң шығарушы мемлекеттік қызметкерлердің бір тобын ұйымның құрылу нысанына қарай ерекшелеп отыр. Ондай болса, мемлекеттік қызметшілердің барлық тобын олардың қызмет ерекшелігіне қарай топтастырып, арнайы атау беру осы «айдарлау» процесінің лайықты аяқталуы мен осы даудың соңғы нүктесі болар. Ондай жағдайда, жоғарыда келтірілген ғалым И.А. Василенконың ұсынысын қолдап ҚР қорғаныс министрлігі қызметкерлерін «әскери қызметшілер», ал құқыққорғау органдары қызметкерлерін «әскериленген қызметшілер» деген терминдер енгізу жөн болар.

Жоғарыда айтылған мемлекеттік қызмет туралы пікірлерді ескере отырып, мемлекеттік қызметті «тар» мағынада түсіну қажет деген қорытынды жөн сияқты.

Д.Н. Бахрах мемлекеттік қызметті азаматтық және милитаризденген деп екі түрге бөледі. Азаматтық қызметке Ресей Федерациясы мен оның субъектілеріндегі мемлекеттік органдардағы қызметті жатқызса, милитаризденген қызметке - әскери қызметті, ішкі істер органдарындағы қызметті, салық полициясын, кедендік органдарды, теміржолдағы әскерді, таудағы құтқару қызметін жатқызады. Д.Н. Бахрахтың пікірінше азаматтық және милитаризденген қызметтер мемлекеттің арнайы функциясын іске асыру үшін құрылғандықтан және ерекше ішкі құзіреттілігіне байланысты өз ішінде әр түрге бөлінуі мүмкін. Азаматтық мемлекеттік қызметті автор жалпыфункционалды (мысалы, облыс әкімшілігіндегі персоналдың қызметі) және арнайы (сот қызметі) деп бөледі. Автордың пікірі бойынша милитаризденген қызметке азаматтық қызметпен салыстырғанда келесі белгілер тән: «адамдардың өмірі мен денсаулығын қорғау, азаматтар мен орнатылған басқару тәртібінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтардың негізгі құқықтары мен қоғамдық мүдделерін, материалдық құндылықтарын, қоғамдық тәртіп пен құқықтық тәртіпті қорғау бұл категория қызметкерлерінің кәсіби міндеттері болып табылады; милитаризденген қызметкерлердің лауазымдық функцияларының ерекшеліктеріне негізделген тәртіп жөніндегі арнайы жарғы, ережелердің болуы; бұл қызметкерлерді қызметке алудың, өтудің, арнайы атақтардың берілуінің, аттестациялар өтуінің және қызметтің тоқтатылуының арнайы шарттарының болуы; милитаризденген қызметшілердің ерекше құқықтық мәртебесінің арнайы әкімшілік-құқықтық нормативтік актілерде бекітілуі» [13].

Профессор В.Н. Уваровтың пікірі бойынша мемлекеттік қызмет институты еңбектің қоғамдық ұйымдастырылуының жалпы белгілеріне негізделетін азаматтардың еңбек әрекетінің бір түріне жатады. Сонымен бірге ол мемлекеттік қызмет өзінің арнайы ерекшеліктерімен сипатталады деп белгілеп, оның кәсіби қызметтің ерекше түрі ретінде келесі маңызды белгілерін көрсетеді:

- мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асырумен байланысты;
- мемлекеттің міндеттері мен функциялары мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік басқаруы мен кәсіби қызметі арқылы іске асырылады;

- арнайы аппарат шеңберінде атқарылады;
- оның ерекшелігі басқарушылық функцияны атқаруымен байланысты;
- мемлекеттік қызметшілер мемлекеттің атынан іс-қимыл жасайтын болғандықтан, мемлекеттік-биліктік уәкілеттікке ие;
- Конституция, заң, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы және басқа заң актілерінің нормаларына негізделеді;
- Іс жүзіндегі, ұйымдастырушылық әрекеттер болып, атқарушылық сипатқа ие;
- бұйрық беру әрекетімен сипатталады;
- саясаттан тыс сипатта [14].

Қазақстан зерттеушілері А. Абузярова [15], В.Н. Уваров [16] мемлекеттік қызмет еңбек құқығының жалпы нормаларына негізделеді деп пікір біріктірсе, Ж. Баранова мемлекеттік қызмет еңбек қатынастарының жеке түріне жатады деп пайымдайды [17].

Л.А. Чиканова «мемлекеттік қызметті атқару оның түріне қарамастан мемлекеттік қызметшінің қандай-да бір құқықтық қатынастарға түсетіндігін білдіреді», - дейді.

«Біріншіден, бұл мемлекеттік қызметшінің мемлекеттік органдармен кәсіби (еңбек) қызметі жөніндегі қатынасы.

Екіншіден, бұл мемлекеттік қызметшінің үшінші тұлғалармен – ұйымдар мен азаматтармен қатынасы. Бұндай қатынастар мемлекеттік қызметшінің мемлекеттік-биліктік өкілеттігін атқаруымен (үшінші тұлғалар үшін міндетті шешімдер қабылдау, лайықты жарлықтар мен бұйрықтар шығару) байланысты пайда болады» [18].

Кәсіптік (еңбектік) қызметті іске асыру жөніндегі қатынастар мемлекеттік қызметке түсумен, өтумен және оның тоқтатылуымен пайда болады. Бұл қатынастар еңбек қатынасы болып табылады.

Құқықтық әдебиетте оны «ішкі» қатынастар деп атайды. Мемлекеттік қызметші, басқа жұмысшылар секілді, мемлекеттік органмен еңбек құқықтық қатынастарға өз атынан, еңбек шарты негізінде түседі.

Мемлекеттік биліктік функциясын атқаруымен байланысты мемлекеттік қызметші үшінші тұлғалармен мемлекеттік қызметте тұрған органның атынан қатынасқа түседі. Құқықтық әдебиетте «сыртқы» деп аталатын мұндай қатынастар әкімшілік-құқықтық болып келеді және әкімшілік заңдардың нормаларымен реттеледі.

Мемлекеттік қызметшінің мемлекеттік қызметті іске асыруы барысында пайда болатын еңбек және әкімшілік қатынастары құқықтық қатынастардың дербес түрі болып табылады. Олар құқықтың әртүрлі салаларымен реттелетін болғандықтан, кейбір құқықтық әдебиетте көрсетілгендей, бірегей «қызметтік» құқықтық қатынасқа біріктіріле алмайды.

Мемлекеттік қызметші мемлекеттік қызметінің өтуі барысында басынан аяғына дейін еңбек құқықтық қатынастарда болады. Әкімшілік қатынастарға кейбір билік өкілеттігін атқару қажеттілігіне байланысты түседі. Сонымен, мемлекеттік қызметші мемлекеттік органмен еңбек қатынасында тұрып, сол органның атынан үшінші тұлғалармен әкімшілік-құқықтық қатынастарға түсе алады.

Жоғарыда айтылғандарды тұжырымдай отырып, мемлекеттік қызметші сөзсіз мемлекеттік органмен еңбек құқықтық қатынастарға түседі және бұл қатынастарды еңбек құқығының нормалары реттейді деп айта аламыз. Сонымен бірге әкімшілік және еңбек құқығының реттеу шектерін ажыратып алу қажет.

Кейбір ғалымдар мемлекеттік қызмет туралы заңнаманы конституциялық, әкімшілік, еңбек, қаржы сияқты т.б. құқықтың әртүрлі салаларының кешені ретінде қарайды.

Мемлекеттік қызметші мен оның жұмыс берушісі – мемлекет арасында, қызметшінің өзінің міндеттерін орындауы туралы қатынастары ең алдымен еңбек құқығымен реттеледі. Құқықтық мәртебе, мемлекеттік лауазымдар реестрі, саралау талабы мен топтау және т.б. ұйымдастыру мәселелері әкімшілік заңнамасы құзырына жатады.

Бұл заңнама түрлерінің бірігіп жүргізетін мәселелері де бар, олар – мемлекеттік қызметшілердің құқықтары, құқықтық шектеуліктері, міндеттері және т.б. жөнінде [19].

«Сондықтан мемлекеттік қызметті атқару жөніндегі қатынастар еңбек заңнамасының пәнін құрайды және де бұл жұмысқа азаматтар еңбек шарты негізінде алынады. Ондай болса, заң барлығымызға ортақ, мемлекеттік қызметшілер тек қана еңбек қатынастарын ресімдеуде ғана емес, сонымен бірге, жұмыс уақытының ұзақтығы, еңбек демалысы, еңбекақы, жұмыстан шығару негіздері, еңбек дауларын шешу тәртібі, зейнетақылық және әлеуметтік қамтамасыз етілу т.б. жөнінде де мемлекеттік және жеке кәсіпорын жұмысшыларымен теңестіріледі»,– дейді А.П. Алехин [20].

Әкімшілік және еңбек құқықтарының реттеу шектерін ажыратып алу мәселелері жөнінде А.Е. Пашерстниктің тұжырымдамалық ұсыныстарын негізге алу қажет болар. Ғалым мемлекеттік қызмет екі түрлі қатынасқа бөлінеді: біріншісі – қызметшінің жұмыс берушіге қатынасы, ал екіншісі – тұрғындарға, мекемелерге, ұйымдарға (сыртқы ортаға) қатынасы дейді. Бірінші түрдегі қатынастар жұмысшылардың еңбек қатынасы тәртібімен сәйкес келеді, ал екінші түрдегі қатынастар жұмыс беруші мен мемлекеттік қызметші арасында, еңбек қатынасынан тыс, еңбек құқығы нормаларымен реттелмейді. «Әкімшілік және еңбек құқығы арасындағы шектеу сызығы мемлекеттік қызметшінің еңбек процесіндегі жағдайы мен оның сыртқы ортадағы жағдайы жазықтығында жатыр. Ішкі ортамен қатынасы – әкімшілік құқықтың аумағы, еңбек процесіндегі қатынасы – еңбек құқығы аумағы болып табылады».

А.Е. Пашерстник мемлекеттік қызметшінің еңбек процесімен уақыт бойынша сыртқы ортаға сәйкестігі тепе-тең емес дейді.

Сонымен, А.Е. Пашерстниктің тұжырымдамалық ұсынысының жалпы қорытындысы мынау: мемлекеттік қызметшінің еңбегін реттеу еңбек құқығының пәні болып табылады, сонымен қатар, жартылай барлық қызметшілерге, жартылай олардың жеке топтарына қатысты ерекшеліктерге ие. Негізгі ерекшелік болып: а) еңбек құқықтық қатынастардың пайда болуы және тоқтатылуы; б) еңбек өлшемі және еңбегі үшін сыйақы өлшемінің белгіленуі жатады [21].

Алайда, Б.Т. Жұмағұловтың пікірі бойынша бұл тұжырымдама еңбек қатынастарының ерекшелігі қызметкердің мемлекеттік функция (мемлекеттік қызметшінің сыртқа ортамен қатынасы) мен өз өкілеттігін атқаруы кезінде қоғамның мүддесіне қызмет ететіндігі екендігін көрсететін сипатымен қорытындыланбаған. Басқаша айтсақ, арнайы нормалар мемлекеттік қызметшіге қатысты кемсіту сипатында болмауы қажет, мұндай ерекшеліктердің қайбір мемлекеттік мекеме алдында тұрған мәселені шешу қажеттігінен туындауы керек. Жалғыз мақсаты азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беруде, адамның құқығын сыйлау мен қорғауда көрінетін жалпы қоғамның мүддесін қамтамасыз ету болуы мүмкін. Мемлекеттік аппараттың қызметінің тиімділігі, оның қызмет етуін жақсарту, мемлекеттік бюджет үшін үнемділік мемлекеттік қызметкердің құқықтарын шегеру арқылы, олардың кәсіби әрекетін ерекше, жүйелі реттеумен жүргізілмеуі керек [2].

Бұл тұрғыдан алғанда мемлекеттік қызметшінің оның құқықтық мәртебесінің саралануы, еңбек құқығы аясынан атқарылу сипатына қарай жалдамалы жұмыс болмайтын қызмет түрлерін алып тастаудан басталуы керек. Сонымен, еңбек құқығының пәні құқықтық қатынасына қатысушыларының субъектілік құрамымен шектеледі. Бұл субъектілік құрамды анықтау еңбек құқығы ғылымымен қатар әкімшілік құқық және бірқатар жағдайларда конституциялық құқық құзырына жатады.

А.Е. Пашерстник көрсеткен қатынастар түрі шектеудің екінші деңгейі болмақ. Еңбек құқығының аясына және осы ғылымның күзіретіне мемлекеттік қызметшілердің еңбек құқықтарының құқықтық реттелу ерекшеліктерін және әртүрлі топтарының ерекшеліктерінің лауазымдық өкілеттіктерімен байланысты болатынын анықтау мен бекіту жатады [21].

Бұдан туындайтын сұрақтар келесі ерекшеліктерді анықтау міндетін атқарады:

- 1) еңбек қатынастарының пайда болуы мен тоқтатылуы;
- 2) тараптардың еңбек жағдайларын еңбек шартында көрсетуге ерікті бостандығы;
- 3) еңбек төлемдерінің реттелуі және басқа кәсіппен айналысудан қосымша табыс табу мүмкіншілігі;
- 4) жеке еңбек дауларын шешуді ұйымдастыру мен өткізу құқын іске асыру;
- 5) мемлекеттік қызметшілердің жеке еңбек міндеттерінің орындалуына жауапкершілігі;
- 6) қауіпсіздік пен әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету.

Әкімшілік құқық пен осы ғылымның күзіретіне:

- 1) мемлекеттік органдардың құрылу мен таралу процедурасын қоса алғанда (конституциялық немесе азаматтық құқық құзырына жататын мәселелерден басқа) ұйымдасқан құрылымын әзірлеу;
- 2) мемлекеттік органдар мен сол органдар ішінде құзыретті шекаралау;
- 3) мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалардың азаматтар мен ұйымдар алдында өкілеттіктерін жүзеге асыру мен міндеттерін атқарудағы заңдылық үшін жауапкершіліктерін орнату.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, мемлекеттік-биліктік құзыреттілік мемлекеттік органның негізгі белгісі болып табылады деген тұжырымға келеміз. Сонымен бірге, мемлекеттік орган деп аталатын ұйымның мемлекеттік функцияны атқаруға бағытталған белгісі деп ерекшелеуге болады. Бұл белгі осы мемлекеттік қызметшілер арасында ерекше орын алаттын құқыққорғау органдарының қызметінен аса ерекше байқалады. Яғни, қазіргі мемлекеттік қызметті реформалау кезеңінде жоғарыда аталған мәселелерді ғылыми тұрғыдан анықтап алу қажеттілігі, құқықтық жүйелеуде бүгінгі күннің өзекті мәселесінің бірі деуге болады.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы «ҚР Мемлекеттік қызмет туралы» заңы.
2. Умирзакова, Ж.Ж., Жумагулов, Б.Т. Порядок прохождения государственной службы и основания ее прекращения [Текст] / Ж.Ж. Умирзакова, Б.Т. Жумагулов // Вестник КазГУ, Серия юридическая. –1999. – №10. –Б 59-64.
3. Ожегов, С.И. Словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов. – М.: Советская энциклопедия, 1972. – С.-67.
4. Бахрах, Д.Н. Государственная служба: основные понятия, ее составляющие, содержание, принципы [Текст] / Д.Н. Бахрах// Государство и право. – 1986. – №12. – С.10.
5. Қазақ ССР-ң 1991 жылғы 24-маусымда бекітілген «Қазақ ССР-ң мемлекеттік қызметінің жұмысбастылығы ережесі».
6. Сборник актов Президента и Правительства 1991. – №16. – С.100.
7. Волох, О.В. Автореферат дисс... канд.юрид. наук. – Алматы, 1999. – С.18.
8. Уваров, В.Н. Теория государственного управления [Текст]/ В.Н. Уваров: Учеб. пособие. – Алматы: КазГЮА, 2000. – С.23.

9. Василенко, И.А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия [Текст]/ И.А. Василенко: Учеб. пособие. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1998. – С.29.
10. Момбеков, Н. Профессиональное государство: дух и буква закона [Текст]/ Н. Момбекова // Юридическая газета. – 1998. – 20 – С.2.
11. Жалбуров, Е.Т. Государственная служба в правоохранительных органах Республики Казахстан [Текст]/ Е.Т. Жалбуров. – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2003. – С.15.
12. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ.
13. Бахрах, Д.Н. Государственная служба в Российской Федерации. Екатеринбург [Текст]/ Д.Н. Бахрах. 1995. – С.21-23.
14. Уваров, В.Н. Указ. Работа. – С.103-107.
15. Абузарова, Н. Комментарий к Закону «О труде в Республике Казахстан» [Текст]/ Н. Абузарова. – Алматы: Жеті Жарғы, 2001. – С. 92-93.
16. Уваров, В.Н. Государственная служба [Текст]/ В.Н. Уваров. – Алматы: КазГЮИ, 1996. – С.103-104.
17. Баранова, Ж. Вопросы дисциплинарной ответственности государственных служащих // Правовая реформа в Казахстане [Текст]/ Ж. Баранова. 2006. – №2. – С.
18. Чиканова, Л.А. Государственные служащие [Текст]/ Л.А. Чиканова / Под ред. Б.А. Шеломова. – М.: Юрист, 1998. – С. 12.
19. Государственная служба (комплексный подход): Учебное пособие.. – М.: Дело, КазГЮА, 2000. – С. 23.
20. Алехин, А.П., Козлов, Ю.М. Административное право Российской Федерации. В 2 ч. – М., 1995.
21. Пашерстник, А.Е. К вопросу о советской государственной службе [Текст]/ А.Е. Пашерстник// Вопросы советского административного права. –М., 1949. – С.121.

List of sources used

1. The law of the Republic of Kazakhstan from November 23, 2015 "On state service in RK".
2. Umirzakova, J. J., Zhumagulov, B. T. the Order of passage of public service and the grounds for its termination [Text] / J. J. Umirzakova, B. T. Zhumagulov // Vestnik KazGU, Series of legal. -1999. - No. 10. - Pp. 59-64.
3. Ozhegov, S. I. Dictionary of the Russian language [Text] / S. I. Ozhegov. - М.: Soviet encyclopedia, 1972. - p. -67.
4. Bakhrakh, D. N. Public service: basic concepts, its components, contents, principles [Text] / D. N. Bakhrakh// State and law. - 1986. - No. 12. - P. 10.
5. «Rules of employment of the state service of the Kazakh SSR», approved on June 24, 1991.
6. Collection of acts of the President and Government 1991. - No. 16. - P. 100.
7. Volokh, O. V. autoreferat Diss... candidate of legal Sciences-Almaty, 1999. - P. 18.
8. Uvarov, V. N. Theory of public administration [Text] / V. N. Uvarov: Textbook. stipend. - Almaty: Kazakh Juridical Academy, 2000. - S. 23.
9. Vasilenko, I. A. Administrative and state management in the reserve countries: USA, great Britain, France, Germany [Text] / I. A. Vasilenko: Textbook. manual. - М.: publishing Corporation "Logos", 1998. - p. 29.
10. Mombekova, N. Professional state: the spirit and letter of the law [Text] / N. Mombekova // Legal newspaper. - 1998. - 20-P. 2.
11. Zhalburov, E. T. State service in law enforcement agencies of the Republic of Kazakhstan [Text]/ E. T. Zhalburov. - Almaty: "Norma-K" publishing house, 2003. - p. 15.
12. Code of the Republic of Kazakhstan dated November 23, 2015 No. 414-V ZRK.
13. Bakhrakh, D. N. The state service in the Russian Federation. Ekaterinburg [Text] / D. N.: Bakhrakh. 1995. - p. 21-23.
14. Uvarov, V. N. Decree.Op. Work-P. 103-107.
15. Abuzyarova, N. Commentary to the Law "on labor in the Republic of Kazakhstan" [Text] / N. Abuzyarova. - Almaty: Zheti Zhargy, 2001. - Pp. 92-93.
16. Uvarov, V. N. State service [Text]/ V. N. Uvarov. - Almaty: Kazgui, 1996. - P. 103-104.
17. Baranova, Zh. Questions of disciplinary responsibility of civil servants // Legal reform in Kazakhstan [Text] / Zh. Baranova. 2006. - No. 2. - P.
18. Chikanova, L. A. Public services [Text] / L. A. Chikanova / Ed. by B. A. Shelomov. - М.: Lawyer, 1998. - P. 12.
19. Public service (integrated approach): Textbook.- Moscow: Delo, 2000. - P. 23.
20. Alyokhin, A. P., Kozlov, Yu. M. Administrative law of the Russian Federation. In 2 CH. - М., 1995.

21. Pasherstnik, A. E. To the question of the Soviet state service [Text]/ A. E. Pasherstnik// Questions of Soviet administrative law. - М., 1949. - P. 121.

Автор туралы мәлімет

Ибраимова Нұрсулу Изатовна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы кәсіби психологиялық даярлық және ІО басқару кафедрасының аға оқытушысы, құқық қорғау қызметі магистрі, полиция полковнигі

Ибраимова Нұрсулу Изатовна – старший преподаватель кафедры профессиональной психологической подготовки и управления ОВД Алматинской академия МВД РК имени Макана Есбулатова, магистр правоохранительной службы, полковник полиции

Ibraimova Nursulu – senior lecturer of the Department of professional psychological training and management of internal Affairs Almaty Academy of internal Affairs of Kazakhstan Republic named by M. Esbulatova master of law enforcement, police colonel

S.D. Shaisultanov¹

¹Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named
after Makan Esbulatova, Kazakhstan, Almaty

ILLEGAL MIGRATION IN KAZAKHSTAN

Illegal migration is the movement of people in violation of the legislation of a particular state, it implies illegal entry using any methods and means by migrants, their employment in the host country bypassing the current legislation.

In the field of migration in Kazakhstan, a legislative framework that generally meets international standards has been created, which makes it possible to develop tourism, attract foreign labor, and return oralmans to their historical homeland.

In the Constitution of the Republic of Kazakhstan, human rights and freedoms are enshrined in accordance with generally recognized principles and norms, as well as the provisions of ratified international acts, and generally correspond to the modern democratic approach to regulating human status. They lay the foundations for the legal regulation of the status of migrants in the Republic of Kazakhstan, which are subsequently differentiated depending on whether migrants have a special legal status, their belonging to one category or another (migrant, immigrant, refugee, migrant, oralman and others).

Key words: illegal migration, violation, legislation, human rights, international acts, legal regulation, legal status.

Қазақстандағы заңсыз көші-қон

Заңсыз көші - қон-бұл адамдардың қандай да бір мемлекеттің заңнамасын бұза отырып орын ауыстыруы, көшіп-қонушылардың кез келген әдістермен және құралдармен заңсыз кіруін, олардың қолданылып жүрген заңдарды айналып өтетін елде жұмысқа орналасуын білдіреді.

Қазақстанда көші-қон саласында жалпы халықаралық стандарттарға сәйкес келетін заңнамалық база құрылған, бұл туризмді дамытуға, шетелдік жұмыс күшін тартуға, Оралмандарды тарихи отанына қайтаруға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының Конституциясында Адам құқықтары мен бостандықтары жалпыға бірдей белгілі қағидаттар мен нормаларға, сондай-ақ ратификацияланған халықаралық актілердің ережелеріне сәйкес бекітілген және тұтастай алғанда адам мәртебесін реттеудің қазіргі демократиялық тәсіліне сәйкес келеді. Олар Қазақстан Республикасында көшіп-қонушылардың мәртебесін құқықтық реттеудің негіздерін қалайды, олар кейіннен көшіп-қонушылардың ерекше құқықтық мәртебесі бар-жоғына, олардың қандай да бір санатқа (көшіп-қонушы, көшіп-қонушы, босқын, көшіп-қонушы, оралман) тиесілігіне қарай сараланады. және басқа да).

Түйінді сөздер: заңсыз көші-қон, бұзушылық, заңнама, адам құқықтары, халықаралық актілер, құқықтық реттеу, құқықтық мәртебе.

Незаконная миграция в Казахстане

Незаконная миграция - это перемещение людей с нарушением законодательства того или иного государства, подразумевает незаконный въезд мигрантами любыми методами и средствами, их трудоустройство в стране пребывания в обход действующего законодательства.

В сфере миграции в Казахстане создана законодательная база, в целом соответствующая международным стандартам, что дает возможность развивать туризм, привлекать иностранную рабочую силу, возвращать оралманов на историческую родину.

В Конституции Республики Казахстан права и свободы человека закреплены в соответствии с общепризнанными принципами и нормами, а также положениями ратифицированных международных актов и в целом соответствуют современному демократическому подходу к регулированию статуса человека. Они закладывают основы правового регулирования статуса мигрантов в Республике Казахстан, которые впоследствии дифференцируются в зависимости от того, имеют ли мигранты особый правовой статус, их принадлежность к той или иной категории (мигрант, иммигрант, беженец, мигрант, оралман. и другие).

Ключевые слова: незаконная миграция, нарушение, законодательство, права человека, международные акты, правовое регулирование, правовой статус.

In the advanced world, the great size arrives at lawful and illicit relocation, which are the primary driver of political and monetary flimsiness in certain nations, the segment emergency – in other quickened by components, for example, the globalization of work showcases, the trading of data, skill and innovation. Relocation process is a perpetual element in all phases of mankind's history. Movement is one of the ways for the mass of the populace to react to changes in life circumstance, precisely and obviously reflect to the progressions occurring in the public arena. It is hard to locate another social procedure that could be contrasted and movements in this respect. Unlawful movement is today one of the primary dangers to the national security of each state, is no special case, and the Republic of Kazakhstan. Circumstance of relocation on post-A soviet area has drastically changed after the breakdown of the Soviet Union. In view of the particularity of its geological position Kazakhstan fills in as a geopolitical focus associating European nations with Central Asian states, whereby the deluge of outsiders in the nation – an unavoidable marvel that additionally add to the watched development in the nation and keep up a stable interior political circumstance. Therefore, in the part of territorial relocation such nations as Kazakhstan and Russia are currently «host» states, and Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan are «sending states». Accordingly, in 2019 in the Republic of Kazakhstan showed up more than 987,000 outsiders (counting 820 000 – from the CIS nations). From this number for infringement of movement laws to authoritative obligation were pulled in 99.3 a large number of outsiders, and more than 3.4 thousand – removed. The most commonplace infringement of migration laws are improper reason for remain, inability to withdraw toward the finish of the enrollment time frame, the occupation illicit business . Likewise for infringement of migration laws founded 262 criminal cases (in 2012 – 197), including 111 cases – on the realities of non-authorization of the removal request, 29 – on the realities of illicit migration, as uncovered in 2283 the unlawful outside work .

In these conditions, incredibly expands the importance of research authoritative and legitimate methods for impact offenses in the circle of the stay of outside residents and stateless people in the region of the Republic of Kazakhstan, which depend on regulatory obligation.

Unlawful (outside) movement – is the section in a specific nation, remain in and takeoff from its domain of outside residents and stateless people disregarding the enactment overseeing the stay of remote residents, self-assertive difference in their legitimate status during the time of its region, just as leaving its residents from the domain infringing upon the enactment administering the system for their flight.

As per the Law «On Migration» on July 22, 2011 illicit movement – is section into the Republic of Kazakhstan and the stay of outsiders or stateless people in the Republic of Kazakhstan disregarding the laws of the Republic of Kazakhstan controlling the passage and remain just as for travel through the region of the Republic of Kazakhstan . Along these lines, illicit movement is a negative factor, getting a criminal nature and the declining wrongdoing circumstance in the state.

As per the law «On Migration» on July 22, 2011 one of the fundamental standards of the state approach in the field of movement is the assurance of national interests and national security. To accomplish the national security in the zone of movement state expects to give universal participation in the guideline of relocation forms, the anticipation and concealment of illicit migration .

Relocation Policy of the Republic of Kazakhstan is built dependent on the real factors of monetary improvement, political and social soundness. In the field of relocation in Kazakhstan made an entire meets the universal guidelines of the lawful system that permits to create the travel industry, pull in remote work to return to their verifiable country repatriates. The primary guidelines administering relations right now the Law «On Migration» of July 22, 2011, «On Legal Status of Foreigners» June 19, 1995 and the principles of section and living arrangement of remote nationals, affirmed by Government Decision of 28 January 2000. They characterized the rights and obligations of outside residents and elements of open bodies for authority over movement forms in the nation .

Moreover, so as to fortify the control of transitory streams and fighting with illicit relocation, measures were taken to improve national enactment. Hence, one of the advancements of laws overseeing movement is the Law «On the character documents», which was marked by the President January 22, 2013. In December 2013, the Law «On alterations and increases to some administrative follows up on issues of work migration», which gives an improved system to giving grants to vagrant specialists from the CIS to work for people. As indicated by the Comprehensive intend to address the issues of movement, reinforcing control of relocation streams from neighboring nations, the making of ideal conditions for residential talented work in request to forestall their exorbitant surge to remote work markets to 2014–2016 years, a significant focal point of relocation arrangement is fortifying measures to check illicit movement. Along these lines, so as to achieve the errand will be done joint interstate activities and preventive measures focused on recognition and concealment of infringement of migration laws. Moreover, will be accomplished work on the usage together with the skilled specialists of outside nations of measures to counter unlawful movement, there will be courses, roundtables to investigate the experience of outside nations for the counteraction of the realities of unlawful movement, just as securing the privileges of vagrant laborers, made arrangements for 2015 . The enactment builds up the conditions and strategies for exit of residents of the Republic of Kazakhstan abroad for changeless habitation, just as building up the justification for disavowal of consent resident of the Republic of Kazakhstan on leaving the nation for perpetual home. Notwithstanding this investigation completed new releases of the Criminal Code, the official and the Administrative Code, which would expand punishments for infringement of migration laws, remembering for the piece of residents of the Republic of Kazakhstan .

The Republic of Kazakhstan is a functioning supporter of solidness and security, has become a full member during the time spent collaboration and participation among the accomplices, other intrigued nations and worldwide associations, and NGOs on the execution of movement arrangement. Along these lines, in 2013, during the visit of the President of the Republic of Belarus Lukashenko A.G. to Kazakhstan in October 4, 2013 were marked two worldwide arrangements in the field of relocation:

- Agreement between the Republic of Kazakhstan and the Republic of Belarus on the request for remain of residents of the Republic of Kazakhstan in the Republic of Belarus and the residents of the Republic of Belarus in the Republic of Kazakhstan;

- Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Republic of Belarus on readmission and Executive Protocol on the strategy of its usage.

As per the Request of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan from July 4, 2013 on aftereffects of the state visit of the President of Turkmenistan G.Berdimuhamedov to the Republic of Kazakhstan on 10–11 May 2013, the Ministry of Internal Affairs related to the Committee on National Security arranged data on setting up a working relationship with Turkmenistan on collaboration, trade of data and involvement with the field of fighting unlawful relocation, universal fear based oppression and tranquilize dealing.

Likewise consented to readmission arrangements with nine nations (Germany, Switzerland, Norway, the Czech Republic, Latvia, Lithuania, Russia, Uzbekistan, Belarus), considering the issue of reciprocal intergovernmental concessions to readmission with another 12 states. Spotlights on the control of section and remain in the nation of remote nationals, unlawful movement anticipation realities .

In January 2014 was consented to an arrangement on without visa travel for holders of conciliatory international IDs from 48 nations, holders of administration international IDs – with 33 nations, for national travel papers – with 14 nations.

On a continuous premise the work on the usage of the Unified Information System (UIS) «BerkutMIA» completed. In programming UIS power over the section, remain and flight of outsiders incorporates extra highlights electronic endorsement visa backing and visa consular workplaces

of cleared materials desert outsiders for lasting living arrangement and citizenship in gathering, just as employments for shutting section to outsiders who have abused relocation enactment of the Republic of Kazakhstan .

In issues of movement control and the battle against unlawful relocation Republic of Kazakhstan is working intimately with universal associations, for example, the Organization of the Collective Security Treaty, the Eurasian Economic Community, Customs Union and the Common Economic Space.

Proceeding with improvement of basic methodologies in nations – members of the Customs Union to manage movement procedures and harmonization of enactment right now, foundation of joint control of the computerized frameworks of section and home of outsiders in the region of the Republic of Kazakhstan, the Russian Federation and the Republic of Belarus.

In the system of the CIS significant need to improve the proficiency of fighting illicit relocation are:

- further participation with the International Center for Migration Policy Development (ICMPD), International Organization for Migration (IOM) and other global and provincial associations concentrated on fighting unlawful movement;

- improvement of model laws focused on unification and harmonization of the national enactment of the Republic nations in the battle against unlawful movement;

- harmonization and improvement of existing national movement enactment and administrative system on migration control;

- improvement of review strategies on the state fringe states – members of CIS payload and vehicles so as to viably control illicit transients;

- working up the participation of the states – members of CIS on readmission .

The International Organization for Migration (IOM) propelled a territorial methodology, drove by the Coordinating Office in Astana. Subsequently, the IOM Strategy in Central Asia for 2011–2015 recognized the accompanying destinations:

- Promote better comprehension of numerous parts of relocation among government representatives, networks, businesses.

- Assist in the making of a compelling arrangement of movement the board.

- Promote and ensure the privileges of transients.

- Contribute to neediness decrease in the nations of Central Asia, among transients and among the get and send their networks.

- Promote the production of important conditions for better than average work and equivalent chances.

- To keep up dependability in the networks and the coordination of vagrants in strife inclined regions.

- Encourage individuals to travel.

- Provide help with fighting human dealing, including anticipation of dealing assurance of dealing casualties .

In this way, unlawful relocation from the auxiliary moved into the class of worldwide issues has gotten a challenge to the world network, the extension and potential outcomes of intensifications that may represent a genuine danger to universal soundness and practical advancement of countries. The Republic of Kazakhstan is one of the best nations in the post-Soviet space, pulls in countless illicit transients – generally from Central Asia. Expanding relocation makes numerous

new difficulties for the transients, however likewise the state in general. These difficulties incorporate the accompanying issues: expanding sporadic relocation, pirating and dealing; populace dislodging because of contention, catastrophic events and financial emergency, just as unlawful relocation, which represents a risk to national security. Be that as it may, Kazakhstan is effectively taking a shot at the guideline of relocation forms, including unlawful movement, is attempting to improve national enactment, has effectively executed projects, for example, the IOM Strategy in Central Asia for 2016–2019 year, Comprehensive intend to address the issues of relocation, reinforcing control movement streams from neighboring nations, the production of positive conditions for residential gifted work so as to forestall their unreasonable outpouring to outside work markets to 2017–2019.

List of sources used

1. Suvorov, A. police Actions and external migration in Kazakhstan [Text] A. Suvorov // Sayasat. - 2003. - No. 11. - P.29-33.
2. Migration situation in the Republic of Kazakhstan for 2019.
3. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 22, 2018 No. 477-IV "on population migration" (as amended). and add. as of 12.06.2019).
4. Law of the Republic of Kazakhstan dated June 19, 1995 No. 2337 "on the legal status of foreigners" (as amended). and add. as of 10.12.2019).
5. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 31, 2013 No. 1593 "on a Comprehensive plan for solving migration problems, strengthening control over migration flows from neighboring States, creating favorable conditions for domestic qualified personnel in order to prevent their excessive outflow to foreign labor markets for 2017-2019".Список использованных источников

Список использованных источников

1. Суворов, А. Действия полиции и внешняя миграция в Казахстане [Текст] А. Суворов // Саясат. – 2003. – № 11. – С. 29 – 33.
2. Миграционная ситуация в Республике Казахстан за 2019 год.
3. Закон Республики Казахстан от 22 июля 2018 г. № 477-IV «О миграции населения» (с изм. и доп. по состоянию на 12.06.2019 г.).
4. Закон Республики Казахстан от 19 июня 1995 г. № 2337 «О правовом положении иностранцев» (с изм. и доп. по состоянию на 10.12.2019 г.).
5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2013 г. № 1593 «О Комплексном плане по решению проблем миграции, усилению контроля за миграционными потоками из сопредельных государств, созданию благоприятных условий для отечественных квалифицированных кадров с тем, чтобы не допустить их чрезмерного оттока на зарубежные рынки труда на 2017-2019 годы».

Information about the author

Shaisultanov Samat Dauletovich – senior lecturer Department of Operative Investigation Tactics and Special Techniques Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov police major

Шайсултанов Самат Даулетұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру тактикасы және арнайы техника кафедрасының оқытушысы полиция майоры

Шайсултанов Самат Даулетович – преподаватель кафедры оперативно-розыскной тактики и специальной техники Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова майор полиции

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ,
КРИМИНОЛОГИЯ**

**УГОЛОВНОЕ ПРАВО,
КРИМИНОЛОГИЯ**

**CRIMINAL LAW,
CRIMINOLOGY**

Т.К. Акимжанов¹, И.С. Приходько²

¹Университет Туран, Казахстан, г. Алматы;

²Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

О НЕКОТОРЫХ ПРИЧИНАХ НЕЭФФЕКТИВНОГО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Статья посвящена анализу актуальных проблем противодействия преступности в Республике Казахстан в современных условиях, а также установлению основных причин неэффективного противодействия преступности.

По мнению авторов, издержками нашей правоохранительной системы является то, что получаемая информация в целом о преступности, о ее количественных и качественных характеристиках в основном только собирается и не подвергается глубокому анализу.

Как считают авторы, отсутствие научного обеспечения практической деятельности правоохранительных органов привело к тому, что в деятельности правоохранительных органов слабо представлена аналитическая работа, нет достаточно глубокого факторного анализа преступности и прогностического направления в борьбе с преступностью.

Авторами раскрывается превентивная роль уголовного законодательства Республики Казахстан, проанализировано его значение в общей системе предупреждения преступности. На основе проведенного анализа сформулированы и даны конкретные рекомендации по совершенствованию процесса противодействия преступности.

Ключевые слова: преступность, противодействие преступности, стратегия борьбы, концепция противодействия, профилактика преступности, уголовное законодательство, уголовное наказание, уголовное правонарушение, исправительное учреждение.

Қазақстан Республикасындағы қазіргі жағдайда қылмысқа тиімсіз қарсы іс-қимылдың кейбір себептері туралы

Мақала қазіргі заманғы жағдайдағы Қазақстан Республикасындағы қылмыспен күрестің өзекті мәселелерін талдауға, сондай-ақ қылмысқа тиімсіз қарсы тұрудың негізгі себептерін анықтауға арналған.

Авторлардың пікірінше, біздің құқық қорғау жүйесінің шығындары жалпы қылмыс туралы, оның сандық және сапалық белгілері туралы алынған ақпарат негізінен жинақталып, терең талдауға жатпайды.

Авторлардың пікірінше, құқық қорғау органдарының практикалық қызметін ғылыми тұрғыдан қамтамасыз етудің жетіспеуі талдау жұмыстарының құқық қорғау органдарының қызметінде нашар көрсетілуіне, қылмыстың жеткілікті терең факторлық талдауы және қылмысқа қарсы күрестің болжамды бағыты болмауына әкелді.

Авторлар Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасының профилактикалық ролін ашады, қылмыстың алдын алудың жалпы жүйесіндегі ролін көрсетеді. Жүргізілген талдау негізінде авторлар қылмыспен күрестің бүкіл процесін жетілдіру бойынша тұжырымдамалар жасады және нақты ұсыныстар берді.

Түйінді сөздер: қылмыс, қылмыстың алдын алу, күрес стратегиясы, қарсы іс-қимыл тұжырымдамасы, қылмыстың алдын-алу, қылмыстық заңнама, қылмыстық жаза, қылмыстық құқық бұзушылық, түзеу мекемесі.

About some reasons of ineffective counteraction to crime in modern conditions in the Republic of Kazakhstan

The article is devoted to the analysis of urgent problems of combating crime in the Republic of Kazakhstan in modern conditions, as well as establishing the main reasons for ineffective counteraction to crime.

According to the authors, the costs of our law enforcement system is that the information received in general about crime, its quantitative and qualitative characteristics, is mainly collected and not subjected to deep analysis.

According to the authors, the lack of scientific support for the practical activities of law enforcement agencies has led to the fact that analytical work is poorly represented in the activities of law enforcement agencies, there is no sufficiently deep factor analysis of crime and a predictive direction in the fight against crime.

The authors reveal the preventive role of the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan, show the role in the general system of crime prevention. On the basis of the analysis carried out, the authors have formulated and given specific recommendations for improving the entire process of combating crime.

Keywords: crime, crime prevention, fight strategy, countermeasure concept, crime prevention, criminal legislation, criminal punishment, criminal offense, correctional institution.

На протяжении последних трех десятилетий суверенного развития государства осуществляется практически непрерывный процесс реформирования юридической сферы, происходит укрепление законности, совершенствование правоприменительного процесса, поиск новых форм противодействия преступности, которые постоянно обновлялись, совершенствовались, модернизировались.

Поскольку такие приоритетные направления, как демократизация всех сфер жизни общества, построение правового государства, идеологическое многообразие в обществе, усиление борьбы с преступностью являются базовыми положениями правовой политики государства, в Республике Казахстан уделяется большое внимание решению проблемы борьбы с преступностью и самой преступности.

Наряду с этим повышенное внимание уделяется улучшению качества работы правоохранительных органов. В противном случае правовая база и правоохранительная система государства безнадежно отстанет от бурно развивающегося и процветающего криминального мира, который не только изменил стратегию своего функционирования, отказавшись от прямого противодействия государству и перейдя к сотрудничеству с ним, используя при этом различные формы воздействия на государственные и особенно правоохранительные структуры (подкуп, коррупция, шантаж, внедрение своих представителей, иное воздействие и др.), а также перешел, как и все прогрессивное общество (что отмечает ведущий ученый-криминолог В.С. Овчинский), на новые формы управления криминальным процессом (бизнесом) – рельсы цифровизации [1].

Сегодня можно с уверенностью отметить, что в Казахстане создана правовая основа противодействия преступности, имеется достаточно мобильная правоохранительная система, и самое главное – у большей части населения сформировано негативное отношение к криминальным проявлениям в обществе.

По мнению известного ученого криминолога В.Н. Кудрявцева, в современном обществе наблюдается серьезное противоборство между преступностью и государством [2].

Однако, как свидетельствует правоприменительная практика, ощутимого превосходства над преступностью, по объективным и субъективным причинам, достичь в полном объеме пока не представляется возможным.

Поэтому нужна оценка сложившейся ситуации по противодействию преступности, выявление проблем, а самое главное причин, мешающих повышению эффективности правоприменительной деятельности, и принятие комплекса мер по их разрешению и устранению.

Неслучайно в своем Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 года Президент страны К.К. Токаев уделил большое внимание необходимости дальнейшего совершенствования противодействия преступности. Им было указано, что ни «один аспект социально-экономического развития не может быть успешно реализован без верховенства закона и гарантирования безопасности наших граждан».

«Слышащее государство» – это, по сути, концепция строительства «Справедливого государства». Недостаточно просто слышать и видеть проблемы граждан, главное – правильно и объективно реагировать на них.

Впереди большая работа по разработке новых стандартов служения государства интересам граждан. Правоохранительная и судебная системы играют в этом ключевую роль. Реформы здесь абсолютно необходимы.

«Реальность стремительно меняется. Чем больше силовые структуры будут полагаться на передовые методы работы, тем больше у них шансов вписаться в контекст международной практики.

Нынешняя ситуация в стране предъявляет новые требования к правоохранительным органам, которые должны идти навстречу запросам граждан.

Однако в работе правоохранительной системы в силу инерции прошлого по-прежнему преобладает обвинительный уклон. Нередки случаи, когда граждане необоснованно вовлекаются в орбиту уголовного преследования», – отмечает Президент нашей страны [3].

Как нам представляется, можно выделить основные причины, мешающие эффективному противодействию преступности, поступательному развитию правовой базы в этой сфере, устранение которых позволит перейти к новой модели борьбы с преступностью.

Первая причина. Недостаток новых, упреждающих развитие преступности концептуальных идей противодействия преступности.

У нас в стране сложились предпосылки для разработки новых идей по противодействию преступности. Как известно, в Республике Казахстан были приняты две Концепции правовой политики Республики Казахстан, которые были утверждены указами Президента Республики Казахстан: первая [4] – на период с 2002 по 2010 гг., вторая [5] – на период с 2010 по 2020 гг. С 2021 года должна вступить в действие новая Концепция правовой политики Республики Казахстан, действие которой начнется с января 2021 года и, возможно, охватит следующие десять лет.

По нашему мнению, концептуальная проработка противодействия преступности должна охватить следующие три основные направления: первое направление – это совершенствование правовой базы противодействия преступности, второе направление – это деятельность самой правоохранительной системы, то есть основных субъектов противодействия, третье направление – это исследование преступности.

Первые два направления совершенствования противодействия преступности были обозначены в указанном нами Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 года Президентом страны. Так, К.К. Токаев отметил, что «важно обеспечить стабильность уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Ведь его частые корректировки, изменения отрицательно влияют на правоприменение и не позволяют наработать единообразную следственную и судебную практику.

Решения, касающиеся применения законодательства, зачастую принимаются без надлежащего анализа и прогнозирования, исходя из удобства правоприменителей.

Предстоит выработать новые понятия «административного» и «уголовного» правонарушений. Обществу и юридической общественности станет понятна логика установления наказания за правонарушения» [3].

Основные мероприятия по второму направлению – совершенствование правоохранительной системы – также достаточно четко и конкретно обозначил Президент РК К.К. Токаев в своем Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 года.

Глава государства указал, что следует модернизировать уголовную сферу по примеру развитых стран ОЭСР: «Нам нужна модель, обеспечивающая своевременную защиту прав граждан и отвечающая высоким международным стандартам. Считаю необходимым внедрить в Казахстане трехзвенную модель с четким разделением полномочий.

Полиция должна выявлять преступления, устанавливая причастных лиц, собирать и закреплять улики.

Прокурор обязан давать независимую оценку собранным доказательствам, пресекать нарушения прав граждан, не допускать вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживать обвинение в суде.

Суд будет рассматривать жалобы на действия органов и выносить окончательный вердикт по делу.

Такой подход укрепит систему сдержек и противовесов, создаст на каждом этапе эффективные фильтры.

Еще раз подчеркиваю: законность и справедливость должны быть обеспечены по умолчанию. Нужно помнить, что от ошибок в уголовных делах зависят судьбы людей.

По уголовным делам уже с 2021 года следует законодательно возложить на прокурора обязанность согласования ключевых процессуальных решений, затрагивающих права и свободы человека» [3].

Третьим выделенным нами направлением, нуждающимся в концептуальной проработке, является исследование самой преступности. Остановимся на этом подробнее.

Современная преступность, развиваясь и видоизменяясь вместе с самим обществом, которое ее и порождает, представляет собой большую угрозу и опасность для самого общества, поскольку не только мешает его нормальному функционированию и существованию, но и опосредованно посягает на национальную безопасность государства.

Неслучайно Законом Республики Казахстан от 6 января 2012 года «О национальной безопасности Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26 июля 2016 года) преступность, наряду с другими факторами, отнесена к основным угрозам национальной безопасности государства [6].

Мы считаем, что на концептуальном уровне следует определиться, что из себя представляет современная преступность, ее количественные и качественные показатели, то есть необходим правильный и точный «диагноз» криминальной ситуации. И только на основе проведенного исследования необходимо переходить к непосредственному «лечению» болезни общества, именуемой преступностью.

Для подтверждения правильности наших доводов обратимся к мнению известных ученых.

Один из ведущих ученых-криминологов советского и настоящего периодов Ю.М. Антонян справедливо отмечает: «Преступность и меры борьбы с ней затрагивают практически все сферы бытия человека и общества. Преступление совершает человек, а поэтому именно он должен привлекать исследователя. Хотя человек и не рождается преступником, а становится им под влиянием общества, мы, не освобождая его от ответственности, именно поэтому должны сделать все от нас зависящее, чтобы не допустить его становления на преступный путь. Для этого у нас есть большие возможности, но они будут эффективными только в случае умелого и грамотного использования» [7].

По мнению В.Е. Эминова, социальный характер преступности определяется тем, что это первичный и, по всей видимости, ее важнейший признак, определяющий все остальные. Он определяет социальное происхождение преступности, ее зависимость от общества, которое его продуцирует и влияет на ее количественные и качественные характеристики [8].

Как известно, важное место в правовой политике, проводимой Республикой Казахстан, занимает уголовная политика, являющаяся наиболее важной частью всей правовой политики государства, так как именно она обеспечивает защиту основ формирования правового государства. Поэтому при разработке следующей Концепции правовой политики государства данные аспекты следует обратить особое внимание.

Нам представляется, что для эффективного противодействия преступности на концептуальном уровне необходимо разработать комплекс мероприятий. На это указывали известные ученые С.В. Бородин [9] и В.Н. Курдюцев [2] в своих фундаментальных работах, посвященных изложению концептуальных вопросов противодействия преступности.

Как известно, разработка новых идей в сфере противодействия преступности – это прерогатива такой ведущей отрасли знаний, как наука криминология, которая, к сожалению, неоправданно, по неизвестным причинам, в настоящее время ушла на второй план.

Издержками нашей правоохранительной системы является то, что получаемая информация о преступности в целом, ее количественных и качественных характеристиках в основном собирается и не подвергается глубокому анализу.

Отсутствие научного обеспечения практической деятельности правоохранительных органов привело к тому, что в деятельности правоохранительных органов слабо представлена аналитическая работа, нет достаточно глубокого факторного анализа преступности и прогностического направления в борьбе с преступностью, не внедрены современные методы (методики) (математические, социологические и др.) анализа преступности.

По этой причине правоохранительные органы не получают научных рекомендаций, реализация которых позволила бы значительно повысить эффективность правоприменительной деятельности и внедрить инновационные формы и методы работы.

Для разрешения проблемы научного обеспечения процесса противодействия преступности следовало бы, по опыту бывшего ВНИИ МВД СССР, а также по примеру успешно работающего и вносящего неоценимый вклад в дело борьбы с преступностью Всероссийского научно-исследовательского института МВД Российской Федерации, создать в структуре МВД РК на правах самостоятельного комитета или департамента Научно-исследовательский институт МВД РК, а в структуре областных департаментов полиции, а также в департаментах полиции городов Нур-Султан, Алматы, Шымкент сформировать структурные подразделения НИИ МВД РК – криминологические центры, которые занимались бы изучением и анализом происходящей криминальной ситуации и обеспечивали бы научное сопровождение процесса борьбы с преступностью на местах. Для успешной работы необходимо укомплектовать данные подразделения высокопрофессиональными кадрами, имеющими опыт практической и научно-исследовательской работы.

Результаты деятельности новых научных подразделений послужат толчком во внедрении инноваций при решении проблем борьбы с преступностью и, вместе с тем, будут обеспечивать развитие новых идей стратегии развития уголовной политики Республики Казахстан.

Вторая причина. Неоправданное сужение сферы противодействия преступности правоохранительными органами.

Поскольку общество и преступность всегда существовали вместе и тесно взаимосвязаны, то будет правильным рассматривать процесс борьбы с преступностью не только как воздействие на преступность как негативную составную общества, но и на само общество, которое и порождает эту преступность.

Так, А.М. Яковлев еще в 70-е годы XX века указывал, что «преступность существует в обществе, благодаря обществу и в связи с условиями этого общества» [10].

Г.А. Аванесов отмечал: «Преступность порождена условиями общественной жизни, но она и сама часть этих условий» [11].

Правоохранительная система нашей страны сконцентрировала свое внимание лишь на той части населения, которая совершает преступления, то есть потенциальных правонарушителях и преступниках. А основная часть представителей общества, то есть законопослушных граждан, остается вне поля зрения.

Например, при населении Казахстана более 18 миллионов человек ежегодно регистрируется примерно 320-350 тысяч уголовных правонарушений (преступлений, уголовных проступков), то есть доля совершенных уголовных правонарушений (преступлений, уголовных проступков), а также лиц, их совершивших, составляет всего 1,9% от всего населения нашей страны.

Если сравнить этот процесс с медициной, то врачей, как правило, интересуется только больная часть населения, с различными диагнозами, а здоровую часть населения, которая в

любую минуту может оказаться больной, они во внимание не берут.

То же самое и наблюдается в сфере противодействия преступности. Хотя особой границы, разделяющей законопослушное население и лиц, совершивших или склонных к совершению преступлений, в природе не существует. Любой законопослушный гражданин, даже занимавший высокую должность министра, акима области, премьера, может оказаться на скамье подсудимых (по примеру Казахстана). И каждое лицо, отбывающее наказание в исправительном учреждении, может стать законопослушным человеком, вернуться к нормальной жизни или даже стать (по примеру Республики Кыргызстан) первым руководителем государства.

Данный процесс должен предполагать более широкие и масштабные мероприятия, реализация которых способствовала бы не только устранению конкретных причин и условий преступности, но и включала бы в себя воздействие и на здоровую, то есть законопослушную часть общества, чтобы ее представители как можно меньше переходили в противоположный лагерь.

Для организации противодействия преступности в современных условиях следует делать упор на гражданское общество, с участием которого правоохранительные органы могут обеспечить высокую эффективность в своей работе.

По этому поводу Глава государства К.К. Токаев в цитируемом нами Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 года отметил, что «... во всем прогрессивном мире институт полиции развивается на основе сервисной модели. Мы тоже заявили о переходе на такую модель, но пока работа привела к фрагментарным результатам.

Назрела более целостная реформа местной полицейской службы по принципу «полиции шаговой доступности», где ключевая роль отводится участковому инспектору.

Следует законодательно повысить статус участкового инспектора, предоставить ему все возможности для продуктивной работы. Он должен быть узнаваемым, доступным, авторитетным для граждан, активно защищать их права.

Важно научить сотрудников правоохранительных органов вести открытый диалог с людьми. Это направление должно стать приоритетным в системе подготовки и подбора кадров» [3].

Третья причина. Отсутствие в обществе стремления к минимизации вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции.

Несмотря на закрепленные благородные цели уголовных наказаний в ч. 2 ст. 39 УК РК (Наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых уголовных правонарушений как осужденным, так и другими лицами. Наказание не имеет своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства.) [12] на практике все происходит иначе.

В настоящее время не теряют актуальности слова древнегреческого философа Платона, что наказание – благо для преступника, которое способно восстанавливать гармонию в его душе. Он допускал смертную казнь. Но при этом Платон обращал внимание на законотворческий процесс, отмечал необходимость учитывать человеческое несовершенство, стремиться предупредить преступление, добиваться того, чтобы в результате наказания человек становился лучше. Платон также отмечал личный характер наказания, считал, что оно не должно распространяться на потомков преступника даже в случаях посягательства на государственный порядок [13].

К сожалению, правоприменительная практика свидетельствует об обратном. Как правило, наказанный человек, особенно приговоренный к лишению свободы, становится не лучше, а только хуже после отбытия наказания. Это происходит потому, что исправительные

учреждения не только не исправляют осужденного, как этого требует уголовное законодательство, но и под активным воздействием криминального окружения у него формируются отрицательные качества. Кроме этого, отбывание наказания в виде лишения свободы нередко создает еще массу новых более сложных проблем, так называемых социальных последствий, устранением которых впоследствии вынуждено заниматься государство, привлекая для их решения значительные финансовые средства и человеческие ресурсы.

Так, анализ деятельности судов за 2000-2010 гг. показал, что ежегодно в Республике Казахстан в отношении 18-20 тысяч осужденных применялся судами такой вид наказания как лишение свободы и они направлялись в исправительные учреждения для отбывания наказания.

Для Казахстана, население которого в тот период составляло 16-17 миллионов человек, это была очень большая цифра. В 2010-2020 гг. данный показатель (при возросшей численности населения до 18 миллионов человек) снизился до 10-12 тысяч осужденных в год.

Несмотря на принимаемые меры по снижению численности отбывающих наказание в исправительных учреждениях, Казахстан продолжает оставаться в лидирующей группе в мировом рейтинге по индексу «тюремного населения».

Следует заметить, что тенденция роста численности «тюремного населения», а значит и роста вовлеченности граждан в сферу уголовной юстиции в Республике Казахстан, сохраняется.

По данным Комитета уголовно-исполнительной системы МВД Республики Казахстан за период суверенного развития Казахстана через исправительные учреждения прошло свыше полутора миллиона человек. А если к этой цифре прибавить количество близкого окружения осужденных (родственники, друзья, коллеги и т.д.), то есть в среднем 4-6 человек на одного осужденного, получается большая цифра опосредованно вовлеченных в сферу уголовной юстиции.

Поскольку минимизация вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции в первую очередь связана напрямую с действующим уголовным законодательством Республики Казахстан, процесс дальнейшего совершенствования уголовного законодательства следует продолжить.

Во-первых, необходимо продолжить практику дальнейшего исключения из санкций статей Особенной части УК РК такого вида наказания, как лишение свободы, имеющего социальные, экономические и правовые негативные последствия и замены его на альтернативные виды наказаний, не связанные с изоляцией от общества.

Во-вторых, ввести некоторые ограничения по применению наказания в виде лишения свободы в отношении лиц, достигших пожилого возраста (старше 63 лет), инвалидов первой и второй группы.

Предусмотреть для указанной категории осужденных создание специализированных учреждений, т.е. больниц, санаториев закрытого типа, что позволит значительно снизить нагрузку на подразделения исполнения наказания и повысить эффективность их деятельности.

В-третьих, дополнить новыми видами наказаний статью 40 Уголовного кодекса РК, альтернативными лишению свободы, такими как ссылка и высылка (можно изменить название), что даст возможность уголовно-исполнительной системе более качественно организовать процесс исполнения наказания.

В-четвертых, снизить предусмотренные в статье 46 УК РК (от 6 месяцев до 15 лет, за особо тяжкие преступления до 20 лет, за преступления по неосторожности до 10 лет, по совокупности преступлений до 25 лет, по совокупности приговоров до 30 лет лишения свободы) сроки лишения свободы до 10 лет за тяжкие, до 12 лет – за особо тяжкие преступления, по неосторожности – до 5 лет, совокупности преступлений – до 15 лет, по совокупности приговоров – до 20 лет.

В-пятых, пересмотреть установленный в УК РК порядок условно-досрочного освобождения путем сокращения установленных сроков фактического отбывания наказания в статье 72 УК РК за преступления небольшой тяжести – до 0,5 года, средней тяжести – до 1 года, тяжкие – до 2 лет, особо тяжкие – до 3 лет.

В-шестых, усилить реабилитационную работу с осужденными.

В связи с этим минимизация вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции это не праздный вопрос, а жизненно необходимый процесс, от успешной реализации которого зависит состояние и дальнейшее формирование правового государства, а также его авторитет как внутри страны, так и за рубежом.

Четвертая причина. Неоправданное снижение профилактической направленности процесса борьбы с преступностью и отсутствие новой идеологии борьбы с преступностью.

В Казахстане созданы необходимые предпосылки для укрепления данной сферы деятельности, основы которой заложены в Конституции Республики Казахстан и принятых на ее базе новых законов.

Так, впервые в истории нашей страны был принят Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года «О профилактике правонарушений» [14].

Указом Президента Республики Казахстан 24 августа 2009 года №858 была утверждена «Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года», в подразделе 2.8 раздела 2 которой было записано, что необходимо расширение сферы применения уголовных наказаний, не связанных с лишением свободы, в том числе исключение из отдельных санкций наказаний в виде лишения свободы либо снижение максимальных сроков лишения свободы.

В 2014 году были приняты Уголовно-процессуальный, Уголовный, Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан и Кодекс об административных правонарушениях Республики Казахстан, которые вступили в действие 1 января 2015 года.

Этим самым государством были предприняты реальные шаги по гуманизации и демократизации судебно-правовой системы, которые являются важнейшими составляющими проводимых в нашей стране реформ.

В своем Послании народу Казахстана от 1 сентября 2020 года Президент Республики Казахстан К. К. Токаев уделил внимание и проблеме профилактики преступности: «Нужно переориентировать надзор прокуратуры на эффективное решение проблем, с которыми обращаются граждане и бизнес» [3].

По нашему мнению, для усиления профилактической направленности процесса противодействия преступности следует принять Комплексный план мероприятий по реализации положений Закона РК «О профилактике правонарушений», утвердив его Указом Президента или Постановлением Правительства Республики Казахстан.

Кроме этого, следует активнее использовать превентивные возможности действующего уголовного законодательства Республики Казахстан. Не секрет, что Уголовный кодекс Республики Казахстан 2014 года, особенно его раздел «Наказание» и предусмотренные санкции в статьях Особенной части, является не только действенным средством в борьбе с преступностью, но и одновременно обеспечивает уголовно-правовую защиту прав и свобод человека, а также эффективно служит поддержанию стабильности в государстве и общественной безопасности.

Пятая причина. Недостаточная вовлеченность государством гражданского общества в вопросы противодействия преступности.

Основываясь на положениях Закона Республики Казахстан от 6 января 2012 года «О национальной безопасности Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26 июля 2016 года) которым к основным угрозам национальной безопасности, наряду с другими, отнесены снижение уровня законности и правопорядка, в том числе рост преступности [6], следует изменить подход противодействия преступности с позиций обеспечения национальной безопасности в стране.

Предложенный подход противодействия преступности имеет свои особенности и, самое главное, ряд преимуществ.

Считаем, что, во-первых, нам удастся изменить сложившееся казахстанское в обществе отношение к борьбе с преступностью. Думаем, это позволит повысить значимость процесса противодействия преступности. Он будет рассматриваться не как обыденное явление, связанное с борьбой с конкретными видами преступлений и преступниками или содействия правоохранительным органам, а как процесс, направленный на обеспечение национальной безопасности всего государства.

Во-вторых, при таком рассмотрении процесса противодействия преступности значительно повысится роль правоохранительных органов, призванных не только осуществлять в пределах своих функций и полномочий борьбу с преступностью, но и наряду со специальными органами Республики Казахстан обеспечивать защиту национальной безопасности государства.

В-третьих, отдельные граждане, различные органы и учреждения, не считающие обязательным свое участие в процессе борьбы с преступностью по различным причинам, просто не будут иметь морального права не участвовать в процессе обеспечения национальной безопасности государства, в котором они живут.

Более того, Президент Республики Казахстан К.К. Токаев в Послании народу Казахстана 1 сентября 2020 года указал, что «укрепление доверия общества к судам должно стать приоритетной целью, ее достижение возможно только совместными усилиями государства и самого общества» [3].

В завершение следует отметить, что решение обозначенных нами проблем позволит переосмыслить отдельные аспекты противодействия преступности и повысить эффективность всего правоприменительного процесса.

Список использованных источников

1. Овчинский, В.С. Криминология цифрового мира [Текст]: учебник для магистратуры / В.С. Овчинский. – М.: Норма: ИНФРА М, 2018. – 352 с.
2. Кудрявцев, В.Н. Стратегия борьбы с преступностью [Текст] / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юрист, 2003. – 352 с.
3. Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Президента Республики Казахстан К.-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 года // «Казахстанская правда». – 2020. – 2 сентября.
4. Указ Президента Республики Казахстан от 20 сентября 2002 года № 949 (Утратил силу Указом Президента Республики Казахстан от 17 июня 2011 года № 102).
5. Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента РК от 24 августа 2009 года № 858 // Казахстанская правда. – 2009. – 28 августа.
6. Правоохранительные органы: Сборник законодательных актов. – Алматы: Юрист, 2019. – 258 с.
7. Личность преступника и профилактика преступлений: монография / Ю.М. Антонян, А.Е. Антонян, О. Р. Афанасьева [и др.] // под ред. Ю.М. Антоняна – М.: Проспект, 2017. – С. 3.
8. Криминология: учебник / отв. ред. В. Е. Эминов. – М.: Проспект, 2018. – 368 с.
9. Бородин, С.В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы [Текст] / С.В. Бородин. – М.: Наука, 1990. – 272 с.

10. Яковлев, А.М. Преступность и социальная психология (социальная психологическая закономерность противоправного поведения) [Текст] / А.М. Яковлев. – М.: Юридическая литература, 1971. – 248 с.
11. Аванесов, Г.А. Преступность и социальные сословия. Криминологические рассуждения [Текст] / Г.А. Аванесов: монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 79 с.
12. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пособие. – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2020. – 260 с.
13. Криминология: учебник/ под общ. Ред. А.И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М, 2010. – 1008 с.
14. О профилактике правонарушений: Закон Республики Казахстан. – Алматы: Юрист, 2012. – 12 с.

List of sources used

1. Ovchinsky, V.S. Criminology of the digital world [Text]: textbook for magistracy / V. S. ovchinsky. - М.: Norma: INFRA M, 2018. - 352 p.
2. Kudryavtsev, V.N. Strategy for fighting crime [Text] / V. N. Kudryavtsev. - М.: Lawyer, 2003. - 352 p.
3. Kazakhstan in the new reality: time for action: Message of the President of the Republic of Kazakhstan K.-Zh. K. Tokayev to the people of Kazakhstan from September 1, 2020 // "Kazakhstanskaya Pravda". - 2020. - September 2.
4. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated September 20, 2002 No. 949 (Expired by decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated June 17, 2011 No. 102).
5. Concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan for the period from 2010 to 2020: Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 24, 2009 No. 858 // Kazakhstanskaya Pravda. - 2009. - August 28.
6. law Enforcement agencies: Collection of legislative acts. - Almaty: Lawyer, 2019. - 258 p.
7. The identity of the offender and prevention of crime: monograph /Yu. M. Antonyan, A. E. Antonyan, R. O. Afanasiev [et al.]// edited by Y. M. Antonyan. – М.: Prospect, 2017. – С. 3.
8. Criminology: textbook /ed. ed. by V. E. Eminov. – М.: Prospekt, 2018. – 368 p
9. Borodin, S.V. Fighting crime: a theoretical model of an integrated program [Text] / S. V. Borodin. - Moscow: Nauka, 1990. - 272 p.
10. Yakovlev, a.m. Criminality and social psychology (social psychological regularity of illegal behavior) [Text] / a.m. Yakovlev. - М.: Legal literature, 1971. - 248 p.
11. Avanesov, G. A. Crime and social classes. Criminological reasoning [Text] / G. A. Avanesov: monograph. - М.: UNITY-DANA, 2010. - 79 p.
12. criminal code of the Republic of Kazakhstan: Practice. stipend. – Алматы: "Norma-K publishing house, 2020. – 260 p.
13. Criminology: the textbook/ under total Ed. A. I. Debt. - 4th ed., reprint. and add. - М, 2010. - 1008 p.
14. on prevention of offenses: Law of the Republic of Kazakhstan. - Almaty: Lawyer, 2012. - 12 p.

Сведения об авторах

Акимжанов Талгат Курманович – Директор НИИ права университета Туран, научный сотрудник НИЦ Алматинской академии МВД РК им. Макана Есболатова, Заслуженный работник МВД РК, доктор юридических наук, профессор, полковник юстиции в отставке.

Әкімжанов Талғат Құрманұлы – Тұран Университетінің құқық ҒЗИ-ның директоры, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының Ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері, ҚР ПМ еңбек сіңірген қызметкері, заң ғылымдарының докторы, профессор, отставкадағы әділет полковнигі.

Akimzhanov Talgat K. – Director of the Scientific Research Institute of Law of the University of Turan, Researcher of the Scientific Research Center of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Ka-

zakhstan named after M. Esbulatova, Honored Worker of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor, Retired Colonel of Justice.

Приходько Ирина Сергеевна – начальник отделения по исследованию проблем противодействия преступности и совершенствованию законодательства НИЦ Алматинской академии МВД РК имени Макана Есбулатова подполковник полиции.

Приходько Ирина Сергеевна – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының қылмысқа қарсы күрес және заңнаманы жетілдіру мәселелерін зерттеу бөлімінің бастығы полиция подполковнигі

Prikhodko Irina S. – head of the department for researching the problems of combating crime and improving the legislation of the Research Center of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, police lieutenant colonel.

Е.Т. Абилезов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢ ЖОБАСЫН ДАЙЫНДАУДАҒЫ ҚАЙШЫЛЫҚТАР НЕМЕСЕ ОЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ТОЛЫҚТЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аталған мақалада, қылмыстық заңның жекелеген нормаларының жетілмегендігі, атап айтқанда оның жеткіліксіз және толық емес логикалық талқылау туралы айтылады. Заң шығару саласын жетілдіру үшін қажетті логикалық талқылау аса маңызды. Заң шығарудың бастапқы кезеңінде осындай заңға енгізілген өзгерістерді дұрыс өндеу туралы шешім қабылдау қажеттілігі сөз етіледі.

Автор заңды талдауға қажетті негізгі құралдардың бірі болып табылатын салыстырмалы-логикалық, логикалық тәсілдер туралы айтады.

Қылмыстық заңның нақты логикалық өлшемдеріне түзетулерді қолдану, түсіндіру тіліндегі қарама-қайшылықтарды жою және қылмыстық заңның толықтығы арқылы заң шығару саласы алгоритміне логикалық сараптаманы жүзеге асыру жолдарын қарастырады.

Сонымен қатар, қылмыстық заң жобасын дайындау кезінде туындайтын қарама-қайшылықтар туралы айтылып, олардың логикалық толықтығын қамтамасыз ету жөніндегі тиімді ұсыныстар, сондай-ақ оларды дұрыс қабылдау әдістері қарастырылады.

Осындай мәселені үйлесімді шешу үшін, басқа да авторлардың зерттеулері және ұсыныстарымен салыстырмалы талдаулар жасалады.

Түйінді сөздер: қылмыстық заң жобасы, қайшылықтар, қылмысты дәрежелу, қылмыстық-құқықтық нормалар бәсекелестігі, қылмыстық-құқықтық норма, қылмыстық заң, қылмыстық құқық бұзушылық, логикалық толықтық, заң шығармашылығы, заң жобасы.

Противоречия в подготовке проекта уголовного закона или обеспечение их логической полноты

В данной статье повествуется о несовершенстве отдельных норм Уголовного закона, в частности о недолжном и неполном логическом обсуждении его конструкции. Крайне важно логическое обсуждение, так необходимое для совершенствования законотворческой сферы. Уже на начальном этапе законотворчества речь идет о принятии решения касательно правильной обработки изменений, внесенных в этот закон.

Автор говорит о сравнительно-логических, логических подходах, которые являются одними из основных инструментов, необходимых для анализа.

Рассматриваются пути осуществления логической экспертизы алгоритма законотворческой отрасли путем применения поправок к фактическим логическим критериям уголовного закона, устранения противоречий в языке толкования и неполноте Уголовного закона.

Помимо этого, исследуются и анализируются противоречия, возникающие при подготовке уголовного законопроекта, рассматриваются эффективные предложения по обеспечению их логической полноты, а также методы их правильного восприятия.

Для гармоничного разрешения данной проблемы автором осуществлен анализ и сопоставление с выводами, исследованиями и рекомендациями других авторов.

Ключевые слова: уголовный законопроект, противоречия, квалификация преступления, конкуренция уголовно-правовых норм, уголовно-правовая норма, уголовный закон, уголовное правонарушение, логическая полнота, законотворчество, законопроект.

This article describes the imperfection of certain norms of the Criminal law, in particular, the improper and incomplete logical discussion of its construction. It is extremely important to have a logical discussion, which is so necessary for improving the legislative sphere. Already at the initial stage of lawmaking, we are talking about making a decision on the correct processing of changes made to this law.

The author speaks about comparative-logical, logical approaches, which are one of the main tools necessary for analysis.

The article considers ways to carry out a logical examination of the algorithm of the legislative branch by applying amendments to the actual logical criteria of the criminal law, eliminating contradictions in the language of interpretation and incompleteness of the Criminal law.

In addition, the author examines and analyzes the contradictions that arise in the preparation of a criminal bill, considers effective proposals to ensure their logical completeness, as well as methods for their correct perception.

For a harmonious solution of this problem, the author analyzes and compares it with the conclusions, research and recommendations of other authors.

Keywords: criminal bill, contradictions, qualification of a crime, competition of criminal law norms, criminal law norm, criminal law, criminal offense, logical completeness, lawmaking, bill.

Қылмыстардың санатындағы коллизия және олардың логикалық тұрғыда жіктелуі туралы сөз қозғау заң әдебиеттерінде жиі орын ала бермейді. Оларды арнайы жағдайларда талқыға салу барысында ғана кездестіруге мүмкіндік беріледі. Осыған қатысты түрлі критерилер де қылмысты санаттудың негізінде ғана орын алынады. Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлігі қылмыс объектілеріне қатысты, қылмыстың қоғамға қауіптілігі мен бір немесе сол объектінің тегіне байланысты, маңыздылығына қарай (жеке адамға қарсы қылмыстар, отбасына және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстар т.б.) топталған. Санаттаудың маңыздылығы сол, нақты қол сұғушылықтың әлеуметтік-саяси мәнін дұрыс анықтауға мүмкіндік береді.

Қылмысты санаттаудың екінші критериіне кінәнің нысаны жатады. Қылмыстық әрекеттер жасалуына қарай қасақаналық және абайсыздық болып екіге бөлінеді. Қылмысты қасақана немесе абайсыздықтың қатарына жатқызу заңды салдарға: қоғамға қауіптіліктің сипаты мен дәрежесін анықтауға ерекше маңыздылығын тигізеді (абайсызда жасалынған қылмыстар ауыр немесе аса ауыр деп табылуы мүмкін емес, қылмыстың қайталануы қасақана жасалған қылмыстарға тән, кінәнің қасақана нысандары қылмысқа дайындалу және қылмысқа оқталуда орын алады), жазалау (қасақана қылмыстар ережедегідей неғұрлым қатаң жазаға әкеп соқтырады. Кейбір кездері қылмыс санаттарына қылмыстық ниет жатады, мысалы пайдақорлық (мүлікті тәркілеу Қылмыстық кодексте көзделген пайдақорлық мақсатта жасалынған қылмыстар үшін тағайындалуы мүмкін). Үшіншіден, қоғамға қауіптілік сипаты мен дәрежесі қылмыс санаттарының негізін құрайды.

Қылмысты санаттарға бөлу аса маңызды. Қылмыс санаттары қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселелерін, қылмысты дәрежелеуге, қылмыстық жауаптылықтан немесе жазадан босатуды, жаза тағайындауды дұрыс шешуге септігін тигізеді. Онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыстарға дайындалғандық үшін қылмыстық жауаптылық басталмайды.

Онша ауыр емес қылмыстарға оқталғандық үшін қылмыстық реттілік бойынша қылмыстық қудалау жоқ. Бірінші рет онша ауыр емес қылмыстар жасалған болса, қылмыстық жауаптылық пен жазаны жеңілдететін мән жайлар болып табылады. Қылмыстың жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде кішігірім ауырлықтағы қылмыс қамтылса, онда түпкілікті жаза жеңілдірек, қатаң жазаны ауырырақ қатаң жазаға сіңіру жолымен тағайындалады. Егер шартты түрде сотталған адам сынақ мерзімі ішінде онша ауыр емес қылмыс жасаған жағдайда, шартты түрде сотталудың күшін жою немесе оны сақтау туралы мәселені сот шешеді. Ұқсас шарттар бойынша бірінші рет кішігірім немесе орташа ауырлықтағы қылмыс жасаған адам қылмыстық жауаптылықтан босатылуы мүмкін, егер

шын өкінуіне байланысты болса; жәбірленушімен татуласса; жағдайдың өзгеруіне байланысты; ескіру мерзімінің өтуі (кішігірім жасағаннан кейін екі жыл) және бес жыл (орташа ауырлықтағы қылмыс жасағаннан кейін) айыптау үкімі оның заңды күшіне енген күнінен бастап есептегенде, мынадай мерзімде орындалмаған болса, кішігірім ауырлықтағы қылмысы үшін сотталғанда - үш жыл; орташа ауырлықтағы қылмыс үшін сотталғанда - алты жыл өтсе жазаны өтеуден босатылады.

Жазадан шартты түрде - мерзімінен бұрын босату сотталған адамға: мерзімінен бұрын босату сотталған адамға; кішігірім тағайындалған жаза мерзімінің кемінде жартысын өтегеннен кейін қолданылады, кішігірім немесе ауырлығы орташа қылмыс жасағаны үшін бас бостандығын өтеп жүрген адамдарға сот өтелмеген жаза бөлігін жеңілірек жазаның түрімен ауыстыра алады.

Кішігірім немесе орташа ауырлықтағы қылмысы үшін бас бостандығынан айыруға сотталған адамдар жөнінде - жазаны өтегеннен кейін үш жыл өтуі бойынша соттылық жойылады.

Бірінші рет кішігірім және орташа ауырлықтағы қылмыс жасағаны үшін сотталған кәмелетке толмаған адам, тәрбиелік әсері бар мәжбүрлеу шараларын қолдану жолымен қол жеткізуге болады деп танылса, сот оны қылмыстық жазадан босатуы мүмкін.

Ауыр қылмыс жасағаны үшін мынандай құқықтық салдарға әкеп соқтырады: қылмыстың қайталануын қауіпті немесе аса қауіпті деп табу; жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату, кемінде үштен екісін нақты өтегеннен кейін қолданылу (кәмелетке толмағандарға қатысты - жазаның кемінде жартысын); қылмыстық жауаптылықтан ескіру мерзімінің өтуіне байланысты босату, он жыл өткеннен кейін (кәмелетке толмағандарға қатысты - бес жыл); бас бостандығынан айыруға сотталғандарға, жазаны өтегеннен кейін алты жыл өтуі бойынша (кәмелетке толмағандарға қатысты - үш жыл) соттылығы жоқ деп танылады.

Аса ауыр қылмыс жасағаннан кейін, қылмыс қайталануын аса қауіпті деп табу; өмір бойы бас бостандығынан айыруды қолдану; жаза мерзімінің бір бөлігін, бас бостандығынан айыру жазасын өтеу кезінде түрмеде өтеу; жазаны өтеуден мерзімінен бұрын шартты түрде босату, жаза мерзімінің кемінде төрттен үшін (кәмелетке толмағандарға қатысты – үштен екісін) өтегеннен кейін; айыптау үкімі оның заңды күшіне енген күннен бастап есептегенде, аса ауыр қылмысы үшін сотталғанда – он бес жыл орындалмаған болса қылмыстық жауаптылықтан босату; бас бостандығынан айыруға сотталғандарға жазаны өтегеннен кейін сегіз жыл өтуі бойынша (кәмелетке толмағандарға қатысты – үш жыл) соттылығы жоқ деп танылады: Аса ауыр қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыруға сотталған адамдарға - ерекше режимдегі түзеу колонияларына тағайындалады.

Кейбір жағдайларда заң атқарушы қылмыстың бірқатар топтық белгілеріне назар аударады. Мысалы, жеке адамға қарсы ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасаған адамды сот, егер ол ұйымдасқан топ немесе қылмыстық сыбайластық (қылмыстық ұйым) жасаған қылмыстарды болғызбауға, ашуға немесе тергеуге, ұйымдасқан топ немесе қылмыстық сыбайластық (қылмыстық ұйым) жасаған қылмысқа басқа да қатысушыларды анықтауға белсенді түрде жәрдемдесе де қылмыстық жауаптылықтан босатпайды; жеке адамға қарсы ауыр және өте ауыр қылмысы үшін бес жылдан астам мерзімге сотталған жүкті әйелдерге және сегіз жасқа толмаған балалары бар әйелдердің жазаны өтеуін кейінге қалдырмайды. Осыларға байланысты тек қылмыс санаттары ғана емес, сонымен қатар қылмыс объектісі немесе соңғы реттерде тағайындалған жазаның мерзімі де ескерілінеді.

Аталған норманың формальды - логикалық құрылымының өзі де біздерге түсіну үшін жеткілікті. Дегенмен, қылмыстарды санаттаудағы қылмыстық-құқық нормаларының жіктелуі әр түрлі этаптарда өзіндік сипаттарға ие болды. Мысалы, жеке алғанда, егер қылмысты ауыр немесе ерекше ауыр қылмыстар жасау үшін құрылған бірігіп ұйымдасқан

топ (ұйым) не нақ сондай мақсатпен құрылған ұйымдасқан топтардың бірлестігі жасаса, ол қылмыстық сыбайластық (қылмыстық ұйым) жасаған қылмыс деп танылады.

Мұндай анықтамалардың нақтылы болуы жаза тағайындауға елеулі әсерін тигізеді. Егер адам бұрын ауыр қылмыс жасағаны үшін сотталған болса, ол ауыр қылмыс жасаған жағдайда қауіпті деп танылады. Сонымен қатар, қылмыстың ауырлығы мен қоғамдық қауіптілік дәрежесі қылмыстардың жиынтығы бойынша жаза тағайындау кезінде ескеріледі. Мысалы, қылмыстық жауаптылық пен жазадан босату туралы шешім қабылдауға (мысалы, шын өкінуіне байланысты, жәбірленушімен татуласуына байланысты т.б.) тиісті нормалар негіз бола алады.

Қылмыстық норманың құрылымдары туралы айта келе, заңнама тарапынан қылмыстық заңға түбегейлі нақтыланған модель қолданғандығын көре аламыз. Бұл дегеніміз, қылмыс құрамының формальді белгісінің нақты анықталуын білдіре алады. Кінәлінің әрекетінде ауыр немесе аса ауыр қылмысқа дайындалғаны туралы қылмыс құрамының белгілері болуы шартты. Қылмыстың ауырлық дәрежесі жасалған қылмыстағы кінәнің нысаны мен жазаның жоғары шегі арқылы анықталады. Аталған құрылым бұрыннан доктриналық көзқарас ретінде орын алса да қылмыстық заңда алғашқы рет қолданылып отыр. Мұндай құрылымды формальді-логикалық аспектілерде қолдану бірқатар айқындалмаған сұрақтарды туындатуда.

Айқындалған проблемалар ауыр қылмыстардың салдарынан пайда болатын «түпкілікті жаза» деген термин бойынша туындайды. Себебі, Қылмыстық кодекстегі түпкілікті жаза деген түсінік әр түрлі тұрғыда талқыға салынуы мүмкін немесе ол Қазақстан Республикасы ҚК Крәкше бөлімінің түпкілікті санкциясын көздейді не болмаса жазаның ең жоғарғы шегін төмендетуден пайда болады [2]. Бірақ мұндай құқық қолданудағы мәселе дау туғызатындығы сөзсіз. Заңнамада жаза тағайындаудың ережелеріне сүйену арқылы кейбір жеке қылмыстар үшін тағайындалатын жаза шектері реттеліп отырады. Ал, қылмыстардың санаттарын анықтаудағы жаза тағайындау ережелерін ескеру кінәлі адамның жағдайын едәуір жақсартады.

Жалпы қандай да болмасын заңды дұрыс құрастыру сол мәселеге қатысты туындаған сұрақтарды шешудің айқын жолы болып танылады. Осыған байланысты қандайда болмасын, белгілі бір заңды құрастыруда немесе пайда болған қолданыстағы заңды талқылаудың әдістері мен түрлері қалыптасу кезінде.

Жүйелік сипатқа ие құқық пен заңнама да жүйелікті сипаттайтын барлығына негіз болатын белгіге ие. Философиялық көзқарас тұрғысынан алып қарағанда, оны бүтіндей және айрықша жүйелігі ғана айыра алады. Жүйенің бір бүтіндігі болып элементтер, (немесе) қарым-қатынастар, заңи тұрғыдан бір бүтінділікті, өзара қарым-қатынасты құрайтын басым бағыт алған жаңа элементтер мен (немесе) қарым-қатынастар қатарында жоқ (интегративті, жүйелі) сапалар жиынтығы табылады.

Жүйенің бір бүтіндігінің айрықша негізі болып өзара элементтердің қарым-қатынасы нәтижесінде пайда болатын интегративтік құрылымның пайда болуы табылады. Құқық жүйесі заң жүйесі ретінде айрықша болмай, керісінше бүтін жүйе болып табылады. Заңнама жүйесі тек қана қарапайым байқау емес, құқықтық қатынастар сапасын анықтайтын жиынтық болып келеді. Оның жапа сапалары элементтер құрылымының өзара байланысы мен қарым-қатынасы нәтижесінде пайда болатын бүтіндігін анықтайды.

Заң әдебиеттерінде заңнама жүйесінің үш интегративті құрылымын бөліп қарастырады. Біріншіге, негізгі құрылым қатарына аталған қоғамда құқықты сипаттайтын нысаны мен заңи қайнар көздерінің бүтәндәгән құрайтын заңнаманы еңгізеді. Екіншіден заңнаманың негізгі-қабілеттілігінен туындайтын сапасы мен сипатын сақтау, қоғамның даму шарттарының өзгерісіне сәйкес оның құрылымдық элементтерін қолдау. Басқа сөзбен айтқанда, заңнама жүйесінің үшінші интегративті құрылымы болып оның иілімелігі табылады.

Аталған құрылымға қылмыстық заңнама жүйесі де ие екені сөзсіз. Көптеген қылмыстық құқық нормалары заң мәтіміне енгізілген өзгерістерсіз сипат алып, олар әр түрлі өзгермелі әлеуметті-экономикалық сипатта қолданылуы мүмкін. Дегенмен, әртүрлі құрылымның әртүрлі жүйелік жолмен пайда болуы мен қылмыстық заңнаманың иілмелілігі секілді мәнсіз болуы мүмкін емес. Уақыт өте келе нақты әрекет барысында осы және өзге де құқық нормаларының арасында қарама-қайшылықтардың орын алуы сөзсіз. Соның нәтижесінде құқықтағы қарама - қайшылық іс жүзіндегі анықталған құқықтық жазылым мен реттелуге бағытталған қоғамдық қатынастар арасындағы қарама-қайшылық болпы орын алары екіталай емес.

Қылмыстық заңды талқылаудың қиынға түсуі, оның құрылысына қатысты талқылаудың толықсыздығымен түсіндіріледі. Заң шығару саласын жетілдіруді шартты деп айтсақ та, бірінші кезекте көңіл аударатын жайт болып, оны формальді логикалық талқылауын терең түсінуде, яғни оларға қатысты теориясы мен қалыптасқан қоғамдық қатынастардың өзгеруін ескеруіміз қажет.

Заң шығарушылар заңның мазмұнын сараптау кезінде оның кемшіліктерін айқындауы тиіс. Осы ақауларды қалпына келтіру үшін, заң шығарудың бастапқы сатысында-ақ, сол заңға енгізілген өзгерістірге қатысты дұрыс өңдеу шешім табылуы керек.

Мұндай әрекеттер құқықтық шығармашылықтың алдыңғы сатыларында – яғни заңның мазмұнымен сәйкестендірілген өзгерістер енгізу барысында, алдыңғы кезекте орын алуы тиіс. Ал қарама-қайшы жағдайларда заңның мәтінінде олқылықтар орын алуы да ықтимал.

Заң шығару процесі – бұл құқық жүйесіне өзгерту мен толықтырулар енгізу. Сондықтан заң мәтіміне белгілі бір норманы енгізбестен бұрын заң шығарушы оның қазіргі қолданыстағы жүйеге сәйкес келуін және де қоғамдық қарым қатынастардың сұранысындағы сұрақтардың шешімін табуы қажет.

Заң шығармашылығындағы, заң жобасын дайындаудағы қайшылықтардың болмауы немесе олардың логикалық толықтықтығын қамтамасыз етудің жалпы алгоритмі мынадай болуы тиіс:

- 1) бекітілетін норманың қажеттілігі және тиімділігінің болуы;
- 2) қолданыстағы заңды талқылау жолымен олардың кемшілігі көрсетілген белгілерін орынды толықтыру;
- 3) қолданыстағы норманың өзгеруі, жойылуы немесе толықтырылуының логикалық тұрғыда сұраныстан туындауы;
- 4) өздігінен қоғамдық жүйеленуі немесе жаңа норма жүйесінде үйлесімділік табуы.

Заң шығарушы белгілі бір нұсқаны қолдана отырып, заң мәтімімен тиісінше жұмыс жасауы қажет. Мысалы, «Заң шығару техникасы – бұл нормативтік акт жобасы мәтінімен жұмыс істеу барысында әдістемелік тәсілдерді дайындау ережесі мен оларды өңдеу болып табылады», - онда келтірілген алгоритм заң шығару техникасын қамтамасыз ететін сематикалық түзетулерді, нормативтік актілерді дайындауды (сонымен қатар толықтыру мен қайшылықсыз болуы) талап ететін бағдарлама болып табылады делінген [1]. Әрине, мұндай көзқарасты теріс айтылған деп айта анай алмаймыз.

Қарастыратын алгоритмнің техникалық қажеттілігі болып норма жүйесінде онсыз өзгертулер жүзеге асырылмайтын қылмыстық заңды түсіндіруі болып табылады.

Заңшығарушы талдау жолымен қылмыстық құқық жазылымындағы жүйеге көздеген өзгертулерді енгізу үшін зерттеу жүргізеді. Заңды жобалау жұмысы барысында талқылаудың құралы мен тәсіліне қатысты басқа да маңызды емес аспектілерді қолдануы, - бұл заңға енгізілмейтін норманы сараптау, заңшығарушының қылмыстық заң мағынасын, табиғи қалыптасуы теңдігін ескермеуі деген сөз.

Заңды талқылау – бұл заңның мағынасын ашу. Сараптау – бұл қолданылатын (көзделген) заң мәтінінде көрініс табатын норма мағынасы мен өзге де нормаларда белгіленген контекстерінің арасындағы теңдестікті тексеру деп айтуға болады. Мысалы, құрастырылған сараптаманың қажеттілігі болып заң жобасының мағынасын ашу болып табылса, сараптау мен талқылау кезінде де дұрыс нәтижеге жеткізетін тәсілдер қолданыс табуы тиіс.

Көп жағдайда заң шығару саласындағы кемшіліктері сияқты, іс жүзіндегі логикалық сараптаудың өздігінен жүзеге асырылмайтын мазмұнсыз жағы да кездеседі.

Сондықтан «қарама-қайшылықтың» орын алуы заң шығару қызметінде алгоритмге кері әсерін тигізетіні сөзсіз. Заң мәтінінде іс жүзіндегі логикалық ақаулардан сақтандыру, заң жобасының қылмыстық заңдардағы қайшылықсыздығы мен толымдылығын қамтамасыз ететін технология негізінен жұмыс жасауы бүгінгі күні маңызды болып отыр.

Нормалардың логикалық сараптамасы, қылмыстық заң бүтіндігінің институты норма шығармашылығының қарастырылмаған бөлігі болып табылады.

Сараптауға қажетті негізгі құралдардың бірі болып салыстырмалы-логикалық логикалық тәсілдері қалыптасқан. Олардың көмегімен логикалық форманың бөлек нормалары, қылмыстық заңның институттары, логикалық байланыстың оның түсінігімен сәйкес келуін белгіленеді, - деп айтылған [2].

Қылмыстық заңның іс жүзіндегі логикалық критерийлеріне түзетулерді қолданғанда, Қылмыстық заңның толықсыздығы мен түсіндіру тілі қайшылықтарын жою арқылы, заң шығару саласының алгоритмдік өңдеу жұмысын (алгоритмді іс жүзінде логикалық сараптау) жүзеге асыра аламыз.

Аталған алгоритмдердің сапталуы логикалық дефект түрімен анықталып, ол олар соның көмегімен зерттеліп анықталады.

Қылмыстық кодекстегі мәтінінің бірінші түріндегі ақауы – ол толықсыздығы (логикалық «жеткіліксіздігі») болып табылатын екі шартпен анықталатын критериді атауымызға болады: біріншіден – қабылданған нормалардың мазмұнын ашатын сипаттамалардың болмауы; екіншіден - аталған шешімнің мәтінін түсіндіретін сәйкес ереженің болмауы.

Бірінші шарттың бойынша анықталған кемшіліктердің орны толықтырылуы тиіс. Егер заң нормасының негізіне толықтыруды қажет ететін қорытынды болса, онда сол мәселеге қатысты нақты тұжырымдалған толық мәтін орын алуы қажет; екінші шара осы нормаға қатысты логикалық толықтықтың жоқ екендігі көрінеді.

Осыған байланысты норманы логикалық сараптау алгоритмінің орынды болуы және оларды тиянақтаудың екі сатысын айтуға болады:

а) нақты шешім қабылданатын өзге де белгіленген талаптары бар жазылымдарды қалпына келтіру;

б) аталған шешімді регламенттейтін норманың өзін түбегейлі салыстырмалы айқындау.

Қылмыстық заңның іс жүзіндегі логикалық құрылысы бірнеше блоктардың жиынтығы ретінде танылады. Оларды белгілейтін болсақ, төмендегідей жіктеуімізге болады.

1) заңның өзі сипатталуы мен мазмұнындағы толымдыға сәйкес жазылуы; мысалы, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі 1- бөлігіндегі: Қазақстан Республикасының қылмыстық заңдары, Қылмыстық кодекстің міндеттері мен тағы басқа жағдайларында кездесетін жүйе сақтау механизмінің ережесі;

2) қылмыстық заңды уақыты және кеңістігі бойынша регламенттейтін нормалар (Қылмыстық заңның кеңістіктегі қолданылуының аумақтық принципі негізгі болып танылады, бірақ ол ол жалғыз емес) [3].

3) қылмыстық әрекеттегі өзіндік шектеулер (ҚР ҚК жалпы бөлігі баптарының диспозициясында аталған мәтіндер;

4) қылмыстық заңмен шектелмеген әрекет салдары.

Бірінші блокқа кіретіндерді «негізгі бағыттың ережесі» деп аталуының себебі, барлық қылмыстық құқық нормалар құрылымы мазмұнды және бастамалы қағиданың бағыттарын сақтаулары қажет. Құқыққолдану қызметі барысында олар көбінесе Қылмыстық заңның толық жазылуына, оның жеке нормаларының мазмұнына сәйкес талаптары мен оның тұрақты болуын қамтамасыз етеді.

Екінші блоктың бөлінуі - Қылмыстық заңның уақыттағы және кеңістік бойынша әрекетін реттейтін ережелер көбінесе тәуелсіз болып келеді де олар өздігінше шешім қабылдауды талап етеді. Аталған міндеттемелі ережелер заңды құқықтық бағалаусыз қолдануға мүмкіндік беруді анықтайды. Егер мұндай мүмкіндіктері болмаған жағдайларда заңның логикалық толықсыздығын білдіреді.

Үшінші блоктың нормаларын қылмыстық әрекеттер анықтайды. Олардың көмегімен жасалған мәтіндер қылмыс ретінде көрсетіліп, нақты дәрежеленеді. Өйткен берілген ережелік міндеттемелер қылмыстық заңда формальді-логикалық жүйеде бірінші кезең болып табылады және осы блокқа қатысты қарама-қайшылықтарды аса көп кездестіре де алмаймыз.

Төртінші блок бойынша, бірқатар қиындықтарды тудыратын құрылымға тірелеміз. Оларға санкциялар; қылмыстық жауаптылық пен жазадан босату нормалары; қылмыстың жазалау жүйесі; медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолданудың негіздері мен түрлерін қолдану және т.б.

Сондықтан, Қылмыстық кодекстің қарама-қайшылықтары мен толықтығын қамтамасыз етуіміз үшін, қылмыстық заңның формальді-логикалық нақтылығын анықтауымыз қажет.

Қылмыстық заң шығарушылықты жаңа талаптарға сәйкес бөлу қажеттілігі, заң шығару техникасындағы кемшіліктерді белгілеуге, қылмыстық заң диспозициясы мен санкциясының конструкциялануындағы проблемаларын табуға немесе айқындауға септігін тигізе алады.

Нормативтік материалдарды цифрлық тұрғыда байланыстра шешу идеясының астында қылмыстық-құқық теориясы аумағындағы заңшығарушылар үшін жаңа әдіс-тәсілдердің бар болуы мүмкіндігін жасайды.

Міне осындай негіздердің түйінделуіне байланысты біздер, заң жобасын дайындаудағы қылмыстық-құқықтық қарама қайшылықтар мен логикалық толықтықты қамтамасыз етуде жаңа бағыттардың қажет екендігін аңғарамыз.

Олардың шешілуі заманауи технологиялық әдістерді пайдалана отырып іске асырылуы тиіс. Заң жобасының формальді-логикалық сараптама жасалуы заңшығарушылық ісіндегі ажырамас элементтерінің бірі деп танымыз.

Жоғарыда аталғандардың негізінде сыртқы қайшылықтарды шешу арқылы, қылмыстық құқық қылмыстық қол сұғушылықтың алдын алып, тұлға мен қылмыстық заңның қорғауына алынған қоғамдық қатынастар арасында пайда болған әлеуметтік қайшылықтарды, тіпті оның алдыңғы сатысында-ақ, яғни ішкі қайшылықтың дамуын да шеше алады.

Осыған байланысты қылмыстық құқықтық қарастырылып өткен әртүрлі шешу құралы, яғни тыйым салу нормалары қылмыстық құқық бұзушылық жасаған тұлғаларға қатысты жазаны қолдану қаупін туғызу арқылы қарастырылып өткен әлеуметтік қайшылықтықтарды шешуге болатындығы көрініп отыр.

Демек, Қылмыстық заң жобасын дайындаудағы қайшылықтар немесе олардың логикалық толықтығын қамтамасыз етудің маңыздылығы мен қажеттілігі күннен күнге өзектілігін арттыруда.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Научные основы советского правотворчества. – М., 2000. - С. 257.
2. Щепельков, В.Ф. Уголовный закон: преодоление противоречий и неполноты [Текст]/ В.Ф. Щепельков. – М.: Изд. «Юрлитинформ», 2003. – 416 с.
3. Алауханов, Е.О. Қылмыстық құқық (жалпы бөлім) [Мәтін] / Е.О. Алауханов: Оқулық. – Алматы: ҚР Құқықтық сараптама және халықаралық ғылыми зерттеулер орталығы, 2009. – 456 б.

List of references

1. Scientific foundations of Soviet law enforcement. – Moscow, 2000. - P. 257.
2. Shchepelkov V.F. Uголовny law: overcoming contraindications and disadvantages. Moscow: Izd. "Yurlitinform", 2003. - 416 P.
3. Alaukhanov E.O. Criminal Law (General part). Textbook. Almaty: Center for legal expertise and international scientific research of the Republic of Kazakhstan, 2009. – 456 P.

Автор туралы мәлімет

Абилезов Естай Тоқтасынұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-ізвестіру тактикасы және арнайы техника кафедрасының бастығы, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі

Абилезов Естай Тоқтасынович – начальник кафедры оперативно-розыскной тактики и специальной техники Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, к.ю.н., ассоциированный профессор, полковник полиции

Abilezov Yestay T. – Head of the Department The Ministry of internal Affairs OST and ST of Almaty Academy Of the Republic Kazakhstan for M. Esbulatova Colonel of police

Г.А. Жунисова¹, С.Ж. Борубаева¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СИНТЕТИЧЕСКИМ НАРКОТИКАМ В КАЗАХСТАНЕ: АНАЛИЗ СИТУАЦИИ

Данная статья посвящена вопросам противодействия синтетическим наркотикам в Казахстане. Кроме того, автором анализируются меры противодействия синтетическим наркотикам в Казахстане. Особое внимание уделяется существующим инструментам, направленным на развитие межведомственного сотрудничества и координации на национальном уровне и расширение сотрудничества. Определено что, применяемые концепции профилактики варьируются от информационных кампаний и обучения здоровому образу жизни до скрининга на синтетические наркотики и оценки риска для несовершеннолетних и молодого поколения. Важную роль играют меры по сокращению предложения в наркополитике Казахстана с акцентом на сокращение незаконного оборота как способ предотвращения распространения синтетических наркотиков и употребления наркотиков. Существующие инструменты направлены на развитие межведомственного сотрудничества и координации на национальном уровне и расширение сотрудничества. Авторы приходят к мысли, что основной целью отраслевой программы является дальнейшее совершенствование системы эффективного государственно-го и общественного сопротивления наркомании и незаконному обороту наркотиков.

Ключевые слова: синтетические наркотики, Казахстан, противодействие наркотикам.

Қазақстандағы синтетикалық есірткіге қарсы күрес: жағдайды талдау

Бұл мақалада Қазақстандағы синтетикалық есірткіге қарсы күрес мәселесі қарастырылады. Сонымен қатар, автор Қазақстандағы синтетикалық есірткіге қарсы шараларға талдау жасайды. Ведомствоаралық ынтымақтастық пен ұлттық деңгейде үйлестіруге және ынтымақтастықты кеңейтуге бағытталған қолданыстағы құралдарға ерекше назар аударылады. Қолданылатын алдын-алу тұжырымдамалары ақпараттық науқандар мен салауатты өмір салтын ұстанудан бастап, есірткіні синтетикалық скринингтен өткізуге және кәмелетке толмағандар мен өскелең ұрпақтар үшін қауіп-қатерді бағалауға дейін болатыны анықталды. Синтетикалық есірткілердің таралуын және есірткі тұтынуды болдырмау тәсілі ретінде заңсыз айналымды қысқартуға баса назар аударатырып, Қазақстанның есірткі саясатындағы ұсынысты қысқарту жөніндегі шаралар маңызды рөл атқарады. Қолданыстағы құралдар ведомствоаралық ынтымақтастықты дамытуға және ұлттық деңгейде үйлестіруге және ынтымақтастықты кеңейтуге бағытталған. Авторлар салалық бағдарламаның негізгі мақсаты нашақорлық пен есірткінің заңсыз айналымына тиімді мемлекеттік және қоғамдық қарсылық жүйесін одан әрі жетілдіру болып табылады деген ойға келеді.

Түйінді сөздер: синтетикалық есірткі, Қазақстан, есірткіге қарсы әрекет.

Countering synthetic drugs in Kazakhstan: situation analysis

This article is dedicated to combating synthetic drugs in Kazakhstan. In addition, the author analyzes measures to counter synthetic drugs in Kazakhstan. Particular attention is paid to existing instruments aimed at developing interagency cooperation and coordination at the national level and expanding cooperation. It has been determined that the applied prevention concepts range from information campaigns and healthy lifestyle education to synthetic drug screening and risk assessment for minors and the younger generation. Supply reduction measures play an important role in Kazakhstan's drug policy, with an emphasis on reducing illicit trafficking as a way to prevent the spread of synthetic drugs and drug use. Existing tools are aimed at developing inter-Agency cooperation and coordination at the national level and expanding cooperation. The authors conclude that the main goal of the industry program is to further improve the system of effective state and public counteraction to drug addiction and illicit drug trafficking.

Key words: synthetic drugs, Kazakhstan, drug counteraction.

Злоупотребление синтетическими наркотиками и психотропными веществами и их незаконный оборот в последние годы стали одной из наиболее серьезных глобальных проблем человечества и вызывают растущую обеспокоенность всего мирового сообщества. Проблемы противодействия с наркоманией актуальна как в Казахстане, так и во всем мире. Актуальность этой проблемы заключается в быстром прогрессирующем увеличении числа людей, употребляющих синтетические наркотики, психотропные и токсические вещества, что подрывает здоровье населения.

В настоящее время Казахстан играет важную роль в качестве транзитной страны для незаконного оборота наркотиков из-за своего географического положения. Открытые и трудно контролируемые границы вместе с разветвленной сетью транспортных маршрутов делают Казахстан частью так называемого «Северного маршрута» для незаконного оборота наркотиков в Европу и Россию. Основным внешним источником поставок наркотиков является Афганистан. «Северный путь» как источник незаконного оборота наркотиков как традиционных видов, так и синтетических наркотиков играет важную роль в международном незаконном обороте наркотиков [1]. Высокая прибыльность операций от незаконного оборота наркотиков способствует устойчивому росту рынка незаконных наркотиков в Республике Казахстан. В связи с чем, вопрос о противодействии синтетическим наркотикам является одним из актуальных на сегодняшний день.

Также важно отметить, что инициатива Китая «Один пояс - один путь», направленная на установление региональных связей и экономического развития, и улучшения регионального сотрудничества, способствует торговле и открытию границ в регионе [2]. Страны Центральной Азии привлекаются потенциальными возможностями и выгодами развития инфраструктуры, но могут столкнуться с угрозой безопасности границ, которая может увеличить распространение наркотиков в Казахстане. Растущее расширение коммерческой деятельности и свобода передвижения ставят под сомнение способность правительств обнаруживать и перехватывать контрабандные товары, в особенности синтетические наркотики, ведь многие виды синтетических наркотиков перевозят под видом медицинских препаратов. Интенсивные потоки грузов и людей в разных направлениях требуют больше инвестиций в развитие возможностей управления границами и приобретение современного оборудования. Если растущие потребности пограничного управления не будут удовлетворены, усилия по перехвату наркотиков будут менее эффективными.

В основном в Казахстане встречается две группы «синтетики»: JWH (синтетический канабиноид) и МДПВ (метилendiоксипиовалерон). Мефедрон – это эйфоретик, созданный на основе стимулятора нервной системы амфетамина и алкалоида катинона. МДПВ, его более распространённый в Казахстане аналог – психоактивное вещество со стимулирующими свойствами, действует как ингибитор обратного захвата дофамина и норадреналина. Но на самом деле веществ, которые поступают в страну, огромное разнообразие.

Синтетические наркотики повышают активность, чувствительность, улучшают настроение, снимают напряжение, повышают эмпатию, будят жажду действий, раскрывают коммуникативность. Эффект начинает проявляться в течение 25-45 минут после принятия. Его длительность зависит от особенностей организма. Если вещество принимается на голодный желудок, то эффект длится три-четыре часа [1].

Синтетические наркотики получают в искусственных условиях. МДПВ и мефедрон выглядят или как порошок, похожий на соль, или выпускаются в таблетках. В качестве примеси к ним может быть добавлен кофеин или ацетаминофен (парацетамол). Употребляют синтетические наркотики не только перорально (пьют), но и нюхают, колют в вены и даже принимают ректально.

В 2019 году в Казахстане грамм «соли» обойдется в 20-25 тысяч, а таблетку можно купить примерно за 12 тысяч, как договоришься. В информационном портале informburo.kz дается информация о том, что существуют закрытые Telergam-чаты и группы в «ВКонтакте»

где по-прежнему можно «раздобыть» синтетический наркотик. Также в одной из статьи журналисты смогли и вступить в одну из таких закрытых групп, а именно публик «ВКонтакте» под названием «Империя стаффа», однако найти их уже нельзя, но подобных страничек в социальных сетях много [3]. То есть найти продавца теоретически несложно, однако невозможно встретиться с ним лично.

Новые технологии полностью изменили систему продаж наркотических средств. Сейчас все вещества продаются бесконтактным методом, то есть продавец и покупатель друг друга не видят и друг с другом не встречаются. Общение идет через мессенджеры, оплата через анонимную платежную систему. Забирают товар через «закладку». Кто, где и когда будет делать «закладку», выявить сложно. Чтобы отследить, кто ее придет забирать, нужно знать, где она лежит. В качестве закладчиков вербуют несовершеннолетних, потому что с них спрос меньше. Предметно инструктируют (опять же через мессенджеры), как вести себя в той или иной ситуации.

В связи с данной ситуацией вопрос противодействия синтетическим наркотикам является очень важным и важно то, что именно в процессе распространения и продажи и в употреблении большой процент приходится на несовершеннолетних и молодых людей до 30 лет, а это прямая угроза для нашего будущего поколения. В связи с чем, мы рассмотрим наиболее эффективные меры противодействия синтетическим наркотикам в Казахстане.

Расширение рынков синтетических наркотиков и новых психактивных веществ (НПВ) во всем мире стало устойчивой тенденцией. Производство таких лекарств не зависит от ингредиентов, производимых традиционными лекарственными растениями, и поэтому появление их производства и оборота может не всегда соответствовать географическим особенностям, типичным для традиционных рынков наркотиков. С другой стороны, по определению синтетические наркотики и НПВ ставят новые задачи с точки зрения правоприменения, поскольку они могут потребовать новых навыков и знаний, подкрепленных эффективной законодательной базой, для эффективного противодействия их расширению.

По данным Комитета правовой статистики и специального учета Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, количество граждан употребляющие синтетические наркотики имеет тенденцию к снижению, что говорит об эффективности мер по противодействию синтетическим наркотикам. К примеру, рассмотрим статистику в период с 2018 по 2019гг.

Таблица 1. Данные о результатах регистрации людей, злоупотребляющих наркотическими средствами синтетического происхождения, психотропными веществами и их прекурсорами с точки зрения возрастных диапазонов.

Период	Возрастные данные граждан Казахстана, употребляющие синтетические наркотики, ЛДН и ПВ			
	До 14 лет	15 – 17 лет	18 – 30 лет	30 +
2018	353	4,716	10,269	24,520
2019	265	3,459	10,875	24,899

Источник: Анализ статистических данных о состоянии борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в Республике Казахстан. 15 января 2020 года, Нур-Султан. Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан

В 2019 году общее количество зарегистрированных граждан, употребляющие наркотические средства было 39 498 человек, в то время как в 2018 году данное число было 40 858, что на 3,3% выше, чем в 2019 году. Из них - 2995 женщин (в 2018 году - 3114), 1724 - несовершеннолетних (в 2018 году - 2069). Наибольшее количество наркоманов зарегистрировано в Карагандинской (4598) и Павлодарской областях (3957) соответственно, а в городе Алматы 3 871. Несмотря на сокращение общего числа людей, зарегистрированных в наркологической службе, произошло увеличение числа людей, употребляющих синтетические наркотики и психотропные вещества на 4,5% больше в 2019 году (4732 человека) по сравнению с 2018 годом (4530 человек). Их доля на 1 января 2020 года составила 11,9% от общего числа зарегистрированных людей с наркоманией. В то же время произошло сокращение числа потребителей героина, что может указывать на замену героина другими веществами с аналогичными эффектами. Из 39,498 зарегистрированных потребителей наркотиков 42,7% употребляли героин (в 2018 году - 47%) [4].

Вышеуказанные данные говорят о том, что в Казахстане в целом наблюдается снижение роста потребления наркотиков. Рассмотрим какие меры противодействия наркотикам принимались в Казахстане. Еще в 2010 года решение проблем, связанных с наркотиками, являлись одними из заявленных приоритетов правительства Казахстана и как таковое было включено в правительственную программу действий. На основании Указа Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О плане стратегического развития Республики Казахстан до 2020 года» [4]. В данную же программу были внесены дополнения, связанные с синтетическими наркотиками от 10 февраля 2015 году №343 после резкой вспышки синтетических наркотиков в Казахстане.

На основании Указа Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О плане стратегического развития Республики Казахстан до 2020 года» разработано и утверждено:

1. Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан на 2011-15 годы «Саламатты Казахстан» (Указ Президента Республики Казахстан № 1113 от 29 ноября 2010 года).

2. Отраслевая программа по противодействию наркотикам (в том числе синтетическим наркотикам и НПВ) и незаконному обороту наркотиков в Республике Казахстан на 2012-2016 годы (Постановление Правительства Республики Казахстан № 451 от 12 апреля 2012 года) [5].

Основная цель программы «Саламатты Казахстан» заключается в улучшении здоровья народа Казахстана для обеспечения устойчивого социально-демографического развития страны. Ключевыми задачами программы были: укрепление межсекторального и межведомственного сотрудничества в области охраны здоровья людей и обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия; развитие и совершенствование Единой национальной системы здравоохранения; совершенствование медицинского и фармацевтического образования, развитие медицинской науки и фармацевтической деятельности.

В 2017 году около 26% мероприятий, предусмотренных в рамках программы «Саламатты Казахстан», были непосредственно направлены на развитие и совершенствование профилактики наркомании и ее последствий, а также на развитие лечения людей с наркозависимостью. Особое внимание в ходе профилактики и противодействию наркотикам уделяли школьным учреждениям, где за последние году наблюдалось рост потребления синтетических наркотиков среди подростков старших классов.

Основной целью отраслевой программы является дальнейшее совершенствование системы эффективного государственного и общественного сопротивления наркомании и неза-

конному обороту наркотиков (в том числе синтетические наркотики и НПВ). Документ содержит мероприятия, направленные на решение трех основных задач:

– совершенствование системы профилактики наркомании и лечения наркозависимости и развитие системы реабилитации людей с наркозависимостью;

– запрещение незаконного оборота наркотиков путем усиления механизма противодействия незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров;

– укрепление международного сотрудничества в сфере контроля над незаконным оборотом наркотиков и их злоупотреблением.

Важно отметить, что при противодействии синтетическим наркотикам, которые имеют отличия от традиционных является профилактика наркомании. Поскольку, согласно данным международных организации жертвами синтетических наркотиков в 42% являются несовершеннолетние и молодежь студенческого возраста до 25 лет [6]. Основные аспекты профилактики наркомании были изложены в отраслевой программе по противодействию наркоманий и незаконным оборотом наркотиков в Республике Казахстан. Профилактические программы и мероприятия в основном реализуются в учебных заведениях Казахстана. Компьютерное программное обеспечение для проведения психологического теста на риск пристрастия к психоактивным веществам было установлено в 75 школах более чем 4 регионах (Жамбылская, Павлодарская, Южно-Казахстанская и Карагандинская области) и в 3 городах Казахстана (Алматы, Нур-Султан, Шымкент). В настоящее время программа в процессе реализации в других регионах страны. В 2019 году при поддержке UNODC впервые в стране была проведена оценка профилактических программ в учебных заведениях почти всех регионов Казахстана [6]. Учителям и психологам из общеобразовательных школ были предоставлены материалы для распространения с лучшими практиками «психологической коррекционной работы» с группами риска. Образовательная программа была разработана с целью развития положительных жизненных навыков у школьников и студентов. Программа состояла из нескольких этапов:

Этап I. Формирование понятия здорового образа жизни и мотивации к отказу от употребления психоактивных веществ, развитие навыков межличностного общения (начальная школа);

Этап II. Развитие навыков, знаний и подходов, необходимых для принятия решений об отказе от употребления психоактивных веществ и синтетических наркотиков (средняя школа);

Этап III. Формирование грамотного представления о проблемах наркомании в современном обществе, развитие навыков взаимодействия, взаимопомощи и самопомощи (старшеклассники, студенты колледжей и ВУЗов).

Государственные органы на национальном и региональном уровнях начали расширять сотрудничество, в том числе с участием молодежных и неправительственных организаций (НПО). Важную роль в противодействии синтетическим наркотикам играют Республиканский научно-практический центр медико-социальных проблем наркомании (РНПЦ МСПД) и Республиканский центр здорового образа жизни (РЦЗЗ). РНПЦ МСПД провел серию обучающих семинаров под названием «Пути раннего выявления риска пристрастия к синтетическим наркотикам и новым психоактивным веществам» [7]. При поддержке Республиканского центра здорового образа жизни в стране действуют 17 центров здоровья молодежи, которые предоставляют комплексные медицинские и психосоциальные услуги для молодежи. Был предпринят ряд мер и мероприятий, направленных на предотвращение использования препаратов для повышения работоспособности в физической культуре и спорте: такие мероприятия, как «Спорт против наркотиков» и «Туризм против наркотиков», проводились в учебных заведениях систематическим образом. Было начато несколько мероприятий для поддержки

НПО, занимающихся вопросами профилактики наркомании (в том числе синтетических). Был реализован проект «Проведение комплекса мероприятий по борьбе с наркоманией», в рамках которого была разработана база данных всех заинтересованных НПО в Казахстане и странах Содружества Независимых Государств с их адресами, контактными телефонами и телефонами доверия. На основе анализа местного и международного опыта в области здорового образа жизни и профилактики наркомании был подготовлен комплекс методических рекомендаций.

Профилактика является только одной из мер противодействия как синтетическим, так и всем видам наркотикам, но одной из также эффективных мер противодействия является международное сотрудничество и обмен информацией. При противодействии синтетическим наркотикам обмен информации между странами очень важен, поскольку с каждым годом растет количество новых видов синтетических наркотиков, появляются новые наименования, которые без обмена информации может не оказаться в базе данных страны и это увеличит шансы наркоторговцем провозит новые виды синтетических наркотиков. Казахстан сотрудничает с ЕС на протяжении нескольких лет. В октябре 2016 года в представительстве Европейской комиссии в Республике Казахстан было открыто отделение регионального представителя ЕС по синтетическим наркотикам, а уже в конце 2017 года ЕС начал реализацию своей программы противодействию синтетическим наркотикам в Центральной Азии, который также включал и профилактику синтетических наркотиков. Основная цель их программы содействовать постепенному внедрению лучших практик ЕС и других международных практик по противодействию наркотиками и содействию сокращению числа связанных с наркотиками проблемы в 5 республиках Центральной Азии (Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан). Более того в рамках данной программы производится межстрановой обмен информацией о новых видах синтетических наркотиков как в странах Центральной Азии, Китая, России, также из стран ЕС.

К примеру, за 2018-2019 гг. обмен информацией о выявлении новых видов наркотиков, позволило расширить базу (список) синтетических наркотиков еще на 12 наименованиях класса «Экстази», 21 вид ЛДС и 9 видов Амфетамина [8]. Благодаря расширению списка новых синтетических наркотиков и сотрудничеству в Казахстане подразделениями по противодействию наркопреступности Министерства внутренних дел РК выявлено и зарегистрировано 37 преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков, изъято 138,5 кг наркотиков, в том числе 137 кг - марихуаны и 920 г - синтетических наркотиков, так называемых «скорость» [8]. Предпринятые меры противодействия в Казахстане стали значительно улучшаться, если основываться на официальных данных правительства, однако важно отметить, что есть один нюанс в процессе противодействия, оно заключается в том, что этот процесс пока что еще не стал систематичным в Казахстане, они только набираются опыта и возможно в будущем процесс противодействию станет куда более эффективным, поскольку с присоединением Казахстана к экономическому союзу «Один пояс, один путь» выдвинутый Китаем, может увеличить транзитные зоны для наркоторговцев и наши правоохранительные органы должны быть готовы.

Таким образом, можно сказать, что Казахстан принял обширный набор законов и государственных постановлений, которые регулируют меры реагирования на употребление наркотиков и незаконный оборот. Хотя национальная стратегия борьбы с наркотиками не принята, цели политики в отношении наркотиков изложены в национальной многосекторальной программе, направленной на улучшение общего общественного здравоохранения и демографического развития. Что касается употребления синтетических наркотиков, эта программа определяет улучшение профилактики и лечения наряду с увеличением усилий по противодействию незаконному обороту в качестве ключевых целей. Меры по сокращению предложения играют важную роль в наркополитике Казахстана с акцентом на сокращение незаконного оборота как способ предотвращения распространения синтетических наркотиков и, следовательно, употребления наркотиков. Существующие инструменты направлены на развитие

межведомственного сотрудничества и координации на национальном уровне и расширение сотрудничества. В то же время недавно принятые политические инструменты придают все большее значение сокращению спроса. Это иллюстрируется недавно принятыми школьными профилактическими программами. Применяемые концепции профилактики варьируются от информационных кампаний и обучения здоровому образу жизни до скрининга на наркотики и оценки риска для несовершеннолетних и молодого поколения.

В стране было законодательно закреплено осуществление стратегий снижения вреда, риска и распространения синтетических наркотиков. Многие из программ управляются и финансируются НПО. В области лечения, где несколько НПО предоставляют определенные справочные и консультационные услуги, можно наблюдать появление предложений о частном медицинском лечении. Правительство Казахстана активно сотрудничает с международными организациями, в основном на уровне ООН и ЕС, а также на основе двусторонних отношений с другими странами. Международная помощь и финансирование играют ключевую роль в программах снижения распространения наркотиков.

Список использованных источников

1. Абдирова, З.Н. Вопросы судебной практики по рассмотрению уголовных дел, связанных с незаконным оборотом наркотических средств [Текст] // Вестник права Республики Казахстан. – 2017. – №3(5). – С. 35-46.
2. Бухраенко, Б. Анализ статистических данных о состоянии борьбы с преступлениями и правонарушениями, связанными с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в транзитных странах вдоль Шелкового пути [Текст] // Изд. Мир науки, – 2016. – №4. – С. 123-135.
3. Анализ сведений распространения и противодействии синтетическим наркотикам. Новые психоактивные вещества находятся в центре внимания URL:<https://www.unodc.org>.
4. Анализ статистических данных о состоянии борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров в Республике Казахстан URL: <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus>.
5. Основные характеристики: новые психоактивные вещества находятся в центре внимания УНП ООН по обеспечению соблюдения законов о наркотиках в Центральной Азии, URL: <https://www.unodc.org> .
6. Эспенова, М., Керими, Н., Омарова, Ж. Оценка программ по профилактике наркомании в школах Казахстана. Нур-Султан. – 2019. – №4(11). – с. 113-124.
7. Почти килограмм синтетических наркотиков изъяли за неделю в Казахстане, URL: <https://www.inform.kz/ru>.
8. Latypov, A., Bidordinova, A., Khachatryan, A. Opioid Substitution Therapy in Eurasia: How to increase the access and improve the quality. A Series of information documents of the International Drug Policy Consortium on the issues of drug dependence treatment, – 2(13), – pp. 234-256.
9. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 апреля 2012 года № 451 «Об Отраслевой программе борьбы с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2012 – 2016 годы» (с изменениями и дополнениями от 08.07.2015 г.).

List of sources used

1. Abdirova Z. N. questions of judicial practice on consideration of criminal cases related to illicit drug trafficking // Bulletin of law of the Republic of Kazakhstan, - 2017, №3(5), pp. 35-46
2. Bukhraenko B. Analysis of statistical data on the state of the fight against crimes and offenses related to illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in transit countries along the silk road // Ed. Mir nauki, 2016, no. 4, pp. 123-135

3. Analysis of information on the distribution and counteraction of synthetic drugs. New psychoactive substances are in the spotlight. https://www.unodc.org/centralasia/en/news/2017-highlights_new-psychoactive-substances-are-in-the-focus-of-the-unodc-drug-law-enforcement-agenda-in-central-asia.html (22.02.2018).

4. Analysis of statistical data on the state of the fight against illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan URL: <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus/okpsisu/deyatelnost-komiteta/analiticheskaya-informaciya> (10.04.2020)

5. Key features: new psychoactive substances are the focus of UNODC drug law enforcement in Central Asia, URL: <https://www.unodc.org/centralasia/en/research> (22.05.2019)

6. Эспенова М., Керими Н., Омарова Ж. Оценка программ по профилактике наркомании в школах Казахстана. Нур-Султан, - 2019, №4(11), - с. 113-124.

7. Almost a kilogram of synthetic drugs seized in a week in Kazakhstan, URL: https://www.inform.kz/ru/pochti-kilogramm-sinteticheskikh-narkotikov-iz-yali-za-nedelyu-v-kazahstane_a3573616 (October 9, 2019)

8. Latypov A., Bidordinova A., Khachatryan A. (2018) Opioid Substitution Therapy in Eurasia: How to increase the access and improve the quality. A Series of information documents of the International Drug Policy Consortium on the issues of drug dependency treatment, - 2(13), - pp. 234-256.

9. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated April 12, 2012 No. 451 "on the Industry program to combat drug addiction and drug trafficking in the Republic of Kazakhstan for 2012-2016" (as amended on 08.07.2015).

Сведения об авторах

Жунисова Гүлмира Алишеровна – начальник Межведомственного центра по подготовке специалистов по противодействию наркопреступности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есболатова, к.ю.н., полковник полиции

Жүнісова Гүлмира Әлішерқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даярлау жөніндегі ведомствоаралық орталығының бастығы, з.ғ. к., полиция полковнигі

Zhunisoova Gulmira A. – Chief Interagency center training of specialists for combating drug-related crime Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan the name makan Esbolatova

Борубаева Сауле Женисхановна – преподаватель-методист Межведомственного центра по подготовке специалистов по противодействию наркопреступности Алматинской академии МВД РК имени Макана Есболатова майор полиции

Борубаева Сауле Жеңісханқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даярлау жөніндегі ведомствоаралық орталығының оқытушы-әдіскері полиция майоры

Borubaeva Saule J. – teacher-methodologist Interagency center training of specialists on countering drug crime, Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan M. Esbolatov, police major

А.Т. Алдабергенов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

ОБЩАЯ И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С РЕЛИГИОЗНЫМ ЭКСТРЕМИЗМОМ

В статье рассматриваются актуальные вопросы правоприменительной практики и всесторонне отражаются законодательные аспекты противодействия религиозно-экстремистской преступности, обобщаются материалы научно-исследовательской работы и анализа следственно-судебной практики по уголовным делам, связанных с применением норм об ответственности за совершение общественно-опасных деяний религиозно-экстремистской направленности. Особая роль отводится раскрытию основного содержания государственной политики в сфере профилактики религиозного экстремизма с позиции конституционно-правовых норм, дана общая и криминалистическая характеристика преступлений, связанных с религиозным экстремизмом. В условиях модернизации органов правопорядка в современном Казахстане дополнительно актуализируется тема эффективной организации по противодействию разнообразным формам экстремистской преступности и профилактики девиантного, противоправного поведения. В данной связи очевидна необходимость комплексного изучения специфических особенностей уголовного дела по факту совершения преступления религиозно-экстремистской направленности и типичных следственных ситуаций первоначального этапа расследования, позволяющие разграничивать их от иных схожих составов уголовных правонарушений.

Предполагается, что решение данных проблем позволит по-новому взглянуть на многие аспекты деятельности органов внутренних дел по противодействию экстремизму, оценить накопленный позитивный опыт с целью их дальнейшего практического использования.

Ключевые слова: деструктивные силы, религиозные экстремистские преступления, правоохранительная система, органы внутренних дел, следственные действия и оперативно-розыскные мероприятия, раскрытие и расследование преступлений экстремистской направленности.

Діни экстремизмге байланысты қылмыстардың жалпы және криминалистік сипаттамасы

Мақалада құқық қолдану практикасының өзекті мәселелері қарастырылады және діни-экстремистік қылмыстарға қарсы іс-қимылдың заңнамалық аспектілерін жан-жақты көрсетеді, діни-экстремистік бағыттағы қоғамдық қауіпті іс-әрекеттерді жасағаны үшін жауапкершілік туралы нормаларды қолдануға байланысты қылмыстық істер бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының және тергеу-сот практикасының талдау материалдары жинақталады. Конституциялық-құқықтық нормалар тұрғысынан Діни экстремизмнің алдын алу саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі мазмұнын ашуға ерекше рөл беріледі, діни экстремизмге байланысты қылмыстардың жалпы және криминалистік сипаттамасы беріледі. Қазіргі Қазақстандағы құқықтық тәртіп органдарын жаңғырту жағдайында экстремистік қылмыстың әртүрлі нысандарына қарсы іс-қимыл және девиантты, құқыққа қарсы мінез-құлықтың алдын алу бойынша тиімді ұйымдастыру тақырыбы Қосымша өзектендіріледі. Осыған байланысты діни-экстремистік бағыттағы қылмыс жасау фактісі бойынша қылмыстық істің ерекшеліктерін және тергеудің бастапқы кезеңіндегі типтік тергеу жағдайларын жан-жақты зерттеу қажеттілігі айқын, бұл оларды қылмыстық құқық бұзушылықтардың басқа ұқсас құрамдарынан ажыратуға мүмкіндік береді.

Бұл проблемаларды шешу экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша ішкі істер органдары қызметінің көптеген аспектілеріне жаңа көзқараспен қарауға, жинақталған оң тәжірибені оларды әрі қарай практикалық қолдану мақсатында бағалауға мүмкіндік береді деп болжанады.

Түйінді сөздер: деструктивті күштер, діни экстремистік қылмыстар, құқық қорғау жүйесі, Ішкі істер органдары, тергеу әрекеттері және жедел-ізвестіру іс-шаралары, экстремистік бағыттағы қылмыстарды ашу және тергеу.

General and forensic characteristics of crimes related to religious extremism

The article deals with topical issues of law enforcement practice and comprehensively reflects the legislative aspects of countering religious and extremist crime, summarizes the materials of research and analysis of investigative and judicial practice in criminal cases related to the application of norms on responsibility for committing socially dangerous acts of religious and extremist orientation. A special role is assigned to the disclosure of the main content of the

state policy in the field of prevention of religious extremism from the position of constitutional and legal norms, the General and criminalistic characteristics of crimes related to religious extremism are given. In the context of modernization of law enforcement agencies in modern Kazakhstan, it further updates the topic of effective organization of their activities, makes us turn again and again to the historical experience of interaction, partnership between society and the police in the process of countering various forms of extremist crime and preventing deviant and illegal behavior. In this regard, there is an obvious need for a comprehensive study of the specific features of the criminal case on the fact of committing a crime of religious and extremist orientation and typical investigative situations of the initial stage of the investigation, which allow distinguishing them from other similar criminal offenses.

It is assumed that the solution of these problems will allow us to take a fresh look at many aspects of the activities of the internal Affairs bodies to counter extremism, evaluate the accumulated positive experience with a view to their further practical use. The article deals with topical issues of law enforcement practice and comprehensively reflects the legislative aspects of countering religious and extremist crime, summarizes the materials of research and analysis of investigative and judicial practice in criminal cases related to the application of norms on responsibility for committing socially dangerous acts of religious and extremist orientation. A special role is assigned to the disclosure of the main content of the state policy in the field of prevention of religious extremism from the position of constitutional and legal norms, the General and criminalistic characteristics of crimes related to religious extremism are given. In the context of modernization of law enforcement agencies in modern Kazakhstan, the topic of effective organization for countering various forms of extremist crime and preventing deviant and illegal behavior is additionally updated. In this regard, there is an obvious need for a comprehensive study of the specific features of the criminal case on the fact of committing a crime of religious and extremist orientation and typical investigative situations of the initial stage of the investigation, which allow distinguishing them from other similar criminal offenses.

It is assumed that the solution of these problems will allow us to take a fresh look at many aspects of the activities of the internal Affairs bodies to counter extremism, to assess the accumulated positive experience with a view to their further practical use.

Keywords: destructive forces, religious extremist crimes, law enforcement system, internal Affairs agencies, investigative actions and operational search measures, detection and investigation of extremist crimes.

В последнее время назрела острая необходимость проведения полноценного анализа состояния профилактики и борьбы с религиозными экстремистскими преступлениями, изучения специфики тактики отдельных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, а также использования специальных знаний при расследовании уголовных деяний, связанных с религиозным экстремизмом.

Своевременное выявление и анализ правоохранительными органами криминальных ситуаций такого рода чрезвычайно важны. Это позволяет минимизировать опасные последствия, а иногда и предотвратить преступления.

Воздействие религиозного экстремизма оказывает негативное влияние на морально-психологическое состояние населения, резко повышает психоэмоциональную и социальную напряженность не только в нашей стране, но и во всем мире.

«За последнее время в мире произошли колоссальные перемены, изменившие геополитическую и геоэкономическую обстановку. На этом фоне обострились такие чувствительные темы, как социальное неравенство, межэтническая и межрелигиозная нетерпимость. Противопоставление различных вероисповеданий, свершение деяний под видом «поиска Бога» создали новые очаги напряженности и открытых конфликтов. Псевдорелигиозные ценности, прикрываемыми под ложными лозунгами стали смертоносным оружием в руках идеологов террора. Умело спекулируя на культурных и религиозных отличиях и пользуясь малограмотностью социально уязвимых слоев населения, деструктивные силы создали фанатичную среду среди своих последователей», – сказал Касым-Жомарт Токаев на заседании Секретариата Съезда лидеров мировых и традиционных религий [1].

Сохранить корни своей культуры, укреплять в обществе свой собственный национальный культурный фундамент, наращивать творческие силы, формирующие этические и эстетические ценности и ориентиры - это гарантия того, чтобы не быть в ментальной, идеологической зависимости от влияния чуждой идеологии деструктивных религиозных течений.

Ведущие казахстанские ученые-правоведы О.Ш. Жалаири и К.К. Айтхожин, комментируя содержание нормы статьи 5 Конституции, отметили, что «Республика Казахстан является светским государством, в котором царят межконфессиональный мир и согласие, уважаются и соблюдаются права как верующих, так и граждан, придерживающихся атеистических взглядов. Одним из важнейших достижений современного Казахстана, где в социальном согласии и мире живут и трудятся представители более 17 религиозных конфессий, является межнациональное согласие. Смысл, по их мнению, свободы совести состоит в том, что человек, по своей воле, свободно формирует свое мировоззрение, взгляды, избирает свою линию поведения в соответствии со своим личным внутренним убеждением. И такая свобода выбора человеком своего мировоззрения поведения не может навязываться никем, включая государство, и прямо или косвенно не наказывается. Но при таких условиях, естественно, возникает конкуренция мировоззрений, религиозных идей, убеждений, которые, при неблагоприятных условиях, ведущих к нарушению законодательства, могут расколоть общество по религиозному признаку. Кроме того, нередко идеология некоторых нетрадиционных для Казахстана конфессий и новых религиозных течений несет прямую угрозу духовной и этнокультурной самобытности и политическому единству народа страны» [2].

Среди ученых отсутствует единый подход к пониманию сущности религиозного экстремизма, а также его основополагающих признаков. В этой связи, понятие религиозного экстремизма еще не получило достаточно полного и глубокого отражения на уровне теоретического, философского познания. Указанное обстоятельство крайне затрудняет практическую борьбу с религиозным экстремизмом и, в частности, юридическую квалификацию действий, связанных с религиозным экстремизмом.

На взгляд специалиста по религиоведческой экспертизе А.П. Абуова «религиозные вопросы, которые беспокоят наше общество на сегодняшний день, заключаются не в самой религии, а в идеях и пропаганде различных течений, прикрывающихся религией. Существует множество различных подходов к нашему обществу, прикрытые разными религиозными терминами и религиозными концепциями. Их цель – ввести ценности чуждой религии в наше общественное сознание.

Кроме того, заинтересованные лица, понимая, что у молодежи самосознание только формируется, используют различные методы вербовки. С помощью этих методов они отравляют духовное сознание нашей молодежи и направляют их в другое русло. Перечеркнув наши национальные ценности, они навязывают свою новую идеологию, которая необходима им и служит их собственной политике и идеологии. Это главная цель. С помощью этой цели они осуществляют следующий план – это устранить все национальные качества, национальные ценности, национальные понятия в нашей стране. Нам нужно открыто говорить о такого рода ложной религиозной концепции, которая не имеет никакой ценности, и ей нет места в мире. Через ложные концепции они принуждают молодое сознание отречься от идей служения своей Родине! Я думаю, что это чуждая идеология, направлена на отказ от культуры и традиций своего народа, которые были привиты родителями, семьей ради ложных ценностей. К сожалению, людей обманывают и оставляют ни с чем» [3].

Религиозный экстремизм представляет собой религиозно-мотивированную деятельность организаций или отдельных лиц, направленную на разжигание религиозной вражды или розни связанной с насилием или призывами к насилию, а также применением любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан.

Несмотря на то, что в существующих теоретических исследованиях обращено внимание на рассматриваемую проблему и имеется определенный опыт выявления, раскрытия и расследования преступлений, связанных с религиозным экстремизмом, эти проблемы связаны с отсутствием практически важных рекомендаций для борьбы с этим социальным явлением, а практика ощущает их неотложную потребность. Полная, детальная криминалистиче-

ская методика расследования преступлений, связанных с религиозным экстремизмом, в настоящее время практически отсутствует.

Профессор, ветеран казахстанской полиции А.Б. Скаков, с сожалением констатирует, что «современное состояние борьбы с экстремизмом и терроризмом не соответствует темпам распространения идеологии экстремизма и терроризма (в первую очередь, исламского) среди населения, особенно, среди молодежи. Это, на наш взгляд, объясняется геополитическим положением нашей республики. Соседство с «горячими точками», а также государствами с неустойчивой политической обстановкой (Афганистан, Ирак, Сирия и т.д.) способствовало формированию экстремистской и террористической идеологии в нашей стране. Другим обстоятельством, послужившим развитию экстремистских и исламистских взглядов среди населения, стало направление казахстанской молодежи для обучения в мусульманских религиозных учебных заведениях Египта и Саудовской Аравии. Следует отметить, что в Египте очень сильно влияние на общество исламистской террористической организации «Братья мусульмане», руководитель которой некоторое время был президентом этой страны, а в Саудовской Аравии ваххабизм является государственной идеологией. Распространение идей мусульманского экстремизма и терроризма привело к тому, что более 1000 граждан Казахстана отправились в Сирию для участия в боевых действиях на стороне террористической организации ИГИЛ (Исламское государство Ирака и Леванты). Главной причиной увлечения молодежи мусульманскими экстремистскими взглядами является высокий уровень безработицы. Кроме того, в Казахстане не разработана комплексная программа воспитательной работы среди молодежи, отсутствие учебных заведений, где они могли бы бесплатно овладеть рабочими профессиями, не организованы для них рабочие места. Все это привело к осложнению ситуации по противодействию данному виду преступности. Самостоятельно наша страна не в силах противодействовать экстремизму и терроризму в современных условиях. Необходимо консолидировать усилия всех государств, заинтересованных в данной борьбе. Поэтому Республика Казахстан присоединилась к международным договорам с целью совместными действиями стран-участников данных правовых актов противодействовать исламскому экстремизму и терроризму» [4].

Совершенствование и дальнейшее развитие профилактики религиозного экстремизма в органах внутренних дел однозначно влияет на общую стратегию по профилактике и противодействию экстремизма. Важно разработать исчерпывающий алгоритм действий при расследовании соответствующих уголовных дел, организовать взаимодействие следователя с оперативными работниками и другими службами, обосновать специфику тактики проведения отдельных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, а также специфику использования специальных знаний.

Сущность экстремизма в настоящее время рассматривается во многих науках: философии, социологии, психологии, криминологии и др.

Основным законодательным актом, определяющим юридическую базу борьбы с данной категорией противоправных деяний, является Уголовный кодекс Республики Казахстан (УК РК).

Согласно пункта 39) статьи 3 УК РК, уголовная ответственность наступает за экстремистские преступления - деяния, предусмотренные статьями 174 (Разжигание социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни), 179 (Пропаганда или публичные призывы к захвату или удержанию власти, а равно захват или удержание власти либо насильственное изменение конституционного строя Республики Казахстан), 180 (Сепаратистская деятельность), 181 (Вооруженный мятеж), 182 (Создание, руководство экстремистской группой или участие в ее деятельности), 184 (Диверсия), 258 (Финансирование террористической или экстремистской деятельности и иное пособничество терроризму либо экстремизму), 259 (Вербовка или подготовка либо вооружение лиц в целях организации террористической либо экстремистской деятельности), 260 (Прохождение террористической или

экстремистской подготовки), 267 (Организация незаконного военизированного формирования), 404 (Создание, руководство и участие в деятельности незаконных общественных и других объединений) - часть вторая и третья, 405 (Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма).

40) экстремистская группа - организованная группа, преследующая цель совершения одного или нескольких экстремистских преступлений [5].

Законодательным актом, включающим инструменты противодействия экстремизму как деструктивному социальному явлению, имеющие административно-правовой, властно-организационный, воспитательный и иной характер, является Закон Республики Казахстан 18 февраля 2005 года № 31-III ЗРК «О противодействии экстремизму».

Закон к экстремизму относит: организацию и (или) совершение:

- физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими;

- физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий, преследующих следующие экстремистские цели:

- насильственное изменение конституционного строя, нарушение суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, подрыв национальной безопасности и обороноспособности государства, насильственный захват власти или насильственное удержание власти, создание, руководство и участие в незаконном военизированном формировании, организация вооруженного мятежа и участие в нем, разжигание социальной, сословной розни (политический экстремизм);

- разжигание расовой, национальной и родовой розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию (национальный экстремизм);

- разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию, а также применение любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан (религиозный экстремизм) [6, п. 1 ст. 1].

Выявление и расследование преступлений экстремистской направленности является актуальной проблемой современной криминологии, поскольку усиление экстремизма в различных формах его проявления представляет большую угрозу конституционным правам и свободам граждан, национальной безопасности Республики Казахстан. Несмотря на эффективность ряда последних государственных мер политико-правового характера, далеко не все проблемы, с которыми сталкиваются сотрудники правоохранительных органов при расследовании преступлений, связанных с экстремизмом, решены.

В законах и нормативных актах экстремизм представлен как явление, охватывающее планирование, организацию, подготовку и осуществление действий, направленных на насильственное изменение конституционного строя и территориальной целостности и суверенитета государства, захват или удержание государственной власти неконституционным путем, создание незаконных вооруженных формирований, осуществление террористической деятельности и др. Такая деятельность может осуществляться политическими партиями, различными общественными объединениями, религиозными и иными организациями, а также физическими и юридическими лицами. Многообразие проявлений экстремизма требует комплексного подхода к борьбе с ним. Уголовный кодекс Республики Казахстан криминализирует значительное количество деяний, содержащих признаки экстремистской направленности.

Объектом криминалистического исследования экстремизма является деятельность правоохранительных органов по противодействию преступлениям экстремистской направленности и выявлению экстремистов.

Предметом криминалистического исследования экстремизма являются закономерности экстремистской деятельности и реакции правоохранительных органов, благодаря которым криминалистическими методами разрабатываются практические рекомендации по противодействию преступлениям экстремистской направленности.

В структуре частных методик расследования современные ученые называют сведения о:

- 1) криминалистической характеристике соответствующего вида преступления;
- 2) типовых следственных ситуациях, версиях и планировании;
- 3) первоначальных и последующих методах собирания доказательственной и иной значимой информации;
- 4) особенностях производства отдельных следственных действий и иных тактических средств;
- 5) особенностях использования специальных знаний при расследовании;
- 6) особенностях предупреждения отдельных видов преступлений в ходе их расследования [7].

В то же время структура методологии может быть представлена и по-другому:

- 1) криминалистическая структура конкретного вида преступления;
- 2) типовые следственные ситуации и объем всей имеющейся информации по данному преступлению;
- 3) тактические задачи и система тактических средств, необходимых для их решения;
- 5) программа и алгоритмы расследования данного вида преступлений;
- 6) меры по выявлению причин, способствовавших совершению преступления, и их устранению.

Криминалистическую характеристику преступлений можно определить как систему сведений о криминалистически значимых признаках определенного вида преступлений, призванных облегчить их расследование и раскрытие.

Соответствующие материальные элементы преступления составляют его криминалистическую структуру. Данные о таких связях могут служить основой для построения типовых версий конкретных уголовных дел. Следует учитывать, что криминалистическая характеристика преступлений может рассматриваться только как вероятностная модель и использоваться только в качестве ориентировочной информации. При этом структуру преступления можно разделить на субъект и объект преступления, средство совершения преступления, субъект преступного посягательства, субъект преступления.

Преступление не всегда имеет все эти элементы одновременно, существует множество их вариантов. Криминалистическая структура преступлений очень важна для противодействия такому социальному явлению, как экстремизм. Одним из проявлений экстремистской деятельности является разжигание расовой, национальной или религиозной ненависти, а также социальной розни, связанной с насилием.

Можно выделить их общие структурные элементы: субъект, совершающий преступление; объект преступного посягательства; средство совершения преступления. Участниками экстремистской деятельности могут быть как физические, так и юридические лица, но, в то

же время, Уголовный кодекс Республики Казахстан предусматривает уголовную ответственность только для конкретных физических лиц, что означает, что лицо выступает в качестве субъекта криминалистической структуры преступлений.

Обязательными элементами предмета доказывания по уголовным делам о преступлениях экстремистской направленности являются: установление мотивов, целей, мировоззренческих взглядов субъекта совершения преступления, а также поведения потерпевшего, его национальности, вероисповедания, принадлежности к определенной социальной группе, что нередко является мотивом совершения преступлений данного вида.

Статья 113. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу

1. По уголовному делу подлежат доказыванию:

1) событие и предусмотренные уголовным законом признаки состава уголовного правонарушения (время, место, способ и другие обстоятельства его совершения);

2) кто совершил запрещенное уголовным законом деяние;

3) виновность лица в совершении запрещенного уголовным законом деяния, форма его вины, мотивы совершенного деяния, юридическая и фактическая ошибки;

4) обстоятельства, влияющие на степень и характер ответственности, подозреваемого, обвиняемого;

См.: Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 25 декабря 2007 года № 8 «О применении судами законодательства о рецидиве преступлений»

5) обстоятельства, характеризующие личность подозреваемого, обвиняемого;

6) последствия совершенного уголовного правонарушения;

7) характер и размер вреда, причиненного уголовным правонарушением;

8) обстоятельства, исключающие уголовную противоправность деяния;

9) обстоятельства, влекущие освобождение от уголовной ответственности и наказания.

2. Дополнительные обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам об уголовных правонарушениях, совершенных несовершеннолетними, указаны в статье 531 настоящего Кодекса, а по делам об общественно опасных деяниях невменяемых в статье 510 настоящего Кодекса.

Часть 3 изложена в редакции Закона РК от 27.12.19 г. № 292-VI (см. стар. ред.)

3. Наряду с другими обстоятельствами по уголовному делу подлежат доказыванию обстоятельства, подтверждающие, что имущество, подлежащее конфискации в соответствии со статьей 48 Уголовного кодекса Республики Казахстан, получено незаконно, в том числе в результате совершения уголовного правонарушения, или является доходами от этого имущества либо использовалось или предназначалось для использования в качестве орудия или средства совершения уголовного правонарушения либо финансирования или иного обеспечения экстремистской или террористической деятельности либо преступной группы.

4. По уголовному делу подлежат выявлению также обстоятельства, способствовавшие совершению уголовного правонарушения [8].

Объектом преступной экстремистской деятельности в ее криминалистическом понимании является материальная система, которая прямо или косвенно подвергается воздействию. Объектами таких преступлений могут быть лица, предприятия, государственные органы. Тщательное изучение объекта преступного посягательства и его поведения, анализ поведения социальной группы, к которой он принадлежит, помогает определить примерные параметры преступника и мотивы его экстремистской деятельности. Информация об отдельных

элементах системы экстремистской преступности и их параметрах позволяет получить корректные результаты при восстановлении картины конкретного криминального события, связанного с экстремизмом. Таким образом, выявление элементов криминалистической структуры преступлений экстремистской направленности, а затем их анализ дают наиболее точное и объективное знание о конкретном преступлении.

Чаще всего экстремистские преступления, связанные с угрозой жизни и причинением вреда здоровью, совершаются на улицах, в подъездах жилых домов, в общественном транспорте и других общественных местах в ночное время. Средствами совершения преступлений являются материальные предметы (нож, пистолет, автомобиль и др.), обеспечивающие наступление преступного результата, а также являющиеся связующим звеном между другими элементами преступной структуры. Преступления экстремистской направленности могут совершаться без применения средств (в том числе с умышленным причинением различной степени тяжести телесных повреждений). Иногда документы могут использоваться как средство совершения преступлений.

Как показывает судебная практика, признаются экстремистскими сообществами в основном ультраправые националистические организации, гораздо реже ультралевые и антихристианские языческие организации, ваххабитские и другие исламистские группировки [9].

При расследовании преступлений данной категории основными доказательствами вины являются: протокол признания вины; показания свидетелей, подозреваемых, обвиняемых.

Следственным органам необходимо установить и осмотреть место преступления, обратить особое внимание на обнаружение и фиксацию тех следов, которые подтверждают совершение преступления в данном месте, рассказать о времени, особенностях способа, причастности конкретного лица и других деталях преступления. Необходимо уделить большое внимание нахождению таких следов преступления, которые бы указывали на мотивы виновного лица. Наличие экстремистского мотива подтверждается такими следами на месте происшествия, как записки, тексты, надписи и рисунки националистического содержания. Роль в установлении причастности задержанного к совершению преступления могут играть и традиционные следы: следы его рук и ног на месте преступления, следы преступления на нем самом и его одежде. Сведения о мотиве совершения преступления могут быть получены и в ходе других следственных действий.

Например, при допросе задержанного может быть исследовано не только традиционное содержание мотива, но и процесс его возникновения и развития, а также целевые, ориентирующие и технические мотивы.

Одним из средств использования следователем специальных знаний является судебная экспертиза, предусмотренная Законом Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности» [10].

Экспертиза необходима для определения направленности содержания экстремистских материалов и текстов о возбуждении ненависти либо вражды, унижающих человеческое достоинство, а также в случаях публичных призывов к осуществлению экстремистской деятельности. Результаты проведенного исследования могут быть использованы в качестве основы для определения цели преступления, так как в данном случае это обязательный признак субъективной стороны преступления.

Для этого назначаются самые разнообразные экспертизы - психологические, социально-психологические, политические, философские, лингвистические, социологические, этиколингвистические.

Довольно часто экстремистская деятельность, распространение заведомо экстремистских материалов, в том числе пропаганда, призывы, оправдание, оправдание такой деятельности осуществляются посредством речевых актов коммуникативной направленности.

Для выявления речевого и вербального экстремизма правоохрнительным органам нередко требуется помощь специалистов, а их заключение является основанием для принятия решения о возбуждении уголовных дел по признакам преступлений, ответственность за которые предусмотрена статьями 174, 179, 180, 182, 258, 259, 260, 404, 405 УК РК, а впоследствии учитывается судом при решении дела.

В соответствии с Нормативным Постановлением Верховного Суда Республики Казахстан от 8 декабря 2017 г. № 11 «О некоторых вопросах судебной практики по применению законодательства о террористических и экстремистских преступлениях»: 1. Террористические и экстремистские преступления наносят существенный вред общественной безопасности, подрывают устои государственности, поэтому своевременное и правильное рассмотрение этих категорий дел является одним из важнейших условий обеспечения безопасности государства, защиты прав, свобод и законных интересов граждан и организаций, исполнения Конституции Республики Казахстан (далее – Конституция), законов и иных нормативных правовых актов, а также международных договоров Республики Казахстан [11].

В последнее время к экстремистским объединениям стали чаще присоединяться образованные молодые специалисты, имеющие незаурядные знания в области компьютерной техники и сетевых технологий [12].

Для правоохрнительных органов крайне сложно расследовать преступления, в которых используются такие современные технологии, как VPN, Tor, анонимные прокси-серверы, так как они крайне эффективно препятствуют получению доказательств личного участия преступников в содеянном [13].

Раскрывая особенности квалификации и досудебного расследования правонарушений в сфере информатизации и связи ассоциированный профессор Е.М. Бимолданов дает следующую уголовно-правовую характеристику норм статьи 112 УК РК, «к Интернет-ресурсам, преследующим противоправные цели, относятся материалы, содержащие пропаганду и оправдание экстремизма или терроризма, информацию, раскрывающую технические приемы и тактику антитеррористических операций в период их проведения, пропаганду наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, культура жесткости, насилия, порнографии, а также вредоносные программы» [14].

Объективная сторона преступления, предусмотренного статьей 260 УК РК (Прохождение террористической или экстремистской подготовки) состоит в том, числе за пределами Республики Казахстан, прохождении лицом подготовки, заведомо для обучающегося направленной на приобретение умений и навыков совершения террористического или экстремистского преступления, для того, чтобы это лицо могло эффективно участвовать в совершении террористического или экстремистского преступления, предусмотренного УК РК. Эти знания, умения и навыки приобретаются обучающимися в ходе занятий по физической и психологической подготовке, при изучении способов совершения перечисленных выше преступлений, при изучении правил обращения с оружием, взрывными устройствами, взрывчатыми, отравляющими, а также иными веществами и предметами, представляющими опасность для окружающих [15].

Для правильной квалификации преступлений религиозной экстремистской направленности, эффективной работы сотрудников правоохрнительной деятельности не будут достаточными знания уголовного права и процессуальных норм.

Для комплексного исследования совершенного преступления необходимо понимание сущности религиозного экстремизма с позиции философского познания, логики, истории, политических наук, знания криминалистики, криминологии и применения законодательной практики.

Для квалификации преступлений экстремистской направленности важен факт определения того, кого конкретно можно рассматривать в качестве потерпевшего, какой вид вреда

здоровью был причинен, какие конкретно последствия преступного посягательства на жизнь и здоровье человека наступили.

В современной ситуации большую проблему в выявлении преступлений экстремистского характера вызывает то обстоятельство, что субъективная сторона данного преступления характеризуется не только виной в виде прямого умысла, но и дополнительными признаками – специальными мотивами, уяснение которых является предметом доказывания при расследовании и судебном рассмотрении дел об экстремизме.

По определению данного профессором И.Ш. Борчашвили, с субъективной стороны преступление по статье 182 УК РК «характеризуется виной в форме прямого умысла. Виновный осознает общественно опасный характер своих действий по созданию или руководству экстремистской группой, а также участию в деятельности экстремистской группы или в совершаемых ею преступлениях, предвидит, что в результате таких действий будет функционировать экстремистская группа и желает этого. Цель и мотивы преступного деяния являются факультативными признаками субъективной стороны. Мотивы могут быть самые разные: корысть, политические убеждения, месть и т.п. Субъект – физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. Участием в деятельности экстремистской группы или в совершаемых ею преступлениях (ч.2. ст.182 УК РК) признается не только непосредственное участие в совершаемых актах экстремизма, но и выполнение иных действий в интересах данной группы: финансирование, обеспечение транспортом, систематическое укрывательство членов экстремистской группы. Таким образом, участием, будет признано любое активное осознанное поведение лица, направленное на оказание физического, финансового, имущественного, информационного, пропагандистского или какого-либо другого иного содействия деятельности экстремистской группы» [16].

В основу криминалистической характеристики преступлений экстремистской направленности, с точки зрения ее практической значимости для оперативных работников и следователей, должны быть положены элементы, позволяющие максимально точно определить направление раскрытия и расследования рассматриваемых преступлений.

Таким образом, криминалистическую характеристику преступлений экстремистской направленности можно определить как систему конкретных сведений и вытекающих из них рекомендаций по изучению имеющихся и выявлению новых сведений о свойствах личности потерпевшего и исполнителя преступления экстремистской направленности, о тонких способах подготовки, совершения и сокрытия преступления, о создании обстановки (времени и месте его совершения), а также об используемых орудиях, орудиях и произведенных следах преступления для полного раскрытия преступления, всестороннее и объективное раскрытие и расследование преступлений.

В целях повышения эффективности выявления, раскрытия, расследования и предупреждения преступлений, связанных с распространением экстремистских материалов, необходимы дальнейшие исследования в этой области, а также разработка и совершенствование методов противодействия данной категории противоправных деяний.

Список использованных источников

1. inform.kz https://www.inform.kz/ru/religioznye-gruppirovki-ispol-zuyut-malogramotnyh-lyudey-kasym-zhomart-tokaev_a3416366
2. Конституция Республики Казахстан. Научно-практический комментарий. – Астана: 2018. – С. 75-76.
3. Вопросы деструктивных религиозных тенденций. <http://ctc-rk.kz>
4. Скаков, А.Б. Смертная казнь – наиболее эффективный способ достижения частной превенции. Современные проблемы головной политики [Текст]: международная коллективная монография/ А.Б. Скаков. Алматы, 2019. – С. 156-157.

5. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V. <https://online.zakon.kz/document/>
6. Закон Республики Казахстан 18 февраля 2005 года № 31-III ЗРК «О противодействии экстремизму». <https://online.zakon.kz/>
7. Яблоков, Н.П. Криминалистика: природа, система, методологические основы [Текст]. – М.: Норма, 2009. –с. 198.
8. Уголовно-процессуальный кодекс РК от 04.07.2014 № 231-V <https://online.zakon.kz/document>
9. Леньшин, Д.И. Наказания за преступления экстремистской направленности: проблемы законодательного закрепления и реализации [Текст]// Административное и муниципальное право. – 2011. – №4. – С. 38-42.
10. Закон Республики Казахстан от 10 февраля 2017 года № 44-VI «О судебно-экспертной деятельности» <https://online.zakon.kz/document>
11. Нормативное Постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 8 декабря 2017 г. № 11 «О некоторых вопросах судебной практики по применению законодательства о террористических и экстремистских преступлениях»
12. Поляков, В.В. Использование сети Интернет при совершении преступлений против детей [Текст] // Сборник материалов криминалистических чтений / В.В. Поляков [Текст]. – 2014. – № 10.
13. Поляков, В.В. Средства совершения компьютерных преступлений // Доклады Томского государственного университета систем управления и радиоэлектроники . – 2014. – № 2 (32).
14. Бимолданов, Е.М., Туманшиев, Р.К., Марат, А.М. Основания уголовной ответственности за незаконные деяния в сфере информатизации и связи: Учебное пособие [Текст]. – Алматы, 2017. – С. 32-33.
15. Билялов, Б.С. Ответственность за прохождение террористической или экстремистской подготовки по уголовному законодательству зарубежных государств. Материалы международной научно-практической конференции Актуальные проблемы современного правопонимания и правоприменения в Республике Казахстан – Алматы: Университет «Туран», Алматы: ИЦ ОФППИ «Интерлигал», 2017. – С. 73-74.
16. Борчашвили, И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (том 1) [Текст]/ И.Ш. Борчашвили. – Алматы: Жет Жаргы, 2015. – С. 264-265.

List of sources used

1. inform.kz https://www.inform.kz/ru/religioznye-gruppirovki-ispol-zuyut-malogramotnyh-lyudey-kasym-zhomart-tokaev_a3416366
2. The Constitution Of The Republic Of Kazakhstan. Scientific and practical commentary. - Astana: 2018. - P. 75-76.
3. Questions of destructive religious tendencies. <http://ctc-rk.kz>
4. Skakov, A.B. the Death penalty is the most effective way to achieve private prevention. Modern problems of head policy [Text]: international collective monograph/ A. B. Skakov. Almaty, 2019, Pp. 156-157.
5. criminal code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V. <https://online.zakon.kz/document/>
6. Law of the Republic of Kazakhstan No. 31-III of February 18, 2005 "on countering extremism". <https://online.zakon.kz/>
7. Yablokov, N.P. Criminalistics: nature, system, methodological foundations [Text]. - M.: Norm, 2009. - p. 198.
8. Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan dated 04.07.2014 No. 231-V <https://online.zakon.kz/document>
9. The lenshin, D.I. Punishment for extremist crimes: problems of the legislative fastening and realization [Text]// Administrative and municipal law. – 2011. – No. 4. – P. 38-42.
10. The law of the Republic of Kazakhstan from February 10, 2017 No. 44-VI "About judicial expertise" <https://online.zakon.kz/document>
11. Normative Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated December 8, 2017 No. 11 "on certain issues of judicial practice on the application of legislation on terrorist and extremist crimes»

12. Polyakov, V.V. Use of the Internet when committing crimes against children [Text] // Collection of materials of forensic readings / V. V. Polyakov [Text]. - 2014. - No. 10.
13. Polyakov, V.V. Means of committing computer crimes // Reports of Tomsk state University of control systems and Radioelectronics . – 2014. – № 2 (32).
14. Boldenow, E.M., Tumanskii, R. K., Marat, A. M. the Foundation of criminal responsibility for illicit acts being in the field of information and communication: a Training manual [Text]. - Almaty, 2017. - P. 32-33.
15. Bilyalov, B.S. Responsibility for passing terrorist or extremist training under the criminal legislation of foreign countries. Materials of international scientific-practical conference Actual problems of modern legal thinking and the law of the Republic of Kazakhstan – Almaty: University "Turan", Almaty: its OPPI "Interlegal," an, 2017. – Pp. 73-74.
16. Borchashvili I.SH., Commentary on the Criminal code of the Republic of Kazakhstan. Special part (volume 1) [Text]/ I. S. borchashvili. - Almaty: Zhet Zhargy, 2015. - Pp. 264-265.

Сведения об авторе

Алдабергенов Азамат Тыныштыкбаевич – начальник Центра по подготовке специалистов по противодействию экстремизму факультета повышения квалификации и переподготовки кадров Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат юридических наук, полковник полиции

Алдабергенов Азамат Тыныштықбайұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау факультетінің экстремизмге қарсы іс-қимыл жөніндегі мамандарды даярлау орталығының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

Azamat Tynyshtykbayevich Aldabergenov – head Of the center for training specialists in countering extremism of the faculty of advanced training and retraining of personnel of the makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, candidate of law, police Colonel

Э.А. Алимова¹, Р.С. Кубаев¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

ПРОФИЛАКТИКА И ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПО ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В статье рассмотрены причины совершения половых преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. Изучены последствия возникающие у несовершеннолетних после совершенного в отношении них преступлений посягающих на их половую свободу и неприкосновенность. Проведен анализ личности подозреваемых лиц. В статье предложена профилактика вышеуказанных уголовных правонарушений, в частности СМИ. Интернет новой способ профилактики уголовных правонарушений против половой неприкосновенности. Предложена программа, которая рекомендует в качестве профилактических мер проведение широких статистических исследований во всех слоях общества, развитие реабилитационной и медицинской помощи несовершеннолетним жертвам насилия, формирование идеологии в обществе, осуждающей насилие во всех его проявлениях, создание соответствующих законодательных актов, норм, регулирующих СМИ, телевидение и киноиндустрию, создание при школах специальных «групп помощи», выявление групп риска, широкое вовлечение общественности и СМИ, обучение несовершеннолетних приемам личной безопасности.

Ключевые слова: половая неприкосновенность, несовершеннолетние, уголовные правонарушения, СМИ, профилактика, интернет.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар бойынша профилактика және ескерту

Мақалада кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы жыныстық қылмыстардың себептері қарастырылады. Кәмелетке толмағандардың жыныстық бостандығы мен қол сұғылмаушылығына қол сұғатын оларға қатысты жасалған қылмыстардан кейін туындайтын салдарлар зерттелді. Мақалада жоғарыда аталған қылмыстық құқық бұзушылықтардың, атап айтқанда БАҚ-тың алдын алу ұсынылды. Жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың Интернет жаңа тәсілі. Алдын алу шаралары ретінде қоғамның барлық секторларында кең статистикалық зерттеулер жүргізуді, зорлық-зомбылықтың кәмелетке толмаған құрбандарына оналту мен медициналық көмекті дамытуды, қоғамда зорлық-зомбылықтың барлық көріністерінде айыптайтын идеологияны қалыптастыруды, бұқаралық ақпарат құралдарының, теледидар мен киноиндустрияның қызметін реттейтін тиісті заңнаманы, нормаларды жасауды, мектептерде арнайы "көмек топтарын" құруды, қатер топтарын анықтауды, жұртшылық пен бұқаралық ақпарат құралдарын кенінен тартуды ұсынатын бағдарлама ұсынылады., кәмелетке толмағандарды жеке қауіпсіздік әдістеріне оқыту.

Түйінді сөздер: жыныстық қолсұғылмаушылық, кәмелетке толмағандар, қылмыстық құқық бұзушылықтар, БАҚ, алдын алу, интернет.

Prevention and prevention of crimes against the sexual integrity of minors

The article considers the reasons for committing sexual crimes against the sexual integrity of minors. The consequences that arise in minors after crimes committed against them that infringe on their sexual freedom and inviolability are studied. The analysis of the identity of the suspects was carried out. The article offers prevention of the above-mentioned criminal offenses, in particular mass media. The Internet is a new way to prevent criminal offenses against sexual integrity. A program is proposed that recommends, as preventive measures, conducting extensive statistical research in all sectors of society, developing rehabilitation and medical care for minor victims of violence, forming an ideology in society that condemns violence in all its manifestations, creating appropriate legislation, norms regulating the media, television and film industry, creating special "help groups" in schools, identifying risk groups, broad involvement of the public and the media, and training minors in personal safety techniques.

Keywords: sexual integrity, minors, criminal offenses, mass media, prevention, Internet.

Главная опасность группы уголовных правонарушений против половой неприкосновенности является том, что половые преступления, совершаемые в отношении несовершеннолетних грубо искажают представления ребенка о мире, о себе и нарушают его взаимоотношения с другими людьми.

Насилие в отношении детей во всем мире превратилось в серьезную проблему: миллионы детей становятся жертвами физического и сексуального насилия и зачастую страдают от неисправимых последствий этого зла.

К сожалению, Казахстан в этом отношении не отстает от других стран. Наше государство присоединилось к множеству международных договоров и конвенций, касающихся защиты прав детей, принят целый ряд национальных правовых актов.

Насилие над несовершеннолетними как социальное явление имеет далеко идущие последствия, оно оказывает негативное влияние не только на психическое здоровье ребенка, его развитие, но также во многом предопределяет жизнь будущих поколений.

Общеизвестно, что несовершеннолетним присущи психологические особенности, свойственные детскому и подростковому возрасту.

Исследователи сходятся во мнении, что эти особенности включают в себя внушаемость, доверчивость, любопытство, дезориентированность в конфликтных ситуациях. Малолетние в любых случаях беспомощны перед авторитетом взрослого человека, их субъективная возможность противодействовать преступнику и самостоятельно ориентироваться в опасных ситуациях бывает очень невысокой. Все указанное делает эту возрастную группу повышенновиктимной, т. е. ее представители предрасположены при определенных условиях стать жертвой преступлений, особенно со стороны взрослых лиц.

Каждый десятый ребенок умирает, многие заканчивают жизнь самоубийством. Практически всегда свести счёты с жизнью ребёнка толкает пережитое насилие – физическое или моральное. Оно оставляет жестокий след на психическом и физическом состоянии ребёнка – у него вырабатывается комплекс вины, он считает себя хуже своих сверстников. Дети становятся замкнутыми и пугливыми, либо чересчур агрессивными. Помочь здесь может только профессиональный психолог. Он вырабатывает комплексную программу реабилитации для каждого ребёнка. Важной составляющей лечения является создание спокойной атмосферы в семье, правильное отношение к пострадавшему ребёнку самых близких родственников [1].

Ребёнок, прошедший через насилие, уже никогда об этом не забудет. Порой дети рассказывают такие вещи, в которые трудно поверить, тем не менее в наше время может быть практически все. Лишь половина детей, которых судьба свела с педофилами, способны вернуться к нормальной жизни. И только после серьёзной и грамотной работы специалистов по реабилитации. У остальных психическая травма остаётся на всю жизнь. Именно поэтому все более важное значение в последнее время приобретает защита сексуальной неприкосновенности детей и несовершеннолетних от половых посягательств, и борьба с ними [2].

Определенная часть преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних совершается лицами, ранее не судимыми, что свидетельствует об аномальном состоянии представления членов общества о нормах половой морали и этики, падения морально-нравственной составляющей личности, правосознания. Поэтому борьбу с указанными преступлениями необходимо вести не только путем ужесточения наказаний (например, введения наказания в виде химической кастрации [3]), а повышением эффективности предупредительно-профилактической работы правоохранительных органов, соответствующих государственных и общественных организаций, в том числе среди несовершеннолетних и соответствующего криминального контингента (в местах лишения свободы, по месту проживания, освободившихся из мест лишения свободы и т.п.).

Под предупредительно-профилактическими мерами понимается система мер, воздействующих на причины и условия, способствующие совершению преступлений, и лиц, их совершивших [4].

Воздействие на причины, порождающие преступность против половой неприкосновенности, является основным направлением при разработке борьбы с этим видом преступлений, так как меры предупреждения направлены на устранение или нейтрализацию причин и условий, которые весьма многочисленны.

М.Д. Шаргородский писал, что «причинами преступности в широком смысле слова можно считать все те обстоятельства, без которых она не могла возникнуть и не могла существовать. Но все эти обстоятельства не играют одинаковой роли. Одни из них создают лишь реальную возможность преступных мотивов, а другие превращают эту возможность в действительность» [5].

Огромная общественная опасность преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних состоит в том, что дети и подростки в силу своего возраста, беззащитности, любопытства, развития, непонимания характера совершенных с ними сексуальных действий легко становятся жертвами преступника. Сексуальные преступления оказывают негативное влияние на психику детей и подростков, их нормальное физическое и психическое развитие, могут отрицательно сказаться на их дальнейшей жизни. Угроза состоит также в моральном развращении, пробуждении у лиц, не достигших 16-летнего возраста, раннего полового влечения, в развитии у них неправильной нравственной точки зрения о половых отношениях.

Исследования психологов свидетельствуют о том, что насилие над детьми совершают неудачники, обиженные и обделенные вниманием семьи люди. На это почве у них возникает и культивируется желание отыграться за все свои неудачи. Что сделать они могут только с теми, кто от них зависим, слаб и не может оказать сопротивления.

Несовершеннолетние подвергаются насилию как внутри семьи, так и за её пределами. 30% женщин и 10% мужчин – жителей США, Канады, Великобритании заявили, что неоднократно подвергались в детстве различным сексуальным посягательствам, причём у некоторых из них наблюдались первичные и отдалённые последствия сексуального насилия в виде посттравматических стрессовых расстройств, сексуальной девиации, суицидальных тенденций, алкоголизма, наркомании [6]. В юридической литературе существует такое понятие, как «цикл насилия», который проявляется в том, что у жестоких и агрессивных родителей дети перенимают деструктивные формы поведения, а большинство насильственных преступников в детском возрасте сами являлись жертвами издевательств, сексуального насилия [7]. Большинство из числа опрошенных сексуальных преступников вспоминали о своем детстве как о периоде грубого насилия и жестокости над ними со стороны родителей, родственников и сверстников.

В частности, применительно к данной группе посягательств, предупредительно-профилактическая деятельность правоохранительных органов должна включать в себя целый комплекс мер. Во-первых, информационно-разъяснительная, культурно-просветительская работа с населением, несовершеннолетними и жертвами сексуального насилия (распространение письменной информации и разъяснений). Во-вторых, регулярные встречи с учащимися школ, учреждений среднего и высшего профессионального образования и т.п., направленные на повышение уровня половой просвещенности подростков и предупреждение совершения (ими и в отношении них) аморально-сексуальных поступков. В-третьих, выявление педофильных наклонностей, агрессивно-сексуальных намерений у лиц, работающих с детьми (например, учителей, спортивных тренеров, инструкторов и т.п.). В-четвертых, контроль и работа с «трудными» подростками и их семьями.

Современные процессы развития половых преступлений, и прежде всего совершенных

в отношении несовершеннолетних, требуют улучшения профилактической работы в образовательных учреждениях, постоянного разъяснения детям правил поведения на улице и иных местах их нахождения. На родительских собраниях воспитатели и преподаватели должны указывать на недопустимость обстоятельств, которые могут привести к совершению преступлений против половой неприкосновенности в отношении детей. Среди таких обстоятельств можно выделить отсутствие родительского контроля, должного внимания со стороны родителей или лиц, их заменяющих, к психологическому состоянию ребёнка, так как большинство преступлений остаются безнаказанными по той причине, что дети не сразу рассказывают родителям, или вовсе не рассказывают о произошедшем из-за недоверия, а также из-за страха или стыда, что говорит о внутреннем психологическом климате семьи.

Именно в семье закладываются основы профилактики проблем половой неприкосновенности, для этого необходимо родителям (опекунам):

- объяснить ребёнку правила поведения, когда он остаётся один на улице или дома;
- не отпускать ребёнка на улицу одного. Помните, что когда ребёнок гуляет с друзьями, возможность совершения преступления снижается;
- объяснить ребёнку, что если на улице у него появилось хотя бы малейшее сомнение в человеке, который находится рядом, или его что-то насторожило, то лучше отойти от него либо остановиться и пропустить этого человека вперед;
- необходимо знать, какие передачи ребёнок смотрит по телевизору, на какие сайты в интернете чаще всего заходит, для того чтобы исключить просмотр фильмов с сексуальными сценами и сценами насилия, исключить возможность общения вашего ребёнка с педофилом через интернет;
- рассказать ребёнку, что в интернете, под маской его ровесника, может скрываться взрослый человек с преступными намерениями;
- напоминать детям, чтобы они никому не выслали свои фотографии, данные документов, телефон и адрес без вашего разрешения;
- обязательно контролировать время, которое ребёнок проводит в интернете, будьте в курсе, с кем ваш ребёнок контактирует в сети;
- поддерживать отношения с друзьями детей и их родителями
- серьёзно воспринять рассказ о совершенном в отношении него насилии со стороны знакомых, родственников;
- стать для ребёнка другом, с которым он может поделиться своими переживаниями.

Каждый родитель, законный представитель или представитель образовательной организации должен в полной мере осознавать ответственность, которую он несёт за детей, и постоянно, не навязчиво проводить воспитательные беседы, игры, тренинги для того, чтобы подготовить ребёнка, как вести себя в той или иной опасной ситуации.

Большим пробелом во внутрисемейных отношениях является отсутствие полового воспитания и просвещения, что по мнению Ю.А. Антоняна в настоящее время является крайне актуальным. Подобное половое воспитание необходимо для формирования правильного понимания общения системы «мужчина-женщина», а также для правильного распределения половых ролей, что также приведет к сокращению числа половых преступлений [8].

Помимо законных представителей, большую роль в безопасности детей играет участие простых граждан, которые равнодушны к ситуациям подобного рода (например, среагировать, когда взрослый ведёт ребёнка насильно, стоит поинтересоваться, знакомы ли они).

В последнее время большое распространение получили так называемые «сетевые педофилы», которые заполнили Интернет. На своих сайтах, чатах они объединяются, органи-

зуют сообщества, пропагандирующие педофилию, общаются с себе подобными, делятся с «новичками» своим опытом, а также свободно обмениваются порнографическими материалами, тем самым, практически готовят высокопрофессиональную и юридически подкованную «армию педофилов». Поэтому необходимо разработать систему мер по пресечению распространения «информационной педофилии» в сети Интернет, а именно предусмотреть ответственность лиц, публикующих и распространяющих в сети любые материалы, пропагандирующие и оправдывающие педофилию, лиц, являющихся создателями и участниками сообществ, чатов и форумов педофилов, а также ответственность владельцев Интернет-ресурсов, на которых была обнаружена подобная информация. Кроме того, провайдеры должны блокировать доступ к сайтам, которые содержат любую информацию, пропагандирующую и одобряющую педофилию.

По данным института им. Сербского, независимо от отсутствия или наличия принудительного лечения, повторное совершение преступления в области педофилии происходит в интервале от двух лет после освобождения, что указывает на бессилие психиатрии в этой области [9]. К схожим результатам пришли и американские психиатры. Поэтому необходимо осуществлять жесткий контроль со стороны правоохранительных органов за лицами, ранее осужденными за сексуальные преступления против детей, после освобождения их из мест лишения свободы, что также в свою очередь будет способствовать сокращению подобных посягательств.

Профилактика половых преступлений в отношении несовершеннолетних как было уже указано нами ранее, невозможна без участия СМИ. Именно в работе СМИ (в т.ч. и при участии телевидения) необходимо проводить политику борьбы с преступлениями против половой неприкосновенности несовершеннолетних, чтобы она носила предупреждающий характер, необходимо разъяснять населению, кто склонен к совершению подобных преступлений. К таким лицам относятся:

- лица, в семье которых имеются душевнобольные, либо родители страдают алкоголизмом или наркоманией;
- подростки, воспитываемые без надзора, употребляющие алкоголь и наркотики;
- лица, совершавшие в детстве или в раннем подростковом возрасте сексуальные «проступки»;
- лица с аномалиями психики и педагогически запущенные дети;
- лица, совершавшие попытки самоубийства по сексуальным мотивам;
- лица, склонные к насильственным действиям, обнаруживающим некоторые сексуальные черты;
- лица, ранее привлекавшиеся к ответственности за правонарушения сексуального характера [10].

В большинстве случаев личность преступников начинает формироваться в детские годы. Таким образом, группу риска среди различных категорий населения, прежде всего, составляют дети и подростки, что доказывает необходимость начинать профилактическую работу со школьного, а возможно, более раннего возраста. Для осуществления полноценной деятельности по профилактике половых преступлений на этом этапе необходима согласованная деятельность педагогов, психологов, родителей (там, где это возможно), социальных работников и, если это необходимо, правоохранительных органов.

Немаловажное внимание заслуживает зарубежный опыт профилактики и предупреждения половых преступлений в отношении несовершеннолетних.

Так, Специальным комитетом по насилию над детьми (Торонто, Канада) была разработана программа, которая рекомендует в качестве профилактических мер следующее:

- проведение широких статистических исследований во всех слоях общества, развитие реабилитационной и медицинской помощи несовершеннолетним жертвам насилия;
- формирование идеологии в обществе, осуждающей насилие во всех его проявлениях, создание соответствующих законодательных актов, норм, регулирующих СМИ, телевидение и киноиндустрию;
- создание при школах специальных «групп помощи», выявление групп риска, широкое вовлечение общественности и СМИ;
- обучение несовершеннолетних приемам личной безопасности и др. [2].

Таким образом, проблема предотвращения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних в настоящее время является актуальной как в Республике Казахстан, так и во всем мире. Данную проблему необходимо решать в комплексе мер. Представленная нами характеристика отдельных предупредительно-профилактических мер не носит исчерпывающий характер. Главной задачей является формирование в обществе нравственной позиции, и ориентация на базовые общечеловеческие ценности. Данный вид работы может проводиться непосредственно в виде образовательных программ в школьных и дошкольных учреждениях.

Успех в борьбе с преступлениями против половой неприкосновенности несовершеннолетних будет достигнут лишь в случае применения целого комплекса таких мер, что в свою очередь возможно при совместном взаимодействии всех институтов общества. Однако, говорить о результатах такой работы и подводить соответствующие итоги можно будет лишь по истечении значительного периода времени.

Список использованных источников

1. Васькэ, Е.В. Психология взаимодействия работников следственных органов с несовершеннолетними (правонарушителями и потерпевшими по половым преступлениям) при допросе [Текст]: дис. ... д-ра психол. наук/ Е.В. Васькэ. – М., 2011. – 129 с.
2. Трифанкова, О.В. Участие специалиста-психолога в расследовании и рассмотрении уголовных дел, связанных с половой неприкосновенностью несовершеннолетних [Текст] / О.В. Трифанкова// Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях: матер. VI межд. науч.-практ. конф. – М., 2017. – 453 с.
3. Бертовский, Л.В. Особенности допроса детей в возрасте до 7 лет [Текст] / Л.В. Бертовский // Вестник РУДН. Сер. Юридические науки. – 2015. – № 3. – 117 с.
4. Григорьева, С.В. Особенности допроса малолетних и несовершеннолетних [Текст] / С.В. Григорьева – Псков: ПЮИ ФСИН России, 2005. – 17 с.
5. Комиссарова, Я.В., Семенов, В.В. Особенности невербальной коммуникации в ходе расследования преступлений [Текст] / Я.В. Комиссарова, В.В. Семенов – М. : Юрлитинформ, 2004. – С. 136–137.
6. Еникеев, М.И., Черных, Э.А. Психология допроса [Текст] / М.И. Еникеев, Э.А. Черных – М., 1994. – 7 с.
7. Васильев, А.Н., Карнеева, Л.М. Тактика допроса при расследовании преступлений [Текст] / А.Н. Васильев, Л.М. Карнеева. – М. : Юрид. лит., 1970. – 195 с.
8. Еникеев, М.И. Основы общей и юридической психологии: учебник для вузов [Текст] / М.И. Еникеев. – М.:Юристъ, 1996. – 471 с.
9. Порубов, Н.И., Порубов, А.Н. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты [Текст] / Н.И. Порубов, А.Н. Порубов: монография М.: Юрлитинформ, 2013. – 173 с.
10. Ратинов, А.Р. Судебная психология для следователей [Текст] / Ратинов А.Р. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 248 с.
11. Кертэс, И. Тактика и психологические основы допроса [Текст] Кертэс И./ под общ. ред. проф. А.И. Винберга. М. : Юрид. лит., 1966. – 114 с.

References

1. Vaske E. V. Psychology of interaction of employees of investigative bodies with minors (offenders and victims of sexual crimes) when questioned: dis. ... doctor of psychology, Moscow, 2011, 129 p.
2. Trifankova O. V. Participation of a specialist psychologist in the investigation and consideration of criminal cases related to the sexual integrity of minors // Theory and practice of forensic examination in modern conditions: mater. VI Intern. scientific-practical Conf., dedicated. no memory required. lawyer of the Russian Federation, doctor of law, prof. Yuri Kuzmich Orlov. Moscow, 19-20 Jan. 2017 Moscow: Prospect, 2017. - 453 p.
3. Bertovsky L. V. Features of interrogation of children under the age of 7 years // Bulletin of RUDN. Ser. Legal science. 2015. No. 3 – - 117 p.
4. Grigorieva S. V. Features of interrogation of minors and minors. Pskov: the PUY of the Federal penitentiary service of Russia, 2005. – 17 S.
5. Komissarova Ya. V., Semenov V. V. Features of non-verbal communication during the investigation of crimes. M.: Yurlitinform, 2004. Pp. 136-137.
6. Enikeev M. I., Chernykh E. A. Psychology of interrogation. M., 1994 - 7 p.
7. Vasiliev A. N., Karneeva L. M. Tactics of interrogation in the investigation of crimes. Moscow: Yurid. lit., 1970. - 195 p.
8. Enikeev M. I. Fundamentals of General and legal psychology: textbook for universities. M.: jurist, 1996. - 471 p.
9. Porubov N. I., Porubov A. N. Interrogation: procedural and criminalistic aspects: Monogr. M.: Yurlitinform, 2013. - 173 p.
10. Ratinov A. R. Forensic psychology for investigators. M.: Yurlitinform, 2001. - 248 p.
11. Kertes I. Tactics and psychological bases of interrogation / under the General ed. of prof. A. I. Vinberg. M.: Yurid. lit., 1966. – 114 p.

Сведения об авторах

Алимова Эльвира Абдикапбаровна – доцент кафедры уголовного процесса и криминалистики Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, доктор PhD, полковник полиции

Алимова Эльвира Әбдіқапбарқызы – Қазақстан Республикасы ПІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының доценті, доктор PhD, полиция полковнигі

Alimova Elvira Abdikapbarovna – associate Professor of the Department of criminal procedure and criminalistics police Colonel PhD

Кубаев Руслан Сабырханович – преподаватель кафедры уголовного процесса и криминалистики Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова майор полиции

Кубаев Руслан Сабырханұлы – қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының оқытушысы полиция майоры

Kubaev Ruslan Sabirjanovich – Lecturer of the Department of criminal process and criminalistics police major

Н.А. Қилыбаев¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

БАНДИТИЗМНІҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Бұл мақалада бандитизм үшін жауаптылықтың қылмыстық құқықтық жауаптылығы қарастырылады. Қылмыстың көрсетілген құрамын теориялық талдауда іс-әрекетті дұрыс саралау және қылмыстық құқық бұзушылықтардың аралас құрамдарынан ажырату мақсатында оның объективті және субъективті белгілері ашылады. Автор бандитизм үшін жауапкершілікті белгілейтін нормаға қылмыстық-құқықтық талдау жүргізіп, қаралып отырған қылмыс құрамының объектісіне, объективті жағына, субъектісіне, субъективті жағына қатысты міндетті және факультативті белгілерді сипаттады. Осы қылмыстық құқық бұзушылықты зерттеу кезінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының ережелері пайдаланылды, тергеу-сот практикасы мен ғалымдардың бандитизмді саралау мен алдын алу мәселелері жөніндегі еңбектері зерделенді. Ғалымдардың әртүрлі көзқарастарын қарастырып, қорытындылай келе, автор қоғамдық қауіпсіздікті бандитизмнің объектісі, ал қосымша объект – адам өмірі мен денсаулығы деп таныған авторлардың пікірін ұстанады.

Түйінді сөздер: бандитизм, объект, объективтік жақ, субъект, субъективтік жақ, қоғамдық қауіпсіздік, зорлық-зомбылық, шабуыл жасау, қылмыстық заң

Уголовно-правовая характеристика бандитизма

В статье рассматривается уголовно-правовая ответственность за бандитизм. В теоретическом анализе указанного состава преступления раскрываются его объективные и субъективные признаки в целях правильной квалификации деяния и отграничения от смежных составов уголовных правонарушений. Автором проведен уголовно-правовой анализ нормы, устанавливающей ответственность за бандитизм с описанием обязательных и факультативных признаков, относящихся к объекту, объективной стороне, субъекту, субъективной стороне рассматриваемого состава преступления. При исследовании данного уголовного правонарушения использованы положения Верховного Суда Республики Казахстан, изучена следственно-судебная практика и труды ученых по вопросам квалификации и предупреждения бандитизма. Рассмотрев и обобщив различные точки зрения ученых, автор придерживается мнения тех авторов, которые признают объектом бандитизма общественную безопасность, а дополнительным объектом - жизнь и здоровье человека.

Ключевые слова: бандитизм, объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона, общественная безопасность, насилия, нападения, уголовный закон.

Criminal and legal characteristics of banditry

The article deals with criminal liability for banditry. In the theoretical analysis of the specified corpus delicti, its objective and subjective features are revealed in order to correctly qualify the act and distinguish it from related criminal offenses. The author conducted a criminal law analysis of the norm establishing responsibility for banditry with a description of mandatory and optional features related to the object, objective side, subject, and subjective side of the crime under consideration. In the study of this criminal offense, the provisions of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan were used, investigative and judicial practice and the works of scientists on the issues of qualification and prevention of banditry were studied. Having considered and generalized various points of view of scientists, the author adheres to the opinion of those authors who recognize public safety as the object of banditry, and human life and health as an additional object.

Key words: banditry, object, objective side, subject, subjective side, public safety, violence, assault, criminal law.

ҚР ҚК-нің 4-бабына сәйкес қылмыс не қылмыстық теріс қылық құрамының барлық белгілері бар іс-әрекеттер жасау қылмыстық жауаптылықтың бірден-бір негізі болып табылады. Қылмыс құрамының белгілері қылмыстық заңда белгіленеді. Алайда, барлық белгілер ҚК-нің тиісті баптарының диспозициясының мәтінде міндетті түрде көрсетілмейді, олар қылмыстық-құқықтық нормада елеулі немесе елеулі емес сипатталады. Қылмыс құрамының қажетті белгілерін анықтау қылмыстық заңды түсіндіруге және қылмыстық құқық бұзушылықтарды дұрыс саралауға ықпал етеді.

Қазақстан Республикасы ҚК-нің 2-бабында қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастардың тізбесі санамаланған.

Қылмыстық құқық теориясы әдетте қылмыс объектісін қылмыстық заңмен қылмыстық қол сұғушылықтан қорғалатын қоғамдық қатынастар ретінде қарастырады [1].

Қылмыстық құқық теориясында жалпы, тектік және тікелей объектілерді бөліп көрсету жалпы танылған.

Жалпы объект – бұл қылмыстық заңмен қылмыстық қол сұғушылықтан қорғалатын қоғамдық қатынастардың бүкіл жүйесі.

Тектік объект – біртектес қылмыстар тобы қол сұғатын біртекті және өзара байланысты әлеуметтік қатынастар тобы. Атап айтқанда осы тектік объект Қазақстан Республикасы ҚК-нің Ерекше бөлігінің жүйесін заңнамалық құрудың негізіне алынған.

Тектік объект қылмыстық қол сұғушылықтың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесін анықтау үшін шешуші мәнге ие. Бандитизмнің табиғатын анықтау, оның әлеуметтік қауіптілігінің сипаты мен дәрежесін анықтау үшін осы қылмыстың объектісін анықтау өте маңызды. Қылмыстық әрекеттің қоғамдық қауіптілігі оның бұзылған әлеуметтік қатынастарының қаншалықты маңызды екендігіне, сондай-ақ осы қатынастарға келтірілген зиянға байланысты.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 268-бабы «Бандитизм» қоғамдық қауіпсіздікке және қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстардың тарауына енгізілген, бұл, біздің ойымызша, осы қылмыстың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес келеді, өйткені бандитизм қоғамдық қауіпсіздікке қол сұғады.

Заң әдебиеттерінде қоғамдық қауіпсіздіктің негізіне не жатады деген пікірталастарды кездестіреміз.

В.С. Комиссаров қоғамдық қауіпсіздік негіздері деп кеңес қоғамының қауіпсіз жұмыс істеуін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығын түсінеді. Сонымен бірге, ол «мазмұны бойынша қоғамдық қауіпсіздік саласы: қоғамдық тәртіп пен тыныштықты орнату және сақтау; азаматтардың қажетті еңбек және демалыс жағдайларын қамтамасыз ету; жеке адамның моральдық және физикалық қол сұғылмаушылығы; социалистік мүліктің сақталуы; мемлекеттік және қоғамдық кәсіпорындардың, ұйымдар мен мекемелердің үздіксіз қалыпты қызметі» туралы қоғамдық қатынастар жүйесін білдіреді [2].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, автор мазмұны мен көлемі бойынша бұл әлеуметтік қатынастар қоғам өмірінің негізгі жағдайларын қамтығандықтан, қоғамдық қауіпсіздік негіздері туралы айту керек деп тұжырымдайды.

Қоғамдық қауіпсіздік негіздерінің барлық анықтамаларының авторлары бандитизм объектісі ретінде әртүрлі терминологияны қолданса да, олар объектінің мәнін бір нәрседе - мекемелердің, кәсіпорындардың, ұйымдардың, сондай-ақ азаматтардың өмір сүру қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастарда, яғни қоғамдық

қауіпсіздікте көретінін байқауға болады.

Сонымен, Б.В. Здравомыслов редакциясындағы 1996 жылғы ресейлік қылмыстық құқық оқулығының авторлары бандитизмнің объектісі «адамдардың өмірі мен олардың қызметінің қауіпсіз жағдайларын, радиоактивті заттарды қауіпсіз пайдалануды, қару-жарақты, оқ-дәрілерді және жарылғыш заттарды дұрыс және қауіпсіз пайдалануды, сондай-ақ тау-кен және құрылыс жұмыстарын қауіпсіз жүргізуді қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығын» түсініп, қоғамдық қауіпсіздік екендігін айтады [3].

А.И. Парог редакциясындағы 1997 жылғы қылмыстық құқық оқулығында қоғамдық қауіпсіздік «қоғамның әр мүшесінің қауіпсіз өмір сүру жағдайларын, қоғамдық тәртіпті, әр түрлі жұмыстарды орындау кезінде және жалпы қауіпті заттармен жұмыс істеу процесінде жеке, қоғамдық немесе мемлекеттік мүдделердің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығы» ретінде анықталады [4].

И.Ш. Борчашвилидің пікірі бойынша бандитизмнің объектісі қоғамдық қауіпсіздік. Бандитизмнің қосымша объектісі адамның өмірі және денсаулығы, меншігі, билік және басқарудағы дұрыс қызметі болып табылады [5].

Қоғамдық қауіпсіздікті анықтаудағы мұндай ұстаным жалпыға бірдей танылған болып саналады және оны соңғы жылдардағы көптеген ғылыми және оқу басылымдарының авторлары ұстанады.

Бандитизм объектісі туралы басқа да көзқарастар айтылды. Сонымен, Ю. Мельникова және Т. Устинова қоғамдық қауіпсіздікті тым кең түсінік деп тауып, нәтижесінде кез келген түрдегі қол сұғу объектісін құра алады: «Бандитизм қоғамдық қауіпсіздік негіздеріне қол сұқпайды, өйткені, әдетте, банда қоғамдық қатынастардың белгілі бір салаларында шабуыл жасауды жоспарлайды: немесе бұл жеке меншікке қол сұғу, әдетте олардың денсаулығы мен өміріне қол сұғумен бірге жүреді, бұл қылмыстың нақты жағдайларына байланысты мүліктің басқа түрлеріне қол сұғу, жеке адамға қатысты зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлерімен бірге жүруі мүмкін, «бұл бандитизм объектісін анықтау мүмкіндігін едәуір тарылтады және оны «қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар» тарауына толық негізбен орналастыруға мүмкіндік бермейді [6].

Олар бандитизмнің тікелей объектісі ретінде «меншік нысанына қарамастан, меншік құқығын қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастарды, сондай-ақ жеке басының қол сұғылмаушылығына, оның өмірі мен денсаулығын» тануды ұсынады, сондықтан олар өзінің пайдакүнемдік бағытына байланысты бандитизм туралы норманы меншікке қарсы қылмыстар туралы тарауға орналастыру қажет деп санайды.

О.В. Вербоваяның ойы бойынша, мұндай көзқарастарды негізді деп санауға болмайды. Егер біз авторлардың пікірлерінде көрсетілгендерді дұрыс деп санайтын болсақ та, бандитизм меншікке де, адамның жеке басына да қол сұғады, бұл жағдайда жасалған тұжырымдарға қатысты: неге бұл жағдайда бандитизмнің өмір мен денсаулыққа қарсы емес, меншікке қарсы қылмыстар тобындағы орны туралы табиғи сұрақ туындайды [7].

Біз бұл пікірмен толық келісеміз және қоғамдық қауіпсіздік жинақтаушы түсініктің бір түрі бола отырып, әртүрлі құрамаларды қамтиды: өмір мен денсаулық, меншік, қоғамдық тыныштық және т. б. В.С. Комиссаров дұрыс атап өткендей: «бандитизмнің заңды табиғаты - бұл әртүрлі тікелей қол сұғушылық объектілері мен бағыты бар әрекеттерді біріктіреді, нәтижесінде жаңа қылмыс түрі пайда болады. Осыған байланысты бандитизм, оның құрамдас бөліктерінің ешқайсысына кірмейтін, мазмұны бойынша күрделі сапалы жаңа объектіге ие болады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, сондай-ақ О.В. Вербоваяның көзқарасын қолдай отырып, біз бандитизмнің жалпы объектісі қоғамдық қауіпсіздік деп санаймыз, ол қоғам мен жеке азаматтардың қалыпты және қауіпсіз өмір сүру жағдайлары туралы мемлекет құрған және қорғайтын қоғамдық қатынастардан тұрады.

Бұл қылмыстың қосымша объектісі-азаматтардың өмірі мен денсаулығы, меншік қатынастары, сондай-ақ билік пен басқарудың қалыпты қызметі.

Бандитизмнің объективті жағы әртүрлі нысандағы белсенді әрекеттерінде көрінеді. бандалық әрекеттің нысандары: а) банданы құру; б) банданы басқару; в) бандаға қатысу; г) банданың шабуылына қатысу. Заң әдебиеттерінде банданың үш белгісін көрсетеді: топ, тұрақтылық және қарулану. Бұл белгілер «Соттардың бандитизм және қылмысқа қатыса отырып, басқа қылмыстар жасағаны үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 21 маусымдағы №2 нормативтік қаулысында ашылды.

Сонымен, осы қаулыға сәйкес топ дегеніміз азаматтарға немесе ұйымдарға шабуыл жасау үшін алдын-ала біріккен екі немесе одан да көп адамдардан тұратын ұйымдасқан тұрақты топ деп түсіну керек. Сондай-ақ, банда шабуылды Мұқият дайындауды қажет ететін бір қылмыс жасау мақсатында құрылуы мүмкін [8].

Бандиттік топтың тұрақтылығы оның құрамының тұрақтылығымен, оның мүшелері арасындағы тығыз қарым-қатынаста болуымен, олардың әрекеттерінің келісуімен, қылмыстық іс-әрекеттің нысандары мен әдістерінің тұрақтылығымен, сондай-ақ оның өмір сүру ұзақтығымен және жасаған қылмыстардың санымен дәлелденеді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 268-бабында тікелей қарастырылған банданың міндетті белгісі – бұл қарулану. Бұл белгі банданың қатысушыларында атыс қаруы немесе суық, соның ішінде лақтыру қаруы, зауытта жасалған және қолдан жасалған қару, түрлі жарылғыш құрылғылар, сондай-ақ газ және пневматикалық қарулардың болуын болжайды. Шабуылға қатысушылардың мақсатты қолдануға жарамсыз қаруды немесе оның макеттерін пайдалануы олардың қарулануының белгісі ретінде қаралмайды. Шабуыл кезінде банданың мүшелері қолданған заттарды қару деп тану туралы мәселені шешу кезінде қажет болған жағдайда сарапшылардың қорытындысын басшылыққа алу керек.

Бір қызығы, қарулы банда оның кем дегенде бір мүшесінде қару болған кезде және банданың басқа мүшелері ол туралы хабардар болған кезде танылады. Сондай-ақ, бандитизмнің құрамы қаруды нақты қолдануды қажет етпейтінін, оның болу фактісі жеткілікті екенін есте ұстаған жөн. Біздің ойымызша, бандитизмді саралау және дәлелдер базасын құру кезінде банданың басқа мүшелерінің бандада біреудің қаруы бар екендігі туралы хабардар болу фактісін дәлелдеу проблемасы туындауы мүмкін, өйткені олар билік пен бағыну қарым-қатынасымен, сондай-ақ бірін бірі қолдаумен байланысты. Сонымен қатар, елеулі олқылықты атап өткен жөн: заң да, түсіндіру актілері де білетін адамдардың санын реттемейді біздің ойымызша, бұл маңызды аспект, өйткені бандалар сандық құрамы бойынша ерекшеленеді. Егер банда көптеген адамдардан тұрса, банданың әр мүшесінің қару-жарағы туралы хабардар болу іс жүзінде мүмкін емес. Сондықтан тергеу тәжірибесін жеңілдету және алдын-ала тергеу процесін жеңілдету үшін банданың белгілі бір мүшесінде қарудың бар екендігі туралы хабардар болу фактісін дәлелдеу қажет және адамдардың санын заңды түрде анықтау қажет.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің қарастырылған бабы, ең алдымен, топ құру және оны басқару үшін жауапкершілікті қарастырады. Банданың құрылуы азаматтарға немесе ұйымға шабуыл жасау үшін ұйымдасқан тұрақты қарулы топтың құрылуы болған кез-келген әрекетті жасаудан тұрады. Бұл әрекеттер сөз байласу, серіктестерді іздеу, қаржыландыру, қару сатып алу және т. б. түрінде көрсетілуі мүмкін.

Қарулы банды құру – бұл жоспарланған қылмыстардың жасалғанына қарамастан, аяқталған қылмыс құрамы болып табылады. Бұл туралы Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотының нормативтік қаулысы былай дейді: «Адамның тұрақты қарулы топ құруға бағытталған белсенді әрекеттері құқық қорғау органдарының уақтылы жолын кесуіне немесе осы адамға байланысты емес басқа жағдайларға байланысты банданың пайда болуына әкелмеген жағдайда, олар банданы құруға әрекет ретінде саралануы болуы керек. Ал топтың басшылығымен, өз кезегінде, банданың қылмыстық әрекетін жоспарлауға, материалдық қамтамасыз етуге және ұйымдастыруға, сондай-ақ оның нақты шабуылдар жасауына байланысты шешімдер қабылдауды түсіну керек. А. Гореловтың пікірінше банданы ұйымдастырушылар, топ жетекшілері, бүкіл топтың немесе оның құрылымдық бөлімшелері қызметін басқаратын адамдардың әрекеті танылуы керек [9].

Бандитизмнің үшінші түрі – бұл бандалық шабуылдарға тікелей қатысу ғана емес, сонымен бірге топ мүшелерінің оны қаржыландыруға, қару-жарақпен, көлікпен қамтамасыз етуге, шабуыл жасау үшін объектілерді іздеуге және т.б. бағытталған басқа да белсенді әрекеттерді орындауы.

Айта кету керек, бандитизмнің басты ерекшелігі – оны иерархия қағидаты бойынша құру, яғни топта рөлдердің бөлінуі орын алады: шабуыл жасау үшін объектілерді іздейтін, қауіпсіздік жүйесін, құндылықтардың орналасқан жерін анықтайтын бағыттағыштар; «ортақ» сақтаушылар, яғни шабуылға қатыспайтын адамдар, бірақ материалдық құндылықтарды сақтауды жүзеге асыратын және банда мен оның мүшелерінің қызметін қаржыландыруды қамтамасыз ететін адамдар; көлікпен қамтамасыз етуге жауапты адамдар, оның ішінде банданың мүшелерін жоспарланған шабуыл объектілеріне апаратын және шабуыл аяқталғаннан кейін оларды және ұрланған мүлікті алып кететін автокөліктердің жүргізушілері.

Сонымен қатар, бандитизм үшін банданың тұрақты құрамына кірмейтін, бірақ топ жасаған кем дегенде бір шабуылға қатысқан адамдар жауап береді. Сонымен қатар, бұл адамдар бандалық шабуылға қатысатынын түсінуі керек

Банданың құрамына кірмейтін адамдар оған эпизодтық көмек көрсеткен жағдайларда (қару-жарақ, автокөлік және т.б. беру), қатысқаны үшін жауапты болуы тиіс. Егер адам іс жүзінде бандаға шабуыл жасауға көмектессе, бірақ сонымен бірге бандаға көмектесетінін түсінбесе, онда оның әрекеттерінде қылмыс құрамы жоқ.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде аяқталған қылмыс туралы анықтама берілген. Аяқталған бандитизм – бұл бандаға ресми түрде кіру (оның әрекетіне қатысуға келісім беру, ант беру, банданың құрамындағы нақты міндеттерді орындауға келісім беру және т.б.). Ресми құрамдарда қылмыстық жауапкершілік үшін тыйым салынған әрекеттің немесе әрекетсіздіктің орындалуын анықтау жеткілікті, өйткені қоғамдық қауіп - бұл оның салдарына қарамастан әрекеттің өзі,

Қылмысты саралау үшін нақты зиянды салдарларды, олардың сипаты мен мөлшерін анықтау талап етілмейді. Қазақстан Республикасының қылмыстық-құқықтық доктринасында «қысқартылған қылмыс құрамы» термині кездеседі. Алайда, қылмыстық бандалық әрекеттің қоғамдық қауіптілігінің жоғарылауын ескеру қажет, дәл осы мақсатта заң шығарушы банданың құрылуын және оны басқаруды аяқталған қылмыс деп таныды.

Қылмыс құрамының барлық белгілері бар іс-әрекет аяқталған қылмыс деп танылатындықтан, қандай да бір қылмыс түрін анықтау үшін қандай белгілерді және қандай мөлшерде анықтау заң шығарушыға байланысты болады. Осыған байланысты А.Н. Трайниннің қылмыс құрамын қысқарту мүмкін емес деген пікірімен келісуге болады, өйткені ол әрқашан заң шығарушы қылмыстық әрекетті аяқталған деп тану үшін «қылмыс құрамы заңда сипатталғандай» жеткілікті деп санайтын белгілермен толтырылады. [10]. Егер

тұрақты қылмыстық топ қару-жарақ, есірткі саудасымен, контрабандамен айналысса, бірақ азаматтарға немесе ұйымдарға шабуыл жасауды мақсат етпесе, бірақ ұстауға тырысқанда, осы топтың мүшелері құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қарулы қарсылық көрсеткен болса, олардың әрекеттері бандитизм деп танылмайды. Мұндай қылмыстарды қару-жарақты заңсыз өткізу (Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 287 - бабы) немесе есірткі (Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 297-бабы) Билік өкіліне қатысты күш қолдану (Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 380-бабы) немесе Құқық қорғау органы қызметкерінің өміріне қол сұғу (Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 381-1-бабы) ретінде жіктеу керек

Жоғарыда көрсетілген қаулыда жәбірленушіге күш қолдану не оны дереу қолданудың нақты қатерін жасау арқылы қылмыстық нәтижеге қол жеткізуге бағытталған әрекеттер деп түсінілетін шабуыл ұғымының анықтамасы да қамтылады. Қарулы банданың шабуылы оның мүшелерінде болған қару қолданылмаған жағдайларда да болған деп есептеледі. Заңнамада қолданылатын «шабуыл» термині «зорлық-зомбылық» ұғымымен анықталады деп қорытынды жасауға болады. Осылайша, шабуыл дегеніміз-кеңістіктегі және уақыттық шекараларда адамдардың белгісіз кең тобына зорлық-зомбылық қолдану қаупі сақталатын қауіпті жағдай жасау

Қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған адам бандитизмнің субъектісі бола алады. Тікелей банданың құрамына кіретін және шабуылдарға қатысқан 14-16 жас аралығындағы кәмелетке толмағандар іс жүзінде жасаған қылмыстары үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады, олар үшін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 15-бабының 2-бөлігіне сәйкес жауапкершілік 14 жастан басталады (кісі өлтіру, тонау, зорлау).

Келесі проблемалық аспектіні атап өткен жөн: бандаларды ұйымдастырушылар қылмыстық жоспарды жүзеге асыру үшін жасөспірімдерді ғана емес, жас балаларды да қолданады. Кәмелетке толмағандар іс жүзінде қылмыстық топтың мүдделері үшін қылмыс жасайды (үй-жайға заңсыз кіру, есірткі заттарын сату және т.б.), әдетте, бұл жағдайларда белгісіз және жазасыз қалады.

Қылмыстық кодекстің 268-бабы 3 бөлігі арнайы субъект үшін, яғни өзінің қызметтік жағдайын пайдаланатын адам үшін жауапкершілікті көздейді. Банданың ерекше қоғамдық қауіптілік деңгейі артады егер де олардың құрамында қару-жарағы бар полиция немесе күзет қызметкерлері болса. Сондай-ақ аталған адамдар нысанды киім мен қызметтік куәлікті пайдалана отырып қарсылық көрсетпейтіндей жәбірленушілерді жаңылыстырып, бандиттік шабуылды жасауды жеңілдетеді, Сондай-ақ, шабуыл жоспарын жасайтын, банданың басқа мүшелеріне сигнал беру және күзет жүйесі, құндылықтардың орналасқан жері, ақшамен жұмыс режимі және бандалық шабуылдардың тиімді және сәтті орындалуын қамтамасыз ететін банктердің, коммерциялық кәсіпорындардың қызметкерлерінің қызмет бабын пайдаланады.

Өзінің қызмет бабын қолдана отырып бандитизм жасау деп адамның өзінің күштік немесе басқа да қызметтік өкілеттіктерін, киім-кешек, атрибуттар, қызметтік куәліктер мен қару-жарақтарды, сондай-ақ оның қызметтік жағдайына байланысты, банданың шабуылдарын дайындау немесе жасау кезінде немесе оның қылмыстық әрекетін қаржыландыру кезінде, қару-жарақ, материалдық жабдықтар, банданың жаңа мүшелерін таңдау және т.б.

Тәжірибе көрсеткендей, топқа біріккен адамдардың саны және олардың ұйымдастырылу деңгейі айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Бандитизмнің субъективті жағы банданы құруға, оны басқаруға, бандаға қатысуға, сондай-ақ азаматтар мен ұйымдарға шабуыл жасау мақсатында тікелей ниетпен көрінеді. Банданың құрамына кірмейтін, бірақ жеке шабуылға қатысқан адамдар қарулы тұрақты топпен бірге әрекет ететіндерін түсініп, шабуылға қатысқысы келуі керек. Сонымен қатар, бандитизмді саралау үшін қылмыстың себебі маңызды емес [11].

Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлігінде қарастырылған басқа қылмыстармен бірге бандитизмді саралау мәселесін шешудің практикалық маңызы зор. Соттар банды құру, оған басшылық ету және қатысу немесе оған шабуыл жасау үшін жауапкершілікті белгілейтін Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 268-бабында банданың мүшелерінің уағдаласпаған қылмыс құрамын құрайтын қылмыстық әрекеттерді жасағаны үшін жауапкершілік қарастырылмайтынын есте ұстауы керек, осыған байланысты бұл жағдайларда Заңның ережелерін басшылыққа алу керек. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 13-бабымен, оған сәйкес қылмыстардың жиынтығымен кінәлі әр қылмыс үшін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің тиісті бабы немесе бабының бөлігі бойынша жауап береді».

Басқаша айтқанда, Банданы жасаған кісі өлтіру, денсаулыққа зиян келтіру, зорлау және басқа да қылмыстық әрекеттер жиынтығы бойынша бандитизм және қылмыстың тиісті құрамы ретінде саралауды талап етеді.

Осылайша, бандитизм туралы Қазақстан қылмыстық заңнамасында банданың тұрақтылығы мен қарулануына, оның құрамына, атап айтқанда банданың топтардағы кәмілетке толмағандардың рөліне қатысты бірқатар проблемалық аспектілер бар. Бұл мәселені зерттеу барысында айтарлықтай олқылықтар анықталғандықтан, бандитизмнің ғылыми және заңнамалық дамуының қажеттілігі адамдардың белгісіз кең ауқымына қылмыстық қол сұғушылық туралы айтуға болады.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Каиржанов, Е.И. Интересы трудящихся и уголовный закон [Текст] / Е.И. Кайыржанов. – Алма-Ата, 1976.
2. Комиссаров, В.С. Уголовная ответственность за бандитизм [Текст] / В.С. Комиссаров: Автореф. дисс. ... к.ю.н. – М., 1983.
3. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть [Текст] / Под ред. Б.В. Здравомыслова. – М.: БЕК, 1997.
4. Уголовное право России. Особенная часть [Текст] / Под ред. А.И. Рарога. – М., 1997.
5. Борчашвили, И.Ш. Комментарий к уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (том 2) [Текст] / И.Ш. Борчашвили. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 1120 с.
6. Мельникова, Ю.Б., Устинова, Т.Д. Уголовная ответственность за бандитизм [Текст] / Ю.Б. Мельникова, Т.Д. Устинова. – М., 1995.
7. Вербовая, О.В. Уголовно-правовая борьба с бандитизмом в Республике Казахстан [Текст] / Дисс ... канд. юр. наук / О.В. Вербовая. – Алматы, 2000.
8. «Соттардың бандитизм және қылмысқа қатыса отырып, басқа қылмыстар жасағаны үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 21 маусымдағы №2 нормативтік қаулысы <https://online.zakon.kz/>
9. Горелов, А. Уголовная ответственность руководителя организации [Текст] / А. Горелов// Закон. – 2004. – № 1. – С. 97.
10. Трайнин, А.Н. Общее учение о составе преступления [Текст] / А.Н. Трайнин. – М., 1957.
11. Рарог, А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений [Текст] / А.И. Рарог. – М., 2001.

References used

1. Kairzhanov E.I. Interests of workers and criminal law. - Alma-Ata, 1976. - 258s.
2. Komissarov V.S. Criminal liability for banditry. Abstract. Diss. ... K. Yu. n. - M., 1983. - 32s.
3. Criminal law of the Russian Federation. Special part. ed. by B. V. Zdravomyslov. - Moscow: BEK, 1997. - 395s.
4. Criminal law of Russia. Special part. Edited by A. I. Rarog. – M., 1997 – 452s.

5. borchashvili I. sh. Comment to the criminal code of the Republic of Kazakhstan. Special part (volume 2). - Almaty: Zheti Zhargy, 2015. - 1120s.
6. Melnikova Yu.B., Ustinova T. D. Criminal liability for banditry. – M., 1995. - 342s.
7. Verbovaya O.V. Criminal-legal fight against banditry in the Republic of Kazakhstan. Diss. K.Yu n. – Almaty, 2000. - 141s.
8. Normative resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated June 21, 2001 N 2" on some issues of application by courts of legislation on liability for committing banditry and other crimes by participating in a crime" https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=50012699
9. Gorelov, A. Criminal responsibility of the head of the organization / Law. - 2004. - No. 1. – 202 s.
10. Traynin, A.N. the General doctrine of the composition of crime. – Moscow, 1957. – 258 s.
11. Rarog, A.I... the Subjective side and qualification of crimes. – M., 2001. – 243 s.

Автор туралы мәлімет

Қилыбаев Нурлыбек Абдукаримович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі

Қилыбаев Нурлыбек Абдукаримович – старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции

Kilybaev Nurlybek – Senior lecturer of the Department of criminal law and criminology of the Makan Esbolatov Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan police Lieutenant Colonel

Е.Ж. Буашев¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

КИБЕРҚЫЛМЫСТЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІНЕ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАСТАР

Мақалада БҰҰ сарапшыларының ұсыныстарына сәйкес киберқылмыстың кейбір аспектілері туралы қазіргі заманғы көзқарастар қарастырылған «киберқылмыс» термині компьютерлік жүйе немесе желі арқылы, сондай-ақ компьютерлік жүйе немесе желі арқылы жасалуы мүмкін кез келген қылмысты білдіреді. Компьютер қылмыс жасау құралы немесе құралы болып табылатын қалған қылмыстар дәстүрлі қылмыс ретінде қарастырылуы керек, бірақ оларды тергеудің құқықтық тетіктері осы қылмыстарды жасау құралдарына сәйкес келуі керек. Қазақстандық заңнамамен рұқсат етілмеген қолжетімділіктен ақпаратты қабылдау, беру және жинақтаудың техникалық құралдарының қорғалуы мәселелерінің ерекше өзектілігі атап өтілді, атап айтқанда «ақпараттық қауіпсіздік» ұғымын енгізуден 1998 жылғы 26 маусымдағы «Ұлттық қауіпсіздік туралы» ҚР Заңымен, сондай-ақ ҚР Президентінің «ҚР ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасы туралы» Жарлығымен. Жалпы, компьютерлік ақпаратқа заңсыз қол жеткізу, ЭЕМ үшін зиянды бағдарламаларды жасау, пайдалану және тарату үшін ҚР ҚК 227-бабында көзделген тіркелген қылмыстардың саны туралы статистикалық деректер мұндай қылмыстардың саны қарқынды өсіп келе жатқанын көрсетеді. Ақпараттық кеңістіктегі Интернеттің рөлінің өсуімен адам мен қоғамның құқықтары мен бостандықтарын зорлық-зомбылық пен қатыгездікті насихаттайтын ақпараттан, оларға жалған және жалған ақпарат енгізуден, жас ұрпақтың теріс дүниетанымын мақсатты түрде қалыптастырудан қорғау қажеттілігі туындайды.

Түйінді сөздер: киберқылмыс, зиянды компьютерлік бағдарлама, ақпараттық қауіпсіздік, ақпараттық кеңістік, хакер, процесуалдық тексеру, СДТБР-ге тіркеу, сараптаманы тағайындау, банктік шот.

Современные взгляды на некоторые аспекты киберпреступлений

В статье рассмотрены современные взгляды на некоторые аспекты киберпреступлений. В соответствии с рекомендациями экспертов ООН термин «киберпреступность» подразумевает любое преступление, которое может совершаться с помощью компьютерной системы или сети, в рамках, а также против компьютерной системы или сети. Остальные преступления, в которых компьютер является орудием или средством совершения преступлений, должны рассматриваться как традиционные преступления, но правовые механизмы их расследования должны быть адекватными средствам совершения этих преступлений. Казахстанским же законодательством была отмечена особая актуальность вопросов защищенности технических средств приема, передачи и накопления информации от несанкционированного доступа, в частности Законом РК «О национальной безопасности» от 26 июня 1998 года введением понятия «информационная безопасность», а также Указом Президента РК «О Концепции информационной безопасности РК». В целом, статистические данные о количестве зарегистрированных преступлений, предусмотренных статьей 227 УК РК за неправомерный доступ к компьютерной информации, создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ свидетельствует о том, что количество таких преступлений стремительно растет. С возрастанием роли Интернета в информационном пространстве возникает необходимость защиты прав и свобод человека и общества от информации, пропагандирующей насилие и жестокость, навязывания им ложной и недостоверной информации, от целенаправленного формирования негативного мировоззрения молодого поколения.

Ключевые слова: киберпреступность, вредоносная компьютерная программа, информационная безопасность, информационное пространство, хакер, процессуальная проверка, регистрация в ЕРДР, назначение экспертизы, банковский счет.

Modern views on some aspects of cybercrime

The article discusses modern views on some aspects of cybercrime. In accordance with the recommendations of UN experts, the term "cybercrime" refers to any crime that can be committed using a computer system or network, within, as well as against a computer system or network. The Council of Europe Convention identifies four types of computer crimes related to violation of the confidentiality, integrity and availability of computer data and the network. The rest of the crimes in which the computer is a tool or means of committing crimes should be considered as traditional crimes, but the legal mechanisms for their investigation should be adequate to the means of committing these crimes. Cybercrime threatens not only individuals or organizations, but potentially the national security of any country that has reached a significant level of computerization of vital sectors of the economy.

Key words: cybercrime, malicious computer program, hacker, procedural verification, registration in the ERDR, appointment of an examination, bank account.

БҰҰ сарапшыларының ұсыныстарына сәйкес «киберқылмыс» термині компьютерлік жүйе немесе желі арқылы, сондай-ақ компьютерлік жүйе немесе желіге қарсы жасалуы мүмкін кез келген қылмысты білдіреді [1].

Еуропа Кеңесінің конвенциясы компьютерлік деректер мен желінің құпиялылығын, тұтастығын және қол жетімділігін бұзумен байланысты компьютерлік қылмыстардың төрт түрін анықтайды. Компьютер қылмыс жасау құралы немесе құралы болып табылатын қалған қылмыстар дәстүрлі қылмыс ретінде қарастырылуы қажет, бірақ оларды тергеудің құқықтық тетіктері осы қылмыстарды жасау құралдарына сәйкес келуі керек.

Киберқылмыс жеке адамдарға немесе ұйымдарға ғана емес, сонымен бірге экономиканың маңызды салаларын компьютерлендірудің маңызды деңгейіне жеткен кез - келген елдің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіреді.

Ақпараттық кеңістіктегі Ғаламтордаң рөлінің өсуімен адам мен қоғамның құқықтары мен бостандықтарын зорлық-зомбылық пен қатыгездікті насихаттайтын ақпараттан, оларға қате және жалған ақпарат енгізуден, жас ұрпақтың теріс дүниетанымын мақсатты түрде қалыптастырудан қорғау қажеттілігі туындайды. Бұл ретте, сыртқы қауіп-қатер көздері Қазақстан Республикасы заңнамасының юрисдикциясынан тыс болуы мүмкін, бұл құқықтық шаралар жүйесін қолдануды айтарлықтай қиындатады [2].

Қылмыскерлердің құрбандары-бухгалтерлік құжаттарды өңдеу, төлемдер және басқа да операцияларды жүргізу үшін автоматтандырылған ақпараттық жүйелерді пайдаланатын мекемелер, кәсіпорындар мен ұйымдар болып келеді.

Көбінесе киберқылмыскерлердің нысаны банктер немесе сол банктер мен қаржы ұйымдарындағы жеке тұлғалардың шоттары болып келеді. Бірақ, Бүкіләлемдік желідегі ақпараттық қоқыс ағынына ең осал балалар болады. Бұл таңқаларлық емес, себебі балалардың жартысы Ғаламторға ата-аналарының немесе мұғалімдердің бақылауынсыз кіретінін айтсақ. Сонымен қатар, олардың көпшілігі аңқаулығы сонша, олар Ғаламтордағы «виртуалды досына» өзінің және жақындары мен таныстарының жеке мәліметтерін (ата-аналарының несие карталарының рпн-кодтарына дейін) беруге дайын.

Кейде компьютерлік қылмыстың құрбандары (олардың көпшілігі, жеке кәсіпкерлер) өздерінің немқұрайлылығы мен компанияның немесе ұйымның сенімсіз жұмысы туралы пікірдің таралуынан қорқып, құқық қорғау органдарымен байланысқа барғысы келмейді, бұл да қылмысқа қарсы тұруда айтарлықтай үлкен мәселелер туғызады.

Киберқылмыскердің негізгі мақсаты - әртүрлі процестерді басқаратын компьютерлік жүйе және оларда таратылатын ақпарат. Нақты әлемде әрекет ететін қарапайым қылмыскерден айырмашылығы, киберқылмыскер пышақ немесе атыс қаруы сияқты дәстүрлі қаруды қолданбайды. Оның құралы – ақпараттық қару, желіге кіру, бағдарламалық жасақтаманы бұзу және өзгерту, рұқсатсыз ақпарат алу немесе компьютерлік жүйелердің жұмысын бұзғанда үшін қолданылатын барлық құралдар. Киберқылмыскердің қаруына келесілерді қосуға болады: компьютерлік вирустар, бағдарламалық бетбелгілер, компьютерлік жүйеге рұқсатсыз кіруді неғұрлым тиімді және тиімді ететін шабуылдардың әртүрлі түрлері. Қазіргі заманғы компьютерлік қылмыскерлердің арсеналында дәстүрлі құралдар ғана емес, сонымен қатар ең заманауи ақпараттық қару мен жабдықтар бар. Осы себепті адамның ақпараттық қылмысқа қатыстылығын дәлелдеу оңай емес.

Ел Президентінің «Қазақстан - 2030 Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» атты Жолдауында ұзақ мерзімді басымдық ретінде Ұлттық қауіпсіздік айқындалған, оның құрамдас бөліктерінің бірі ақпараттық қауіпсіздік болып табылады. Қазақстандағы ақпараттық қауіпсіздіктің қазіргі жай-күйі оның деңгейі қазіргі уақытта адамның, қоғам мен мемлекеттің қажеттіліктеріне сәйкес келмейтінін көрсетеді. Елдің саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі жағдайлары

қоғамның еркін ақпарат алмасуды кеңейту қажеттіліктері мен оның таралуына жеке шектеулерді сақтау қажеттілігі арасындағы қайшылықтардың шиеленісуін тудырады.

Компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыс туралы Еуропа Кеңесінің конвенциясы ғаламтор-провайдерлерді қолда бар техникалық құралдардың көмегімен қажетті ақпаратты жинауға және тіркеуге немесе ұстап алуға міндеттеуге, сондай-ақ бұған құқық қорғау органдарына ықпал етуге қажетті құқықтық жағдайлар жасауды талап етеді. Бұл ретте провайдерлерді осындай ынтымақтастық фактілері туралы толық құпиялылықты сақтауға міндеттеу ұсынылады.

Соңғы жылдары әлемнің көптеген елдерінде ақпараттық қылмыс фактісін болдырмау үшін компьютерлік қауіпсіздік мамандары Хакер деп аталатын Профильді құрайтын психологтармен, яғни компьютерлік ақпарат пен технология саласындағы қылмыскермен ынтымақтастық орнатты, бұл оның біліктілігі мен техникалық дайындық деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бірақ, компьютер мамандары хакер туралы және оның жұмыс әдістері туралы көп нәрсе айта алады, бірақ олар ешқашан оның қылмыстық ойлау психологиясын түсіне алмайтынын айта кеткен жөн. Мұндай мәселелермен клиникалық психологтар, сот сарапшылары және басқа да мамандар ішкі істер органдарымен бірлесіп айналысады. Мұндай тәжірибе киберқылмыс кеңінен дамып келе жатқан АҚШ, Еуропа және басқа елдерде белсенді қолданылады. Кейбір ғалымдардың пікірінше, ақпараттық технологиялар саласындағы қылмыстар әлі дамымаған, біздің елімізде мұндай тәжірибені құру киберқылмыс негіздерін қарапайым түрде жоюға мүмкіндік береді. Ол үшін халықаралық ынтымақтастық қажеттілігін жандандыру қажет. Бірақ қазіргі жағдайда киберқылмыспен күрес құралдарының едәуір бөлігі, сондай-ақ халықаралық сипаттағы басқа да қылмыстар әр жеке мемлекеттің ішкі құзыретіне жататындығына байланысты, компьютерлік қылмыстармен күресуге бағытталған ұлттық заңнаманы халықаралық құқық нормаларымен үйлестіре отырып және қолданыстағы оң тәжірибеге сүйене отырып дамыту қажет.

Мемлекеттік органдарды толық, дұрыс және уақтылы ақпаратпен қамтамасыз ету үшін негізделген шешімдер қабылдау, оның ішінде мемлекеттік ақпараттық ресурстарды қорғау үшін, сондай-ақ отандық ақпаратты қорғау құралдарын және импортталатын техникалық құралдардың белгіленген талаптарға сәйкестігін растау жүйесін әзірлеу, сондай-ақ техникалық барлауға қарсы іс-қимыл, ақпараттық қарудан қорғау және осы саладағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру мәселелерін одан әрі пысықтау талап етіледі. Ақпараттың тұтастығы мен құпиялылығын қамтамасыз ету үшін жалпы мемлекеттік ауқымда және ведомстволық деңгейде ақпаратты қорғау жөніндегі шараларды кешенді үйлестіру қажет.

Жаңа ақпараттық технологиялар заң бұзушылардың қылмыс жасау құралы, құралы ғана емес, сонымен бірге әртүрлі қауіп-қатерлерге, оның ішінде барлық көріністерінде қылмысқа қарсы күресте тиімді шабуыл құралы болуы керек, сондықтан мемлекеттік құрылымдарға компьютерлік қылмысқа қарсы күрес бойынша жоғары білікті мамандарды тарту қажет.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Европейская Конвенция по преступлениям в киберпространстве. 2007.
2. Крылов, В.В. Расследование преступлений в сфере информации [Текст]/ В.В. Крылов. – М., 2008.

List of sources used

1. European Convention on challenges in cyberspace. 2007.
2. Krylov V.V. Discussion of achievements in the field of information".

Автор туралы мәлімет

Буашев Ерлан – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің киберқылмысқа қарсы іс-қимыл жөніндегі мамандарды даярлау орталығының оқытушы-әдіскері полиция майоры

Буашев Ералан – преподаватель-методист Центра по подготовке специалистов по противодействию киберпреступности Факультета послевузовского образования Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, майор полиции.

Buashhev E. – teacher-methodologist of the Center for training specialists in countering cybercrime of the Faculty of postgraduate education of the Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, police major

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ**

**УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ**

**CRIMINAL PROCEDURE,
CRIMINALISTICS, OPERATIONAL
INVESTIGATIVE ACTIVITIES**

Г.Ә. Жүнісова¹, Р.Р. Алетов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР САЛАСЫНДАҒЫ ЕСІРТКІ ҚЫЛМЫСЫН ТЕРГЕУ

Мақалада интернет желісінің көмегімен есірткі заттарын өткізу кезінде туындайтын қатынастар қарастырылады. Қазіргі өмірде компьютерлік технологиялар мен телекоммуникациялық жүйелерді кеңінен қолдану, олардың негізінде өмірдің барлық салаларында қоғамдық қатынастардың әдеттегі бөлігіне айналған ғаламдық компьютерлік желілерді құру «киберкеңістіктің» қылмыс жасау үшін, атап айтқанда есірткі құралдары мен олардың аналогтарын тарату үшін белсенді қолданылуына әкелді.

Ғылыми мақалада Қазақстандағы есірткі ахуалының қазіргі жай-күйіне талдау жүргізілді, сондай-ақ ақпараттық-телекоммуникациялық интернет желісі арқылы есірткі құралдарының таралуына қарсы іс-қимыл тетігін жетілдіру перспективалары белгіленді. Бұл жағдайда есірткі құралдарының заңсыз айналымы саласындағы жаңадан енгізілген заңнаманы өзгерту және оған бейімделу, сондай-ақ қылмыстық топтың қатысушылары мен есірткі тұтынушылары арасындағы қарым-қатынастың, ақша алудың ең оңтайлы және жоғары технологиялық тәсілдерін таңдау қабілеті бар желілік құрылым туралы айтылады. Қазақстан Республикасының аумағында сайттарды бұғаттауға баса назар аударылады, бұл browser өзгерген кезде қандай да бір қиындықсыз қажетті ақпаратты табуға болатындығына байланысты өзінің практикалық пайдасыздығын көрсетеді. Курьер, ұйымдастырушы, әкімші, интернет-сауда, «кепілгердің» жеке басы, интернет-кеңістік мониторингінің автоматтандырылған жүйелері сияқты ұғымдар қарастырылады. Мақалада . «Есірткі құралдарының заңсыз айналымы» автоматтандырылған ақпараттық жүйесін құру ұсынылады, ол жедел ақпараттың дерекқоры болуы тиіс, ақпараттың электрондық тасымалдағыштарын қарауды жүргізу мақсатында компьютерлік ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы мамандарды тарту.

Түйінді сөздер: есірткі құралдары, жедел-ізвестіру іс-шаралары, интернет желісі, курьер, «кепілгердің» жеке басы.

Расследование наркопреступности в сфере высоких и компьютерных технологий

В статье рассматриваются отношения, возникающие при сбыте наркотических средств с помощью сети Интернет. Широкое использование в современной жизни компьютерных технологий и телекоммуникационных систем, созданные на их основе глобальных компьютерных сетей, ставших привычной частью общественных отношений во всех сферах жизнедеятельности, привело к тому, что «киберпространство» стало активно использоваться для совершения преступлений, в частности, для распространения наркотических средств и их аналогов.

В научной статье проведен анализ современного состояния наркоситуации в Казахстане, а также намечены перспективы совершенствования механизма противодействия распространению наркотических средств посредством информационно-телекоммуникационной сети Интернет. В данном случае говорится о сетевой структуре, с присущим только ей умением изменяться и подстраиваться под вновь вводимое законодательство в сфере незаконного оборота наркотических средств, а также избирать наиболее оптимальные и высокотехнологичные способы общения участников преступной группы и наркопотребителей, получения денежных средств. Делается акцент на блокировку сайтов на территории Республики Казахстан, что показывает свою практическую бесполезность в связи с тем, что при изменении browser можно без каких-либо трудностей отыскать необходимую информацию. Рассматриваются такие понятия, как курьер, организатор, администратор, интернет-торговля, личность «закладчика», автоматизированные системы мониторинга интернет-пространства. Предлагается создание автоматизированной информационной системы «Незаконный оборот наркотических средств», которая должна представлять собой базу данных оперативной информации, привлечение специалистов в области компьютерных информационно-коммуникационных технологий с целью проведения осмотра электронных носителей информации.

Ключевые слова: наркотические средства, оперативно-розыскные мероприятия, сеть Интернет, курьер, личность «закладчика».

Investigation of drug crime in the field of high and computer technologies

The article deals with the relations that arise when selling narcotic drugs via the Internet. The widespread use in modern life, computer technology and telecommunication systems, creation on their basis networks, which has become an essential part of social relations in all spheres of life, led to the fact that "cyberspace" has been actively used to commit crimes, in particular, for distribution of narcotic drugs and their analogues.

The scientific article analyzes the current state of drug situation in Kazakhstan, and also outlines the prospects for improving the mechanism for countering the spread of narcotic drugs through the information and telecommunications network Internet. In this case, we are talking about the network structure, with its unique ability to change and adapt to the newly introduced legislation in the field of illicit drug trafficking, as well as to choose the most optimal and high-tech ways of communication between members of a criminal group and drug users, and to receive money. The emphasis is on blocking sites in the Republic of Kazakhstan, which shows its practical uselessness due to the fact that when changing browser, you can find the necessary information without any difficulties. We consider such concepts as courier, organizer, administrator, online Commerce, the identity of the "pawnbroker", automated systems for monitoring the Internet space. It is proposed to create an automated information system "Illicit drug trafficking", which should be a database of operational information, to attract specialists in the field of computer information and communication technologies in order to inspect electronic media.

Keywords: narcotic drugs, operational-search activities, Internet, messenger, the personality of «zakladka».

Қазіргі уақытта интернет желісі арқылы байланыссыз тәсілмен жүзеге асырылатын есірткі құралдары мен психотроптық заттарды өткізу шын мәнінде жаппай сипатқа ие. Сонымен бірге, сатушылардың қылмыстық іс-әрекетін құжаттауға бағытталған жедел-ізвестіру іс-шаралары барысында көбінесе есірткі тұтынушылардың қатардағы буыны ғана қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін, ал тікелей ұйымдастырушылар лайықты жазадан тыс қалады. Өкінішке орай, статистика осы заңсыз құбылыстың ауқымын толық көрсете алмайды, өйткені мұндай қылмыстардың жеке есебі жүргізілмейді және оларды есірткі қылмыстарының жалпы сипатынан анықтау тек өрескел көрініс бере алады.

2019 жылдың 27 желтоқсандағы «Қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру және жеке адамның құқықтарын қорғауды нығайту мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер енгізу туралы» заңда есірткінің заңсыз айналымы саласындағы құқық бұзушылықтардың бірқатар құрамдары дәйекті түрде пысықталды [1].

Бұл Интернет-сайттар мен электрондық әлеуметтік желілерді: Instagram, Телеграмм, Фейсбук, сондай-ақ электрондық төлем жүйелерін (Киви-әмиян, Яндекс деньги және т.б.) пайдалану сияқты есірткіні таратудың жаңа әдістері үшін өндіріп алудың тоқтаусыз болуын қамтамасыз ету қажеттілігінен туындады.

Әрине, есірткі саудасы тұтастай алғанда, ал «спайстарды» өткізу Қазақстан аумағына есірткі құралдарын жеткізуден, өткізу желілерін ұйымдастырудан, және, ақырында, қылмыстық кірістерді шығару мен заңдастырудан тұратын көп компонентті процесс екенін атап өткен жөн. Аталған іс-әрекеттерді ақпараттық технологиялар саласындағы жаңа эзирлемелермен нығайтылған, осы саладағы барлық өзіндік білімі бар, жақсы ұйымдастырылған қылмыстық топтар ғана жасай алады.

Есірткі қылмыскерлердің Интернетті, ұялы байланыс құралдарын және электронды төлемдерді қолдануы мұндай қылмыстарды анықтау өте қымбат және көп уақытты қажет етеді, нәтижесінде қарсы тарап осал еместіктерін көрсететіндей әсер қалдырады. Сонымен бір мезгілде, жедел қызметкерлердің қолда бар мүмкіндіктері тек қана «спайстарды» өткізуге маманданған қылмыстық топ орындайтын есірткі құралдарын байланыссыз сату тәсілін құжаттауды тиісті түрде жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар, бұл топтар

аймақаралық немесе мемлекетаралық сипатқа ие, бұл қылмыстың осы түрін анықтау процесін едәуір қиындатады. Бұл жағдайда біз тек өзіне ғана тән есірткі құралдарының заңсыз айналымы саласындағы жаңадан енгізілетін заңнаманы өзгерту және оған икемделу, сондай-ақ қылмыстық топтың қатысушылары мен есірткі тұтынушылар арасындағы қарым-қатынастың, ақша қаражатын алудың неғұрлым оңтайлы және жоғары технологиялық тәсілдерін таңдау білімімен желілік құрылым туралы айтуға болады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 297-бабының 3-бөлігі (есірткі) екі жаңа саралау белгілермен толықтырылды: «қоғамдық орында» және «электрондық ақпараттық ресурстарды пайдалану құралы».

Осы әрекеттердің әлеуметтік қауіптілігін ескере отырып, бұл құрамдар ауыр және аса ауыр қылмыстар санатына жатады. Олар бойынша жаза мүлкін тәркілей отырып, 10 жылдан 15 жылға дейін бас бостандығынан айыруды көздейді.

299-бап (есірткіні тұтынуға тарту) сонымен қатар «электрондық ақпараттық ресурстарды пайдалану құралы» деп саралау белгілермен толықтырылды [1].

Бұл құрам орташа және ауыр қылмыстар санатына жатады. Жаза мерзімі 3 жылдан 8 жылға дейін бас бостандығынан айыру түрінде белгіленген.

Бұл сондай-ақ саралау белгісі – «электрондық ақпараттық ресурстарды пайдалану құралы» – депутаттардың бастамасы бойынша ҚР Қылмыстық кодексі 301-бабының 3-бөлігі (есірткі дайындау үшін пайдаланылатын заттардың заңсыз айналымы) толықтырылды. Әрекет ауыр қылмыстар санатына жатады және 7 жылдан 10 жылға дейін бас бостандығынан айырумен жазаланады.

Жоғарыда айтылғандай, қылмыстық топты құрудың ерекше желілік құрылымы, ең алдымен, есірткі заттарын сатудың байланыссыз әдісімен анықталады.

Біздің ойымызша, мұндағы бастапқы нүкте интернетте «ұйымдастырушы» арнайы желілік ресурсты құру болады. Ол кез-келген интернет-форумда автоматтандырылған сайт немесе жеке бет түрінде болуы мүмкін. Әдетте, мұндай мақсаттар үшін ұзақ уақыт бойы қалыптасқан, аты-жөні белгіленген сайттар қолданылады, онда «ұйымдастырушы» қосылу арқылы өз ақпаратын орналастыра алады: есірткі жарнамасы, олардың құны, төлем жүйесі және тыйым салынған заттарды берудің мүмкін нұсқалары. Мұндай ресурстарды ұйымдастыру мен қызметінің ерекшелігі жүйелі түрде ұйымдастырылған, біріктірілген және интернет кеңістігінде жақсы үйлестірілген бір, өздігінен қолданылатын санаттан әлдеқашан өткен. Бұл ретте оған қатысатын адамдар оларды табуды қиындататын арнайы тәсілдерді пайдалана отырып, оның ішінде шетелде де болуы мүмкін. Атап айтқанда, «боттарды» сайт әкімшілері ретінде пайдалану. Сонымен қатар, желілік ресурстар басқа елдерде орналасқан серверлерде жасалады, бұл оларға қосымша қастандық жасайды.

Айта кету керек, бұл жерде «дилер» есірткі заттарының жарнамасы ілгерілеген сайын құрылатын топтың қалған мүшелерінің жетекшісі ретінде әрекет етеді. Оның рөлі көбінесе интернет-ресурсты ұйымдастыруға, «спайстардың» ірі партияларын сатып алуға, буып-түюге, ақша аудару және алу схемасын жасауға байланысты. Ол сондай-ақ есірткі өндірушілерімен және жеткізушілермен келіседі.

«Өндіруші» есірткі заттарды талдайды немесе өсіреді, олардың көтерме партияларын жасырады және мекен-жайларын операторға жібереді.

«Жеткізушінің» рөлі есірткі құралдарын дүкен иелерінен жеткізуге тапсырыс алу, «дроптарды» жалдау (ең жоғары қауіптері бар қылмыстық схемаларға қатысатын жалған тұлға, мысалы, банкоматтардағы қолма-қол ақшаны алу, сәлемдемелерді алу және т.б.), жасырын тауарлардың мекен-жайларын қоқыстардан алу, оны қайта салу және координат дүкенге жіберу болып табылады.

Қажет болған жағдайда «дилер» белгілі бір аймақтағы есірткі заттарын сатуды ұйымдастыруға жауап беретін «аймақтық менеджер» деп аталатын қатысуға тартады. Оның міндеттеріне топтың басқа мүшелерін таңдау, олардың қызметін бақылау, олардың арасында туындайтын даулы мәселелерді шешу, сондай-ақ есірткі құралдарын жеткізу және ақшаны алу бойынша логистикалық схемаларды әзірлеу кіреді.

Жоғарыда айтылғандай, жарнама есірткі желісін дамытудағы тиімді тетік болып табылады. Мұнда есірткі бизнесімен айналысуға шешім қабылдаған адамдардың мінез-құлқының маркетингтік желісіне баса назар аудару қажет. Сондықтан да заңмен есірткіні насихаттау мен жарнамалау үшін қылмыстық жауапкершілік енгізілді. 2019 жылы халықпен, жергілікті атқарушы органдармен, ПИК және ҰЕҰ-мен бірлесіп, есірткі сату жөніндегі интернет-ресурсқа сілтемелері бар 3 мыңнан астам (3048) граффити-сурет жойылды. Оларды енгізгені үшін 14 адам әкімшілік жауапкершілікке тартылды [2].

Сайттар туралы ақпарат таратқаны үшін жазаны белгілейтін заңнама нормаларын бұзғаны үшін кінәлілер қала аумағын абаттандыру ережелерін бұзғаны үшін (ӘҚБтК-нің 505-бабы) және ұсақ бұзақылық үшін (ӘҚБтК-нің 434-бабы) әкімшілік жауапкершілікке тартылды.

Ішкі істер органдарының қызметкерлерімен «DARKNET»-те орналасқан жеке интернет-ресурстарға қатысты, беделін және тұтынушылар ағындарын жоғалта отырып, серверден ішінара ажырату шаралары қабылданады. Алайда, қысқа уақыт өткеннен кейін бұл ресурстар өз жұмысын жалғастыра бастайды, атауды аздап өзгертіп, «Бренд» (мысалы, «big24», «Legalizer») деп атап сақтайды. Әр уақытта жаңа мекен-жайларына сілтемелері бар ақпаратты қылмыскерлер қоғамдық орындарда граффити түрінде белсенді түрде орналастырып отырады.

2019 жылдың қараша айында Нұр-сұлтан, Алматы, Шымкент, Қарағанды және Өскемен қалаларында есірткі тарататын сайттың он-коды бар 8 жарнамалық баннер демонтаждалды. Есірткіні насихаттау мен жарнамалау үшін баннерлер дайындаған және орналастырған фирмалар әкімшілік жауапкершілікке тартылды [2].

Бұл әрекеттерге қарсы тұру үшін депутаттардың бастамасы бойынша Қылмыстық кодекске «есірткіні насихаттау немесе заңсыз жарнамалау» деген жаңа 299-1-бап енгізілді. Ол бойынша жаза үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруды көздейді.

Адамдар тобы жасаған осы қылмыс үшін; тұрақты; білім беру ұйымдарында немесе адамдар көп жиналатын жерлерде; БАҚ-ты немесе электрондық ақпараттық ресурстарды пайдалана отырып; қызмет бабын пайдалана отырып, 3 жылдан 6 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру көзделген.

Сайттардың кез-келгенін қарау жеткілікті және жақсы жолға қойылған сауда фирмасының барлық элементтерін, сондай-ақ көбінесе жақын шетелдерді қамтитын сауда фирмаларын табуға болады. Мұндай интернет-ресурстардың барлығы сайтта «дүкендер» деп аталады, кейбіреулері көп жылдық тәжірибеге ие. Бұл «дүкенде» интернет-сауда үшін барлық қажетті атрибуттар бар: жеңілдіктер жүйесі бойынша мәмілелер жасау мүмкіндігі бар баға, алдын-ала келісілген шифрлау желісі бойынша сатушымен байланыс, Курьерлік қызмет, клиенттік база және интернет-форум, онда қатысушылар «дүкеннің» жұмысы және «тауардың» сапасы туралы пікірімен бөліседі. Осы мақсатта жалданған «жарнама беруші» есірткі заттарын сатуды алға жылжытуға міндетті, осылайша экономика тілінде «дүкен» үнемі дамып отырады. Бұл жағдайда интернет-ресурстар да, күн сайын үйлердің қабырғаларында экрандық жазулар түрінде кездесетін қарапайым қалалық жарнама да тартылуы мүмкін. Топтың келесі қатысушысы «оператор» болып табылады, оның міндеттері дилерге үлкен депозит енгізу, жеткізушілерден қоймаларға дейін тауарларды жеткізу үшін курьерлерді жалдау, қоймаларға көтерме партиялардың мекен-жайларын беру, қоймаларға шебер қоймалардың мекен-жайларын беру, жедел дүкендер базасында мекен-жайларды

орналастыру, сатуды бақылау. Ол сонымен қатар клиенттерге Jabbet-де және жеке хабарламаларда жауап береді, дүкен атынан сатып алушының келісілген жерде есірткі таппау фактілері бойынша пікірталастарға қатысады.

Қарастырылып отырған топтағы қажетті буын – «курьер». Сатылатын есірткінің көлеміне және топтың географиясына байланысты олар онға дейін немесе одан да көп болуы мүмкін. «Курьердің» міндеттеріне алынатын есірткі құралдарының ұсақ партияларына өлшеп орау, оларды кәштерге салу және олардың орналасқан жері туралы ақпаратты «операторға» беру кіреді. Әрине, бұл схема жағдайға байланысты өзгеруі мүмкін, алдын ала қарастырылған рөлі бар жаңа қатысушыларды топқа қосады.

Егер жалпы алғанда, осы қылмыстық топтың есірткі құралдарын сату схемасын қарастыратын болсақ, онда «оператордан» интернет-параққа тапсырыс берген сәттен бастап, содан кейін электронды төлем арқылы қажетті ақша қаражатын анонимді түрде аудару және, сайып келгенде, есірткі заттарының мекен-жайын алу сәтінен бастап барлық кезеңдерде оның ерекше астыртын әрекетін атап өткен жөн. Бұл ретте есірткі құралдарын сатып алу-сату жөніндегі схеманың барлық қатысушылары бір-біріне жасырын қалады.

Топтың жаңа қатысушыларын жалдаудың кейбір қыр-сыры туралы айта отырып, бос жұмыс орындары мен ізденушілердің түйіндемелері жиналған «жұмыс» форумының бөлімін атап өту қажет. Еңбек нарығы аумақтық негізде бөлімшелерге бөлінеді, ал дилерлер белгілі бір лауазым туралы ақпараты бар тақырып құра алады. Ізденушілер жұмыс берушіге сұрақтар қояды және түйіндемені түсініктемелерде немесе жеке хабарламамен жібереді. Сонымен қатар, қабылдаудың міндетті шарты-бұл төлқұжаттың фотосуреті, автомобильдің болуы және егжей-тегжейлі сауалнама. Осындай талаптарды қылмыстық топтың қылмыстық іс-әрекетін құжаттау кезінде ескеру керек, онда анықталған «кадрларды есепке алу парақтары» есірткі бизнесіне тартылған адамдардың толық бейнесін анықтауға көмектеседі.

Бұдан басқа, есірткі дайындау үшін пайдаланылатын заттардың заңсыз айналымы үшін жауапкершілік (ҚР ҚК 301-бабының 2 - бөлігі) - үш жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру (бұрын - 6 жылға дейін) күшейтілді [1].

Сондай-ақ мұндай заттардың топта жасалған заңсыз айналымы (ҚР ҚК 301-бабының 4-бөлігі) 10 жылдан 15 жылға дейінгі мерзімге (бұрын- 7 жылдан 10 жылға дейін) бас бостандығынан айыру түрінде жаза белгіленген. Бұл мұндай әрекетті аса ауыр қылмыстар санатына әкеледі.

Сонымен қатар, Интернет-сайттарда тауарларды төлеу алдын-ала жасалатындығына байланысты мәмілелерді сақтандыру қамтамасыз етілетінін атап өткен жөн. Сатып алушылардан басқа, дилерлер депозиттерін сақтайтын дүкен қызметкерлері жиі соққыға ұшырайды. Демек, дилерлерді де бақылау қажет. Бұл міндетті интернет-алаңның әкімшілігі орындайды.

Бақылаудың бірінші әдісі-ресурста сауда жасау құқығын беретін дилерлік квоталар. Олар әкімшіліктен сатып алынады және сауда ережелерін бұзғаны үшін жойылуы мүмкін. Квоталар үш түрге бөлінеді: негізгі, жетілдірілген және арнайы тауарлар.

Екінші әдіс – дилерлердің Сайт әкімшілігі сақтайтын депозиттерді енгізуі. Әдетте, дилердің айналымы неғұрлым жоғары болса, депозит соғұрлым жоғары болады.

Бақылаудың үшінші элементі-әкімшілік құрған кепілдік жүйесі. Дүкендер тапсырыс бергеннен кейін 12 сағат ішінде тауарға жауап береді, сондықтан егер сатып алушы қазынаны кепілгермен сатып алып, оны таппаса, онда ол «дау» - сауда алаңының әкімшісін тарта отырып сот ісін ашады. Ол клиент, қоймашы және дүкен өкілі ұсынған фотосуреттер мен дәлелдерді зерттейді, содан кейін ол жиі қайта толтыруды тағайындайды, яғни есірткі құралдарының басқа мекен-жайы сатып алушыға жіберіледі. Қайта кепілге қою құны қазынашының кепілінен алынады.

Жасалған жағдайларға сүйене отырып, қылмыстық әрекетті анықтау процесін тыйым салынған заттарды ұсынатын желілік ресурстарды жүйелі бақылаудан бастау керек. Алайда, Интернеттің жаппай қол жетімділігі, әлеуметтік байланыстардың ауқымы, дүниежүзілік ғаламтордағы ақпараттық процестердің жоғары динамикасы электрондық сауда алаңдарын жедел бақылауға және заңсыз мазмұнды қамтитын ресурстарды бұғаттауға мүмкіндік бермейді. Сөзсіз, жедел қызметкерлер жүзеге асыратын іздеу сервистері құралдарымен Интернет желісінің тұрақты мониторингі есірткі құралдарының заңсыз айналымын жүзеге асыратын интернет-дүкендерді анықтауға, содан кейін электрондық өтініш арқылы есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл жөніндегі органға материалдарды жіберуге мүмкіндік береді, олар кейіннен провайдерлер деңгейінде осындай ресурстарды бұғаттайды. Бірақ бұл әдіс еңбекқор, ұзақ және адам факторына байланысты. Интернет-кеңістік мониторингінің автоматтандырылған жүйелерін пайдалану аталған проблеманы неғұрлым тиімді шешуге ықпал етер еді.

Интернет қолданушыларының құқыққа қайшы контентке қолжетімділігін бұғаттау үшін отандық іздеу сервистеріне (Yandex, Rambler, Mail) барынша белсенді түрде жәрдемдесу орынды болар еді. Заңсыз материалдарды қамтитын ресурстарға сілтемелер беруден алып тастау профилактикалық және заңсыз бизнеске нұқсан келтіретін әсер болып табылады. Алдын алу және алдын алу шараларынан басқа, құқық қорғау органдары Интернет желісі арқылы жасалатын қылмыстарды ашу бойынша басқа да іс-шараларды іске асырады. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын өткізу фактісі анықталғаннан кейінгі келесі кезең олардың көмегімен құқыққа қарсы әрекеттер жүзеге асырылған немесе зиянкестер коммуникация құралдары ретінде пайдаланған құрылғыларды табу болып табылады. Мұндай желілік құрылғыларға ұялы телефондар, смартфондар, планшеттер, Компьютерлер және олардың перифериялары, банкоматтар және т. б. Интернет желісіндегі құрылғының негізгі сәйкестендіруші белгісі оның желілік мекенжайы (IP-мекенжайы) болып табылады. Негізінен Ғаламдық бағыттау үшін қолданылатын IP-ден басқа, желілік интерфейстің физикалық мекен-жайы бар (MAC мекен-жайы деп аталады). IP мекенжайын желілік интерфейске абоненттің интернет-провайдері, ал MAC мекенжайын жабдық өндірушісі тағайындайды. Осылайша, абонент хостының IP мекенжайы және оның интерфейсінің MAC-мекенжайы туралы ақпарат, кем дегенде, интернет-провайдерге белгілі. Сондықтан құрылғының IP мекенжайын орнату абоненттің орналасқан жерін анықтауға және кейіннен оның қосылу сеанстарын және жіберілген ақпараттың мазмұнын құжаттауға мүмкіндік беретін бірінші кезектегі міндет болып табылады. Дәл осы белгілер адамның қылмыстық әрекеттерді жасау фактісін дәлелдеуге негіз болады. Мұндай мәселені, мысалы, компьютерлік ақпаратты алу және техникалық байланыс арналарынан ақпаратты алу сияқты жедел-іздістіру шаралары аясында шешуге болады. Алайда, бұл мәселеде қиындықтар туындайды.

Негізгі проблема қылмыстық топтардың қосылу маршрутының мекен-жайларының тізбегін жасыруға және трафикті криптография әдістерімен «жасыруға» мүмкіндік беретін анонимизация құралдарын пайдалануы болып табылады [3]. Nat (желілік мекен-жайларды түрлендіру) кеңінен қолданылуына байланысты мұндай проблема бұрыннан бар, IPv6 хаттамасына үміттенеміз, бірақ оны енгізу 10 жылдан астам уақыт бойы сәтсіз аяқталды. Жедел-іздістіру іс-шаралары жүйесінің функцияларын қамтамасыз ету құралдарын провайдерлер арналарында толық пайдалану шеңберінде көптеген проблемалар шешілуі мүмкін. Сол жүйелерді әртүрлі мазмұндағы Интернет-компаниялардың ресурстарында берілетін немесе сақталатын мониторинг үшін ұсынуға болады. Тог желісі мүлдем жасырын емес, интернет кеңістігінде трафикті тарататын бақыланатын түйіндердің болуына және қосылыстағы соңғы тізбектен берілетін деректердің ашықтығына байланысты осалдықтар жарияланады. Сонымен қатар, Интернет желісінде timing-шабуыл немесе трафиктің үлгісін (трафик көлемінің уақытқа статистикалық тәуелділігі) анықтау негізінде Тог пакеттерінің коммутациялық тізбегін қадағалау схемасы бірнеше рет талқыланды, онда пакеттердің өту

уақыты талданып, олардың желі бойынша қозғалу бағыты белгіленеді. Бірақ мұндай мүмкіндіктер Интернет маршрутизаторларының көп мөлшерін бақылау жағдайында ғана жүзеге асырылуы мүмкін.

Қылмыстарды ашу мүддесінде маңызды ақпарат алу үшін интернет-компаниялармен мақсатты жұмыс жүргізу маңызды. Бастапқыда қандай жедел маңызды ақпаратты алу керектігін және бұл техникалық тұрғыдан мүмкін бе, жоқ па, соны ұсыну қажет. Желіні пайдаланушылар туралы ақпарат көздері телекоммуникация, форумдар, әлеуметтік желілер, хостинг және т.б. сияқты әртүрлі интернет-қызметтерді ұсынатын компаниялар болуы мүмкін, алайда бұл жағдайда абоненттің IP-мекен-жайын және басқа да жедел маңызды ақпаратты орнатуға маңызды мәселе шетелдік интернет-компаниялар болып табылады.

Кейбір жағдайларда абоненттің жеке мәліметтерін интернеттен ашық түрде алуға болады. Әдетте, мұндай әдістер интернет-қызметтердің осалдығына негізделген, мысалы, есептік жазбаның паролін қалпына келтіру, әлеуметтік желідегі телефонды «жарықтандыру» және т.б. Пайдаланушыларды деанонимизациялаудың тиімді құралы әртүрлі http-снифферлер, бағдарламалық бетбелгілер, арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету және т.б. болуы мүмкін.

Есірткі құралдарын сатудан қаржылық пайда алуға бағытталған қылмыстық іс-әрекеттер нәтижесінде қылмыстық топтың қатысушылары электрондық төлем жүйелерін немесе криптовалюталарды пайдалана отырып, ақшаны заңдастыру мен алудың түрлі схемаларын қолданады. Ақша ағындарының қозғалысын жедел бақылау мұндай қылмыстарға тиімді қарсы тұрады. Көбінесе есірткі құралдарының заңсыз айналымында оның қолжетімділігі мен танымалдылығына байланысты QIWI әмияндары қолданылады. QIWI әмияндары туралы ақпаратпен жұмысты қызметкерлер жартылай автоматты режимде жүзеге асырады (негізінен MS Excel қолданады). Заңсыз өткізумен айналысатын шот бойынша транзакциялар бағанда құрылады, ақша қаражатының қозғалысын әрі қарай байланысты шоттар бойынша бақылау тек заңнамалық нормаларға сәйкес дәйекті түрде мүмкін болады. Төлем жүйелерінің компаниялары өз шоттарындағы транзакцияларды автоматтандырылған аналитикалық өңдеудің және осы негізде қаржылық ағындардың графикалық схемаларын құрудың құралдарына ие, бірақ жедел-іздістіру шаралары аясында жедел қызметкерлер оларға қол жеткізе алмайды [4].

Қазіргі уақытта Bitcoin типіндегі криптовалюталар маңызды мәселе болып табылады, онда Орталық есеп торабы жоқ, ақша иелерінің әмияндарында шифрланған түрде сақталады. Барлық транзакциялар мекен-жайы бойынша анонимді, әмиян иесін анықтау мүмкін емес. Алайда, ақшаны монетизацияланған шоттарға шығару үшін пайдаланушылар әртүрлі алмастырғыштар мен интернет-биржаларды пайдаланады. Құқық қорғау органдарының биржалық операцияларды бақылауы қылмыстық қаржылық схемаларды анықтаудың кейбір мәселелерін шешуі мүмкін. Компьютерлік-техникалық сараптаманың мүмкіндіктерін жете бағаламауға болмайды. Пайдаланушының көптеген әрекеттері компьютерде оқиғалар журналы, хабарламалар, кірген интернет-беттердің тізімі, жойылған файлдар, сақтық көшірмелер, шоттар және т.б. түрінде сақталады. Компьютерлік құрылғыларда cryptosigency әмияндары табылған жағдайда, олар пайда болған барлық транзакцияларды нақты бақылауға болады.

Есірткіні интернет-сату арқылы өткізу фактілерін анықтауға бағытталған басқа да мүмкін жол есірткі тұтынушылардан алынған ақпарат болып табылады. Оны алу тәсілдері мен тәсілдері жедел-іздістіру қызметінің классикалық схемаларына негізделеді. Алайда, мұндай ақпарат ерекше мәнге ие болуы мүмкін екенін атап өткен жөн, өйткені онда «бетбелгі», есірткі құралдарын сақтаудың ықтимал орындары және қастық жасаудың тән әдістері туралы ақпарат бар. Осындай білім алған ақпаратқа сүйене отырып, тиісті талдаудан кейін «кепілгердің» жеке басын анықтауға бағытталған жедел-іздістіру шараларын жасауға болады [4].

Жедел-іздістіру іс-шаралары кешенін қолдана отырып жүзеге асырылған топтың барлық қатысушылары анықталғаннан кейін алынған жедел материалдарға, оның ішінде тергеу органдары қызметкерлерінің қатысуымен бағалау жүргізіледі. Сонымен қатар, егер құжаттаудың бастапқы кезеңдерінде қылмыстық іс қозғалса, онда бұл барлық қажетті жедел-тергеу әрекеттерін, атап айтқанда айыпталушыларды ұстау, тінту, алу, жауап алу және т. б.

Әрине, есірткі заттарын сатуға мамандандырылған қылмыстық топты құжаттауға бағытталған іс-қимыл алгоритмі жалпы сипатқа ие екенін атап өткен жөн. Алайда, оны қазіргі жағдайда интернет кеңістігінде жұмыс істейтін барлық «драг-базарлар» үшін бастапқы кезеңде қолдануға болады және алынған нәтижелерге және қалыптасқан тактикалық жағдайға байланысты операциялық материалдарды іске асырудың одан әрі жоспары жасалуы мүмкін.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлері сонымен бірге қылмыскерлер қылмыс жасаудың жаңа модельдерін жасап жатқандығын және олардың осалдығын белгілі бір кезеңдерде көріп, туындаған қауіптерді жою жолдарын іздейтінін ескеруі керек.

Сонымен қорыта айтқанда, Интернет-ресурстардың негізгі пайдаланушылары жасөспірімдер мен жастар болып табылатынын назарға ала отырып, полиция оқушылар, колледж және ЖОО студенттері, мерзімді қызмет сарбаздары арасында ақпараттық-коммуникациялық жүйелер құралдарымен есірткіні жарнамалауға, насихаттауға немесе таратуға қатысқаны үшін енгізілген қылмыстық жауапкершілік туралы қылмыстық заңнаманың барлық новеллалары бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. «Қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру және жеке адамның құқықтарын қорғауды нығайту мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер енгізу туралы» 2019 жылдың 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы.

2. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/zavisimiyh-stalo-bolshe-meshaet-pobedit-sintetiku-kazahstane-388980/

3. Батыршин, И.И., Корчагин, О.Н., Чирков, Д.К. Правовые механизмы борьбы с незаконным оборотом новых потенциально опасных психоактивных веществ как элемент национальной системы раннего выявления и предупреждения новых видов наркотиков и наркомании [Текст]/ И.И. Батыршин и др.// Наркоконтроль. – 2015. – № 2. – С. 16-21.

4. Молоков, В.В., Галушин, П.В. Специальные технические знания, необходимые для эффективного раскрытия и расследования преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков, совершаемых с использованием сети Интернет [Текст]/ В.В. Молоков, П.В. Галушин // Вестник Сибирского юридического института ФСКН России. – 2016. – № 2. – (23). – С. 138-142.

5. Кузичкина, О.А. Сеть TOR как способ подключения к «глубокому» интернету // Интеллектуальный потенциал XXI века: степени познания. 2014. № 25. С. 129-131.

List of sources used

1. The law of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019" on amendments to certain legislative acts on improving criminal, Criminal Procedure legislation and strengthening the protection of individual rights".

2. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/zavisimiyh-stalo-bolshe-meshaet-pobedit-sintetiku-kazahstane-388980/

3. Batyrshin, I. I., Korchagin, O. N., Chirkov, D. K. legal mechanisms of struggle with the unknown environment of new potentially dangerous psychoactive substances as an element of the national system of early detection and Prevention of new drugs and drug addiction [text]/ Batyrshin I. I. and doctor.// Drug Control. – 2015. - No. 2. - pp. 16-21.

4. Molokov, V.V., Galushin, P.V. Special technical knowledge, necessary for effective dissemination and distribution of applications in the field of drug addiction, improved with the use of the Internet [text]/ V. V. Molokov, P. V. Galushin // Bulletin of Siberia Legal Institute of Fskn Russia. – 2016. – № 2. – (23). - P. 138-142.

5. Kuzichkina, O.A. Tor network as a way to connect to the "deep" internet // intellectual potential of the XXI century: stages of learning. 2014. No. 25. pp. 129-131.

Авторлар туралы мәлімет

Жунісова Гүлмира Әлішеровна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даярлау жөніндегі ведомствоаралық орталығының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі.

Жунісова Гүлмира Алишеровна – начальник межведомственного центра по подготовке специалистов по противодействию наркопреступности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат юридических наук, полковник полиции.

Gulmira Alisherovna Zhunusova – head of the interdepartmental center for training specialists in countering drug crime of the makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, candidate of law, police Colonel.

Алетов Ренат Русланович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даярлау жөніндегі ведомствоаралық орталығының оқытушы-әдіскері полиция капитаны.

Алетов Ренат Русланович – преподаватель-методист межведомственного центра по подготовке специалистов по противодействию наркопреступности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова капитан полиции.

Aletov Renat Ruslanovich – teacher-Methodist of the interdepartmental center for training specialists in countering drug crime of the makan Esbulatov Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan police captain.

А.Б. Джуматов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ҚОРҚЫТП АЛУШЫЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРЫН АШУ МЕН ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ БАРЫСЫНДАҒЫ ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ШАРАЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІН ЗАҢДАСТЫРУ СИПАТЫ

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалу дерегін анықтаудан басталады.

Мақалада қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру барысындағы жедел-ізвестіру шаралары және олардың нәтижелерін заңдастыру сипаты қарастырылады. Қорқытып алушылықтың барысын криминалистикалық бекіту мән-жайлары; қорқытып алушылардың қылмыстық әрекеттерін құжаттау бойынша іс-шаралар кешенін жүргізудегі ақпараттардың жеткілікті дәрежеде болуы негіздері зерттеледі.

Тергеу ахуалдарының сипаты қарай, бастапқы ақпараттардың шектері; алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеруде ғылыми-техникалық құралдарды қолдану қағидалары нақтыланады. Аталған санаттағы істер бойынша ғылыми-техникалық құралдарды қолдануды бекітудің рәсімделуі; жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органдармен байланыстың техникалық желілерінен ақпараттарды алу негіздері; ғылыми-техникалық құралдарды қолданып қылмыскерлердің әрекеттерін бекітуге бағытталған іс-шаралар кешені зерделенеді.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруде алынған ақпараттардың дәлелдемелік сипатқа ие болуы үшін, олар алдымен, қылмыстық-процестік заңнама талаптарына сәйкес бекітіліп, рәсімделуі қажет.

Түйінді сөздер: қылмыстық құқық бұзушылық, қорқытып алушылық, тергеуші, жедел уәкіл, ашу мен тергеп-тексеру, жедел-ізвестіру шаралары, күдікті, жәбірленуші, дыбыс- және бейнежазба.

Оперативно-розыскные мероприятия и характер легализации их результатов при раскрытии и расследовании вымогательства

Раскрытие и расследование вымогательства начинается с установления самого факта совершения уголовного правонарушения.

В статье рассматриваются оперативно-розыскные мероприятия и характер легализации их результатов при раскрытии и расследовании вымогательства. Исследуются обстоятельства криминалистической фиксации хода вымогательства; основания достаточности информации в проведении комплекс мероприятий по документированию преступной деятельности вымогателей.

В зависимости от характера следственной ситуации уточняются пределы исходной информации; принципы использования научно-технических средств при раскрытии и расследовании вымогательства. Изучаются оформления фиксации использования научно-технических средств по данной категории дел; основания извлечение информации с технических каналов связи органами осуществляющих оперативно-розыскную деятельность.

Прежде чем стать доказательственной, информация должна быть зафиксирована и оформлена в соответствии с требованиями уголовно-процессуального закона.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, вымогательство, следователь, оперуполномоченный, раскрытие и расследование, оперативно-розыскные мероприятия, подозреваемый, потерпевший, звуко- и видеозапись.

Operative-search measures and the character of legalization of their results in the detection and investigation of extortion

Disclosure and investigation of extortion begins with the establishment of the fact of committing a criminal offense.

Operative-search measures and the character of legalization of their results in the detection and investigation of extortion are considered in the article. The article examines the circumstances of forensic recording of the course of extortion; the reasons for the sufficiency of information in carrying out a set of measures to document the criminal activities of extortionists.

Depending on the nature of the investigative situation, the limits of the initial information are specified; the principles of using scientific and technical means in the disclosure and investigation of extortion. The article examines the ways of recording the use of scientific and technical means in this category of cases, the basic for extracting information from technical communication channels by bodies engaged in operational search activities.

Before becoming evidence, information must be recorded and processed in accordance with the requirements of the criminal procedure law.

Key words: criminal offense, extortion, investigator, operative, disclosure and investigation, operational search measures, suspect, victim, audio and video recording.

Құқық қорғау органдарымен жүргізілген қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру тәжірибесін талдау жедел уәкілдер мен тергеушілердің қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін және заңды да негізделген сотқа дейінгі тергеп-тексеруді қамтамасыз ететін криминалистикалық ұсыныстарды әзірлеу қажеттілігін көрсетіп отыр.

Тәжірибе қызметкерлерімен жүргізілген әртүрлі бағыттағы пікір алмасулардың, қылмыстық іс құжаттары мен қорқытып алушылық туралы істерге қатысты басқа да қызметтік құжаттарды зерделеу нәтижесінде төмендегідей кемшіліктер анықталды: жедел-іздістіру, анықтау мен тергеу бөлімдері қызметкерлерінің көп жағдайларда қорқытып алушыларды анықтау, ұстау әрекеттерін жүргізуге және де соңғыларының әрекеттерін процессуалдық рәсімдеуге дайын болмаулары, оның салдары мамандандырылған арнайы және тәжірибелік дайындықтың жоқтығын куәландырады.

З.Г. Самошина мен Е.Ю. Балтаның «тергеп-тексеру барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер – қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын жасайтын ұйымдасқан топтардың өздерінің әрекеттерін бүркемелеуінің артуы мен қылмыстық құқық бұзушылық куәларының болмауы салдарынан бастапқы ақпараттардың жеткіліксіздігін, сонымен қатар, кейбір жағдайлардағы қорқытып алушыларды әшкерелеуге құлқынсыздығымен туындайтын жәбірленушілердің виктимологиялық жүріс-тұрысын ескере бермейді» [1] деген пікірімен келіспеуге болмайды. Көп реттерде тергеушілер жедел-іздістіру жолымен алынған мәліметтерді процессуалдық тұрғыдан мейлінше дұрыс заңдастыра алмауда. Бірқатар жағдайларда қылмыстық құқық бұзушылық құрбандарына көрсетілетін психологиялық ықпал мен криминалистикалық техниканың қолданбалы құрал-жабдықтарының мүмкіндіктерін шектейтін материалды іздер көрініс таппайтын қылмыстық құқық бұзушылықты жасау деректері қаперге алынбай қалады. Осындай тектес мән-жайларға байланысты тергеп-тексеру мен сот үрдісі барысында жәбірленушілер мен қорқытып алушылардың басым көпшілігі өздерінің берген жауаптарын өзгертіп жатады.

Алайда, негізінен құқық қорғау органдары өздерінің қызметтерінде нәтижелері көптеген субъективтік факторларға байланысты болатын жеке дәлелдемелік ақпараттарды алуға бағдар ұстайды. Бұл көп жағдайларда жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың барлық қатысушыларын анықтауға мүмкіндік бермейді. Осы ретте, қылмыстық топтардың ұйымдастырушылары топ қатысушыларының іс-әрекеттеріне жетекшілікті жүзеге асырып, өздері тікелей қатыспайтынын және де нәтижесінде оларды қылмыстық жауаптылыққа тартуға септігін тигізбейтінін ескеру қажет.

Қылмыстық іс құжаттарын талдау – жоғарыда аталған қиындықтарды жою мен олармен байланысты кемшіліктердің орнын толтыру жолдарын іздеуге материалды тасымалдағыштарда бекітілген ақпараттарды алуға бағытталған қорқытып алушылардың идеалды іздерін анықтау мен бекіту құралдарын кеңінен қолданумен қолжеткізілетіндігі туралы тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Бұған, алдыменен, нәтижелері кейіннен қажетті тергеу әрекеттерін жүргізумен бекітілетін, қамтамасыз етудің техникалық-криминалистикалық құралдарын қолданып жүргізілетін жедел-іздістіру шаралары септігін тигізеді.

Аталған жағдайда, қорқытып алушылардың идеалды іздерін бекітуде осы тектес қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау тәсілімен және адамның жадындағы оның көріністерімен негізделетін ерекшеліктердің маңызды зор.

Қорқытып алушы мен мүлік иесі арасындағы әңгімелесуді бекітуде төмендегі мән-жайларға назар аударған жөн:

- оның мүмкінді жәбірленушіге бағыттаған сөйлесулері бұлыңғыр сипатта болады, яғни, «ойланып көру керек», «осылай істеген дұрыс» және т.б. сияқты. Көп жағдайларда қорқытып алушылар қорқыту сипатындағы сөздерді сирек қолданады;

- қорқытып алу үрдісі мүлікті немесе оған иелік ету құқығын беру туралы талаптарды бірнеше рет қоюдан не болмаса тек қорқыту сипатындағы сөздермен ғана емес, сонымен қатар, жәбірленушіге қатысты дене күшін қолдану арқылы талап қоюдан тұрады. Сол себептенде, кейде дыбыс-, бейнежазбалардан тиісті ақпарат алу мүмкін емес;

- жәбірленушілерге қауіп төну мүмкіндігіне байланысты идеалды іздерді бекіту қиындықтар тудыруы мүмкін [2].

Қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеп-тексеруде жедел-іздігі шараларын білікті түрде жүргізудің маңыздылығы жоғары. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі №231-V Қылмыстық-процестік кодексі мен Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі №154-XIII «Жедел-іздігі қызметі туралы» Заңының нормаларына сәйкес олардың нәтижелері дәлелдемелердің қайнар көздері ретінде қолданылуы мүмкін [3, 4].

Криминалистикалық бекіту – бұл қылмыстық-процестік заңнама талаптарына сәйкес тексеруден өткен, процессуалдық тұрғыдан рәсімделіп алынған мәліметтерді қылмыстық бойынша дәлелдеме ретінде пайдалану мақсатында, жекелеген адамдардың немесе топтардың құқыққа қайшы әрекеттерін бекіту үшін дыбыс-, бейнежазбаларын және фототүсірілімді қолданып, жедел-іздігі шаралары мен тергеу әрекеттері өндірісін жүзеге асыратын құқық қорғау органдарының қызметі [5].

«Жедел-іздігі қызметі туралы» Заңның 10-бабына сәйкес қорқытып алушылардың қылмыстық әрекеттерін құжаттау бойынша іс-шаралар кешенін жүргізуге төмендегі ақпараттардың жеткілікті дәрежеде болуы негіз ретінде қызмет етеді:

- белгісіз адамдармен дайындалып жатырған немесе жасалған қорқытып алушылықтар туралы;

- қорқытып алушылықты жасауға дайындалып жатырған немесе жасаған тұлғалар туралы;

- қорқытып алушылықты жасаған және қылмыстық құдалау органдарынан бойтасалаған немесе қылмыстық жазаны өтеуден жалтарушы тұлғалар туралы.

Сондықтан да, тиісті заңнама нормаларында қарастырылғандай, қорқытып алушылардың қылмыстық әрекеттерін криминалистикалық бекіту бойынша жедел-іздігі шараларын сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғанға дейін және оның барысында да жүргізу қажет. Ол үшін жүргізілетін шаралар мен тергеу әрекеттерінің мақсаттарын айқындап алу керек; алынуы тиіс деректік мәліметтердің аясын белгілеп алу қажет; олардың қылмыстық сот өндірісінде қолданылу шегін анықтап алу керек. Жедел-іздігі шараларын жүзеге асырушы тұлғалар қорқытып алушылықтың қылмыстық-құқықтық белгілерін білулері тиіс, тергеу ахуалдарын ескере отырып қандай іс-әрекеттерді жүргізу қажеттігі туралы және қандай нәтижеге қолжеткізілетіндігі туралы нақты болжамдарды жасай білуі қажет. Олар дайындалып жатырған немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы қандай да болмасын ақпараттың қандай әдіс-тәсілдердің көмегімен анықталуы немесе бекітілуі мүмкін екендігін білулері керек. Сонда ғана қорқытып

алушылардың қылмыстық әрекеттерін криминалистикалық бекітудің қолайлы нәтижелеріне қолжеткізілетіндігін күтуге болады.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғанға дейін жүзеге асырылатын жедел-іздігі шаралары үрдісінде жедел-іздігі бөліністері қорқытып алушылардың жоспарлаған қылмыстық әрекеттерін анықтайды, бекітеді және олардың жолын кеседі. Жедел-іздігі шаралары барысында алынған криминалистикалық бекітілген ақпараттар жеткілікті болған жағдайда – сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға негіз пайда болады және дәлелдеудің, сонымен қатар, тергеп-тексерудің одан әрі қарайғы барысы анықталады. Әрі қарай материалды және идеалды іздерді бекіту әдеттегі қалыпты бағыт бойынша жүргізіледі, яғни, қылмыстық құқық бұзушылықты жасаған күдікті тұлғалардың жасырыну орны, олардың бір-бірімен байланысы, әрқайсысының міндеттері және т.б.

Қорқытып алушылардың қылмыстық әрекеттерін криминалистикалық бекіту барысында техникалық құралдарды пайдаланып алынған құжаттарды немесе дәлелдемелерді қолданудың барлық жағдайларында – алынған мәліметтердің дәлелдемелік маңызын қамтамасыз ететін шарттарды сақтау қажет. Дәлелдемелерді жинаудың заңмен бекітілген тәртібін сақтамау – мұндай мәліметтерді дәлелдемелер ретінде танудан бас тартуға алып келеді. Қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 197-бабы қылмыстық іс бойынша тергеу әрекеттерінің өндірісі барысында ғылыми-техникалық құралдарды қолдану мүмкіндігі мен оның тәртібін қарастырады. Алайда, осы орайда техникалық және тактикалық тұрғыда күрделі мәселелер туындауы мүмкін. Тергеу ахуалының сипаты қарай, оның ақпараттық сыйымдылығының шегін анықтауға болады:

- бекіту субъектісін, әдетте ол жедел-іздігі қызметкері; мүмкінді жәбірленушіні, үшінші тұлғаларды;

- бекітудің тәсілі, орны және техникалық құралдары;

- алынған ақпараттардың көлемін арттыру мен оның дәлелдемелік әлеуетін көтеру үшін жүргізілетін құрамдасқан жедел-іздігі шараларының кешенін.

Аталған мәселелерді шешу қалыптасқан ахуалға байланысты болатындықтан, нақты ұсыныстар беру қиындық туғызады. Мысалға, қорқытып алушының сақтығы, жәбірленушінің шектен тыс сенімділігі және т.б. маңызды болуы мүмкін.

Бекіту құралдарын таңдау барысында қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексімен «Жедел-іздігі қызметі туралы» Заңында қарастырылған, қылмыстық процес пен жедел-іздігі қызметінде қолданылуы мүмкін техникалық құралдардың ережелері негізге алынады. Мұндай ұстаным қылмыстылықпен, оның ішінде қорқытып алушылықпен күресте ғылым мен техниканың жетістіктерін кеңінен қолдануға кедергі келтіретіндіктен жекелеген ғалымдар арасында пікірталас тудыруда. Атап өтетін болсақ Р.С. Белкиннің, А.А. Левидің, Н.И. Порубовтың, Ш.А. Селивановтың, И.С. Аббасованың, Н.В. Кручинаның, В.И. Шикановтың және т.б. көзқарастары көңілге қонымды [5, 6, 7, 8, 9]. Олар жедел-іздігі қызметкерлері мен тергеушілерді техникалық құралдарды бекітілген тізімдемеге сәйкес қолданылуына мойын ұсындыруға болмайды деген көзқарасты ұстанады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінен мұндай құралдарды қылмыстық сот өндірісінде қолдануға жол берілетіндігінің жалпы шарттарын анықтап алу қажет.

А.П. Гайдуктің пайымдауынша келесі қағидалар көрініс табуы тиіс:

- заңдылық, яғни, техникалық құралдарды қолдануға негіздер мен себептердің жеткілікті болуы, сипаты мен қолданылу мүмкіндіктері бойынша олардың халықаралық құқықтық актілер мен жалпыға ортақ моралдық-әдеп нормаларының талаптарына сәйкес болуы;

- қандай да болмасын техникалық құралдар мен әдістердің ғылыми негізделгендігі;

- алынған нәтижелердің шынайылығы;
- тергеу әрекеттерінің немесе жедел-іздігі шараларының тиімділігін арттыру мақсатында аталған техникалық құралдарды қолданудың әділетті мақсаттылығы;
- қолданылатын ғылыми-техникалық құралдардың үнемшілдігі;
- қолданылатын құралдардың адамның өмірі мен денсаулығы үшін, қоршаған орта үшін қауіпсіз болуы [10].

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеруде техникалық құралдарды қолдану Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 199-бабына сәйкес тиісті хаттамаларда алынған мәліметтердің көрініс табуын талап етеді.

Қорқытып алушылардың қылмыстық әрекеттерін жедел-криминалистикалық бекіту барысында техникалық құралдардың қолданылуы туралы тиісті тергеу әрекеттерінің хаттамаларында техникалық құралдарды қолдану уақыты мен орнын, олардың түрі мен моделін, қолданылу мақсаттарын, бекіту объектісін, қолдану шарттары мен тәртібін сипаттау қажет. Қорқытып алушылардың әрекеттерін бекіту үшін дыбыс-, бейнежазбалар, фототүсірілімдер және т.б. техникалық құралдар қолданылуы мүмкін. Кезектегі келесі саты – бұл алынған құжаттарды заңдастыру.

Тәжірибелік қызметте қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеруде және жедел-іздігі шараларын жүргізу барысында маман-криминалистердің қатысуы талап етіледі. Жүргізілген зерттеулерге сәйкес, аталған санаттағы істер бойынша дыбыс-, бейнежазба құралдарын қолдануды бекіту келесідей рәсімдеу көмегімен жүзеге асырылады: - жәбірленушінің қорқытып алушыға мүлікті бергенге дейінгі және оны беру барысындағы сөйлесулерге жазуды жүзеге асыру үшін дыбыс-, бейнежазба құралын беру хаттамасы; - телефон арқылы немесе басқа да сөйлесу құрылғылары арқылы жүргізілетін сөйлесулерді тыңдау мен жазу хаттамасы; - қажет болған жағдайда үшінші тұлғалардың сөйлесулері жазылған дыбыс-, бейнежазбаларын қарап-тексеру хаттамасы; - құқық қорғау органдарына жәбірленушімен немесе басқа да тұлғалармен олардың өздерінің бастамашылдығымен жазылып ұсынылған дыбыс-, бейнежазбаларын зерттеуде қолдану үшін қарап-тексеру хаттамасы. Аталған жағдайлардың әрқайсысы егжей-тегжейлі дайындық шараларын жүргізуді талап етеді.

Қылмыскерлердің әрекеттерін криминалистикалық бекіту үрдісінде қолданылуы мүмкін техникалық құралдарға алдын ала қарап-тексеру жүргізілгеннен кейін ғана дыбыс-, бейнежазбаларын дәлелдеме ретінде пайдалануға жол берілуі мүмкін. Дыбыс- не бейнежазбаспасының асырылуы кетуінің алдын алу үшін арнайы қорғау шараларын қабылдау ұсынылады. Мысалға, ол үшін дыбыс не бейне жазу жүргізілгеннің алдында қатысушы тұлғалардың өздерімен аты-жөндері мен жеке бас мәліметтері аталған бақыланатын дыбыс-, бейнежазбасын жүргізу қажет. Сонда да, техникалық құралдарды дайындаудың кез келген жағдайы қарап-тексеру хаттамасында сипатталуы тиіс. Дыбыс не бейне жазуға және оны тыңдауға не көруге қатысушы тұлғалар оларға мәлім болған мәліметтерді жариялағандары үшін заңмен белгіленген тәртіпте жауаптылыққа тартылатындығы туралы ескертіледі және ол туралы жүргізілетін тиісті хаттамада міндетті түрде көрсетіледі.

Қорқытып алушылармен сөйлесулерді жазу мақсатында жәбірленушіге дыбыс-, бейне жазу құралдарын тапсыру мүлікті бергенге дейін немесе оны беру барысында жүзеге асырылуы мүмкін. Жәбірленушіге дыбыс-, бейне жазу құралдарын тапсырар алдында аталған техникалық құралды қолдану мен оның мүмкіндіктері туралы алдын ала нұсқаулық жүргізу қажет. Қылмыскермен арадағы сөйлесуді жүргізуге дайындық барысына жіті назар бөлу керек. Жазбаны жүргізуші тұлға қарсы тарапты арандатпау қажет, бірақ, қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру үшін маңызды сәттерді ерекшелеуге, қайта сұрауға тырысуы керек. Жәбірленуші мен қылмыскер

арасындағы сөйлесулер жазылғаннан кейін, дыбыс не бейнежазба таспасы қайтадан тыңдалып, қарап-тексеріледі. Дыбыс не бейнежазба таспасында тыңдау уақыты мен оған қатысушылар туралы мәлімет жазу қажет.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің талаптарына сәйкес дыбыс- не бейнежазба таспасын тыңдау мен қарап-тексеру туралы, сонымен қатар, оның мазмұны туралы дыбыс- не бейнежазба таспасын тыңдау мен қарап-тексеру хаттамасы толтырылады. Хаттамада дыбыс- не бейнежазба құралы мен таспаның техникалық сипаттамалары, оның сыртқы түрі, жеке ерекшеліктері, қылмыстық істі тергеп-тексеру үшін маңызды заттай дәлелдеме ретінде дыбыс- не бейнежазбаның мазмұны сипатталады. Дыбыс- не бейнежазбаның мазмұнын қылмыс оқиғасына қатысты сөйлесудің басталу және аяқталу кездеріндегі үзінділерін келтіру арқылы немесе дербес компьютер арқылы жазылған ақпараттардың стенограммасын толығымен көрсетуге болады. Егер де тыңдау мен қарап-тексеру барысында қандай да бір себептерге байланысты дыбыс не бейнежазба жүргізілмегендігі анықталатын болса, онда хаттамада сәйкес жазба жасалады.

Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеру үрдісінде техникалық құралдарды қолдану бойынша жоспарланған іс-шараларды орындағаннан кейін дыбыс- не бейнежазба таспасы орамдалған күйінде хаттамаға тіркеледі. Әрі қарай тергеушімен дыбыс- не бейнежазба таспасын заттай дәлелдеме ретінде қылмыстық іске тіркеу туралы негізделген қаулы шығарылады. Тергеп-тексеру барысына дыбыс- не бейнежазбаның түпнұсқалығын тексеру мен бұрмалауды жоққа шығару мақсатында фоноскопия саласындағы мамандар тартылуы мүмкін. Олармен сараптамалар мен криминалистикалық зерттеулер шеңберінде дыбыс- не бейнежазба жүргізілген таспаларға зерттеу жүргізіледі.

Зерттеу барысындағы іс-құжаттарын зерделеу үрдісі – қорқытып алушылық барысындағы қылмыстық әрекеттерді криминалистикалық бекіту үшін жәбірленушіге дыбыс не бейнежазба құралдарын тапсыру сирек қолданылатындығын көрсетті. Бұл алдыменен, аталған іс-шараның процессуалдық және деректік мәліметтерін білмеумен, сонымен қатар, жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз етумен байланысты. Жәбірленушіге дыбыс- не бейнежазба құралын берген жағдайда тергеуші - дайындалып жатырған немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы куәландыратын ақпараттардың мейлінше ауқымды көлемін алуға қатысты жәбірленушіге нұсқау жүргізуге міндетті. Сонымен бірге, тергеуші жасырын түрде жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге қатысты шаралар қабылдауы қажет. Жүргізілетін шараларды бекіту мақсатында техникалық құралдарды қолдану деректері мен олардың нәтижелерінің сәйкес процессуалдық тұрғыдан рәсімделуіне жіті назар аудару қажет.

«Жедел-іздістіру қызметі туралы» Заңының 11-бабына сәйкес жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдарға байланыстың техникалық желілерінен ақпараттарды алу құқығы келесідей жеткілікті негіздер болғанда ғана беріледі:

- нәтижесінде іс үшін маңыздылығы жоғары ие мәліметтер алынатын болса;
- егер де дайындалып жатырған немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы деректік мәліметтерді басқалай жолмен алу мүмкін болмаса.

Аталған шара жедел-іздістіру шараларын жүзеге асырушы орган жетекшісінің негізделген қаулысы мен соттың санкциясы бойынша жүргізіледі. Қаулыда аталған шараны жүргізуге негіз, сөйлесулері тыңдалатын және жазылатын тұлғалардың мекен-жайлары мен телефон нөмірлері, аталған шараның жүргізілетін уақыт аралығы мен орындалуы тапсырылатын тұлға көрсетіледі. Бұл шараның нәтижесінде алынған адамның жеке өміріне, ар-ожданына, қадір-қасиетіне қатысты, заңмен тыйым салынған әрекеттер мазмұндалмайтын мәліметтер сақталуға жатпайды және де жойылуы тиіс.

Тергеушімен қорқытып алушылық дерегі бойынша өндірісіндегі қылмыстық іспен байланысты телефон сөйлесулерін тыңдау мен жазу анықтау органына тапсырылады. Қарастырылып отырған ахуалда телефон сөйлесулері деп абоненттердің қалалық, ведомстволық, қалааралық, халықаралық телефон байланысы, сонымен қатар, радиотолқынды байланыс, басқа да сөйлесу құрылғылары бойынша сөйлесулері түсініледі.

Сөйлесулерді тыңдау мен жазу аяқталғаннан кейін, бұл үрдісті жүзеге асырушы орган сәйкес анықтама толтырып, дыбыс таспасын орамдалған күйде тапсырыс берушіге жолдайды. Тапсырыс беруші дыбыс жазбасын қарап-тексеріп, тыңдағаннан кейін сәйкес хаттама толтырады. Дыбыс жазба жазылған таспа қарап-тексеріліп, тыңдалғаннан кейін қылмыстық іске заттай дәлелдеме ретінде тіркеледі. Алынған нәтижелер қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашумен және тергеп-тексерумен байланысты тергеу әрекеттері мен жедел-іздістіру шараларын жүргізу барысында қолданылуы мүмкін. Дыбыс жазбасы абоненттердің заң жүзінде бекітілген сөйлесулерін алуға, оларды бірнеше рет қолдануға, талдауға және бағалауға мүмкіндік береді. Аталған шара қылмыстық әрекеттерді криминалистикалық бекітудің шынайы құралы болып табылады және де көбінесе қорқытып алушылардың ұйымдасқан топтарына қатысты қолданылады.

Дыбыс ақпараттарын бекіту құралдарын қолданудың басқа да әдістері болуы мүмкін. Мысалға, дыбыс жазатын құрал-жабдықтарды нақты ғимарат ішіне орнату. Аталған шараны жүргізуді процессуалдық тұрғыдан рәсімдеу тәртібі байланыстың техникалық желілерінен ақпаратты алу, телефон немесе басқа да сөйлесулердің дыбысжазбаларын тыңдау тәртібімен ұқсас. Бастысы, бекітілген процессуалдық тәртіп қатаң сақталуы шарт.

Жекелеген жағдайларда, арызданушылар жасалған қорқытып алушылықты нақтылау үшін дыбыс- не бейнежазбаларды ұсынады. Қорқытып алушылар мен аталған қылмыстық құқық бұзушылық құрамының элементтері туралы ақпараттар мазмұндалатын мұндай жазбалар қылмыстық іс бойынша заттай дәлелдемелер ретінде танылуы мүмкін. Ұсынылған материалдар бойынша тұлғаны сыртқы келбеті арқылы теңдестіру мақсатында сараптамалар мен криминалистикалық зерттеулер [11] және де жазбаның бұрмалануын жоққа шығаратын техникалық сараптамалар жүргізілуі мүмкін. Қорқытып алушылармен жіберілген бейнежазбаларды жәбірленушінің құқық қорғау органдарына алып келетін ахуалдарды да айта кетуге болады. Нақты таспада жәбірленушінің жүріс-тұрысы мен өзін өзі ұстауы бекітілуі мүмкін. Бұл жағдайларда азаматтардың ар-ождандары мен қадір-қасиеттерін қорғау құқығын ескеру қажет. Мүмкін, лауазымды тұлғаның заңсыз әрекеттерімен келтірілген зиянның орнын толтыруы болуы ықтимал, осы мән-жайды да естен шығармаған дұрыс. Сонымен қатар, тергеу тәжірибесінде мүліктік талаптар дыбыс- не бейнежазбаға жазылып жәбірленушіге жолданатын жағдайларда кездеседі. Осындай материалдар алынған жағдайда дыбыс- не бейнежазба жазылған техникалық құралдарды және қорқытып алушылықты жасаған тұлғаларды анықтауға мүмкіндік беретін тиісті зерттеулерді жүргізу қажет.

Аталған санаттағы қылмыстық әрекеттерді криминалистикалық бекітуде бейнежазбаны қолдану – бірінші кезекте, қорқытып алушылық деректері бойынша жүзеге асыруда, сонымен қатар, жәбірленушімен қылмыскерлерге мүлікті беру үрдісіндегі кейінгісінің әрекеттерін бекітуде өзекті болып табылады. Тергеу әрекеттерін жүзеге асыру нәтижесінде алынған бейнежазбаның дәлелдемелік маңыздылығы жоғары және де ол қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексерудің барысына ықпал етеді.

Жоғарыда аталғандарды ескере отырып және дайындалып жатырған немесе жасалған қорқытып алушылық туралы ақпараттар болған кезде төмендегідей бейнежазба түрлері қолданылып қылмыскерлердің әрекеттерін бекітуге бағытталған іс-шаралар кешеніжүзеге асырылуы мүмкін:

- жәбірленушінің аразы бойынша қорқытып алушылармен кездесу болжанған ғимаратта бейнекамера орнатылуы мүмкін;

- бейнежазба тұрақты орыннан немесе қозғалмалы бекеттерден жүзеге асырылуы мүмкін;

- ғылыми-техникалық құралдарды қолдану бойынша әрекеттер; қолдану уақыты, орны, қатысқан тұлғалар мен толтырылған хаттама; шараға қатысқан тұлғалар туралы мәліметтер; бейнежазбаны жүргізу себептері; түсірілім объектісінің сипатамасы; бейнежазбаны жүзеге асырушы тұлға туралы мәліметтер көрсетілген техникалық құралдарды қолдану хаттамасы толтырылады;

- сонымен қатар, хаттамада қолданылған құрылғының техникалық сипаттамалары; магниттік тасымалдағыштарда басқа да жазбалардың бар-жоқтығы мен олардың жай-күйі туралы мәліметтер; бейнежазбаның уақыты, орны мен шарттары көрсетіліп шара барысында бекітілген оқиғалар, тұлғалар және т.б.; таспаны орамдау тәсілі; ақпарат тасымалдағыштарды сақтау орны мен шарттары сипаталады. Хаттама толтыру тәртібінің бұзылуымен оның мазмұнында бекітілген мәліметтердің шынайылығына күмән келтірілуі және де оны дәлелдемеле ретінде қолдану мүмкіндігін жоққа шығарылуы мүмкін;

- бейнежазба жазылған таспаны заттай дәлелдеме ретінде іске тіркеу үшін қылмыстық-процестік заңнама талаптарын сақтай отырып қарап-тексеру жүргізу қажет. Қорқытып алушылық формальді құрамдағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға жататындығына қарамастан, мүлікті беру дерегін криминалистикалық бекіту қылмыстық құқық бұзушылықтың аяқталғандығының дәлелі болып табылады.

«Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ескерту мен ашу тактикасы және ұйымдастырылуы» ғылыми-зерттеу тақырыбы бойынша Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығымен ІІО қызметкерлері арасында жүргізілген сауалнаманың анықтамалық талдау нәтижесі – қорқытып алушыларды ұстаудың 90 % жәбірленушілермен мүлікті беру кезінде жүргізілетінін көрсетті [12]. Қорқытып алушыларды ұстауға бағытталған іс-шараларды дұрыс ұйымдастыру мен олардың әрекеттерін бейнежазба көмегімен бекіту – жүргізілген тергеп-тексерудің сапасына байланысты.

Бейне мен дыбысты магниттік таспаға жазу әлі де болса кеңінен қолданылмай келеді. Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ашу мен тергеп-тексеруді техникалық-криминалистикалық қамтамасыз ету жүйесінде кемшіліктер кездеседі, оның ішінде құқық қорғау органдары қызметкерлерінің техникалық-криминалистикалық дайындық деңгейі мен тергеушілердің ұйымдастырушылық қабілеттері жетілдірілуді қажет етеді. Көп жағдайларда тергеушілер маман-криминалистермен және жедел уәкілдермен анықталған деректерді процессуалдық тұрғыдан бекітумен шектеледі. Алайда, бұл тергеушілермен қалыптасқан жағдайда қорқытып алушылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеп-тексерудің сапасы мен тиімділігін арттыру үшін қолжетімді ғылыми-техникалық құралдар мен тактикалық әдістерді кеңінен қолдану міндетін жоққа шығармайды. Атап өтетін болсам, заманауи арнайы техникалық құралдарды белсенді түрде қолданбай қылмыстық әрекеттерді әшкерелеу мүлдем мүмкін еместігін қаперге ала отырып, ұйымдасқан қылмыстылықпен күресте криминалистикалық бекітуге бағытталған әрекеттердің өзектілігі артып отырғандығын ескеру қажет.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай отырып, ұйымдасқан нысандағы қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарымен күресте жедел-іздістіру шараларын жүзеге асыруға бағытталған қызметтің нәтижелі екендігіне назар аударғым келеді. Заманауи арнайы техникалық құралдарды белсенді түрде қолданбай қылмыскерлерді әшкерелеу мүмкін емес. Аталған санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеп-тексеру барысында тінту де, беттестіру де айтылған толық ақпараттар көлемін бере алмайды. Аталған ақпараттардың дәлелдемелік сипатқа ие болуы үшін, олар алдымен, қылмыстық-процестік заңнама талаптарына сәйкес бекітілуі және рәсімделуі қажет.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Самошина, З.Г., Балта, Е.Ю. Процессуальные и технические аспекты применения средств видео-и звукозаписи при расследовании вымогательства [Текст]/ З.Г. Самошина, Е.Ю. Балта // Проблемы криминалистики: Вестник Моксв. Ун-та. Сер.11. Право. – № 5.2000.
2. Криминалистика [Текст]/ Под ред Н.П. Яблокова. – М, 1999.
3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі №231-V Қылмыстық-процестік кодексі [Электронды ресурс: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>] (жүгіну күні: 30.10.2020 ж.).
4. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі №154-ХІІІ «Жедел-іздістіру қызметі туралы» Заңы [Электронды ресурс: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z940004000>] (жүгіну күні: 30.10.2020 ж.).
5. Белкин, Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции и перспективы. От теории к практике [Текст]/ Р.С. Белкин. – М., 1987.
6. Леви, А.А. Тактические приемы использования звукозаписи при расследовании [Текст]/ А.А. Леви // Соц. Законность. – 1980. – № 5.
7. Порубов, А.Н. Тактика расследования ложной информации при допросе членов криминального сообщества/ А.Н. Порубов //Матер. респ. науч.-практ. конференции. – Минск., Академия МВД Республики Беларусь, 2000.
8. Расследование вымогательства [Текст]/ Руководство для следователей/ Под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М., 1998. Гл 30.
9. Аббасова, И.С., Кручинина, Н.В., Шиканов, В.И. Время как базисный элемент криминалистически значимой информации о событии преступления [Текст]/ И.С. Аббасова, Н.В. Кручинина, В.И. Шиканов. – Иркутск 1994.
10. Гайдук, А.П. Использование научно-технических средств в раскрытии и расследовании вымогательств [Текст]: дисс. ...канд.юрид.наук. / А.П. Гайдук. – М, 1995.
11. Дильбарханова, Ж.Р. Криминалистическое исследование внешнего облика человека [Текст]: учебно-практическое пособие / Ж.Р. Дильбарханова – Алматы: Юрист, 2008.
12. «Қорқытып алушылық қылмыстық құқық бұзушылықтарын ескерту мен ашу тактикасы және ұйымдастырылуы» ғылыми-зерттеу тақырыбы бойынша Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығымен дайындалған сауалнама парақтары және оның нәтижесін талдау анықтамасы.

List of sources used

1. Samoshina, Z. G., Balta, E. Yu. procedural and technical aspects of the use of video and sound recording media during the investigation of the accident [text]/ Samoshina Z. G., Balta E. Yu. // problems of Criminalistics: Bulletin of Moksv. In UN. Ser.11. right. – № 5.2000.
2. Criminalistics [text] / edited by N. P. Yablokova. - M, 1999.
3. Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 No. 231-V [electronic resource: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>] (application date: 30.10.2020).
4. Law of the Republic of Kazakhstan dated September 15, 1994 No. 154-XIII "on operational search activities" [electronic resource: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z940004000>] (application date: 30.10.2020).
5. Belkin R. S. Criminalistics: problems, tendencies and prospects. From theory to practice [text]/ R. S. Belkin. Moscow, 1987.
6. Levi A. A. tactical advantages of using sound recordings at the hearing [text] / A. A. Levi // sots. The law. – 1980. – № 5.
7. Porubov, A. N. tactics of reviewing the criminal community's information at the end of the year. Rep. "no," I said."practice. the conference. - Minsk., Academy of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan, 2000.
8. Distribution [text]/ Management for supervisors / under the edit. N. A. Selivanova, V. A. Snetkova. Moscow, 1998. GL 30.
9. Abbasova, I. S., Kruchinina, N. V., Shikanov, V. I. As the basic element of criminally significant information

on the events of the trial [text]/ I. S. Abbasova, N. V. Kruchinina, V. I. Shikanov. - Irkutsk 1994.

10. Gaiduk, A. P. use of scientific and technical means in the disclosure and resolution of results [text]: diss. ...Kand."no," he said.nook. / A. P. Gaiduk. - Moscow, 1995.

11. Dilbarkhanova zh.R.criminal investigation of the external aspect of a person [text]: educational and practical use / zh. R.Dilbarkhanova-Almaty: lawyer, 2008.

12.Questionnaire sheets prepared by the research center of the Almaty Academy named after Makan Esbolatov of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan on the research topic «tactics and organization of detection and Prevention of extortion criminal offenses» and a certificate of analysis of its results.

Автор туралы мәлімет

Джуматов Айдынбек Балтабекович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

Джуматов Айдынбек Балтабекұлы – старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, магистр юридических наук, подполковник полиции

Dzhumatov Aidynbek B. – senior researcher at the research center of the Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Esbulatov, master science of law, police lieutenant colonel.

Е. Маденов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН КЕЙБІР ӘДІСТЕР

Қылмысқа қарсы күресте жедел-іздестіру қызметінің әдістерін ұйымдастыру және дұрыс пайдалану ерекшелігі құқық қорғау қызметінің басым бағыттарының бірі болып табылады.

Бұл мақалада қылмыстарды анықтау, алдын алу және жолын кесу кезінде жедел-іздестіру қызметінің кейбір әдістерін пайдаланудың, жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыру нысандарының бірі ретінде жедел-іздестіру іс-шараларын жүргізудің негізгі мәселелері қарастырылады. Сондай-ақ, «Жедел-іздестіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес жедел-іздестіру қызметінің жария және жасырын әдістерін пайдалануда көрінетін қылмыстық құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу және жолын кесу кезінде жедел-іздестіру іс-шараларының кешенін жүргізу.

Жасалған қылмысты «ізін суытпай» анықтау шеңберінде оған жедел ден қою әдістерінің ерекшеліктері және қылмыстық сот ісін жүргізу процесінде алынған жедел деректерді одан әрі пайдалану ашылды, бұл өз кезегінде жедел қызметкерге қылмысты тез және толық ашу міндеттерін шешуде криминалдық полицияның күштері мен құралдарын оңтайландыруға мүмкіндік береді, бұл қазіргі уақытта қылмысқа қарсы күресте ерекше өзекті.

Түйінді сөздер: жедел-іздестіру қызметі, ЖІҚ әдістері, ЖІҚ тәсілдері, мәліметтер, жедел-іздестіру қызметін жүзеге асыратын органдар, ЖІҚ жария әдістері, ЖІҚ жасырын әдістері, қылмыстық әрекеттер, техникалық құралдар.

Некоторые методы, используемые в оперативно-розыскной деятельности

Специфика организации и правильного использования методов оперативно-розыскной деятельности в борьбе преступностью, является одним из приоритетных направлений правоохранительной деятельности.

В данной статье рассматриваются основные вопросы использования некоторых методов оперативно-розыскной деятельности при выявлении, предупреждении и пресечении преступлений, проведение оперативно-розыскных мероприятия, как одной из форм осуществления оперативно-розыскной деятельности. А также, проведение комплекса оперативно-розыскных мероприятий при выявлении, предупреждении и пресечении уголовных правонарушений, что выражается в использовании гласных и негласных методов оперативно-розыскной деятельности, согласно Закона Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности».

Раскрыты особенности методов оперативного реагирования по совершенному преступлению в рамках его выявления по «горячим следам» и дальнейшего использования полученных оперативных данных в процессе уголовного судопроизводства, что в свою очередь позволяет оперативному сотруднику оптимизировать силы и средства криминальной полиции в решении задач быстрого и полного раскрытия преступления, что особенно актуально в настоящее время в борьбе с преступностью.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, методы ОРД, способы ОРД, сведения, органы осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, гласные методы ОРД, и негласные методы ОРД, преступные действия, технические средства.

Some methods used in operational search activities

The specifics of the organization and proper use of operational investigative methods in the fight against crime is one of the priority areas of law enforcement.

This article discusses the main issues of using some methods of operational search activities in the detection, prevention and suppression of crimes, conducting operational search operations as a form of operational search activities. As well as carrying out a set of operational search measures for detecting, preventing and suppressing criminal offenses, which is expressed in the use of public and secret methods of operational search activities, in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan "on operational search activities".

The features of methods for rapid response to the crime within its detection in "hot pursuit" and further use the received operational data in the criminal justice process, which, in turn, allows operational staff to optimize the forces and means of the criminal police in dealing with rapid and full disclosure of the crime, which is especially important now in the fight against crime.

Key words: operational search activities, methods of ORD, methods of ORD, information, bodies performing operational search activities, public methods of ORD, and secret methods of ORD, criminal actions, technical means.

Жедел-іздістіру қызметінің міндеттерін шешудің негізгі тәсілі жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу – нақты тактикалық мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған өзара байланысты іс-қимылдар жүйесі болып табылады.

Жедел-іздістіру іс-шарасы – қылмыс туралы деректерді алу және оларды тіркеу мақсатында нормативтік актілердің талаптарына сәйкес жария және жария емес әдістер мен құралдарды ұштастыру арқылы, заңда белгіленген жедел-іздістіру қызметінің субъектілері жүргізетін іс-әрекеттер.

ЖІҚ-нің құқықтық табиғатын келесі сипаттамалық белгілер арқылы ашуға болады:

- процессуалдық емес іс-әрекеттердің толық жиынтығы болып табылады;
- уәкілетті субъектілер ғана жүзеге асыра алады;
- ЖІҚ міндеттерін шешу үшін ғана жүзеге асырылады;
- жасырын түрде жүргізілуі мүмкін;
- жедел маңызды ақпарат алуға бағытталған.

Жедел-іздістіру қызметіне тән, осы қызметтің сипатын туындайтын, белгілі бір әдістері пайда болады. Әдістері – «Жедел-іздістіру қызметі туралы» заңында аталған, жедел-іздістіру шараларда өз іс жүзіне асуы болып табылады [1].

Әдісі - бұл қандай да болмасын қызметте мақсаттарға қол жеткізу үшін қолданылатын жолдары, тәсілі, қабылдау немесе тәсілдер жүйесі.

Жедел-іздістіру қызметіне осы қызметтің сипатынан туындайтын белгілі бір әдістер тән. Бұл әдістер «Жедел-іздістіру қызметі туралы» Заңында көрсетілген жедел-іздістіру шараларында өздерінің практикалық іске асырылуын табады.

Әдісі – бұл мақсатқа жету үшін кез келген қызметте қолданылатын қабылдау тәсілі, әдісі, қабылдау немесе қабылдау жүйесі.

Адам қызметінің әр түріне, оған тән белгілі бір әдістерге ие. Басқаша айтқанда, қызметтің сипаты оны жүзеге асыру әдістерін таңдауды анықтайды. Әртүрлі әдістердің болуы олардың ерекше ерекшеліктері мен сипаттамаларына сәйкес бір-бірінен айырмашылығын болжайды. Құрылыс әдістері егіншілік әдістерінен, мұнай-химия әдістері, станок жасау әдістерінен, дипломатия әдістері соғыс әдістерінен және басқалардан өзгеше болатыны анық. Сонымен қатар, адам қызметінің әртүрлі саласында қолдануды табатын әдістер бар. Бұл, ең алдымен, қоршаған әлемді тану әдістері (бақылау, тексеру, сұрақ қою, эксперимент, модельдеу). Бұл трансформация, әсер ету әдістері де болуы мүмкін. Мысалы, ымыраға келу, экспозиция, бұрмалану сияқты әдістерді құқық қорғау органдары заңсыз әрекеттердің алдын алу және жолын кесу үшін, барлау қызметтері - шет мемлекеттердің объектілеріне Қазақстан Республикасы үшін пайдалы әсер ету үшін, тауарлар мен қызметтерді өндірушілер - сату нарықтары үшін бәсекелестік кезінде қолдана алады.

Жоғарыда көрсетілгендей, жедел-іздістіру қызметі құқық қорғау және арнайы функцияларды орындауға бағытталған. Тиісінше, жедел-іздістіру қызметінің әдістері құқық қорғау және арнайы функцияларды жүзеге асырудың және олардан туындайтын жедел-іздістіру міндеттерін шешудің тәсілдері, әдісі, қабылдау немесе қабылдау жүйелері болады.

Бұл әдістерді әртүрлі критерийлер бойынша жіктеуге болады.

Жоғарыда көрсетілгендей, жедел-іздістіру қызметі өзінің функцияларына сәйкес негізгі мазмұны таным мен әсер ету (түрлендіру) болып табылатын қызмет түрі болып табылады [2].

Танымдық іс-әрекет өзінің көрінісін ақпараттық-талдамалық жұмыста (оның ішінде ақпаратты шығаруда), қызығушылық объектілері мен құпия көмекшілерді зерттеуде табады.

Әсер заңсыз әрекеттердің алдын алу және жолын кесу шараларында (құқық қолдану функциясы), сондай-ақ көмек шаралары мен ықпал ету әрекеттерінде (арнайы функция) деп аталады. Тиісінше, жедел-іздістіру қызметінің әдістері ең алдымен таным және әсер ету (түрлендіру) әдістері ретінде жіктелуі керек.

Тану әдістерін жалпы ғылыми (бақылау, сауалнама, эксперимент, модельдеу, талдау, синтез және т.б.) және арнайы, арнайы күштер мен құралдарды қолданумен жедел-іздістіру қызметінде қолданылатын (жедел бақылау, жедел жауап алу, жіберу, жедел эксперимент, оперативті модельдеу, жедел үйлестіру және т.б.) деп бөлуге болады.

Сондай-ақ таным әдістері ақпараттық-аналитикалық жұмыс әдістері (жедел және тергеу ақпаратын алу әдістері; ақпаратты талдау және өңдеу әдістері; болжау әдістері) және қызығушылық тудыратын объектілер мен құпия көмекшілер туралы алғашқы ақпаратты алу әдістері, оларды зерттеу әдістері болып бөлінеді.

Әсер ету (түрлендіру) әдістері алдын-алу және басу әдістері, көмек көрсету әдістері болып бөлінеді.

Әсер ету әдістеріне зорлық-зомбылықсыз (дезинформация, арнайы таңдалған ақпаратты насихаттау, жедел үйлесім) және зорлық-зомбылық (ықпал ету әрекеттері, ерекше оқиғалар мен операциялар) деп аталады.

Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдардың жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізудегі құзыреті келесідей:

Ішкі істер органдары: азаматтарға, лауазымды адамдарға сауал-сұрақ қою, олардан хабарламалар алу; азаматтармен жария және жасырын қатынастар орнату, оларды жедел-іздістіру қызметіне пайдалану; қызметкерлерді қылмысты ортаға енгізу; қылмысты іс-әрекетке еліктеу мінез-құлық үлгісін қолдану; астыртын кәсіпорындар мен ұйымдар құру; берілетін өнімдерге жедел бақылауды жүзеге асыру; арнаулы техникалық құралдарды қолдану; мекемелердің, кәсіпо рындардың және ұйымдардың (олардың бағыныстылығына және меншік нысандарына қарамастан) есептері бойынша анықтамалар мен тексерулер жүргізу; зерттеу үшін сынамалар мен үлгілер іріктеп алу; бақылау үшін сатып алу; іздеу-қызмет иттерін пайдалану; белгілері бойынша жеке адамды іздеу және ұқсастыру; ақпаратты заңсыз алып тастау қондырғыларын іздеу, құқыққа қарсы әрекеттер іздерін табу, жасырын анықтау және алу, оларды алдын ала зерттеу; қылмыс жасаушы немесе жасаған адамның ізіне түсу және оны ұстау; ұсталған адамдарды жеке тексеруді, қылмысты әрекетке қатысты болуы мүмкін заттар мен құжаттарды қарауды және алуды, сондай-ақ тұрғын-жайларды, жұмыс орындары мен өзге де орындарды тексеруді, көлік құралдарын тексеруді жүзеге асыру; қарулы қылмыскерлерді қолға түсіру жөнінде операциялар жүргізу; жедел, қылмыстар есептері және және қылмыстық тіркеу жүйелері бойынша тексеру; сотталғандардың хат-хабарларын цензурау; посылка және бандероль түрінде пошта жөнелтілімдеріне бақылау жасау; бейне-, аудиотехниканы немесе өзге де арнаулы техникалық құралдарды пайдалана отырып, сөздерді жасырын тыңдау және жазып алу, телефондар және басқа да сөйлесу құрылғылары арқылы жүргізілетін сөлесулерді тыңдау және жазып алу, сондай-ақ телефон арқылы жүргізілетін сөйлесулер туралы мәліметтер алу; компьютер жүйелерінен және өзге техникалық құралдардан хабарламалар алып тастау; байқау, соның ішінде арнаулы техникалық құралдарды (дыбыс-, бейнежазбаларды, кино-, суреттүсірілімдерін және басқа техникалық құралдарды), жеке адамның өміріне, денсаулығына және айналадағы ортаға зиянын тигізбейтін заттарды және материалдарды пайдалана отырып байқау; тұрғын және басқа жайларға, үйлерге, ғимараттарға, жер учаскелеріне, көлік және өзге техникалық құралдарға кіру және оларды тексеру жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізуге құқылы [3].

Жедел-іздістіру қызметінің әдістерін бөлуге болатын тағы бір маңызды ерекшелік - жедел-іздістіру міндеттерін шешу әдістерінің құпиялылығы. Бұл жағдайда әдістер жария және жасырын болып бөлінеді.

Жариялыларға жедел-ізвестіру міндеттерін шешу әдістері жатады, бұл кезде жедел қызметкерлер өздерінің ЖІҚ жүзеге асыратын органдарға тиістілігін жасырмайды және олардың атынан әрекет етеді. Сонымен қатар, жария әдістерге жедел-ізвестіру міндеттерін шешу үшін қажетті ресми және бейресми басылымдарды, бұқаралық ақпарат құралдарын жинау, зерттеу, өңдеу және талдау жатады.

Жедел-ізвестіру қызметінің жасырын (құпия) әдістері агенттік және агенттіксіз болып бөлінеді. Жасырын агент әдістері - бұл құпия көмекшілерді қолдана отырып, тану және әсер ету әдістері. Жасырын, агенттіксіз әдістер - жедел - ізвестіру міндеттерін жедел-ізвестіру бөлімшелері қызметкерлерінің тікелей, соның ішінде жедел-техникалық құралдардың көмегімен шешу әдістері [4].

ЖІҚ жасырын әдістеріне бірқатар жалпы және іс жүзінде барлық арнайы (сотталғандардың хат-хабарларына цензурадан басқа) жедел-ізвестіру іс-шараларын жүзеге асыру кезінде қолданылатын таным және әсер ету әдістері жатады.

Жария да, жасырын да бола алатын жедел-ізвестіру әдістері:

- азаматтарға, лауазымды адамдарға сауал-сұрақ қою, олардан хабарламалар алу;
  - азаматтармен жария және жасырын қатынастар орнату, оларды жедел-ізвестіру қызметіне пайдалану;
  - арнаулы техникалық құралдарды қолдану;
  - мекемелердің, кәсіпорындардың және ұйымдардың (олардың бағыныстылығына және меншік нысандарына қарамастан) есептері бойынша анықтамалар мен тексерулер жүргізу;
  - зерттеу үшін сынамалар мен үлгілер іріктеп алу;
  - бақылау үшін сатып алу;
  - іздеу-қызмет иттерін пайдалану;
  - белгілері бойынша жеке адамды іздеу және ұқсастыру;
  - ақпаратты заңсыз алып тастау қондырғыларын іздеу;
  - құқыққа қарсы әрекеттер іздерін табу, жасырын анықтау және алу, оларды алдын ала зерттеу;
  - қылмыс жасаушы немесе жасаған адамның ізіне түсу және оны ұстау;
  - ұсталған адамдарды жеке тексеруді, қылмысты іс-әрекетке қатысты болуы мүмкін заттар мен құжаттарды қарауды және алуды, сондай-ақ тұрғын-жайларды, жұмыс орындары мен өзге де орындарды тексеруді, көлік құралдарын тексеруді жүзеге асыру;
  - қарулы қылмыскерлерді қолға түсіру жөнінде операциялар жүргізу;
  - жедел, қылмыстар есептері және қылмыстық тіркеу жүйелері бойынша тексеру.
- Тек жасырын бола алатын жедел-ізвестіру әдістері:
- қызметкерлерді қылмысты ортаға енгізу;
  - қылмысты іс-әрекетке еліктеу мінез-құлық үлгісін қолдану;
  - астыртын кәсіпорындар мен ұйымдар құру;
  - берілетін өнімдерге жедел бақылауды жүзеге асыру;
  - сотталғандардың хат-хабарларын цензуралау;
  - пошта жөнелтілімдерін бақылау;
  - байланыс желілеріндегі жедел іздеу;
  - телефонмен және өзге де сөйлесулерді тыңдау;
  - байланыстың техникалық арналарынан, компьютер жүйелерінен және өзге техникалық құралдардан хабарламалар алып тастау;
  - соның ішінде арнаулы техникалық құралдарды (дыбыс-, бейнежазбаларды, кино-, суреттүсірілімдерін және басқа да техникалық құралдарды), жеке адамның өміріне, денсаулығына және айналадағы ортаға зиянын тигізбейтін заттарды және материалдарды пайдалана отырып байқау;
  - тұрғын және басқа жайларға, үйлерге, ғимараттарға, жер учаскелеріне, көлік және өзге де техникалық құралдарға кіру және оларды тексеру.

Осылардан басқа жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдар өз құзыреті шегінде өзінің не өзге мемлекеттік органдардың бастамасы бойынша азаматтардың жеке басын сипаттайтын және шешімдер қабылдау үшін қажетті мынадай деректер жинауға құқылы:

- ішкі істер, Әділет министрлігінің қылмыстық-атқару жүйесі, ұлттық қауіпсіздік, әскери барлау, қаржы полициясы, Қазақстан Республикасы Президентінің Күзет қызметіне жұмысқа және қызметке қабылдау туралы;

- жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері жөнінде;

- мемлекеттік құпия болып табылатын мағлұматтарға немесе тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін апат немесе экологиялық қауіпті аса жоғары объектілер мен ғимараттарды пайдалануға байланысты жұмыстарға рұқсат беру туралы;

- жедел-іздістіру қызметіне қатысуға рұқсат беру немесе оны жүзеге асыру нәтижесінде алынған материалдарды пайдалануға рұқсат беру туралы;

- жеке детективтік және күзет қызметімен айналысуға рұқсат берілгені туралы.

Көрсетілген негіздер түпкілікті болып табылады және тек заңмен ғана толықтырылуы немесе өзгертілуі мүмкін [5].

Қозғалған қылмыстық істің болуы жалпы негіз болып табылады. Қылмыстық іс қозғау фактісі оны қорғау үшін және сәйкесінше алдын ала тергеуді бастау үшін жеткілікті деректердің анықталғаны туралы дәлелдейді, ол қылмыстық іс қозғау туралы қаулыда іс жүргізушілік көрініс табады. Әйтпесе, қылмыстық іс қозғаудан бас тарту туралы шешім қабылданады. Бірақ қылмыстық іс қозғаудан бас тарту фактісі жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізу үшін өзге негіздерді жоққа шығармайды, керісінше тек нақты жағдай бойынша іс жүргізушілік шешімі болып табылады.

Бұл жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдарды қылмыстарды және оларды жасаған адамдарды анықтауға, қылмыстарды тез және толық ашуға, кінәлілерді әшкерелеуге, қылмыс оқиғаларын және қылмыстық іс бойынша дәлелденуге қажет өзге мән-жайларды анықтауға бағытталған түпкілікті әрекеттерді қолдануға міндеттейді. Берілген міндет қылмыстық істі анықтама немесе алдын ала тергеу органының қозғағанына байланысты өзгермейді.

Хабарламалар жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізу үшін негіз ретінде олардың нәтижесінде жедел назар ауданаралық оқиғалар, іс-әрекеттер, адамдар және (немесе) фактілер туралы, білімдер, болжамдар, елестер, қалыптасқан мәліметтер, хабарламалар немесе өзге ақпараттарды білдіреді.

Мұндай мәліметтер, егер олар жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырушы органдарға мәлім болғанда, сондай-ақ олар берілген адамдар, белгілер, оқиғалар немесе іс-әрекеттер туралы тиісті ақпараттарға ие болса негіз болып табылады [6].

Мысалы, азаматтардың арыздары мен хаттарында мәліметтер қылмыстық іс қозғауға тек қана белгілі бір қылмыстың белгілеріне ие әрекетті жасауға нұсқайтын ақпаратқа ие болса, себеп болады. Егер мұндай арыздар қылмыс белгілеріне нұсқайтын жеткілікті деректерге ие болмаса, онда қылмыстық іс қозғау үшін негіздер болмауы мүмкін, бірақ ол жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізу үшін негіздерді жоққа шығармайды.

Әзірленіп жатқан, жасалып жатқан немесе жасалған құқық бұзушылық туралы хабарламалар егер қылмыстық іс қозғау туралы мәселені шешу үшін жеткілікті деректер болмаса, мысалы, қылмыстық іс қозғау немесе одан бас тарту туралы шешім қабылдау үшін қажетті қосымша іс жүзіндегі деректер жинау талап етілсе, жедел-іздістіру әрекеттерін жүргізу үшін негіз болып табылады. Мұндай жағдайда қылмыстық іс қозғау туралы мәселені шешу үшін бар деректер жеткіліксіз (қылмыс ққиғасы анықталмаған, жекелеген белгілер, олар бойынша қылмыстың бар екендігін не болмаса жоқ екендігін тең дәрежеде болжауға

болады, адамның бастапқы мінез-құлқы оның іс-әрекеттерін қылмысты деп бағалауға мүмкіндік бермейді, бірақ олар сондайға ауысуы мүмкін және т.б.) [7].

Анықтама, тергеу және сот органдарынан жасырынып немесе қылмыстық жазадан жалтарып жүрген адамдар туралы хабарламаларды жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізу үшін негіз ретінде мынадай мағынада қарастыру керек: жедел-іздігіру қызметін жүзеге асырушы органға нақ бір тұлғаға қатысты қылмыстық іс қозғалғаны, оның құқық қорғау органдарынан жасырынғаны немесе жазадан жалтарғаны, адамды іздеу жүргізу туралы тиісті тапсырма бар екендігі, өйткені ондай тапсырма қылмыс жасалу жері бойынша аумақтық органға келіп түседі. Оған қарамастан өзге жедел-іздігіру қызметін жүзеге асырушы органдар болмаса да, аталған адамдарды анықтау бойынша жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізуге және жедел-іздігіру әрекеттерінен қылмыс жасауға қатыстылық пәніне тиісті ақпарат алған жағдайда да, сондай-ақ жазадан жалтару немесе анықтама, тергеу және сот органдарына жасырыну фактісін анықтауға құқылы және міндетті.

Жедел-іздігіру қызметінің міндеттерін шешумен байланысты емес іздеуді жариялау жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізуге негіз болып табылмайды.

Хабарсыз кеткен азаматтар бойынша жедел-іздігіру әрекеттері, әдеттегідей, туысқандар, таныстар немесе лауазымды адамдардың арызы бойынша жүргізіледі. Осындай арыздарда бар ақпарат адамның жоғалу фактісі туралы болжауға мүмкіндік беретін жеткілікті негіз болып табылады.

Танылмаған мәйіттердің табылуы жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізу үшін негіз ретінде егер мәйіттің табылған жерінде суымаған іздер бойынша жұмыстар кезінде, тікелей, сондай-ақ жеке басы анықталмағандықтан жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізбей мүмкін емес мәйіттің табылу фактісі бойынша қылмыстық іс қозғаудан (тоқтатудан) бас тарту жағдайларында жедел-іздігіру әрекеттерін жүргізу қажет болса, қылмыстық іс қозғау туралы мәселені шешкенге дейін бола алады [8].

Жедел-іздігіру қызметінің негізгі міндеттері жедел қызығушылық тудыратын объектілерде жасырын және жедел-техникалық позицияларды құру, құпия көмекшілерді алу нәтижесінде шешіледі. Ол үшін енгізу, жедел үйлесімділік, тұлғаны тану және оған әсер ету әдістері сияқты әдістер қолданылады. Ену шеңберінде өз кезегінде объектілерге құпия көмекшілерді енгізу және объектілерге құпия көмекшілерді алу, арнайы техникалық құралдарды енгізу және басқа жедел-техникалық шараларды жүзеге асыру әдістері қолданылады.

Ену – жедел-іздігіру қызметінің негізгі әдістерінің бірі, ол жедел-іздігіру міндеттерін шешу мақсатында жедел қызығушылық тудыратын объектілерде жасырын және жедел-техникалық позицияларды жасырын құрудан тұрады.

Жедел комбинация - бұл әртүрлі күштер мен құралдарды қолдануды көздейтін, жалпы тұжырымдамамен біріктірілген жедел шаралар кешені.

Қарсы барлау теориясында бұл анықтама іс-қимылдар міндеттерін ойдағыдай шешу үшін қажетті іс-әрекеттерді жасауға мәжбүр ету мақсатында іс-шаралар кешенін жасалып жатқан адамдарға және олардың байланыстарына міндетті түрде жасырын бағыттау әсері туралы талаппен толықтырылған деп айту керек. Яғни, егер мұндай әсер болмаса, онда жедел шаралар кешені біріктірілген болып саналмайды. Осылайша, қарсы барлау теориясындағы жедел үйлесім тек объектіге жасырын бағытталған әсер етудің нақты жағдайымен шектеледі. Комбинация - бұл күрделі дизайнды жүзеге асыруға арналған тәсілдердің жиынтығы екенін ескере отырып, оның қолдану аясын әсер ету аясына дейін қысқартпай, бұл әдісті кеңірек түсіну орынды сияқты. Күрделі әдіс ретінде комбинация әсер ету үшін де, таным үшін де қолданылады.

Адамды біліп-тану және оған әсер ету әдістері ынтымақтастыққа үміткерлер туралы алғашқы мәліметтерді алу, осы кандидаттарды зерттеу және тексеру, үнсіз ынтымақтастықты тарту және құпия көмекшілермен жұмыс істеу әдістерін қамтиды. Бұған оперативті қызығушылық объектілері деп аталатын жедел қызығушылық тудыратын адамдарды зерттеу әдістері де кіреді.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардың негізінде жедел-іздігіру қызметінің негізгі қағидатын - жедел-іздігіру қызметінің жария және жасырын әдістерінің үйлесімін пайдалана отырып, қылмыстың жекелеген түрлері бойынша жүргізілетін жедел-іздігіру комбинацияларын талдауды жүйелі түрде жүзеге асыру қажет. Бұл өз кезегінде криминалдық полицияның күштері мен құралдарын күнделікті жедел қызметте орынды және объективті оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. 1994 жылғы 15 қыркүйектегі №154-ХІІІ «Жедел-іздігіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.
2. Теория оперативно-розыскной деятельности [Текст]: Учебник/ Под ред. Горяинова К.К., - 3-е изд., перераб. и доп. – М.:НИЦ ИНФРА-М, 2016.
3. Доля, Е.А. Формирование доказательств на основе результатов оперативно-розыскной деятельности [Текст]: монография / Е.А. Доля. – М., 2015.
4. Дубоносов, Е. С. Оперативно-розыскная деятельность [Текст]: Учебник / Е.С. Дубоносов. – М., «Юрайт», 2015.
5. Климова, И.А. Оперативно-розыскная деятельность [Текст]: Учебник / И.А. Климова. – М. Инфра-М, 2014.
6. Оперативно-розыскная деятельность [Текст]: Учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. – М.: ИНФРА-М, 2015.
7. Фирсов, О.В. Правовые основы оперативно-розыскных мероприятий [Текст]: учебное пособие/ О.В. Фирсов. 3-е издание М.,- «Нормы», 2014.
8. Халиков, А.Н. Оперативно-розыскная деятельность [Текст]: Учебное пособие / А.Н. Халиков. – М., «Инфра-М» 2016 год.

List of references:

1. Law of the Republic of Kazakhstan "On operational search activities" dated 15.09.1994
2. Theory of operational search activity: Textbook/Ed. Goryainova K. K., - 3rd ed., reprint. Moscow: SIC IN-FRA-M, 2016.
3. Dolya, E. A. Formation of evidence based on the results of operational search activities (monograph). - Moscow, 2015.
4. Dubonosov, E S. Operational search activity (textbook) Moscow, "yurayt", 2015.
5. Klimova, I. A. Operational search activity (textbook) Moscow, Infra-M", 2014.
6. Operational-search activity: Textbook / ed. By K. K. Goryainov, V. S. Ovchinsky, G. K. Sinilov, A. Yu. Shumilov. M.: INFRA-M, 2015.
7. Firsov, O. V. Legal bases of operational-search activities (textbook) 3rd edition Moscow.- "Norms", 2014.
8. Khalikov, A. N. Operational search activity (textbook) – М., Infra-M 2016.

Автор туралы мәлімет

Маденов Ералы Нуржанович – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздігіру қызметі кафедрасының доценті полиция подполковнигі

Маденов Ералы Нуржанович – доцент кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции

Madenov Yeraly N. – Associate Professor Department of operational and investigative activities Almaty Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after Makana Esbulatova Lieutenant Colonel of the police

Б.Т. Байсеитов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ЗИЯНДЫ КОМПЬЮТЕРЛІК БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЖАСАЛҒАН АҚША ҚҰРАЛДАРЫН ҰРЛАУДЫ ТЕРГЕУДІҢ БАСТАПҚЫ КЕЗЕҢІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада Интернет технологиялар көмегімен жасалған ұрлықтарды тергеудің ерекшеліктері және зиянды компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып, жеке (занды) тұлғалардың шоттарынан ақша қаражатын ұрлауға байланысты қылмыстарды тергеудің жіктелуі мен бастапқы кезеңінің ерекшеліктері қарастырылған. Осы санаттағы қылмыстардың объективті және субъективті белгілері анықталған. Автор процессуалдық тексеру аясында өтініш берушінің шотынан ақшаны есептен шығарудың заңсыздығын анықтау оның шектеулі мерзіміне байланысты әрдайым мүмкін емес деген қорытындыға келеді. Қылмыстық іс қозғау сатысында қылмысты сәтті ашу және тергеу үшін қажетті негізгі тергеу әрекеттері мен өзге де іс-шаралар айқындалған. Жеке тергеу әрекеттерін жүргізу әдістемесі ұсынылған. Зиянды бағдарламаның түрін, оның әрекет ету алгоритмін, сондай-ақ оны тарату көзін анықтау үшін компьютерлік сараптама тағайындау ұсынылады.

Түйінді сөздер: ұрлау, зиянды компьютерлік бағдарлама, хаккер, процессуалдық тексеру, интернет-технологиялар СДТБР-ге тіркеу, сараптама тағайындау, банктік шот.

Особенности первоначального этапа расследования хищений денежных средств, совершенных с использованием вредоносных компьютерных программ

В статье рассмотрены особенности расследования краж, которые совершены с помощью интернет - технологий, дознавателю необходимо учитывать самые разнообразные факты, положенные в основу версии, которая может быть выдвинута. На этапе ознакомления с предоставленной информацией следователь может провести анализ материалов, которые у него имеются. Он может проследить связь между отдельными эпизодами совершения преступления. Таким образом, он выявляет мотив преступления. Именно мотив образует линию поведения виновного. Сопоставив следы, которые были обнаружены в ходе следственных действий и учитывая практику краж, которые были совершены с помощью интернет - технологий, для того, чтобы сформулировать версию, используется опыт профессионалов. Он играет огромную роль для объяснения отдельных фактов, информация в отношении которых, отсутствует. Получив первичную информацию о кражах, с помощью интернет - технологий следователь выдвигает общие версии. Первичной информацией может быть заявление, осмотр места происшествия опрос пострадавшего или очевидцев.

Ключевые слова: хищение, вредоносная компьютерная программа, хакер, процессуальная проверка, интернет-технологии, регистрация в ЕРДР, назначение экспертизы, банковский счет.

Features of the initial stage of the investigation of theft of funds committed using malicious us computer programs

The article discusses the specifics of the qualifications and the initial stage of the investigation of crimes related to theft of funds from the accounts of individuals (legal entities) using malicious computer programs. The objective and subjective signs of crimes of this category have been determined. The author comes to the conclusion that it is not always possible to establish the illegality of the debiting of funds from the applicant's account within the framework of the procedural check due to its limited period. The main investigative actions and other measures necessary for the successful disclosure and investigation of a crime at the stage of initiating a criminal case have been determined. A methodology for the production of individual investigative actions is proposed. To establish the type of malicious program, the algorithm of its action, as well as the source of its distribution, it is proposed to appoint a computer forensics.

Key words: theft, malicious computer program, hacker, procedural check, registration in the ERDR, appointment of an examination, bank account.

Компьютерлік техниканы қылмыстық қолданудың ең көп тараған түрлерінің бірі - банк клиенттерінің шоттарынан ақша ұрлау үшін қолданылатын зиянды бағдарламаларды құру және тарату. Әдетте, зиянды бағдарлама оны қолданудың салдары айқын көрінетін сәтте немесе компьютерлік жүйені немесе ақпарат тасымалдаушыны антивирустық бағдарламалық жасақтамамен сканерлеу арқылы анықталады. Есеп айырысу-кассалық қызмет көрсету саласында жасалатын қылмыстардың объектілері жеке (заңды) тұлғалардың шоттарындағы ақша қаражатына заңды түрде қол жеткізуді қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылады.

Қылмыстық қол сұғушылықтың пәні болып банк клиенттерінің шоттарында жатқан ақша құралдарының өзі табылады. Қылмыстың бұл санаты, қылмыс жасау құралы ретінде анықталуы мүмкін, зиянды бағдарламаларды қолдану арқылы жасалатындығына байланысты болғандықтан, пәні ретінде қасақана теріс әрекетке ұшырайтын компьютерлік ақпаратты бөліп көрсету керек.

Компьютерлік ақпарат деп оларды сақтау, өңдеу және беру құралдарына қарамастан, электр сигналдары нысанында ұсынылған мәліметтер (хабарлар, деректер) түсініледі.

Зиянды компьютерлік бағдарламаларды пайдаланып ұрлаудың объективті жағын шартты түрде бірнеше кезеңге бөлуге болады:

- 1) зиянды компьютерлік бағдарламаны пайдалану (қажет болған жағдайда - оны жасау немесе түрлендіру);
- 2) жәбірленушілердің шоттарынан ақшалай құралдарды есептен шығару;
- 3) ұрланған ақша құралдарын қолма - қол ақшаға айналдыру.

Мұндай ұрлықты жасау әдісі зиянды компьютерлік бағдарламаларды құрумен және пайдаланумен тікелей байланысты. Бұл әрекет тек белсенді мінез-құлық (әрекет) арқылы жүзеге асырылады. Мазмұны бойынша ақша ұрлаудың объективті жағы міндетті белгі ретінде меншік иесіне мүліктік зиян келтіру түрінде әлеуметтік қауіпті салдардың болуын болжайды. Әрекетті саралау кезінде іс-әрекет пен оның салдары арасындағы себептік байланысты анықтауға ерекше назар аудару керек. Ол үшін кінәлі тұлға пайдаланған зиянды компьютерлік бағдарлама жәбірленушілердің шоттарынан ақша құралдарын есептен шығаруға мүмкіндік бергенін анықтау қажет.

Клиенттердің шоттарынан ақша құралын жымқыру субъектісі — жалпы. Алайда, мұндай қылмысты компьютерлік жүйелерді пайдалану және бағдарламалау саласында терең білімі бар адам жасай алатындығын атап өткен жөн. Сонымен қатар, мұндай әрекеттерді жасау механизмінің күрделілігі оларды жалғыз тұлға жүзеге асыру мүмкін емес екенін көрсетеді және мұндай қылмыстар, әдетте, қылмыстық топтардың құрамында жасалады.

Зиянды бағдарламаларды пайдалану арқылы жасалатын ақша құралдарын жымқыру тек тікелей ниетпен ғана мүмкін болады. Кінәлі тұлға зиянды бағдарламаны жәбірленушінің компьютерінің бағдарламалық жасақтамасына енгізетінін түсінеді; мұндай әрекеттердің нәтижесінде жәбірленушінің шоттарындағы ақша құралдарына заңсыз қол жеткізуді қамтамасыз ететін командалардың рұқсатсыз орындалуы және меншік иесіне мүліктік зиян келтіру түріндегі салдардың басталуы сөзсіз болатынын болжайды; осы салдардың басталуын қалайды.

Ұрлықтың бұл түрі міндетті белгі ретінде пайдакүнемдік қызығушылықты, яғни пайда түрінде материалдық пайда алуға немесе шығындардан арылуға деген ұмтылысты білдіреді.

Мынадай негізгі тергеу әрекеттерін жүргізу орынды болып табылады: 1. Ұқсас мәселелер бойынша жәбірленушіден егжей-тегжейлі жауап алу. Атап айтқанда, хаттамада: ақша құралы есептен шығарылған өтініш беруші шотының деректемелерін; өтініш берушінің рұқсат етілмеген транзакцияны анықтағаны туралы ақпаратты (операцияның күні мен уақыты); келтірілген залалдың нақты сомасын; өтініш берушінің шот бойынша жүргізілген

операциялар туралы СМС-ақпарат сервисін қосқаны туралы ақпаратты; шоттан ақша қаражаты есептен шығарылған кезеңде жәбірленушінің ұялы телефонының (смартфонының) орналасқан жерін егжей-тегжейлі жазып алу қажет. Компьютерлік зиянды бағдарламаларды пайдалана отырып, банк шоттарынан ақша құралдарын ұрлауға байланысты қылмыстарды тергеу процесінде жүргізілетін тергеу әрекеттерінің бірі күдіктіден жауап алу болып табылады. Осы жауап алу барысында тергеуші қылмыстық іс үшін маңызы бар мән-жайларды анықтай алады. Сонымен қатар, жауап алу кезінде пайда болған тергеу жағдайы тергеушінің әрекеттерінің мазмұнына үлкен әсер етеді.

Күдіктіден жауап алуды бастамас бұрын, қылмыстық іс материалдарын егжей-тегжейлі зерттеп, талдау қажет. Жасалған қылмыс туралы мәліметтерді қамтитын процестік құжаттар зерделенуге жатады. Бұл, мысалы, куәгерлерден, жәбірленушілерден жауап алу хаттамалары, сот сараптамаларының қорытындылары болуы мүмкін. Сонымен қатар, әртүрлі ұйымдардың сұрауларына жауаптар талданады, мысалы, рұқсат етілмеген ақша есептен шығарылған анықтамалар немесе шоттар бойынша кеңейтілген үзінділер. Жедел іздестіру қызметінің нәтижелерін зерделеу қажет. Сондай-ақ, басқа материалдарды, мысалы, жеке банк қызметкерлерінің қызметін реттейтін лауазымдық нұсқаулықтарды талдаған жөн. Жауап алынған адамды сипаттайтын ақпаратты жинауға және талдауға ерекше назар аудару керек. Бұл осы тергеу әрекетін жүргізу кезінде дұрыс мінез-құлық жолын таңдауға ықпал етеді.

Күдікті туралы мынадай мәліметтер қызығушылық тудырады: а) компьютерлік технологияларды қолдану саласындағы білімі мен іскерлігінің, сондай-ақ жұмыс тәжірибесінің болуы туралы мәліметтер; б) күдіктіні компьютерлік технологияларды қолдану саласындағы кәсіби қоғамдастыққа қосу туралы мәліметтер; в) адамдар тобының қылмысқа қатысу мүмкіндігін көрсететін мәліметтер; г) күдіктінің физиологиялық және әлеуметтік-психологиялық жай-күйін сипаттауға мүмкіндік беретін мәліметтер.

Күдіктінің жеке басы туралы қажетті ақпаратты жедел-іздестіру іс-шараларын жүргізу туралы анықтау органына жазбаша тапсырма жіберу арқылы алуға болады (мысалы, тиісті білім беру бағдарламаларын іске асыратын оқу орнында оқу фактісін анықтау мақсатында; таныстар шеңберін белгілеу және т.б.).

Сонымен қатар, бір уақытта күдіктінің таныстарының арасындағы адамдардан жауап алуға болады (мысалы, күдіктінің компьютерлік технологиялар саласындағы білімі мен дағдыларының, сондай-ақ оларды «желілік» қолдану фактілерінің болуын анықтау үшін). Бұдан басқа, оқу орнына және (немесе) жұмыс орнына (күдіктінің компьютерлік технологиялар және (немесе) осы саладағы жұмыс тәжірибесі саласында қосымша білім алу фактісін анықтау мақсатында) сұрау жіберген орынды.

Күдіктінің бұрын жасаған қылмыстарын тіркейтін мұрағаттық қылмыстық істерді зерделеу тиімді болып табылады (әсіресе компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстарға қатысты болса).

Қазіргі уақытта қылмыскерлер жәбірленушінің банктік шотынан ұрланған ақшаны бастапқыда әртүрлі ұялы байланыс операторлары мен электрондық төлем жүйелеріне аударады («Qіwі», «Webmoney», «Яндекс.Деньги», «Каспий Голд» және басқалары). Болашақта әртүрлі электронды төлем қызметтерінің заманауи мүмкіндіктерін пайдалану арқылы ақша құралдары қолма-қол ақшаға айналады немесе әртүрлі тауарлар мен қызметтерге электронды төлем жасау үшін қолданылады.

Жалпы пайдаланымдағы телекоммуникациялық желілерді пайдалана отырып жасалған ақша құралдарын ұрлау соңғы жылдары неғұрлым көбірек сипат алуда. Қылмыстың бұл түрінің ашылуы төмен деңгейде қалып отыр. Қылмыскерлердің зиянды компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып ұрлаудың жаңа тәсілдерін жасау жөніндегі қызметі жетілдірілуде. Жоғары технологиялар саласындағы қылмыстардың таралуы құқық қорғау органдарының қызметкерлерін қолданыстағы компьютерлік жүйелердің техникалық

мүмкіндіктерін егжей-тегжейлі зерделеу, оларды осы қызмет саласындағы құқық бұзушылықтарға қарсы күресте қолдану және пайдалану қажеттілігіне алып келеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (21.01 2019 жылғы өзгертулер мен толықтыруларымен).
2. Букалерева, Л.А. , Остроушко, А.В. Информация как предмет уголовно-правовой охраны [Текст] / Л.А. Букалерева, Л.А. , А.В. Остроушко – 2007.
3. «Ақпараттандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-V ҚРЗ.
4. «Байланыс туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 5 шілдедегі N 567 Заңы.
5. Чекунов, И.Г. Компьютерная преступность: законодательная и правоприменительная проблемы компьютерного мошенничества [Текст] / И.Г. Чекунов // Российский следователь – 2015.
6. Халиулин, А.И. Неправомерное копирование как последствие преступления в сфере компьютерной информации [Текст] / А.И. Халиулин // Российский следователь. – 2015.
7. Евдокимов, К.Н. Актуальные вопросы уголовно-правовой квалификации преступлений в сфере компьютерной информации [Текст] / К.Н. Евдокимов // Российский следователь. – 2015. – №10 – С. 26.

Автор туралы мәлімет

Байсеитов Болат Темирбекұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы Жоғары білімнен кейінгі білім беру факультетінің Киберқылмысқа қарсы іс-қимыл жөніндегі мамандар даярлау орталығының аға оқытушы-әдіскері полиция подполковнигі

Байсеитов Болат Темирбекович – старший преподаватель-методист Центра по подготовке специалистов по противодействию киберпреступности Факультета послевузовского образования Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, подполковник полиции.

Bayseitov Bolat T. – senior teacher-methodologist of the Center for training specialists in countering cybercrime of the Faculty of postgraduate education of the Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, police lieutenant colonel

А.Г. Шидемов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ОРГАНИЗАЦИИ ДОПРОСА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПО ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ СВОБОДЫ И НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ

В настоящей статье автор обращается к вопросу организации и планирования расследования, а также тактики проведения допроса при расследовании насильственных преступлений в отношении несовершеннолетних.

Консультации могут быть даны и по конкретным уголовным делам, например, психолог может задать направление изучения личности обвиняемого в зависимости от вида совершенного им преступления, подсказать возможные источники информации о человеке, дать рекомендации по установлению с ним психологического контакта.

Хотелось бы отметить, что сложность допроса несовершеннолетнего заключается в том, что допрос как процессуальное действие, направленное на установление обстоятельств и интересующих следствие фактов, включает в себя помимо процессуального, организационного, психологического, тактического и этического аспекты, взаимосвязь которых выражается в использовании следователем приемов с учетом индивидуальных особенностей личности несовершеннолетнего потерпевшего.

Ключевые слова: допрос несовершеннолетнего, переживания несовершеннолетних потерпевших, тактика отдельных следственных действий.

Кәмелетке толмағандардан жауап алуды ұйымдастырудың кейбір ерекшеліктері жыныстық бостандыққа және қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыстар туралы

Бұл мақалада автор тергеуді ұйымдастыру және жоспарлау, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарын тергеудегі жауап алу тактикасы туралы мәселені қозғайды.

Сондай-ақ, нақты қылмыстық істер бойынша кеңестер берілуі мүмкін, мысалы, психолог айыпталушының жеке басын оның жасаған қылмысының түріне қарай зерттеу бағытын белгілей алады, адам туралы ақпараттың ықтимал көздерін ұсына алады және онымен психологиялық байланыс орнатуға ұсыныстар бере алады.

Кәмелетке толмағандардан жауап алудың күрделілігі тергеуге қызығушылық тудыратын мән-жайлар мен фактілерді анықтауға бағытталған процессуалдық іс-әрекет ретінде жауап алу процедуралық, ұйымдастырушылық, психологиялық, тактикалық және этикалық аспектілерден басқа, тергеушінің әдіс-тәсілдерді қолданумен байланысты болатындығын ескерткім келеді. кәмелетке толмаған жәбірленушінің жеке ерекшеліктерін ескере отырып.

Түйінді сөздер: кәмелетке толмағандардан жауап алу, кәмелетке толмаған құрбандардың тәжірибесі, жеке тергеу әрекеттерінің тактикасы.

Some features of the organization of interrogation of minors on crimes against sexual freedom and inviolability

In this article, the author addresses the issue and investigation of the investigation, as well as the tactics of investigating violent crimes against minors.

Consultations can also be given on specific criminal cases, for example, a psychologist can set the direction for studying the personality of the accused, depending on the type of crime he has committed, suggest possible sources of information about a person, and give recommendations on establishing psychological contact with him.

I would like to note that the complexity of interrogating a minor lies in the fact that interrogation as a procedural action aimed at establishing the circumstances and facts of interest to the investigation, includes, in addition to procedural, organizational, psychological, tactical and ethical aspects, the relationship of which is expressed in the use of techniques by the investigator with taking into account the individual characteristics of the personality of the minor victim.

Key words: interrogation of minors, experiences of juvenile victims, tactics of individual investigative actions.

Нередко о совершенном насильственном преступлении сексуального характера против несовершеннолетнего правоохранительным органам становится известно спустя определенное, иногда довольно значительное, время. Это происходит потому, что потерпевшая или потерпевший или его родители (законные представители) под влиянием потрясения, из-за чувства стыда, опасаясь огласки, и по другим мотивам не заявляют о совершенном преступлении. Задержка с сообщением о совершенном преступлении может быть в случаях, когда потерпевшие получили серьезные повреждения и находятся в тяжелом состоянии или когда они являются малолетними.

Тактика раскрытия изнасилования и насильственных действий сексуального характера существенно различается в зависимости от того, стало ли известно органам предварительного следствия о совершенном преступлении сразу же после его совершения или спустя какое-то время. Для правильной организации розыска по горячим следам необходимо, прежде всего, кратко опросить несовершеннолетнего потерпевшего, отложив подробный допрос на более позднее время.

При опросе несовершеннолетнего потерпевшего необходимо выяснить характер его взаимоотношений с виновным, являются ли они членами одной семьи, связаны иными родственными отношениями, является ли он знакомым потерпевшего. После чего целесообразно выяснить сведения о времени и месте совершения преступления, каким образом он сам и виновный оказались в этом месте, что предшествовало совершению преступления [1].

Важным моментом первоначального опроса является получение информации об отличительных особенностях внешности и одежды преступника, других особых приметах, об орудиях преступления, о вещах потерпевшего, которые унес с собой преступник; о путях, которыми виновный покинул место преступления. Указанная информация является минимально достаточной и необходимой для организации розыска преступника по горячим следам. Характер розыскных мероприятий напрямую зависит от ответа несовершеннолетнего потерпевшего на указанные вопросы.

Наряду с опросом как самого потерпевшего, об обстоятельствах совершенного преступления необходимо получить объяснения (осуществить допрос) родителей несовершеннолетнего, или иных его близких родственников, которым стало известно об обстоятельствах совершенного преступления со слов потерпевшего. Потребность в проведении данного процессуального действия вызвана возможной склонностью несовершеннолетнего потерпевшего к сокрытию от следователя и оперативных сотрудников интересующей следствие информации.

Поэтому допрос потерпевших по делам об изнасиловании и о совершении насильственных действий сексуального характера имеет особенное значение, тем более что показания потерпевших в этих случаях являются одним из важнейших доказательств насильственных преступлений сексуального характера, в особенности в случаях, когда другие очевидцы преступления отсутствуют. В связи с этим необходимо учитывать ряд правил, необходимых для сочетания оптимальных условий производства допроса [2].

Во-первых, необходимо решить вопрос о месте допроса несовершеннолетнего. Определяя место допроса несовершеннолетнего потерпевшего, следует исходить из того, что подросток в возрасте 14-16 лет может быть допрошен в кабинете следователя, так как официальная, деловая обстановка в сочетании с разъяснением следователя о необходимости рассказать все, что подростку известно по делу, подчеркивает важность происходящего и настраивает на дачу полных и правдивых показаний. Для допроса малолетних потерпевших следует избирать иное место, более ему привычное («школа» дом, дошкольное воспитательное учреждение). Иногда допрос целесообразно производить на месте, где подросток наблюдал событие (факт, явление), по поводу которого ему предстоит давать показания.

Во-вторых, допрос несовершеннолетнего потерпевшего должен быть произведен как можно быстрее после восприятия им обстоятельств, связанных с событием преступления. Это обусловлено тем, что восприятие несовершеннолетнего, если наблюдаемое им событие (факт, явление) не имеет для него резкого эмоционального значения, поверхностно, и поэтому образы (представления), запечатленные в его памяти, быстро стираются под влиянием новых восприятий. Кроме того, актуальность своевременного допроса состоит в том, что несовершеннолетние (особенно малолетние) довольно легко поддаются преднамеренному и непреднамеренному внушению, в результате чего могут незаметно для себя подменить собственное восприятие высказываниями других лиц, с которыми они общались до допроса. Дата допроса несовершеннолетнего подозреваемого или обвиняемого определяется с учетом сроков, установленных для производства допроса.

Устанавливая время явки несовершеннолетнего свидетеля или потерпевшего на допрос, следователь должен учитывать особенность их психики и планировать свое рабочее время таким образом, чтобы подросток не ожидал в коридоре вызова на допрос. Следует также иметь в виду, что допрос не может длиться непрерывно более 2 часов (ч. 4 ст. 209 УПК РК).

В-третьих, необходимо выяснить: отношение к сверстникам (чувство товарищества, чуткость, безразличие, неприязненные отношения и т.п.), черты характера (упрямство, лживость, конформизм и др.), круг интересов и увлечений, а также иные данные, относящиеся к социально-демографической и нравственно-психологической характеристикам несовершеннолетнего. С этой целью необходимо тщательно изучить материалы уголовного дела с точки зрения извлечения указанных сведений, а также допросить законных представителей несовершеннолетнего, педагогов и других лиц.

В-четвертых, при приглашении для участия в допросе педагога зачастую не в полной мере выясняются вопросы о характере насилия и сопротивления, об обстоятельствах знакомства или встречи, о характере половой близости, последующем поведении насильника и потерпевшей (потерпевшего). Поэтому приглашая педагога, надо заранее убедиться, что его помощь в допросе будет существенной и не окажет отрицательного влияния на получение достоверной информации. Почувствовав обывательское любопытство, угрозу каким-либо его интересам, уловив нравоучительный тон, ребенок замкнется, информация может стать недоступной или искаженной. Поэтому желательно приглашать педагога, имеющего образование психолога.

По делам о половых преступлениях следователь должен принять меры к тому, чтобы в допросе принимал участие педагог того же пола, что и допрашиваемый. Стеснение, которое испытывают несовершеннолетние в ходе такого допроса в присутствии лиц другого пола, может не только отрицательно отразиться на полноте показаний, но и причинить им моральную травму.

В ходе предварительной беседы целесообразно разъяснить участникам допроса их роль в допросе и предусмотренные законом права; выяснить особенности психологии допрашиваемого; выяснить характер взаимоотношений несовершеннолетнего с другими участниками производства по уголовному делу; предупредить участников допроса о недопустимости постановки допрашиваемому наводящих вопросов и высказывания в адрес допрашиваемого нравоучений и критических замечаний по поводу его поведения и содержания показаний, пререканий между собой и других действий, которые могут осложнить обстановку на допросе.

Некоторые особенности имеет и методика допроса. Необходимо стремиться к тому чтобы несовершеннолетний давал показания в форме свободного рассказа. Однако следует иметь в виду, что свободный рассказ несовершеннолетних обычно отрывочен, сбивчив и непоследователен. От следователя в данном случае требуется умение применять тактические приемы, направленные на то, чтобы помочь допрашиваемому. Задавая вопросы, необходимо убедиться в том, что допрашиваемый правильно уяснил его содержание, и в случае необходимости изменить формулировку вопроса или расчленив на несколько более конкретных и

простых вопросов. Особое значение для получения показаний от несовершеннолетнего имеет стадия ответов на вопросы, в которых следователь путем постановки уточняющих, напоминающих и дополняющих вопросов получает интересующую информацию.

Несовершеннолетние, особенно малолетние, как и некоторые психически больные люди, могут фантазировать в эротическом плане, настойчиво повторять вымышленные ими показания, а также воспроизводить то, что им было внушено, например, родителями, то, что они где-то и от кого-то слышали, утверждая, что наблюдали это сами, что это было с ними. Особенно осторожными надо быть при наличии у несовершеннолетних патологии психики и темпа полового созревания в сторону его ускорения. Следует учитывать возможность внушения малолетнему (несовершеннолетнему) его родителями других событий и обстоятельств совершенного преступления, нежели тех, которые действительно имели место; например, имели место развратные действия, но ребенок упорно повторяет измышления своих родителей о якобы имевшем место изнасиловании.

Случается, что пострадавший ребенок явно говорит неправду, скрывает имя известного ему преступника. В большинстве таких случаев преступником является близкий ребенку человек (отец, мать, брат).

Малолетнему дошкольнику и младшему школьнику часто непонятны сексуальные действия преступника, его выражения; могут быть непонятны и вопросы следователя по поводу обстоятельств и сути совершенного преступления.

Вопросы ребенку следует задавать, пользуясь общепринятой медицинской терминологией, но в каждом случае уточняя, понимает ли ребенок о чем идет речь, разъясняя ему непонятное с использованием «детских», понятных ему выражений. Беседа должна идти свободно, естественно, без ханжеской стеснительности, без неуместного веселья, развязанности, излишнего обывательского любопытства. Например, ребенок не понимает значение словосочетания половой член, уместно использовать понятные ему выражения.

Перед письменной фиксацией ответов следователю следует убедиться, что он правильно интерпретирует ответ допрашиваемого несовершеннолетнего, воспроизводя его словесно перед ним во избежание недоразумений, и в той форме, в которой ответ будет зафиксирован.

Большую помощь при допросе может оказать психолог, который в процессе предварительного следствия может принимать участие в качестве консультанта по делу, специалиста, эксперта.

Участие психолога в качестве консультанта носит непроцессуальный характер. Такая форма сотрудничества возможна для получения следователем информации справочного характера. Это могут быть данные о типичных особенностях восприятия, памяти и мышления детей, о характерном влиянии на психические процессы и поведение человека различных психических состояний возникших вследствие алкогольного или наркотического опьянения, стресса, сильного страха, и др. [3].

Консультации могут быть даны и по конкретным уголовным делам, например, психолог может задать направление изучения личности обвиняемого в зависимости от вида совершенного им преступления, подсказать возможные источники информации о человеке, дать рекомендации по установлению с ним психологического контакта.

В заключение хотелось бы отметить, что сложность допроса несовершеннолетнего заключается в том, что допрос как процессуальное действие, направленное на установление обстоятельств и интересующих следствие фактов, включает в себя помимо процессуального, организационного, психологического, тактического и этического аспекты, взаимосвязь которых выражается в использовании следователем приемов с учетом индивидуальных особенностей личности несовершеннолетнего потерпевшего.

Список использованных источников

1. Кузнецова, С.В., Кобцова, Т.С. Тактика допроса несовершеннолетних [Текст]/ С.В. Кузнецова, Т.С. Кобцова – М., 2004. – С. 15-16.
2. Гавердовская, В., Рязанов, И. Допрос несовершеннолетних при расследовании преступлений против половой неприкосновенности [Текст]/ В. Гавердовская, И. Рязанов // Законность. – 2007. – № 9.
3. Васькэ, Е.В., Сафуанов, Ф.С. Психолого-правовая оценка беспомощного состояния несовершеннолетних потерпевших от сексуального насилия [Текст]/ Е.В. Васькэ, Сафуанов Ф.С. // Юридическая психология. – 2009. – № 3.

List of sources used

1. Kuznetsov, S. V., Kobzeva, T. S. Tactics of interrogation of juvenile [Text]/ S. V. Kuznetsova, T. S. Kobzova – M., 2004. – P. 15-16.
2. Goverdovsky, V., Ryazanov, I. the Interrogation of a minor in the investigation of crimes against sexual integrity [Text]/ V. Goverdovsky, I. Ryazanov // Legality. – 2007. No. 9.
3. Vaske, E. V., Safuanov, F. S. Psychological and legal assessment of the helpless state of adult victims of sexual violence [Text]/ E. V. Vaske, Safuanov F. S. // Legal psychology. – 2009. – № 3.

Сведения об авторе

Шидемов Азамат Гарифуллаевич – научный сотрудник Научно-исследовательского центра Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова майор полиции

Шидемов Азамат Гарифуллаевич – Қазақстан Республикасы ІІМ Макан Есболатов атындағы Алматы академиясы Ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері полиция майоры

Shidemov Azamat G. – Researcher Research Center Almaty Academy named after M. Esbulatov Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan police major

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ
КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ**

**ПОДГОТОВКА КАДРОВ
ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

**PERSONNEL TRAINING
INTERNAL AFFAIRS BODIES**

Ж.Р. Дильбарханова¹, А.Р. Нуртазина¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УРОВНЯ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ПОМОЩЬЮ НЕЙРО-ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ

В данной статье приведены основные объекты мышления человека, на которые воздействует НЛП. Авторы уделяют внимание тому, что тяжелые психические нагрузки, являющиеся неотъемлемым атрибутом службы в органах внутренних дел, негативно сказываются на стрессоустойчивости сотрудников. Они полагают, что должности штатных психологов и комнаты психологической релаксации в подразделениях ОВД физически не могут снизить уровень стресса у каждого сотрудника, а начальники подразделений, не имея специального психологического образования, не способны определить критический для сотрудника уровень психической перегрузки. Что, по мнению авторов, напрямую влияет на имеющиеся случаи суицида среди сотрудников органов внутренних дел и роста количества происшествий, когда сотрудники привлекаются к административной ответственности за управление автотранспортным средством в состоянии алкогольного опьянения. По словам авторов, данную негативную тенденцию возможно изменить, внедрив обязательное обучение НЛП сотрудников органов внутренних дел.

Ключевые слова: нейро-лингвистическое программирование, органы внутренних дел, стресс, мысль, тело, опыт, воображение, ощущения, альтернатива, результат, подход, реакция, трансформация, совершенствование.

Нейро-лингвистикалық бағдарламалау арқылы ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби деңгейін жетілдіру

Бұл мақалада НЛБ әсер ететін адамның ойлауының негізгі объектілері келтірілген. Авторлар ішкі істер органдарындағы қызметтің ажырамас атрибуты болып табылатын ауыр психикалық жүктемелер қызметкерлердің күйзеліске төзімділігіне кері әсерін тигізетініне назар аударады. Олар штаттық психологтардың лауазымдары мен ПО бөлімшелеріндегі психологиялық релаксация бөлмелері әрбір қызметкердің стресс деңгейін физикалық түрде төмендеті алмайды, ал бөлімше бастықтары арнайы психологиялық білімі жоқ, қызметкер үшін психикалық шамадан тыс жүктеме деңгейін анықтауға қабілетсіз деп санайды. Авторлардың пікірінше, ішкі істер органдары қызметкерлерінің арасында суицидтің бар болуына және қызметкерлер мас күйінде автокөлік құралын жүргізгені үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылған оқиғалар санының өсуіне тікелей әсер етеді. Авторлардың айтуынша, бұл келеңсіз үрдісті ішкі істер органдары қызметкерлерінің НЛБ-ын міндетті оқытуды енгізу арқылы өзгертуге болады.

Түйін сөздер: нейролингвистикалық бағдарламалау, ішкі істер органдары, стресс, ой, дене, тәжірибе, қиял, сезім, балама, нәтиже, көзқарас, реакция, трансформация, жетілдіру.

Improvement of professional level of employees of bodies of internal affairs by using neuro-linguistic programming

This article presents the main objects of human thinking, which are affected by NLP. The authors pay attention to the fact that severe mental stress, which is an integral attribute of service in the internal Affairs bodies, has a negative impact on the stress resistance of employees. They believe that positions of staff psychologists and rooms of psychological relaxation in divisions of ATS physically can't reduce level of stress at each employee, and heads of divisions, without having special psychological education, aren't capable to define level of mental overload critical for the employee. That, according to the authors, directly affects the existing cases of suicide among employees of internal Affairs and the increase in the number of incidents when employees are brought to administrative responsibility for driving a vehicle while intoxicated. According to the authors, this negative trend can be changed by introducing compulsory NLP training for employees of internal Affairs bodies

Key words: neuro-linguistic programming, internal affairs, stress, thought, body, experience, imagination, sensations, alternative, result, approach, reaction, transformation, improvement.

Методы НЛП применялись многими правоохранительными органами зарубежных стран еще в прошлом веке. Например, британская полиция успешно использовала их при работе по снижению уровня рецидивизма. Поэтому, мы считаем, что следует рассмотреть вопрос о применении НЛП казахстанской полицией.

Воздействие НЛП основывается на работе неврологии, лингвистики и программ.

К *неврологии (нейро)* относится нервная система, при помощи которой происходит переработка информации, поступающей через органы чувств – зрение, слух, ощущение, обоняние, вкус и изобретенный человечеством канал восприятия – язык. Последний специалисты называют аудиально-цифровым каналом.

К *лингвистике* в НЛП относят не только язык, но и невербальные знаки (жесты, мимика и даже такие системы, как музыкальные и художественные произведения, математика и т.д).

Под *программированием* (метафора из области компьютерных технологий) «понимаются процессы закрепления регулярных, систематических паттернов реакций, которые формируются в прочно укоренившиеся привычки» [1]. Также программирование считается синонимом понятия «паттерн», который, для лучшей ясности, мы обозначаем как «манера поведения».

Например, многие ветераны ОВД, чья служба проходила в дежурных частях РОВД, начинают испытывать дискомфорт (раздражение, нервозность) от звонка стационарного телефонного аппарата. Это связано с тем, что на протяжении службы телефонные звонки в дежурную часть часто были связаны со стрессовыми ситуациями (нехватка дежурных машин для того, чтобы направить на вызов и пр.). Таким образом, звук звонка телефона, повторяющийся каждое дежурство по многу раз и сопровождающийся стрессом, запрограммировал ветеранов на ощущение ими отрицательных эмоций. Поэтому, даже после выхода на пенсию, ветераны на протяжении нескольких лет будут негативно реагировать только на сам звук звонка.

Теперь разберем этот пример на составные части:

1. Стресс, испытываемый сотрудником дежурной части РОВД, во время коммуникации по стационарному телефону – это нейро или неврологическая реакция, обозначаемая литерой «Н».
2. Звонок стационарного телефона – это невербальный знак лингвистики, обозначаемый литерой «Л».
3. Повторяющийся каждое дежурство стресс во время разговоров по телефону – это программирование, обозначаемое литерой «П».

Таким образом, в данном примере налицо все три компонента НЛП:

стресс + звонок + повторение = негативные эмоции (раздражение) от звука звонка

Объекты трансформации в НЛП носят название *пресуппозиций*, которые А. Бакиров объясняет как предварительное положение, предпосылка. Другими словами это предположение человека о каком-либо предмете или явлении, основанное на его опыте. Например, увидев из окна сгущающиеся тучи и сильный ветер, срывающий с деревьев листья, человек предположит, что скоро пойдет дождь. Это его пресуппозиция. При этом А. Бакиров уточняет, что «пресуппозиции – это не истина, но полезные допущения. С ними играют, на них опираются – и они начинают работать на наш успех» [1].

НЛП воздействует на следующие объекты, которым даны собственные наименования:

Карта и территория. Любимой фразой любого практика НЛП является тезис: «Карта – это не территория».

Данный постулат был озвучен предтечей НЛП – Альфредом Кожибски, который в 30-40 годах XX столетия проводил многочисленные семинары в США и был автором труда

«Наука и здравый смысл. Введение в неаристотелевские системы и общую семантику», «где провел принципиальное различие «между картой и территорией»» [2].

Благодаря нему в НЛП под *картой* стали понимать: что и как человек осознает об окружающем его мире, а под *территорией* – реальный окружающий мир, отличный от мысленной карты (представлений) человека.

Например, человек оказавшись в незнакомой ему местности ночью, когда практически ничего не видно, может испугаться очертаний большого объекта, который покажется ему, предположим, медведем. Он бежит в укрытие, а наутро, когда этот человек вновь придет на то место, увидит, что это вовсе не медведь, стоящий на задних лапах, а памятник какой-то исторической личности. Таким образом, ложное представление о медведе является мысленной картой человека, а памятник исторической личности – территорией.

Или приведем другой пример из классической литературы. Отелло думает, что Дездемона ему изменяет и ревнует ее – это карта Отелло. На самом деле Дездемона ему верна – это территория.

«Наши мысленные карты, в которых мы отражаем окружающий нас мир, вовсе не совпадают с самим этим миром. Наши действия определяются именно этими картами, а не миром непосредственно. Гораздо легче поправить и усовершенствовать наши карты, а в особенности чувства и интерпретации, нежели изменить сам мир» [3].

Структура субъективного опыта. В НЛП считается, что все мысли и воспоминания имеют структуру. Умея воздействовать на структуру мыслей и воспоминаний, можно изменять субъективный опыт человека.

Большинство людей испытывают постоянные неудачи из-за негативного опыта в прошлом. Если изменить структуру негативного опыта, то станет возможным неприятные воспоминания превратить в нейтральные и тем самым прекратить поток неудач.

Также можно внести изменения в структуру положительного опыта, сделав его активным.

Например, человек, управляя автомобилем, попал в аварию, виновником которой сам и является. После ремонта машины он садится за руль, но находясь в напряжении, чтобы не совершить новую ошибку, все равно снова попадает в аварию. После вторичной аварии человек боится садиться за руль вовсе. И какие бы доводы сам для себя не приводил, ничего не может с собой поделать. Зная как изменить структуру первого негативного воспоминания (лишив его эмоциональной окраски и сделав воспоминание нейтральным), можно было бы избежать второй аварии и избавиться от страха вождения.

Способность одних людей повторять положительный опыт других. В настоящее время популярны видеоролики с названиями «Привычки миллиардеров», «Делайте то, что не делают 98% людей» и т.п. Смысл данного тезиса заключается в том, что если узнать мысленную карту преуспевающего человека и при этом научиться пользоваться его картой, то возможно овладеть любым навыком.

Мысли и тело. В школе на уроках физики часто проводятся опыты с сообщающимися сосудами, уровень жидкости в которых всегда одинаков. Мысли и тело также связаны между собой, как и сообщающиеся сосуды. Например, если человек испуган и все мысли у него об объекте страха, то мышцы тела у такого человека напряжены, а дыхание поверхностное. И наоборот, допустим человек после плавания в море, загорает на красивом пляже, солнце не обжигает его кожу, а приятно греет, морской бриз нежно обдувает, из-за чего тело расслабленное, дыхание ровное и мысли у такого человека наполнены приятными вещами.

Любой человек способен добиться больших успехов в НЛП. Поскольку все люди обладают способностью мысленного воображения, могут слышать внутренний голос, вспоминать пережитые ощущения, то абсолютно каждый может «построить любую необходимую нам

мысль, ощущение или привычку, а затем использовать их в то время и в том месте, где и когда мы больше всего в них нуждаемся» [3].

Более интересную оценку этому факту дает А. Бакиров:

«До любого прошлого переживания можно «добраться» – вызвать его, как бы пережить и перекодировать – заново (например, сделать негативный опыт чисто информационным: это такое нейролингвистическое перепрограммирование)» [2].

Человек постоянно транслирует сообщения. Выше приводилось определение лингвистики, в котором было указано, что к ней относятся и невербальные сигналы. Невысказанные вслух мысли являются сообщениями самим себе. Таким образом, помимо слов, человек транслирует в окружающий мир сообщения в виде: взглядов, жестов, ухмылок, нахмуренных бровей, перекошенным от злости или расплывшимся от улыбки лицом, вскинутыми руками, топанием ног, вздохами разочарования и т.д.

Особенно красноречивы глаза, поэтому в НЛП движению глаз уделяется большое внимание. Опытные практики НЛП легко считывают настроение людей по невербальным сигналам и иногда точно определяют, о чем человек думает.

О мысленной карте собеседника можно узнать по ответам, которые он дает, или по задаваемым им вопросам. Приведем реальный пример. Одна женщина спрашивала у дежурных курсантов Алматинской академии МВД, кем они станут после окончания вуза. Они ответили – «оперáми». Женщина переспросила «Это – ГАИ или следователи?». Из ее вопроса-уточнения видно, что карта женщины об ОВД охватывала только дорожно-патрульную полицию и следственные подразделения.

В большинстве действий и событий можно обнаружить положительные стороны. Не стоит относиться с резким осуждением своих либо чьих-то поступков.

Во-первых, потому, что, возможно, в основе их были благие намерения. Например, мать шлепает своего ребенка за то, что он подбирает с асфальта упавшую еду и кладет себе в рот. Данные меры физического убеждения не всегда оправданы, поскольку ребенку можно было просто объяснить вред такого поступка, однако она действует из лучших побуждений и, возможно, она думает, что именно так ее ребенок быстрее поймет.

Во-вторых, многие отрицательные события и даже катастрофы влекут положительные перемены. Например, после 1994 года представители AirbusIndustry стали обучать пилотов самолетов Airbus действиям в случаях несигнализируемого отключения автопилота, а российские авиакомпании повысили требования к дисциплине пилотов. Поводом для этого стала трагедия, произошедшая 23 марта того же года под Междуречинском, когда командир экипажа рейса SU593 Москва-Гонконг Ярослав Кудринский посадил за штурвал своего пятнадцатилетнего сына. Кудринский не посчитал такое поведение опасным, так как работал автопилот, и не придавал никакого значения тому, что сын может его отключить, в результате чего погиб сам и стал виновником гибели всего экипажа и пассажиров (всего на борту находилось 75 человек, из них: 63 пассажира, в т. ч. 23 иностранца и 12 человек экипажа). По результатам комиссии, расследовавшей дело, действия командира Я. Кудринского признаны «полной беспечностью и следствием низкой дисциплины» [4].

Природа человека состоит в том, что при наличии альтернативы он всегда выбирает лучшее. Какими бы глупыми не казались поступки человека, когда он их совершает, индивид уверен, что делает все правильно. Даже если это такие деструктивные деяния, как преступления.

Например, чиновник берет взятку, в его понимании он не делает ничего дурного, поскольку «все берут».

Или возьмем пример из знаменитого романа Марио Пьюзо «Сицилиец», когда профессор Натторе был не согласен поставить необходимые оценки племяннику главаря мафии – дона Кроче:

«– Ваш племянник ничего не понимает в анатомии. Он препарирует труп, словно разделяет овцу для жарки на вертеле. Он пропускает почти все занятия, не готовит курсовые работы, входит в операционную, словно идет танцевать. Согласен, что он мил, вряд ли можно найти более приятного парня. Но, в конце-то концов, мы же говорим о человеке, который в один прекрасный день должен будет острым ножом коснуться живой человеческой плоти.

... все, кто был в комнате, заметили последний взгляд дона Кроче, брошенный на доктора Натторе перед уходом. Внимательный, изучающий взгляд. Дон словно запоминал лицо доктора, чтобы не забывать черты человека, который пытался противостоять его воле...

– Вам, дорогой коллега, придется уйти из университета и заниматься своим делом в Риме... Вы сказали «нет» дону Кроче Мало. Сицилия недостаточно велика для вас обоих... вы теперь человек меченый» [5].

Из данного примера видно, что доктор Натторе осознавал свою полную ответственность за студентов, обучающихся в медицинском университете, а также за жизни и здоровье их будущих пациентов. Поэтому так сильно противился дальнейшему обучению протеже мафии. То есть, из существующей альтернативы: допустить плохого хирурга к операциям в будущем или сделать все возможное, чтобы отчислить плохого студента, доктор выбрал последнее. Однако не учел тот фактор, что конфронтация с мафией может прервать его собственную жизнь.

Нужный результат достигим при выборе правильного подхода. Этот постулат легко объяснить на следующем примере. Допустим, кто-то хочет научиться говорить на английском языке, идет к репетитору, а тот часами рассказывает ученику о важности знания английского языка в современном мире, своем многолетнем педагогическом стаже и, в лучшем случае, о количестве букв в английском алфавите.

Вместо того, чтобы распрощаться с таким репетитором и найти другого, бедняга ходит к нему полгода, свято веря в свою бездарность. Такой подход не приносит нужного результата, поэтому нуждается в замене.

«... ответную реакцию вызывают не наши намерения, а наши действия, и значит, чтобы получить другую реакцию, нужно просто изменять свои действия. Если то, что вы делаете, не работает, сделайте что-нибудь другое. Вы же хотите реализовать свое намерение: Достигнуть своей цели?» [6].

Иногда не тот подход в решении проблемы можно не менять целиком, а усовершенствовать, просто поменяв комбинацию действий.

Такие тренеры НЛП, как С. Андреас, Ч. Фолкнер, указывают, что благодаря нейролингвистическому программированию возникают «Изменения – ... трансформация страхов и опасений в уверенность, переход от отчаяния и безысходности к страстному желанию и заинтересованности, от беспокойства по поводу своего прошлого к целенаправленным действиям, устремленным в будущее, ... как результат применения тех или иных конкретных приемов, которым можно научиться. Мы обучали этим приемам юристов, консультантов, тренеров, менеджеров, инженеров, спортсменов, предпринимателей, руководителей и родителей – всех тех людей, которые были заинтересованы в эффективном изменении личной и профессиональной жизни» [3].

Казалось бы, эти чисто психотерапевтические понятия и методы не имеют к службе в органах внутренних дел никакого отношения. Однако, их применение носит очень важное значение. Так, например, М. Холл в книге «77 лучших техник НЛП» упоминает о том, что

британская полиция применяла эти методы в целях разрешения конфликтов между правонарушителями и потерпевшими, благодаря чему уровень рецидивизма снизился [1].

Помимо этого, М. Холл отмечает, что «НЛП сосредоточено на моделировании человеческого совершенства. С какой целью? Чтобы, управляя собственным мозгом, повысить качество жизни. В НЛП мы моделируем совершенство, распознавая, идентифицируя, вычлняя и проектируя различные паттерны или «программы», на которых основана природа сознания-тела (нейро-лингвистическая природа) нашего опыта» [1]. Следовательно, можно помочь сотрудникам не только в их работе, но и представляется возможность самосовершенствоваться.

Кроме того, нельзя забывать о том, что внедренные должности штатных психологов и комнаты психологической релаксации в подразделениях ОВД физически не могут снизить уровень стресса у каждого сотрудника, тем более, что не каждый сотрудник обращается к ним за помощью. А начальники подразделений, не имея специального психологического образования, не способны определить критический для сотрудника уровень психической перегрузки. По этой причине, на наш взгляд, имеются случаи суицида среди сотрудников органов внутренних дел.

Старинный метод борьбы со стрессом с помощью алкоголя только усугубляет положение. Так сотрудники ОВД часто привлекаются к административной ответственности за управление автотранспортным средством в алкогольном опьянении.

Подобные факты негативно сказываются на оценке и доверии общества к деятельности полиции. Поэтому выход из данной ситуации мы видим в обязательном обучении сотрудников органов внутренних дел и, в особенности, руководящего звена нейро-лингвистическому программированию.

Список использованных источников

1. Бакиров, А. НЛП роли, которые играют люди [Текст] / А. Бакиров: . – СПб.: Питер, 2002. – 160 с. – С. 45, 10, 15, 44.
2. Холл, М. 77 лучших техник НЛП [Текст] / М. Холл: . – СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. – 438 с. – С. 23, 10.
3. Андреас, С., Фолкнер Ч. и др. НЛП. Новые технологии успеха /Пер. с англ. С. Г. Чернецова. – М.: Эксмо, 2009. – 400 с. – С. 21, 22, 10.
4. Федоров, Е. «Держи штурвал, держи!»: 25 лет назад под Междуреченском разбился Airbus A310 с ребенком в кресле пилота //ТАУГА. INFO. – 2019. – 22 марта. – (<https://tayga.info/145620>).
5. Пьюзо, М. Сицилиец: роман / М. Пьюзо. – Алматы: Фабрика книги, 1993. – 304 с. – С. 35-36.
6. Бакиров, А. Как управлять собой и другими помощью НЛП/ ozon. ru (<https://www.ozon.ru/context/detali/id/19042497/>).

List of sources used

1. Bakirov, A. NLP roles played by people [Text] / A. Bakirov: . – SPb.: Peter, 2002. – 160 p. – p. 45, 10, 15, 44.
2. Hall, M. 77 best NLP techniques [Text] / M. Hall: . – SPb.: Praym-2008. – 438 S. – S. 23, 10.
3. Andreas, S., Faulkner H, etc. NLP. New technologies of success /Trans. from English by S. Chernetsov. – M.: Eksmo, 2009. – 400 S. – S. 21, 22, 10.
4. Fedorov, E. "Держи штурвал, держи!": 25 years ago under Mezhdurechensk crashed Airbus A310 with a child in the pilot's seat //TAYGA. INFO. – 2019. – 22 March. – (<https://tayga.info/145620>).
5. Puzo, M. Sicilian: a novel/ M. Puzo. – Almaty: book Factory, 1993. – 304 p. – P. 35-36.
6. Bakirov, A. How to manage yourself and others using NLP/ ozon. ru (<https://www.ozon.ru/context/detali/id/19042497/>).

Сведения об авторах

Дильбарханова Жанат Рахимжановна – заместитель начальника Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, доктор юридических наук, профессор, полковник полиции;

Дильбарханова Жанат Рахимжанқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы бастығының орынбасары, заң ғылымдарының докторы, профессор, полиция полковнигі;

Dilbarkhanova Zhanat – Deputy head of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, doctor of law, Professor, policeColonel;

Нуртазина Армана Рахматуллаевна – заместитель начальника отдела организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова подполковник полиции.

Нуртазина Армана Рахматуллаевна – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі бастығының орынбасары полиция подполковнигі

Nurtazina Armana – Deputy head of the Department of research and editorial and publishing work of the Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named. M. Esbulatov police Lieutenant Colonel

ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК

В ПОМОЩЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ

TO HELP THE TEACHER

С.Г. Жексенбекова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ МАҚАН ЕСБОЛАТОВ АТЫНДАҒЫ АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ҚАШЫҚТЫҚТАН БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ

Бұл мақала қашықтықтан оқыту технологияларының заманауи жүйелерін іске асырудың, білім беру Интернет-ресурстарын оқу процесіне интеграциялаудың, атап айтқанда, Moodle қашықтықтан оқыту жүйесінің (ҚОЖ) өзекті мәселелеріне арналған.

ҚОЖ Moodle (ағылш. Modular object oriented dynamic learning environment)-күндізгі оқытудың дәстүрлі құндылықтарын ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен (АКТ) үйлестіре отырып, курсанттар мен оқытушылар үшін бірыңғай оқу ақпараттық кеңістігін құруға мүмкіндік береді. MOODLE-заманауи, прогрессивті, үнемі дамып келе жатқан орта. Ол білім алушының дербестігіне сүйене отырып, курстарға арналған құрамдас модульдердің бай жиынтығына ие. Оқу процесінде Moodle жүйесін қолдану курсанттарды оқытуды күшейтіп қана қоймай, олардың әрі қарай өзін-өзі тәрбиелеудің берік негізін қалайды.

Осылайша, оқу процесін ұйымдастыруда дәстүрлі және заманауи қашықтықтан оқыту технологияларын біріктіру бүкіл оқу процесінің сапасын тұтастай алғанда тиімдірек етуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: қашықтықтан оқыту технологиялары, қашықтықтан оқыту жүйесі, Интернет-ресурстар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, Moodle (модульдік объектіге бағытталған динамикалық оқыту ортасы).

Опыт применения дистанционных образовательных технологий Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова

Данная статья посвящена актуальным вопросам реализации современных систем дистанционных технологий, интегрирования в учебный процесс образовательных Интернет-ресурсов, в частности система дистанционного обучения(СДО)Moodle.

СДО Moodle (англ. ModularObjectOrientedDynamicLearningEnvironment), которая позволяет создать единое учебное информационное пространство для курсантов и преподавателей, сочетая в себе традиционные ценности очного обучения с информационно-коммуникационными технологиями (ИКТ). СДО Moodle является современной, прогрессивной, постоянно развивающейся средой. Она имеет богатый набор модулей — составляющих для курсов опорой на самостоятельность обучающегося. Использование системы Moodle в учебном процессе позволяет не только интенсифицировать обучение курсантов, но и закладывает прочную основу их дальнейшего постоянного самообразования.

Таким образом, интеграция традиционных и современных дистанционных технологий в организации учебного процесса позволяет сделать более эффективным качество всего учебного процесса в целом.

Ключевые слова: дистанционные технологии обучения, система дистанционного обучения, Интернет-ресурсы, информационно-коммуникационные технологии, Moodle(Модульная объектноориентированная динамическая обучающая среда).

Experience in using distance learning technologies of the named after MakanEsubulatov Almaty Academy of the Ministry interiorof the Republic Kazakhstan

This article is devoted to topical issues of implementation of modern systems of distance technologies, integration of educational Internet resources into the educational process, in particular, the Moodle system of distance learning.

SDO Moodle (English: Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment), which allows you to create a single educational information space for cadets and teachers, combining the traditional values of full-time training with information and communication technologies (ICT). SDO Moodle is a modern, progressive, constantly evolving environment. It has a rich set of modules-components for courses based on the student's independence. The use of the Moodle system in the educational process allows not only to intensify the training of cadets, but also lays a solid Foundation for their further continuous self-education.

Thus, the integration of traditional and modern remote technologies in the organization of the educational process makes it possible to make the quality of the entire educational process more effective.

Keywords: distance learning technologies, distance learning system, Internet resources, information and communication technologies, Moodle (Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment).

Қалыптасқан күрделі санитарлық-эпидемиологиялық жағдайларда білім алушылардың дербестігіне сүйене отырып, оқытудың заманауи әдістерін іске асыру және қашықтықтан білім берудің қазіргі заманғы форматын пайдалану қажеттілігі туындады. Коронавирустық инфекцияның пандемиясы (COVID-19) бүкіл әлемдегі білім беру саласына айтарлықтай әсер етті. Бүгінгі таңда білім беру мекемелері, мектеп оқушылары, студенттер мен мұғалімдер қысқа және жылдам мерзімде қашықтықтан оқытуға көшуге мәжбүр болды.

Бұған тек Қазақстан ғана дайын емес болып қоймай, басқада барлық мемлекеттер үлкен қиындықтарға тап болды.

Коронавирустың алдын алу және таралу мақсатында қашықтықтан оқытуға көшу курсанттар мен оқытушылардың өзара байланысынедәуір қысқартуды көздейді. Елімізде қалыптасқан жағдайға байланысты ағымдағы жылдың наурыз айының ортасында Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының жеке және ауыспалы құрамы тұрғылықты жеріне жіберілді.

Оқу орнының онлайн курстарын орналастыру үшін платформаны таңдау туралы шешім, әдетте, әкімшілік және педагогикалық тұрғыдан маңызды барлық факторларды ескере отырып қабылданады. Қашықтан оқыту үшін ведомстволық оқу орнының басшылары бүкіл әлемге танымал Moodle білім беру ортасын қолдануға шешім қабылдады, ал оқытушылар ZOOM бейнеконференция қызметін пайдалану арқылы дәрістер оқып, семинарлар өткізеді.

Оқытудың жаңа форматына көшу үшін білім алушы тренингтер жедел түрде өткізілді және қысқа мерзімде академияның оқытушылары мен курсанттарына не істеу керектігі туралы қадамдық алгоритм әзірленді.

Құрылымдалған кесте құрылып, онда оқу сабақтары: дәрістер мен семинарлар on-line режимінде (Zoom), және тәжірибелік сабақтар мен курсанттардың өзіндік жұмыстары off-line режимінде (Moodle) жүргізу жоспарланған.

Қашықтықтан оқыту жүйесі (ҚОЖ) Moodle (ағылш. Modular Object Oriented dynamic Learning Environment – модульдік объектіге бағытталған динамикалық оқыту ортасы) – күндізгі оқытудың дәстүрлі құндылықтарын ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен (АКТ) үйлестіре отырып, курсанттар мен оқытушылар үшін бірыңғай оқу ақпараттық кеңістігін құруға мүмкіндік береді. MOODLE-заманауи, прогрессивті, үнемі дамып келе жатқан орта. Оның курстарға арналған құрамдас модульдердің бай жиынтығы бар: Чат, сауалнама, Форум, Глоссарий, жұмыс дәптері, Деректер Базасы, тапсырма, Тест, Wiki, Семинар, қызмет элементтері бар дәріс [1].

Әрбір оқытушы пәнге сәйкес оқу материалын құрылымдады және оны оқу мен бақылауға ыңғайлы кез-келген түрде ұсынды. Жүйе кестеге сәйкес пәндерді оқуға және меңгеруге және өзі үшін бос уақытты өткізуге мүмкіндік береді, курсанттарға әдістемелік қамтамасыз етудің толық курсына қамтитын оқу материалдарына тәулік бойы қол жеткізуге мүмкіндік берді: дәрістер курсы, практикалық, бақылау, тест тапсырмалары, ЖӨӨ-ге жеке тапсырмалар.

Moodle жүйесінде әзірленген курстар модульдік құрылымға ие және мыналарды қамтиды:

1) оқу жұмыс бағдарламасы (Syllabus) – курсанттарға осы курс туралы: модульдердің тақырыбы, Оқу қызметінің түрлері, есептілік нысандары мен мерзімдері туралы толық түсінік алуға мүмкіндік береді;

2) форум – оқытушының курсанттармен қашықтықтан сөйлесуі және қашықтықтан консультациялар өткізуге арналған;

3) глоссарий – курс бойынша анықтамалық материалдан тұрады;

4) оқу модульдері-оқытушының жұмыс бағдарламасына сәйкес құрылымдалған оқу ақпаратынан тұрады;

5) қорытынды тест – пәнді оқу аяқталғаннан кейін қорытынды бақылауға арналған;

6) қосымша ақпараттық ресурстарға сілтемелер. Әрбір Оқу модулі жеке тақырыпқа арналады және мынадай ресурстарды қамтиды: күндізгі дәрістердің мазмұнын қайталайтын дәрістер (материалды ұсыну режимі), сонымен қатар өз бетінше оқу үшін қосымша ақпаратты қамтитын дәрістер (презентациялар және бейнематериалдар); модуль тақырыбы бойынша тапсырмаларды қамтитын және теориялық материалды бекітуге арналған практикалық жұмыстар (оқыту режимі); оқу жетістіктерін диагностикалауға арналған тест тапсырмалары (бақылау режимі).

Курстың бұл құрылымы мұғалімге оны курсанттардың өзіндік жұмысы үшін ғана емес, сонымен қатар аудиториялық сабақтар кезінде де қолдануға мүмкіндік берді. Электрондық курстардың оқу материалы анимацияланған, мультимедиямен жабдықталған, бұл материалды көрнекі және тартымды етуге мүмкіндік берді. Қосымша ақпарат алу мүмкіндігін атап өткен жөн. Бұл мақсат-маңызды терминдерді түсіндіретін сілтемелер, сонымен қатар лекция мәтінінен немесе курстың бастапқы бетінен гипершилтеме арқылы кіруге болатын глоссарий. Дәріс материалды жалпылауға және одан бастысы бөлуге мүмкіндік беретін қорытындылармен аяқталады. MOODLE қож-дағы барлық оқу материалдарын басып шығаруға және пайдалануға болады, мысалы, аудиториялық сабақтарда үлестірме ретінде. MOODLE қож қолдану практикалық жұмыс уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Оларға дайындық кезінде курсанттар алдын-ала тапсырмалар алады, жаттығу сынақтарынан өтеді және оларды орындау кезеңдерін зерттейді. Аудиториялық сабақтарда оқытушы тек курсанттарға өздері шеше алмайтын мәселелер бойынша кеңес береді және орындалған жұмыстарды қабылдайды. Тапсырмаларды орындау барысында курсанттар форумдарда, чаттарда бір-бірімен сөйлесе алады және жеке хабарламалармен немесе кірістірілген файлдармен алмасады. Курсанттар орындалған жұмыстарды мұғалімге кез-келген форматтағы файлдармен тексеруге жібереді. Мұғалім жұмысты бағалайды немесе түсініктемелердегі кемшіліктерді көрсетіп, мерзімін белгілеп, оны түзетуге қайтарады. Тікелей аудиториялық сабақтарда курсанттар тест тапсырады. Бұл курсанттардың аралық бақылауға дайындығын арттыруға және оқытушыны курстың қай бөлімдерін курсанттардың игеруі қиын екендігі туралы ақпаратпен уақтылы қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Курстың қорытынды бағасы оқытушы есептеуге қосуды қажет деп санайтын әрбір ұсынылған модуль үшін барлық жұмыстарды орындау нәтижелері бойынша қосылады. Осылайша, курсанттар қашықтықтан оқыту курсына қол жеткізе отырып, материалдың теориялық бөлігін терең зерттеуге, тапсырмаларды орындауға, сондай-ақ тестілеуден өтуге мүмкіндік алады. Курс аясында курсант өткізіп алған оқу материалын немесе қанағаттанарлықсыз бағалау нәтижелерін өтеу мүмкіндігі бар. Әзірленген тақырыптық тест жүйесі білім алушыға зерттелген материалды оған қол жетімді кез келген қиындық деңгейінде өз бетінше өңдеуге, ал мұғалімге материалды игеру деңгейін бақылауға мүмкіндік береді. Курсанттардың оқу қызметіне мониторинг жүргізу статистикасы жинақталады, жинақталады және жүйеленеді. Атап айтқанда, Moodle әрбір курсанттың портфолиосын жасайды және сақтайды: ол тапсырған барлық жұмыстар, оқытушының бағалары мен түсініктемелері, форумдағы хабарламалар, курсанттардың сабаққа қатысуы мен белсенділігін бақылау, олардың желідегі оқу жұмысының уақыты. Мұндай ақпарат мұғалімге әр курсант үшін оңтайлы білім беру траекторияларын жүзеге асыруға, олардың оқу іс-әрекеті мен үлгеріміне уақтылы әсер етуге, оқу проблемаларын түзетуге, ең бастысы-курсанттарда жүйелі өзіндік жұмыс туралы түсінік пен қажеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Оқу процесінде Moodle жүйесін қолдану курсанттарды оқытуды күшейтіп қана қоймай, олардың әрі қарай өзін-өзі тәрбиелеудің берік негізін қалайды. Осылайша, оқу процесін

ұйымдастыруда дәстүрлі және заманауи қашықтықтан оқыту технологияларын біріктіру бүкіл оқу процесінің сапасын неғұрлым тиімді етуге мүмкіндік береді [2].

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, электронды нұсқамен толықтыруға немесе онлайн оқыту режиміне толығымен аударуға болмайтын теориялық немесе практикалық курс жоқ деп айтуға болады [2]. Бірақ Қазақстан Республикасы ІІМ ведомстволық оқу орындарының ерекшелігін ескере отырып, қашықтықтан білім беруге толық көшу қабылданбайды, өйткені грифпен шектелген пәндер бар. Тек қосымша жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға болады, мысалы, магистратура, докторантура, сондай-ақ біліктілікті арттыру курстарын қашықтықтан оқытылады.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы «6В12301 – құқық қорғау қызметі» білім беру бағдарламасы бойынша Ұлттық қауіпсіздік және әскери іс бакалаврларын қашықтықтан оқытудың қысқартылған мерзімімен дайындайды. Онда қашықтықтан оқытудың заманауи жүйелері табысты қолданылады, олардың әлеуеті кез келген форматта оқу материалдарын пайдаланудың (аудио, бейнедәрістер және т.б.) және білім беру Интернет-ресурстарын оқу процесіне ықпалдастырудың кең спектрін береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), атап айтқанда MOODLE қож осы шарттарды іске асыруға көмектесе алады. АКТ қолдану оқу процесінің қарқындылығы мен сапасын арттыруға ықпал ететін факторлардың бірі болып табылады. Жалпы, ведомстволық оқу орнында қашықтықтан оқыту бойынша жоғары білім беруді ұйымдастыру бойынша проблемалар жоқ деп ойлаймын.

Список использованных источников

1. Кравченко, Г.В., Волженина, Н.В. Работа в системе Moodle: руководство пользователя [Текст]: учебное пособие /Г.В. Кравченко, Н.В. Волженина. – Барнаул, 2012.
2. Кравченко, Г.В. Использование дистанционной среды Moodle в образовательном процессе студентов дневной формы обучения [Текст] // Известия Алтайского государственного университета. – Барнаул, 2013.

List of sources used

1. Kravchenko, G.V., Volzhenina, N.V. Work in the Moodle system: user's guide: tutorial. - Barnaul, 2012.
2. Kravchenko, G.V. Using the Moodle remote environment in the educational process of full-time students // Proceedings of the Altai state University. – Barnaul, 2013.

Автор туралы мәлімет

Жексенбекова Самал Галымжанқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы кәсіби даярлық факультеті ІІО ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету кафедрасының доценті полиция майоры

Жексенбекова Самал Галымжановна – доцент кафедры информационно-технического обеспечения ОВД факультета профессиональной подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова майор полиции

Zheksenbekova Samal G. – associate professor of information technology services BIAof training faculty of named after M. EsbulatovAlmaty Academy of the Ministry interior of the Republic Kazakhstan police major

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ
ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ**

**ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

**EXPERIENCE IN LAW
ENFORCEMENT ACTIVITIES
IN FOREIGN COUNTRIES**

В.В. Хорольский¹, А.И. Митин¹

¹Ростовский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации,
Российская Федерация, г. Ростов на Дону

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ТАКТИКО-СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ МВД РОССИИ

В статье авторами рассмотрены некоторые педагогические особенности дисциплины тактико-специальной подготовки, возникающие при реализации образовательного процесса в образовательных организациях МВД России для иностранных обучающихся, и выработанные общие методы и критерии решения поднятой проблемы.

Авторы говорят, что, в основном, педагогическое воздействие на иностранных обучающихся реализуется в учебной аудитории, а совсем небольшой процент – во вне учебное время. В чем, по мнению авторов заключается проблема. По мнению авторов, из возможных вариантов решения этой проблемы авторы предлагают активную деятельность вне аудитории. В условиях неформальной обстановки процесс «общения – обучения» может быть более разнообразным и открытым, так как нет чувства официальности и педагогического давления со стороны преподавателя. Авторы уверены, что если внеучебное общение будет носить системный характер, следовательно быстрее и продуктивнее можно будет достичь взаимопонимания между преподавателем и иностранными обучающимися.

Ключевые слова: специфика, особенности, специальные дисциплины, иностранные обучающиеся, специальная подготовка.

Ресей ІІМ білім беру ұйымдарында оқу процесін жүзеге асыруда тактикалық және арнайы дайындықты оқытудың кейбір ерекшеліктері

Мақалада авторлар шетелдік студенттер үшін Ресей ІІМ білім беру ұйымдарында оқу процесін жүзеге асыру кезінде туындайтын тактикалық және арнайы дайындық пәндерінің кейбір педагогикалық ерекшеліктерін және ішкі мәселені шешудің жалпы әдістері мен критерийлерін қарастырды.

Авторлар, негізінен, шетелдік білім алушыларға педагогикалық ықпал оқу аудиториясында, ал өте аз пайызы – сабақтан тыс уақытта жүзеге асырылатынын айтады. Авторлардың пікірінше, мәселе неде. Авторлардың пікірінше, бұл мәселені шешудің мүмкін нұсқаларының ішінен авторлар аудиториядан тыс белсенді әрекеттерді ұсынады. Бейресми жағдайда «қарым-қатынас-оқыту» процесі әртүрлі және ашық болуы мүмкін, өйткені оқытушының формальдылық пен педагогикалық қысым сезімі жоқ. Авторлар егер оқудан тыс қарым-қатынас жүйелі болса, оқытушы мен шетелдік студенттер арасындағы өзара түсіністікке тезірек және нәтижелі қол жеткізуге болатынына сенімді.

Түйінді сөздер: ерекшелік, ерекшеліктер, арнайы пәндер, шетелдік студенттер, арнайы дайындық.

Specifics of teaching special disciplines for foreign students in educational institutions of the ministry of internal affairs of the Russian Federation

In the article, the authors consider some pedagogical features of the discipline of tactical and special training that arise during the implementation of the educational process in the educational organizations of the Ministry of internal Affairs of Russia for foreign students, and developed General methods and criteria for solving this problem.

The authors say that most of the pedagogical impact on foreign students is realized in the classroom, and a very small percentage-outside of school hours. What, according to the authors, is the problem? According to the authors, the authors suggest active activities outside the audience as possible solutions to this problem. In an informal environment, the process of "communication-learning" can be more diverse and open, since there is no sense of formality and pedagogical pressure from the teacher. The authors are sure that if extracurricular communication is systematic, then it will be possible to reach mutual understanding between the teacher and foreign students faster and more productively.

Keywords: specifics, peculiarities, special disciplines, foreign students, special training.

Актуальность предлагаемой темы обусловлена наличием при обучении иностранных слушателей в образовательных организациях МВД России, некоторыми особенностями реализации образовательного процесса при выстраивании отношений между преподавателем и иностранными обучающимися.

Несомненно, профессионализм преподавателя является основным фактором не только к мотивации на обучение, но и на целенаправленное формирование у иностранных обучающихся отношения к Российской Федерации.

Как правило, привычные и наработанные методики для российского образовательного процесса не могут быть применены в полном объеме для обучения иностранной аудитории по целому ряду объективных и субъективных причин.

Профессиональная привычка изложения учебного материала практически не учитывает специфику ментальности иностранных обучающихся.

Одним из ярких примеров служит действующее законодательство Российской Федерации, в котором говорится, что всем обучающимся гарантируется получение образования на государственном языке, а также предоставляется возможность выбора языка обучения или воспитания, но в пределах возможностей образовательной организации [1]. При этом в образовательных организациях, находящихся в ведении Министерства внутренних дел РФ обучение осуществляется только на государственном языке.

Также при планировании учебного процесса не в полном объеме учитывается, что процесс адаптации и социализации иностранных обучающихся происходит для них в новых политических, экономических и культурных условиях, порой прямо противоречащих их знаниям и убеждениям о Российской Федерации в целом [3].

Повседневное и системное общение между преподавателем и иностранными обучающимися как представителями разных этнокультур, носителями другой ментальности, реализовываясь в различных условиях обучения, могут иметь как положительный опыт общения, так и отрицательный.

Создавая необходимые условия для успешного усвоения изучаемого материала, необходимо выстраивать учебный процесс с учетом особенностей, которые практически отсутствуют в учебном процессе не силовых образовательных учреждений Минобрнауки РФ.

К таким особенностям можно отнести отсутствие распланированного распорядка дня, отсутствие четких критериев понятия воинской дисциплины, общественных нагрузок и других мероприятий, предусмотренных в образовательных организациях МВД Российской Федерации.

К следующей особенности можно отнести дисциплину «тактико-специальная подготовка», где в первую очередь на занятиях решается проблема воспитания патриотизма на уроках истории России, что довольно часто идет в разрез понимания иностранных слушателей нашего российского исторического наследия.

Недостаток знаний истории России иностранными обучающимися как следствие, восприятие ее в собственном видении по некоторым изучаемым вопросам, выстраивают трудно преодолимые барьеры межличностного общения и частичного отсутствия полного взаимопонимания между обучающимися и профессорско-преподавательским составом.

Особенно остро этот пробел знаний и его неправильная трактовка иностранными обучающимися проявляют себя при рассмотрении учебных вопросов, когда историческое прошлое России увязывается в тему занятий через историю царской России, Великой Октябрьской Революции, периода коллективизации, Великой Отечественной Войны и истории Советского Союза в целом.

Всплывают целые пласты пробелов, казалось бы, элементарных знаний истории для российского слушателя образовательных организаций МВД России и абсолютное незнание и отторжение иностранными обучающимися некоторых всемирно признанных исторических событий и фактов.

Не смотря на наше великое общее прошлое, когда мы были все в составе одной страны СССР, а ранее в составе Российской Империи, к сожалению, сегодня довольно часто в бывших братских республиках по ближнему зарубежью в дошкольных учреждениях, в школе и последующем образовании отдельными элементами общества преднамеренно искажается, принижается и формируется отрицательный образ исторического наследия Российской Империи, Советского Союза и наша общая роль как в мировой, так и в региональной истории.

Российский преподаватель часто сталкивается с проблемой, что историческое сознание иностранных обучающихся за последние десятилетия довольно часто формировалось на некоторых формах мифологии, народных легендах и сказках, преднамеренно искаженных исторических фактов или тщательно подтасованных событиях, не без помощи, так называемой программы Сороса, всемирно известной как целенаправленный учебный процесс по умышленному искажению исторического наследия и уничтожения своей национальной идентичности, формирование качеств шовинизма, национализма, ненависти к другим народам и в конечном счете своего превосходства над другими.

Учитывая вышесказанное, хочется отметить, что тактико-специальная подготовка рассматривается не только, как специальная дисциплина органов внутренних дел, но и военная дисциплина, а следовательно в современных условиях образовательного процесса без военно-исторических знаний практически будет невозможно установить должный взаимный контакт с иностранными обучающимися. Отсутствие же должного взаимного контакта не позволит проводить занятия на высоком и качественном уровне, так как мотивация на обучение будет очень низкая вплоть до ее полного отсутствия.

Но при этом, в любом случае не зависимо от темы занятия и ее места в структурно-логической схеме дисциплины необходимо рассматривать учебный материал в тесной исторической связи различного рода событий, процессов и явлений, происходивших и происходящих, как за рубежом, так и у нас в стране.

Наиболее сложной задачей преподавателя кафедры тактико-специальной подготовки на протяжении всего периода изучения дисциплины иностранными обучающимися, является системное повышение их образовательного и профессионального уровня, роста исторического сознания и попытки вывести его на уровень сравнимых слушателей образовательных организаций МВД России.

В основном педагогическое воздействие на иностранных обучающихся реализуется в учебной аудитории и совсем небольшой процент во вне-учебное время.

Как одним из возможных вариантов решения этой проблемы можно предложить активную деятельность вне аудитории. В условиях неформальной обстановки процесс «общения – обучения» может быть более разнообразным и открытым, так как нет чувства официальности и педагогического давления со стороны преподавателя. Если внеучебное общение будет носить системный характер, следовательно, быстрее и продуктивнее можно будет достичь взаимопонимания между преподавателем и иностранными обучающимися.

Одним из таких примеров может являться проведение круглых столов с привлечением преподавателей кафедры гуманитарных дисциплин, в частности, историков и философов, которым необходимо в ходе дискуссии рассматривать исторические вопросы, зачастую являющиеся спорными.

Следующим примером частичного решения педагогических проблем обучения иностранных обучающихся может служить проведение различного рода исторических викторин

(даже в рамках занятий), где слушатели самостоятельно готовят спорные вопросы предстоящей дискуссии, а преподаватель настоятельно рекомендует им при подготовке к подобной викторине широко использовать не только официальные исторические источники России и их страны, но и внимательно изучить мнения по этому вопросу своих сограждан, в том числе и старшего поколения, разных социальных групп, которые являются живыми свидетелями тех или иных исторических событий в недалёком прошлом.

Безусловно, есть и положительные моменты специфики дисциплины тактико-специальной подготовки. Это касается раздела топографической подготовки в ОВД. В части топографии наши партнеры из ближнего зарубежья не перешли к натовским стандартам, что создает благоприятную почву для проведения занятий на достаточно качественном уровне.

Также к определенной специфике можно отнести следующий раздел изучения тактико-специальной подготовки, определяющий тактику действий строевых подразделений ОВД при проведении различного рода массовых мероприятий. На этом этапе мы вплотную сталкиваемся с выше обозначенной проблемой.

Если до распада СССР тактика ОВД была единой и легла в основу тактики действий России, то у наших партнеров из ближнего зарубежья она претерпела существенные изменения. основополагающей причиной этих изменений является их принадлежность к исламской вере.

На сегодняшний день в бывших Советских Республиках средней Азии за образец общепития и устройства общества в основном используются модели Турции, ОАЭ, Саудовской Аравии и других продвинутых стран Ближнего востока. Поэтому большая часть Российских элементов специальной подготовки сотрудников ОВД вызывает у них ряд вопросов. Но это не говорит о том, что данная проблема неразрешима [5].

Наоборот, перед преподавателем высшей школы открываются огромные возможности творческой реализации и синтеза тактических действий по охране общественного порядка и общественной безопасности с учетом многоконфессиональности и многонациональности Российской Федерации. Конечно, это связано с дополнительными интеллектуальными и физическими затратами, но компенсацией за проделанный труд будет личный профессиональный рост преподавателя и совершенно новые педагогические решения рассматриваемой проблемы.

Хорошее знание истории ближнего зарубежья и его умелое использование при решении задач образовательного процесса, как показывает практика, благоприятно влияет на отношения между преподавателем и иностранными обучающимися, что, в свою очередь, поднимает авторитет самого преподавателя, а через его личность и авторитет России в целом.

Таким образом, образовательные организации МВД России являются частью общего, образовательного пространства, где происходит повседневный контакт представителей разных народов, которые в процессе творческого саморазвития и самореализации овладевают высокой организацией межнационального и межкультурного общения в образовательном процессе.

Предложенная статья не решает всего спектра педагогических и образовательных проблем при обучении иностранных обучающихся в образовательных организациях МВД России, а является одним из вариантов творческого поиска их решения.

Список использованных источников

1. Федеральный закон Российской Федерации от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (последняя редакция) [Электронный ресурс] URL://http: Consultant. ru

2. Филимонова, Н.Ю., Годенко, А.Е. Проблемы воспитания иностранных студентов как проблемы саморазвития личности [Текст]// Научный Вестник МГТУ ГА, сер. Международная деятельность вузов. МГТУ ГА. – № 94(12). – 2005.

3. Дрокина, С.В. Влияние культуры общения преподавателей на успешность психологической адаптации студентов [Текст]: Материалы Всероссийского семинара/ С.В. Дрокина. Том 2. – Томск: Изд-во ТПУ, 2008.

4. Арсеньев, Д.Г. Зинковский, А.В. Иванова, М.А., Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов [Текст] / СПб.: Изд-во СПб ГПУ, 2003.

5. Филимонова, Н.Ю., Романюк, Е.С., Тулупникова Т.Ю., Шукина Н.В. Особенности работы со студентами-иностранцами из стран Африки, Азии, Ближнего Востока, Латинской Америки (до вузовский этап): учеб. пособие: ВолгГТУ. – Волгоград, 2008.

List of sources used

1. Filimonova N.Yu., Godenko A.E., Problems of education of foreign students as problems of self-development of personality//Scientific Journal of MGTU GA, ser. International activity of higher education institutions. MGTU GA. - № 94 (12). - 2005.

2. Drokina S. V., Influence of Teachers "Communication Culture on Success of Students" Psychological Adaptation: Materials of the All-Russian Seminar. Vol. 2. - Tomsk: TPU Office, 2008.

3. Arsenyev D. G., Zinkovsky A. V., Ivanova M.A., Social and psychological and physiological problems of adaptation of foreign students, SPb.: Publishing house of SPb of GPU, 2003.

4. Filimonova N.Y., Romanyuk E.S., Tulupnikov T.Yu., Schukin N.V. Peculiarities of work with foreign students from Africa, Asia, the Middle East, Latin America (to the university stage): study manual: Volga GTU. - Volgograd, 2008.

Сведения об авторах

Хорольский Владимир Витальевич – преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Ростовский юридический институт» Министерства внутренних дел Российской Федерации, кандидат педагогических наук, доцент.

Хорольский Владимир Витальевич – Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігінің «Ростов заң институты» Жоғары білім беру федералды мемлекеттік қазыналық білім беру мекемесінің арнайы-тактикалық дайындық кафедрасының оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент.

Khorolskiy Vladimir Vitalyevich – lecture of the Department of Tactical and Special Training of the Rostov Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Pedagogics, Associate Professor.

Митин Андрей Иванович – заместитель начальника Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Ростовский юридический институт» Министерства внутренних дел Российской Федерации (по учебной работе), кандидат исторических наук, доцент.

Митин Андрей Иванович – Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігінің «Ростов заң институты» Жоғары білім беретін федералдық мемлекеттік қазыналық білім беру мекемесі бастығының орынбасары (оқу жұмысы бойынша), тарих ғылымдарының кандидаты, доцент.

Mitin Andrey Ivanovich – Deputy head of the Federal state state educational institution of higher education Rostov law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia (for academic work), PhD in History, Associate Professor.

А.Г. Мовсисян¹

¹Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего образования «Ростовский юридический институт России»,
Российская Федерация, г. Ростов-на-Дону

РОССИЙСКАЯ АДВОКАТУРА: ЗА И ПРОТИВ

В статье изучается проблематика значения института адвокатуры как элемента гражданского общества. Изучая понятие и проблемы адвокатской деятельности и построение системы адвокатуры в России, автор выводит, что ощутимые проблемы адвокатской деятельности и не менее ощутимый ущерб качественному обеспечению населения юридической помощью доставляют лже-юристы, действующие под видом адвокатов. Положения ст. 5 Закона об адвокатуре никто не соблюдает, ответственность за такое нарушение закона носит невнятный, неощутимый характер. А.Г. Мовсисян анализируя проблемы адвокатской деятельности также упоминает о немалой сложности реализации адвокатами своих полномочий, в частности, по сбору сведений, необходимых для оказания юридической помощи. На первый план вышла защита персональных данных, и в результате адвокат ограничен в сборе важнейших сведений, от которых может зависеть судьба человека.

В результате А.Г. Мовсисян отмечает, что актуальность незамедлительного решения этой проблемы в свете реализации Закона об адвокатуре сегодня остра, как никогда.

Ключевые слова: адвокат, институт адвокатуры, гражданское общество, закон об адвокатуре, представительство в суде, адвокатская деятельность, юридическая помощь.

Ресейлік адвокатура: қарсы емес және қарсы

Мақалада адвокатура институтының азаматтық қоғамның элементі ретіндегі маңызы қарастырылады. Ресейдегі адвокаттық қызметтің тұжырымдамасы мен проблемаларын және адвокатура жүйесінің құрылысын зерттей отырып, автор адвокаттық қызметтің елеулі проблемалары мен халықты құқықтық көмекпен сапалы қамтамасыз етуге кем емес зиянды адвокаттар ретінде жұмыс істейтін жалған заңгерлер жеткізеді деген қорытындыға келді. Адвокатура туралы Заңның 5-бабының ережелерін ешкім сақтамайды, заңды мұндай бұзғаны үшін жауапкершілік түсініксіз. А.Г. Мовсисян Адвокаттық қызмет мәселелерін талдай отырып, адвокаттардың өз өкілеттіктерін іске асыруының айтарлықтай күрделілігі туралы, атап айтқанда, заңгерлік көмек көрсету үшін қажетті ақпаратты жинау туралы айтады. Жеке деректерді қорғау бірінші орынға шықты, нәтижесінде адвокат адамның тағдыры байланысты болуы мүмкін маңызды ақпаратты жинаумен шектелді.

Қорыта келе, А.Г. Мовсисян Адвокатура туралы Заңның орындалуы аясында бұл мәселені дереу шешудің өзектілігі бұрынғыдан да өткір екенін атап өтті.

Түйінді сөздер: адвокат, адвокатура институты, азаматтық қоғам, Адвокатура туралы заң, сотта өкілдік ету, адвокаттық қызмет, заңгерлік көмек.

Russian legal profession: pros and cons

The article examines the significance of the Institute of advocacy as an element of civil society. Studying the concept and problems of advocacy and the construction of the bar system in Russia, the author concludes that the tangible problems of advocacy and no less tangible damage to the quality of providing the population with legal aid are caused by false lawyers acting under the guise of lawyers. No one observes the provisions of article 5 Of the law on the bar, and the responsibility for such violation of the law is vague and imperceptible. Analyzing the problems of legal practice, Movsisyan also mentions the considerable complexity of lawyers ' exercise of their powers, in particular, to collect information necessary for providing legal assistance. The protection of personal data has come to the fore, and as a result, the lawyer is limited in collecting important information on which the fate of a person may depend.

As a result, A. G. Movsisyan notes that the urgency of an immediate solution to this problem in the light of the implementation Of the law on advocacy is more acute today than ever.

Keywords: lawyer, Institute of advocacy, civil society, law on advocacy, representation in court, advocacy, legal assistance.

Адвокатура как институт, призванный защищать права граждан и в целом право, всегда находится в среде с разной степенью агрессивности. Поэтому нет ничего удивительного в том, что внешнее давление выявляет внутренние слабые места.

Изменение устройства современного общества напрямую влияет и на изменение устройства адвокатуры (это если говорить, например, о новых технологиях, коммуникациях, формировании цифровой среды, серьезно отличающейся от привычных нам условий существования, создании открытого информационного пространства).

Существует риск остаться в заложниках консервативности адвокатуры и адвокатской деятельности. Речь не может идти об отрицании традиций адвокатуры, накопленного исторического опыта взаимодействия с государством (опыта как положительного, так и отрицательного). Это фундамент, потеря или размывание которого невозможно допустить.

Вместе с тем игнорирование новых условий развития общества и государства в их взаимосвязи может привести к тому, что адвокатура из передового правозащитного института превратится в некое сообщество ретроградов, отрицающих новые достижения человеческой цивилизации во всех сферах жизни.

Закон об адвокатуре был принят 17 лет назад в такой общественно-социальной, экономической и политической обстановке в стране, которая напоминает нынешнюю лишь неизменно бесправным положением адвокатуры. Случились многочисленные значимые изменения в законодательстве, в общественных настроениях и экономических отношениях.

Ныне существующий закон содержит множество противоречий и пробелов, существующих до сих пор. А с учетом усложнения государственных и общественных связей, отношений между людьми они все более и более осложняют развитие адвокатуры и препятствуют профессиональной адвокатской деятельности.

Сегодня некоторые положения Закона об адвокатуре, например, формы адвокатской деятельности, организация адвокатских образований с точки зрения ведения налогового учета, контроля и отчетности не соответствуют требованиям налогового законодательства. До сих пор во многих организациях, в том числе кредитных, от адвокатов требуют трудовые книжки.

Так, до сих пор не сбалансированы отношения государства и адвокатуры, обозначенные в ст. 3 Закона.

В п. 3 говорится о том, что в целях доступности для населения юридической помощи и содействия адвокатской деятельности органы государственной власти «выделяют адвокатским образованиям служебные помещения и средства связи».

Ощутимые проблемы адвокатской деятельности и не менее ощутимый ущерб качественному обеспечению населения юридической помощью доставляют лже-юристы, действующие под видом адвокатов. Положения ст. 5 Закона об адвокатуре никто не соблюдает, ответственность за такое нарушение закона носит невнятный, неощутимый характер.

Полагаю, что актуальность незамедлительного решения этой проблемы в свете реализации Закона об адвокатуре сегодня остра, как никогда.

Говоря еще об одной проблеме, стоит упомянуть о немалой сложности реализации адвокатами своих полномочий, в частности, по сбору сведений, необходимых для оказания юридической помощи. На первый план вышла защита персональных данных, и в результате адвокат ограничен в сборе важнейших сведений, от которых может зависеть судьба человека. Как часто бывает при появлении новых законов и участия в их создании нескольких точек зрения, защита одних интересов вступает в очевидные противоречия с защитой других интересов. Собственно, в виду правильного толкования правовой объективности, при которой это нормальное явление, необычным здесь является только то, что один и тот же закон

как защищает интересы обеих сторон при наличии у них противоречивых позиций, так и нарушает право на эту защиту.

Адвокатура не существует сама для себя - она существует для народа. Сильная адвокатура - сильное общество - сильное государство. Это триединство и есть формула профессионального институционального успеха [2].

Стереотипный образ адвоката, который получает баснословные гонорары от граждан, – это образ, в большинстве случаев не совпадающий с реальностью [5].

По статистике российских адвокатов основной источник дохода – это оплата их труда в качестве защитников по назначению. И оплата эта очень невелика.

Не находят сколько-нибудь значимого решения проблемы оказания бесплатной юридической помощи. Эти вопросы относятся как к федеральной власти, так и к региональной. Это и увеличение бюджетов на оказание бесплатной юридической помощи, и поддержка по административно-хозяйственной части, создание необходимых условий: помещения, техника, связь и так далее. Где-то эти вопросы решаются хорошо, но во многих местах бесплатная юридическая помощь, которая должна субсидироваться за счет бюджета, оказывается малоимущим гражданам фактически на принципах рговопо. А это уже совсем другая общественно-полезная деятельность.

Так, законодательство об адвокатуре, как считает Дмитрий Медведев, также нуждается в оценке с точки зрения обеспечения качества состязательного процесса. «Когда журналистский запрос направляется в государственные структуры, его обязаны рассмотреть в течение семи дней, а запрос адвоката - от 30 до 60 дней, - указал он на один из дискуссионных моментов. - Понятно, что это для подзащитного просто потерянное время, а зачастую, поражение в возможностях» [3].

Не забывает правительство о вопросах оплаты труда адвокатов по назначению, которые защищают лиц, неспособных нанять себе защитника самостоятельно. С 1 января 2019 года правительство увеличило минимальную ставку оплаты вознаграждения, с тем, чтобы к 2021 году она выросла почти в три раза. Кроме того, введены различные вознаграждения в зависимости от сложности дел, а в Госдуме находится законопроект, уточняющий порядок возмещения процессуальных издержек.

Адвокаты по назначению жалуются на существенные задержки при выплатах положенных им денег. По словам экспертов, проблема – в излишней бюрократизации при принятии решений о гонорарах государственным защитникам и в целом непрозрачности всей этой системы. Затягивание или вообще игнорирование своевременных выплат можно рассматривать как одну из форм давления на адвокатуру. Тем более что, как выяснилось, карманные адвокаты, работающие на правоохранителей, вовсе не исчезли.

Счетная палата (СП) заявила о серьезных нарушениях, касающихся оплаты адвокатов по назначению. СП констатировала, что на протяжении последних лет Судебный департамент при Верховном суде «не соблюдал установленный правительством порядок возмещения процессуальных издержек».

В этом документе также сообщается, что с июня текущего года установлен новый порядок оплаты труда защитников по назначению. По идее, под его действие должны подпасть все дела с этого года, однако «сам механизм и сроки перерасчета уже выплаченных вознаграждений так и не были определены». Чтобы выплаты были справедливыми, СП предлагает «обязать суды размещать в Интернете акты на оплату расходов на возмещение судебных издержек за счет средств федерального бюджета».

Порядок принятия решений о выплатах госорганами максимально забюрократизирован. Бюджетные средства на оплату услуг адвокатов по назначению «не имеют целевого назначения» и поэтому зачастую используются органами суда и следствия на иные нужды. В резуль-

тате адвокаты все чаще отказываются от участия в делах по назначению. Проблему можно решить только на законодательном уровне, а именно – установить конкретные сроки для вынесения постановления на оплату труда адвокатов, переводчиков и экспертов.

На практике возникает множество коллизий, связанных с правильностью оформления заявок на участие в деле, своевременностью их направления, принятием решений о замене защитников при наличии к тому законных оснований. Юристы уже неоднократно жаловались, что после их приезда в отдел полиции оказывалось, что заявка на них отменена – либо из-за переноса даты следственных действий, либо в связи с наличием другого государственного защитника. Денег же за такой «ложный вызов» адвокат, понятное дело, не получает.

На сегодняшний день выплаты задерживает не только Судебный департамент, но и соответствующие финансовые структуры ФСБ, Следственного комитета, Службы судебных приставов и особенно МВД. С этой проблемой сталкиваются все адвокаты, участвующие в делах по назначению. А изменить ситуацию может только исчисление сроков с момента подачи заявления об оплате труда с начислением пеней за их нарушения [4].

Наконец, при подготовке нового Кодекса об административных правонарушениях рассматриваются предложения о введении института адвоката по назначению при рассмотрении дел по отдельным составам, что также должно способствовать росту доходов адвокатов.

Далеки от идеала и условия труда защитников в следственных изоляторах, судах. Требуют своего внимания вопросы пенсионного обеспечения адвокатов, меры социальной поддержки. И много еще ключевых и актуальных тем, которые должны быть в фокусе внимания. В связи с этим удивляет отношение некоторых коллег и их реакция на существование и деятельность профсоюза адвокатов России.

Начинается казуистическое исследование вопроса: может ли у адвокатов быть профсоюз, нужен ли он вообще и так далее.

Сегодня вектор развития профсоюза направлен на выстраивание партнерства с адвокатскими палатами, взаимную поддержку и укрепление института адвокатуры. При этом, предвосхищая разные трактовки, можно отметить: речь не может идти о сращивании, подмене или ущемлении компетенций. Речь идет о более точной настройке механизма внутреннего устройства адвокатуры.

Профсоюз – жизненно важный орган для любой формы организации. Профсоюз не является структурой, пришедшей откуда-то извне или навязанной кем-то. Он состоит из тех же самых членов адвокатского сообщества, когда-то принявшего нынешнюю форму самоорганизации адвокатуры, закрепленную в ФЗ «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в РФ» [1].

Речь идет об адвокатских палатах, роль которых – основополагающая. Вместе с тем очевидна потребность в существовании и профсоюзной организации, способной как активно влиять на процессы внутри адвокатского сообщества, так и при необходимости вставать на защиту прав и интересов адвокатуры в отношениях с государством.

Адвокатские палаты могут и должны это делать в силу специального закона, упомянутого выше. Профсоюз это может и должен делать в силу сформировавшегося запроса со стороны сообщества, опираясь на профильный закон о профсоюзах. Высказанная позиция основана на понимании того факта, что координация усилий, направленных на достижение общей цели участников, разных по своему правовому статусу (адвокатские палаты и профсоюз адвокатов), послужит гораздо более динамичному и уверенному развитию адвокатуры как института гражданского общества.

Как правильно было отмечено в выступлении президента России, каждодневная, последовательная, очень кропотливая работа профсоюза зачастую не видна - но именно профсоюз является той самой силой, способной на тектонические сдвиги в любой сфере общест-

венной жизни. Без участия профсоюза не обходится и не может обойтись ни одна значимая реформа или инициатива в социально-экономической сфере. В тоже время позитивная роль профсоюзов недостаточно широко освещается в СМИ.

Цели и задачи профсоюзного движения как раз и заключаются в том, чтобы работающий человек получал достойную оплату своего труда, работал в безопасных условиях, способствующих достижению конечного результата труда. Все это вполне применимо и к работе адвокатов.

Дискуссии вокруг проекта Концепции регулирования рынка профессиональной юридической помощи уже перешли из фазы острого неприятия в фазу конструктивного обсуждения. Осенью 2017 года, когда был опубликован первый вариант текста, часть адвокатов восприняли его в штыки, с ними согласились и коллеги из нерегулируемого сегмента рынка. Юристы, работающие в иностранных фирмах, также активно критиковали концепцию. Однако спустя два года предложенные Минюстом идеи, стали восприниматься скорее как полезные и призванные решить новые вызовы, которые сейчас стоят перед адвокатурой и перед юридической профессией в целом.

Один из важных шагов на пути реализации концепции был сделан в конце прошлого года, когда приняли Федеральный закон 400-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации». Поправки, которые вступили в силу в марте 2020 года, коснулись, в том числе, порядка выбора президента палаты адвокатов, заключения партнерских договоров между членами одного адвокатского образования (бюро), сокращения обязательного стажа с пяти до трех лет для создания своего кабинета.

Одним из ключевых положений принятых поправок в закон об адвокатуре стала легализация «гонорара успеха» – прямое указание на возможность вписать в соглашение об оказании юридической помощи условия о размере или факте выплаты гонорара в зависимости от результата дела в порядке, определенном советом ФПА. Допустимость включения этого условия в договор ограничена: оно невозможно в уголовных и административных делах. Оставшиеся нюансы, должно регулировать само адвокатское сообщество.

Во многом решение этого вопроса зависит не только от чисто юридических аспектов, но и аспектов этических, а это точно та сфера, в которой государство делегировало выработку стандартов поведения самому адвокатскому сообществу. Полагаю, что неправильно было бы перечислять конкретные категории споров в законе, где допустим гонорар успеха. И совершенно верным было бы отдать это на решение органам адвокатского самоуправления.

Одной из острых проблем последнего времени, по наблюдениям и Минюста, и профессионального сообщества, стали попытки вмешаться в условия договора об оказании юридической помощи, который заключают адвокаты (или юристы) и клиенты.

Раньше казалось немыслимым, что это соглашение как любой гражданско-правовой договор вдруг станет поводом для возбуждения уголовного дела. Хотя начиналось все с сомнений в разумности размеров гонораров, с точки зрения распределения судебных издержек и взысканий с проигравшей стороны расходов на представителя. В этом случае действительно можно говорить о других отношениях, когда расходы берутся в пользу выигрыша стороны противоположной, которая стороной договора не является. Процессуальное законодательство содержит определенный механизм по оценке разумности расходов, и не только в нашей стране.

Тенденция привлечения в споры правоохранительных органов – это антипропаганда «гонорара успеха». Действительно, мы видим, что сейчас адвокаты, которые оказывают юридическую помощь, просто напуганы и опасаются заключать договоры с компаниями с государственным участием или представлять интересы в делах о банкротстве. Поэтому осо-

бое значение сейчас приобретают те положения проекта концепции, которые могут стать правильным ответом на эти негативные процессы и повернуть их в правильное русло.

Однако в адвокатской корпорации есть группа радикальных критиков, которые выражают недовольство палатой в социальных сетях, а также пишут коллективные письма в правоохранительные органы. Также цифры статистики демонстрируют недостаточные прозрачность и доверие в сообществе.

Не нужно бояться дискуссий в адвокатской среде, в том числе тех, кто активно критикует какие-то решения. Если будет обеспечен ответ на этот запрос в демократических процедурах, если адвокатское сообщество обеспечит все возможности реализации этих права, то тогда градус напряжения будет снижен.

Список использованных источников

1. Федеральный закон от 31.05.2002 N 63-ФЗ (ред. от 29.07.2017) «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации»// Собрание законодательства РФ, 10.06. 2002, №23, ст. 2102.
2. Адвокатуру усилят профсоюзом. <https://www.solidarnost.org> (дата обращения: 25.11.2019)
3. Медведев Законодательство об адвокатуре нуждается в уточнениях. <https://rg.ru/2019/11/07/medvedev-zakonodatelstvo-ob-advokature-nuzhdaetsia-v-utochneniiah.html> (дата обращения: 23.11.2019).
4. Несвоевременные выплаты госзащитникам превратились в одну из форм давления на них. <http://www.ng.ru/politics> (дата обращения: 24.11.2019).
5. Снегова, Т.И. Стереотипный образ юриста в языковом сознании россиян XX столетия. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук / Московский государственный лингвистический университет. – М., 2005.

List of sources used

1. Federal law of 31.05.2002 N 63-FZ (ed. of 29.07.2017) "On advocacy and advocacy in the Russian Federation" / "Collection of legislation of the Russian Federation", 10.06.2002, N 23, article 2102.
2. The bar will be strengthened by the trade Union. <https://www.solidarnost.org/articles/advokaturu-usilyat-profsoyuzom.html> (date accessed: 25.11.2019)
3. Medvedev: The Law on the legal profession needs to be clarified. <https://rg.ru/2019/11/07/medvedev-zakonodatelstvo-ob-advokature-nuzhdaetsia-v-utochneniiah.html> (date accessed: 23.11.2019)
4. Late payments to public defenders have become a form of pressure on them. http://www.ng.ru/politics/2019-08-27/3_7660_lawyer.html (date accessed: 24.11.2019).
5. Snegova, T.I. Stereotypical image of a lawyer in the language consciousness of Russians of the XX century. Abstract of the dissertation for the degree of candidate of philological Sciences / Moscow state linguistic University. – M., 2005.

Сведения об авторе

Мовсисян Анна Галиевна – старший преподаватель кафедры уголовного процесса Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего образования «Ростовский юридический институт России», МВД России, кандидат юридических наук.

Мовсисян Анна Галиевна – Ресей ІІМ «Ростов заң институты» федералды мемлекеттік қазыналық жоғары білім беру мекемесінің қылмыстық іс жүргізу кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының кандидаты

Movsisiyan Anna Galieva – senior lecturer of the Department of criminal procedure of the Federal state state educational institution of higher education "Rostov law Institute of Russia", Ministry of internal Affairs of Russia, candidate of legal Sciences.

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

«Қазақстан Республикасы ПМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» журналына мақала электрондық және 1 дана қағазда басылған түрде ұсынылады. Қағазда басылған нұсқасында автордың (-лардың) қолдары қойылған болуы керек.

Қабылданатын материалдарға мынадай талаптар қойылады: мақаланы Word редакторында теру қажет, бет үлгісі – А4; қаріп (шрифт) түрі – Times New Roman (KZ Times New Roman), қаріп (шрифт) өлшемі – 14; жаңа жол басындағы бос жер – 1 см., мәтін ені түзуленген, беттер нөмірленбеген, жолдар аралығы – біржарымдық; беттің өлшемдері (сол және оң жағы, жоғары, төменгі жақтары) – 2 см, мақала көлемі 7 беттен аз болмау қажет.

Мақалаға қосымша:

1. Авторлар туралы толық мәлімет: аты-жөні, жұмыс орны, лауазымы, шені, атағы, ғылыми дәрежесі қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде берілу керек (шетел авторлары үшін орыс және ағылшын тілдерінде).

2. Мақала тақырыбының алдында сол жақ бұрышына индекс УДК және МРНТИ жазылады.

3. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мақаланың тақырыбы және мақаланың қысқаша негізгі мазмұнын беретін түйін (аннотация). Түйін мәтіні 100 (жүз) сөзден кем болмауы қажет.

4. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мақалада қолданылған негізгі сөздер тізімі (6-7 сөзден кем емес), (шетел авторлары үшін орыс және ағылшын тілдерінде).

5. Қолданылған дереккөздер тізімі ағылшын тіліне аударылуы керек.

6. Мөрмен расталған ғылым кандидатының, докторының немесе PhD докторының мақалаға берген пікірі. Бір пікір автор қызмет ететін мекеме қызметкері болып табылмайтын маманнан (ғылыми дәрежесі бар) болуы тиіс.

7. Бөлімше (кафедра, бөлім) жиналысының хаттамасынан мақаланы басылымға ұсыну туралы бөлімше бастығының қолы қойылып, мөрмен расталған үзінді.

Мәтін ішінде әдеби дереккөздерге сілтемелер ретімен төртбұрыш жақшада араб цифрымен беріледі. Қолданылған дереккөздер тізімі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления» сәйкес рәсімделеді.

Суреттер (графиктер, үлгілер, диаграммалар) компьютерде орындалуы тиіс. Суреттің астында нөмірі, жұмыстың авторы және тақырыбы жазылуы керек, қажет жағдайда суреттің мәтінде орналасатын орны көрсетіледі.

Журналға мақала қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылданады. Автордың аты-жөні, мақаланың тақырыбы және түйін үш тілде ұсынылуы қажет. Мәтін мұқият түрде тексеріліп өткізілуі тиіс. Мақаланың қағазда басылған данасына барлық авторлардың қолдары қойылуы керек.

Ұсынылған талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар басылымға жіберілмейді. Қолжазбалар авторға қайтарылмайды. Баспадан шыққан материалдар үшін қаламақы төленбейді. Мақаланың мазмұны үшін автор (авторлар) жауап береді. Редакция ұжымы мақаланы жариялауға немесе қолжазбаны қабылдамауға құқылы. Мақаланы қайта басуда журналға сілтеме жасау міндетті.

Мекен-жайымыз: 050060,

Алматы қ., Өтепов көш., 29

e-mail: gylumi_bolim@mail.kz

Қазақстан Республикасы ПМ Мақан Есболатов атындағы ҒЗЖРБЖҰБ

тел: (8-727) 3378086

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

Статья в журнал «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» представляется в электронном и распечатанном виде (на бумаге в одном экземпляре. Распечатанный вариант статьи должен быть подписан).

Требования к принимаемым материалам следующие: статью следует набрать в редакторе Word, формат листа – А4, шрифт Times New Roman (KZ Times New Roman), размер шрифта – 14, абзацный отступ – 1 см, текст выровнен по ширине и без нумерации страниц, межстрочный интервал одинарный, поля (верхнее, нижнее, левое, правое) – 2 см, объем статьи не менее 5 страниц.

К статье прилагаются:

1. Сведения об авторах: фамилия, имя и отчество автора полностью, место работы, должность, звание, ученая степень на русском, английском и казахском языках (для зарубежных авторов на русском и английском языках).

2. Индекс УДК и МРНТИ приводится в левом верхнем углу статьи перед названием.

3. Название статьи и аннотация (резюме) с изложением основных результатов исследования на казахском, русском и английском языках. Текст аннотации должен быть не менее 100 (ста) слов.

4. Ключевые слова на казахском, русском и английском языках (6-7 слов).

5. Список использованных источников должен быть переведен на английский язык.

6. 2 рецензии, подписанные доктором, кандидатом наук или доктором PhD, заверенные печатью по месту работы. Одна рецензия должна быть от специалиста (имеющего ученую степень), не являющегося сотрудником той организации, в которой работает автор.

7. Выписка из протокола заседания подразделения о рекомендации к публикации научной статьи с подписью начальника подразделения, заверенная печатью.

Ссылки на литературные источники даются в тексте статьи арабскими цифрами в квадратных скобках по мере упоминания. Список использованных источников должен оформляться согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Иллюстрации (графики, схемы, диаграммы) должны быть выполнены на компьютере. Перед рисунком проставляются его номер и название рисунка, при необходимости указываются верх и низ рисунка, место его размещения по тексту.

Статьи в журнал принимаются на казахском, русском и английском языках, причем фамилия авторов, название статьи и резюме должны быть представлены на трех языках (для зарубежных авторов на русском и английском языках). Текст должен быть тщательно выверен. Распечатка статьи должна быть подписана всеми авторами. Электронный вариант статьи должен быть назван фамилией автора.

Статьи, оформление которых не соответствует указанным требованиям, к публикации не допускаются. Рукописи авторам не возвращаются. Гонорар по опубликованным материалам не выплачивается. Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Редакционная коллегия журнала оставляет за собой право публикации или отклонения рукописи. Ссылка при перепечатке на журнал обязательна.

Адрес: 050060,

г. Алматы, ул. Утепова, 29

ООНИиРИП Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

e-mail: gylymi_bolim@mail.kz

тел: (8-727) 3378086